

การพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง อำเภอนาวัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

อภินันท์ ยอดมณี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

พ. ศ. 2546

ISBN 974-04-3579-3

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

นายอภิรักษ์ ขอคมณี
ผู้วิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เอี่ยม ทองดี ศศ.ม.
ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ขงยุทธ บุราสิทธิ์ ศศ.ม.
กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดวงพร คำณนวัฒน์ M.A.
กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์วราภรณ์ จูตินันท์พันธุ์,
ท.บ., ป.ชั้นสูง (วิทยาเอ็นโคคอนด์),
วท.ม. (การแพทย์คลินิก), อ.ท. (วิทยาเอ็นโคคอนด์)
รักษาราชการแทนคณบดี
บัณฑิตวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เอี่ยม ทองดี ศศ.ม.
ประธานคณะกรรมการประจำหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง อำเภอนาวัง จังหวัดนครศรีธรรมราช
ได้รับการพิจารณาให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา

วันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2546

นายภินันท์ ขอดมณี

ผู้วิจัย

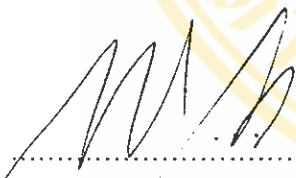
ผู้ช่วยศาสตราจารย์เอี่ยม ทองดี ศศ.ม.

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ยงตง บูราสิทธิ์ ศศ.ม.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์พิเชฐ กาลามเกษตร์ ร.บ., อ.ม.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

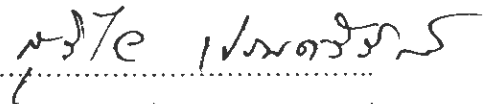

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดวงพร กำนูนวัฒน์ M.A.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์วราภรณ์ จูตินันทพันธุ์,
ท.บ., ป.ชั้นสูง (วิทยาเอ็นโคคอนด์),
วท.ม. (การแพทย์คลินิก), อ.ท. (วิทยาเอ็นโคคอนด์)
รักษาราชการแทนคณบดี
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

รองศาสตราจารย์สุวิไล เปรมศรีรัตน์ Ph.D.

ผู้อำนวยการ

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

มหาวิทยาลัยมหิดล

กิตติกรรมประกาศ

งานวิทยานิพนธ์เล่มนี้ เป็นผลงานที่ต้องใช้ความอดทน และความพยายามอย่างมาก ต้องเหยียบย่ำไปบนอุปสรรค ขวากหนาม จนเคยชินจึงสำเร็จลงได้ ทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้อะไรมากมาย กับคำว่า “การเป็นคน” ที่ต้องใช้ชีวิตอย่างระมัดระวังและอดทน

งานวิจัยชิ้นนี้ จะสำเร็จลงไม่ได้ ถ้าไม่ได้บุคคลหลาย ๆ ท่านที่ให้ความช่วยเหลือ พระครูสถิตศีลวัฒน์ อาจารย์ผู้คอยอบรมสั่งสอนสมัยครองเพศบรรพชิตและให้ความช่วยเหลือตลอดมา อาจารย์เอี่ยม ทองดี ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่คอยกระตุ้นเตือนอยู่ตลอดเวลาด้วยความอดทนอย่างสูง และอาจารย์ ขงยุทธ บุราลสิทธิ์ และอาจารย์ ดวงพร คำณูนวัฒน์ ที่คอยให้คำแนะนำ

ขอขอบคุณอย่างสูงต่อ ลุงประยงค์ รณรงค์ นายจร ทิพาพงษ์ พิสุทธิรัตน์ แจ่มจรัส และชาวชุมชนไม้เรียงทุกท่าน ที่ให้โอกาสสัมภาษณ์และให้ข้อมูล จนทำให้งานวิจัยชิ้นนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณ พ่อโสภณ ยอดมณี และคุณแม่อารีย์ ยอดมณี และนายอรุณ ยอดมณี พี่ชาย ที่ให้กำลังใจและกำลังทรัพย์ในการศึกษาตลอดมา และที่ขาดเสียไม่ได้คือ ขอขอบคุณ พี่น้องผองเพื่อนชาวพัฒนาชนบททุกท่าน ที่ได้ร่วมศึกษาด้วยความสนุกสนานและตื่นเต้นตลอดมา และขอให้ตลอดไป

อภิรักษ์ ยอดมณี

การพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง อำเภอลวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช (SELF-RELIANCE OF MAIRIANG COMMUNITY, CHAWANG DISTRICT, NAKHONSRIHAMMARAT PROVINCE)

อภิสิทธิ์ ขอดมณี 4137657 LCRU/M

ศศ.ม. (พัฒนาชนบทศึกษา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ : เอี่ยม ทองดี ศศ.ม., ขงยุทธ บุราสิทธิ์ ศศ.ม., ดวงพร คำบุญวัฒน์ M.A.

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการพึ่งตนเอง ปัจจัย เงื่อนไข และอุปสรรคในการพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง อำเภอลวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาคือ ประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลไม้เรียง คณะกรรมการและสมาชิกของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง และ บุคคล หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของชุมชนไม้เรียง

ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียงอยู่บนแนวคิดพื้นฐาน 3 ประการ คือ 1. แนวคิดการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า 2.แนวคิดเชิงรับ 3. แนวคิดเชิงรุก ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนไม้เรียงดำเนินการผ่านกระบวนการ 5 ขั้นตอน คือ 1. การปรับเปลี่ยนแนวคิด 2. การสรุปปัญหา 3. การวางแผน 4. การดำเนินงาน 5. การประเมินผลงาน

ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนไม้เรียงพึ่งตนเองได้ คือ 1) ปัจจัยภายใน ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชน อัตตลักษณ์ สังคมที่เอื้อต่อการพัฒนา รักการเรียนรู้ โครงสร้างการดำเนินงานที่เหมาะสม เครือข่ายภายในชุมชนที่เข้มแข็ง และปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน 2) ปัจจัยภายนอก คือ องค์กรภาครัฐและเอกชน การยอมรับจากภายนอก เครือข่ายภายนอก และกลไกตลาด ส่วนเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนไม้เรียงพึ่งตนเองได้ คือ ระดับความสามัคคี ระดับความรุนแรงของเหตุการณ์ต่างๆ ระดับความรู้ความสามารถของบุคลากรในชุมชน และระดับความพร้อมของกลุ่มแกนนำ

อุปสรรคสำคัญในการพึ่งตนเองคือ 1) อุปสรรคภายใน ได้แก่ ความไม่พร้อมของบุคลากรในชุมชน การทำสวนยางเป็นอาชีพหลัก หน่วยงานรัฐในท้องถิ่น และ สมาชิกบางกลุ่มให้ความสำคัญต่อการเข้ามามีส่วนร่วมไม่มากนัก 2) อุปสรรคภายนอก ได้แก่ การที่พ่อค้าคนกลางเป็นผู้กำหนดราคาขายาง กลไกตลาดโลกมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และนโยบายของรัฐบาลที่ไม่มีความชัดเจนในการพัฒนาอาชีพสวนยางพารา

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ คือ ควรมีการพัฒนาการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ให้มากขึ้น พัฒนากิจกรรมที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง และกำหนดโครงการและกิจกรรมเฉพาะเท่าที่จำเป็นและมีความเป็นไปได้ ควรให้หน่วยงานสังคมที่สำคัญ คือ บ้าน วัด โรงเรียน “บวร” ซึ่งเป็นรากฐานของสังคมไทย ได้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนด้วย

คำสำคัญ : พึ่งตนเอง / การพัฒนา / ชุมชนไม้เรียง

146 หน้า ISBN 974-04-3579-3

SELF-RELIANCE OF MAIRIANG COMMUNITY, CHAWANG DISTRICT, NAKHONSRI THAMMARAT PROVINCE.**APINUNT YODMANEE 4137657 LCRU/M****M.A. (RURAL DEVELOPMENT)****THESIS ADVISORS : IAM THONGDEE, M.A., YONGYUTH BURASITH, M.A., DUANGPORN KAMNOONWATANA, M.A.****ABSTRACT**

This was a qualitative research aimed at studying the self-reliance characteristics, factors, conditions and difficulties of the self-reliance situation in Mairiang community, Chawang District, Nakhonsrithammarat Province. The target sample is the Mairiang population, the members and committee of the Mairiang study and development center, and persons and related organizations.

The study found that Mairiang Community self-reliance is based on 3 Thinking bases which are 1) Immediate problem solving 2) Defensive problem solving 3) Offensive problem solving. There are 5 steps of people participation which are 1) Changing thier thinking 2) Problem concluding 3) Planing 4) Operation 5) Evaluation.

Factors that effecting Mairiang self-reliance are 1) Internal factors such as community participation, identity, learning and philanthropic characteristics of the community, suitable operational structure, strong internal network. 2) External factors such as government and NGOs, external connection and networks, and market mechanism. Conditions that effect the self-reliance of the Mairiang community are community spirit and unity, event and situation, personnel and community knowledge, and leader capability.

Difficulties or impediments of self-reliance in the Mairiang community are 1) Internal difficulties such as inadequate member participation in terms of time resulting from rubber plantation work. 2) External difficulties such as a middleman market, transition of world market price, and unobvious government policy.

The suggestion from this study are that there should be 1) More people persuaded to participate 2) Continuous activity development 3) Project planning and practical action 4) Cooperation with related outside organizations and more participation in such a network.

KEYWORDS : SELF-RELIANCE / DEVELOPMENT / MAIRIANG COMMUNITY**146 P. ISBN 974-04-3579-3**

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	ก
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
1 บทนำ	
1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา.....	1
2. คำถามการวิจัย.....	4
3. วัตถุประสงค์.....	5
4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
5. ขอบเขตในการศึกษา.....	5
6. นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
7. ข้อตกลงเบื้องต้น.....	5
8. กรอบแนวคิดในการศึกษา.....	6
9. ระยะเวลาในการศึกษา.....	7
2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	
1. ทฤษฎีและแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา.....	8
1.1 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม.....	8
1.2 ทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท.....	12
1.3 แนวคิดการพึ่งตนเอง.....	13
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	16

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3 ระเบียบวิธีวิจัย	
1. การเลือกพื้นที่.....	19
2. แหล่งข้อมูล.....	19
3. วิธีที่การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	20
4. อุปกรณ์ในการเก็บข้อมูล.....	21
5. การจัดหมวดหมู่ และเรียบเรียงข้อมูล.....	21
6. การตรวจสอบข้อมูล.....	22
7. การวิเคราะห์ข้อมูล.....	22
4 สภาพทั่วไปของชุมชนไม่เรียง	
1. ลักษณะทางกายภาพ.....	23
2. ลักษณะทางสังคม.....	29
3. ลักษณะทางวัฒนธรรม.....	36
4. ลักษณะทางเศรษฐกิจ.....	41
5. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.....	44
6. พัฒนาการของชุมชนไม่เรียง.....	45
5 การพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง	
1. จุดเริ่มต้นการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง.....	50
2. กลุ่มเกษตรกรผู้ริเริ่มพัฒนาชุมชน.....	51
3. ผลการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้ริเริ่มการพัฒนาชุมชน.....	56
4. ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง.....	58
5. สภาผู้นำชุมชนไม่เรียง.....	61
6. การจัดองค์กร.....	63

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
7. แผนการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง.....	66
8. หลักสูตรการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง	72
9. กระบวนการพัฒนาของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง	73
10. กลุ่มกิจกรรมภายใต้การดูแลของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง.....	80
11. ศูนย์วิสาหกิจชุมชน.....	94
12. การประสานงานของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนไม่เรียง.....	94
6 บทวิเคราะห์	
1. ลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง	97
2. ปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง.....	108
3. เงื่อนไขในการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง.....	118
4. อุปสรรคในการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง.....	119
7 สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ	
1. สรุป.....	123
2. อภิปรายผล.....	128
3. ข้อเสนอแนะ.....	134
บรรณานุกรม.....	135
ภาคผนวก.....	138
ประวัติผู้วิจัย.....	141
EXECUTIVE SUMMARY.....	142

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

จากแนวคิดเรื่องการวางแผนพัฒนาประเทศ ที่มุ่งสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ ทางด้านวัตถุ ตั้งแต่ฉบับที่ 1-4 ได้ถือเอาการเพิ่มรายได้เฉลี่ยต่อหัวประชากรเป็นเกณฑ์ในการวัดระดับของการพัฒนา งานในด้านพัฒนาที่เป็นเป้าหมายสำคัญก็คือ การเพิ่มผลผลิต คือ งานส่งเสริมการเกษตรและงานด้านเทคนิคที่ทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยให้ความสำคัญกับปัญหาอื่น ๆ น้อยมาก จึงทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมา โดยเฉพาะปัญหาสังคม และการกระจายรายได้ ที่คนในชนบทยังคงได้รับน้อยมาก และยังไม่ได้รับการแก้ไข จากรายงานของธนาคารโลกในปี 2521 ได้ยอมรับว่า คนจนเป็นกลุ่มคนที่ไม่ได้รับประโยชน์จากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ และมองชุมชนว่าอ่อนแอ ถ้าหลัง เป็นปัญหาที่ต้องได้รับการพัฒนาแก้ไขให้ดีขึ้น

เมื่อถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) ได้มีการจัดระบบบริหารงานพัฒนาชนบทเสียใหม่ (ชาติชาย ณ เชียงใหม่, 2527) การพัฒนาชนบทจึงได้ถือกำเนิดเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้น แต่ก็ได้รับความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาความยากจนได้ในระดับหนึ่ง เมื่อถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 ก็ได้มีการปรับปรุงกันอีก โดยขยายพื้นที่การพัฒนาให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ เพื่อทำการพัฒนาให้แก่คนในชนบทอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน และเมื่อถึงฉบับที่ 7 ก็ได้มองถึงปัญหาการกระจายรายได้ของประชาชน ระหว่างเมืองและชนบท จึงได้กำหนดแนวทางการกระจายรายได้และการกระจายการพัฒนาสู่ภูมิภาคและชนบท จนกระทั่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปัจจุบัน การพัฒนาชุมชนชนบทได้รับการให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก

การพัฒนาชุมชนในระยะแรก องค์การสหประชาชาติได้ให้ความหมายไว้ในปี พ.ศ.2498 ว่า “เป็นกรรมวิธี (Process) ที่จะมุ่งสร้างความเจริญในด้านเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ประชาชนเป็นส่วนรวม โดยชุมชนนั้นจะต้องเข้ามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันและถ้าเป็นไปได้ความคิดริเริ่มนั้น ควรเป็นของประชาชนเอง”

แต่จากการพัฒนาชุมชนในประเทศไทยที่ผ่านมาโดยมาก มักจะเป็นการควบคุมจัดการโดยรัฐ ที่มุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพของชุมชนไปสู่ความทันสมัย แม้ทุกครั้งจะเน้นความ

สำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา และยึดหลักการให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ แต่กลับพบว่าบ่อยครั้ง ที่ความพยายามของรัฐที่จะทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นนั้น กลับเป็นสร้างความอ่อนแอให้ชุมชน (จามรี เชียงทอง : 2543) จนหลายชุมชนไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ จากเหตุผลนี้ ต่อมาหลายชุมชน ที่ประสบกับปัญหาจึงได้หันมาพึ่งตนเอง ด้วยการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง โดยมีตนเองเป็นพื้นฐานของการพัฒนาด้วยการอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชน โดยมีชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาด้วยตนเองให้เห็นหลายแห่ง

การพัฒนาชุมชน จึงเป็นกรรมวิธี (Process) แห่งการกระทำทางสังคม ซึ่งราษฎรในชุมชนนั้น ๆ ร่วมกันจัดวางแผนและลงมือกระทำเอง กำหนดว่ากลุ่มของตนและแต่ละบุคคลมีความต้องการอย่างไร และปัญหาร่วมกันมีอะไรบ้าง แล้วจัดทำแผนการของกลุ่มของเอกชน เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการและสามารถแก้ปัญหานั้นได้ โดยพยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ๆ ให้มากที่สุด และถ้าหากจำเป็นอาจจะขอความช่วยเหลือทั้งด้านบริการและวัสดุจากองค์การรัฐบาลและที่มิใช่รัฐบาลได้ (องค์การบริหารวิเทศกิจ ICA ของสหรัฐอเมริกา หรือ AID ในปัจจุบัน) (วิโรเทพ หาญณรงค์ : 2514)

โดยสรุปแล้วก็คือ การพัฒนาชุมชนนั้น เป็นกรรมวิธีที่มุ่งส่งเสริมความเจริญให้ประชาชนเป็นหลัก คือ ให้ประชาชนเป็นผู้ริเริ่มเอง วางแผนเอง เข้าร่วมดำเนินงาน และถ้าเป็นไปได้ก็ให้ประชาชนปฏิบัติจัดทำด้วยตนเอง โดยรัฐบาลเข้ามีส่วนร่วมเพียงเท่าที่จำเป็นเท่านั้น หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ประชาชนต้องพึ่งพาตนเองเป็นหลักในการพัฒนาชุมชน

แต่การพัฒนาของชุมชนไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมาเน้นขาดการพึ่งตนเองเป็นหลัก แต่จะไปฝากไว้กับการพัฒนาของรัฐ ซึ่งในขณะที่เดียวกันรัฐก็เป็นผู้จัดการเรื่องการพัฒนาแต่เพียงผู้เดียวอย่างเสร็จสรรพ โดยให้ประชาชนเป็นเพียงผู้คอยรับไปปฏิบัติ แม้ว่าจะเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ก็เป็นการชักนำประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน แต่มิได้เข้าร่วมในการคิดริเริ่ม หรือวางแผน ดังนั้นประชาชนจึงต้องพึ่งพาการพัฒนาจากรัฐเรื่อยมา และในที่สุดก็ได้สร้างปัญหาในด้านต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม จนชุมชนและรัฐเองต้องหันกลับมาคิดทบทวนการพัฒนาที่ผ่านมา ว่ามีข้อผิดพลาดอย่างไร ซึ่งก็พอจะสรุปได้ว่า การพัฒนานั้นจำเป็นต้องให้ประชาชนเอง เป็นผู้กระทำเอง ตั้งแต่การสรุปปัญหาด้วยตัวของชุมชนเอง การคิดเพื่อที่จะหาทางแก้ปัญหา การลงมือแก้ปัญหา และนำประสบการณ์จากการแก้ปัญหานั้นไปใช้ในการป้องกัน หรือพัฒนาต่อไป

โดยเฉพาะในภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งมีสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นคาบสมุทร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ชุมชนชนในภาคใต้เป็นชุมชนเปิด มีการติดต่อกับชนชาติต่าง ๆ หรือชุมชนอื่น ๆ

ตลอดมา ทำให้ชุมชนทางภาคใต้มีลักษณะแตกต่างจากชุมชนในภาคอื่นๆ และชุมชนแต่ละชุมชนมีวิธีการผลิตแตกต่างกันไป ตามเงื่อนไขทรัพยากรธรรมชาติ (นฤมล หิญาธิระนันท์ : 2543) ชุมชนในภาคใต้จึงมีการเรียนรู้ ติดต่อกัน และรับเอาวัฒนธรรมต่าง ๆ เข้ามาไว้มากมาย

เนื่องจากเศรษฐกิจในภาคใต้ของประเทศไทย ที่ทำรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่เป็นหลักในหลายพื้นที่ คือ ยางพารา ซึ่งเป็นพืชที่เหมาะสมสำหรับปลูกในภูมิประเทศแบบภาคใต้ สามารถทำรายได้เป็นกอบเป็นกำให้กับเกษตรกรได้ และนำรายได้เข้าประเทศเป็นอันดับสองรองจากข้าว (สำนักงานกองทุนสงเคราะห์ : 2538) ชุมชนในภาคใต้จึงเป็นชุมชนที่มียางพาราเป็นเศรษฐกิจหลัก ในระยะหลังปัญหาเรื่องราคายางพาราทำให้ประชาชนต้องประสบกับความไม่แน่นอน ต้องประสบกับการขาดทุน เกษตรกรต้องตกเป็นหนี้สิน ทั้งหนี้สินธนาคารเพื่อการเกษตร และหนี้สินนอกระบบ ที่จะต้องเสียดอกเบี้ยมากกว่าปกติ นับวันมีแต่จะเพิ่มหนี้สินให้กับตัวเอง ไม่สามารถปลดปล่อยตนเองจากหนี้สินได้ จนเกษตรกรจำนวนไม่น้อยต้องเสียที่ดินทำกิน ไม่มีที่ทำกิน ต้องอาศัยเป็นลูกจ้างนายทุนที่มีอำนาจ มีเงิน ซึ่งได้กว้านซื้อที่ดินไว้เป็นจำนวนมาก

เมื่อเกษตรกรเหล่านี้ ต้องขาดที่ทำกิน ก็เกิดปัญหาขึ้นเพราะไม่สามารถที่จะหาช่องทางทำมาหากินอย่างอื่นได้ เนื่องจากสภาพแวดล้อมที่เป็นป่าเขา ซึ่งส่วนใหญ่ถูกโค่นลงทำเป็นสวนยางพารา ในที่สุดจึงกลายเป็นลูกจ้าง ในขณะที่เดียวกัน เกษตรกรที่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ส่วนมากจะมีที่ดินเพียงจำนวนไม่มาก ต้นทุนในการผลิตสูงกว่าราคาที่ขายได้ ทำให้เกษตรกรประสบกับการขาดทุน และก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา

เมื่อถึงยุคปัจจุบัน ชาวบ้านได้รวมตัวกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันแก้ปัญหา โดยไม่คิดหวังพึ่งพากรานโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐอีก แม้ว่าในปัจจุบัน รัฐจะให้ความสำคัญกับการพัฒนาชนบทมากขึ้นก็ตาม

รังสรรค์ ปิติปัญญา (2541) การพัฒนาภายใต้กรอบความคิดทางเศรษฐกิจเสรีนิยมที่ผ่านมา ได้สร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้กับประเทศอย่างรวดเร็ว แต่ก็ได้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมาจำนวนมากมาย เช่น การกระจายรายได้ที่แย่งลง สังคมขาดระเบียบ นิยมวัตถุนิยม สถาบันครอบครัวและชุมชนล่มสลาย ภูมิปัญญาของประเทศถูกทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย และเสื่อมโทรมลง ความสามารถในการพึ่งตนเองลดลงมาก หลังจากเศรษฐกิจที่เคยเฟื่องฟูได้ตกต่ำลงไปอย่างรวดเร็ว ได้ส่งผลกระทบต่อไปส่วนต่าง ๆ ของสังคม และได้กลายเป็นปัญหาใหญ่ของสังคม บทบาทของภาคชนบทและการเกษตร ได้กลายเป็นทางออกของการแก้ไขปัญหาให้กับสังคมไทย เศรษฐกิจชุมชน เพื่อการพึ่งตนเอง ถูกประกาศเป็นนโยบายสำคัญเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับประเทศชาติ

ชุมชนไม้เรียง อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมภูเขา และมีพื้นที่ที่เป็นที่ราบซึ่งเหมาะแก่การทำเกษตร ชาวบ้านจึงมีอาชีพหลักคือการทำเกษตร ซึ่งที่มีอยู่มากก็คือ ทำสวนผลไม้ และทำนา แต่หลังจากเกิดวิกฤตภัยในปี พ.ศ.2505 ทำให้สวนผลไม้ได้รับความเสียหายเป็นอันมาก จึงได้ปลูกยางพาราทดแทน และสามารถสร้างรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงชีวิต แต่มาถึงยุคปัจจุบันจากความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ และการแข่งขันที่เป็นไปอย่างรุนแรงในตลาดยางพารา ซึ่งมีหลายประเทศที่เป็นคู่แข่ง ทำให้รายได้ของประชาชนลดลง ประกอบกับต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง ทำให้เกิดความขาดทุนขึ้น จึงสร้างปัญหาหนี้สินให้กับเกษตรกร ชาวบ้านภายใต้การนำของผู้นำชุมชน คือนายประยงค์ ธรรมรงค์ ได้มีความคิดริเริ่มที่จะแก้ปัญหาของชุมชนเอง จนสามารถแก้ไขปัญหาได้ในระดับหนึ่ง

ชุมชนได้พัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ด้วยการพึ่งตนเองเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการผลิตยางแผ่นรมควัน แต่นั่นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการพัฒนาเท่านั้น เพราะชุมชนนี้ได้มีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ อีกมากมาย ชุมชนมีความตื่นตัวอยู่เสมอ มีความพร้อมที่จะแสวงหาความรู้ เพื่อที่จะนำมาพัฒนาชุมชนของตนเองอยู่ตลอดเวลา มีการทดสอบ ตรวจสอบ วิจัย ชุมชนของตนเองร่วมมือกันบริหาร มีการประชุมเพื่อที่จะสรุปปัญหา และนำมาแก้ไข หรือหาทางพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ตลอดเวลา ไม่หยุดอยู่กับความพอใจในผลงานที่เกิดขึ้น แต่พร้อมที่จะแสวงหาหนทางที่ดีกว่าอยู่เสมอ ด้วยความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชน และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันจากเครือข่ายชุมชนที่เชื่อมถึงกันทั่วประเทศ ซึ่งผู้นำชุมชนมีเครือข่ายที่แลกเปลี่ยนความรู้อยู่เป็นจำนวนมาก

ชุมชนนี้ได้สร้างรูปแบบของชุมชนแห่งการเรียนรู้ จนเป็นที่รับรู้ของหลายหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน หรือสถานศึกษาหลายแห่งได้เข้าไปทำการศึกษา เพื่อหาองค์ความรู้จากชุมชนนี้

จากความสำคัญและข้อมูลต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ ทำให้ผู้วิจัยเกิดความอยากรู้อยากเห็นว่า การพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียงเป็นอย่างไร ผู้วิจัยจึงได้เสนอโครงการวิจัยในหัวข้อ “การพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช”

2. คำถามการวิจัย

การพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียงเป็นอย่างไร มีลักษณะ เงื่อนไข แนวคิด หรือปัจจัยอะไร ในการพึ่งตนเองของชุมชน

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง
- 2.2 เพื่อศึกษาปัจจัย เงื่อนไขและอุปสรรคที่นำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 3.1 ได้ทราบลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง
- 3.2 ได้ทราบถึงปัจจัย เงื่อนไขและอุปสรรคที่นำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง

5. ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้ ถือเอาชุมชนไม่เรียง ตำบลไม่เรียง อำเภอลำปาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่ในการศึกษา

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

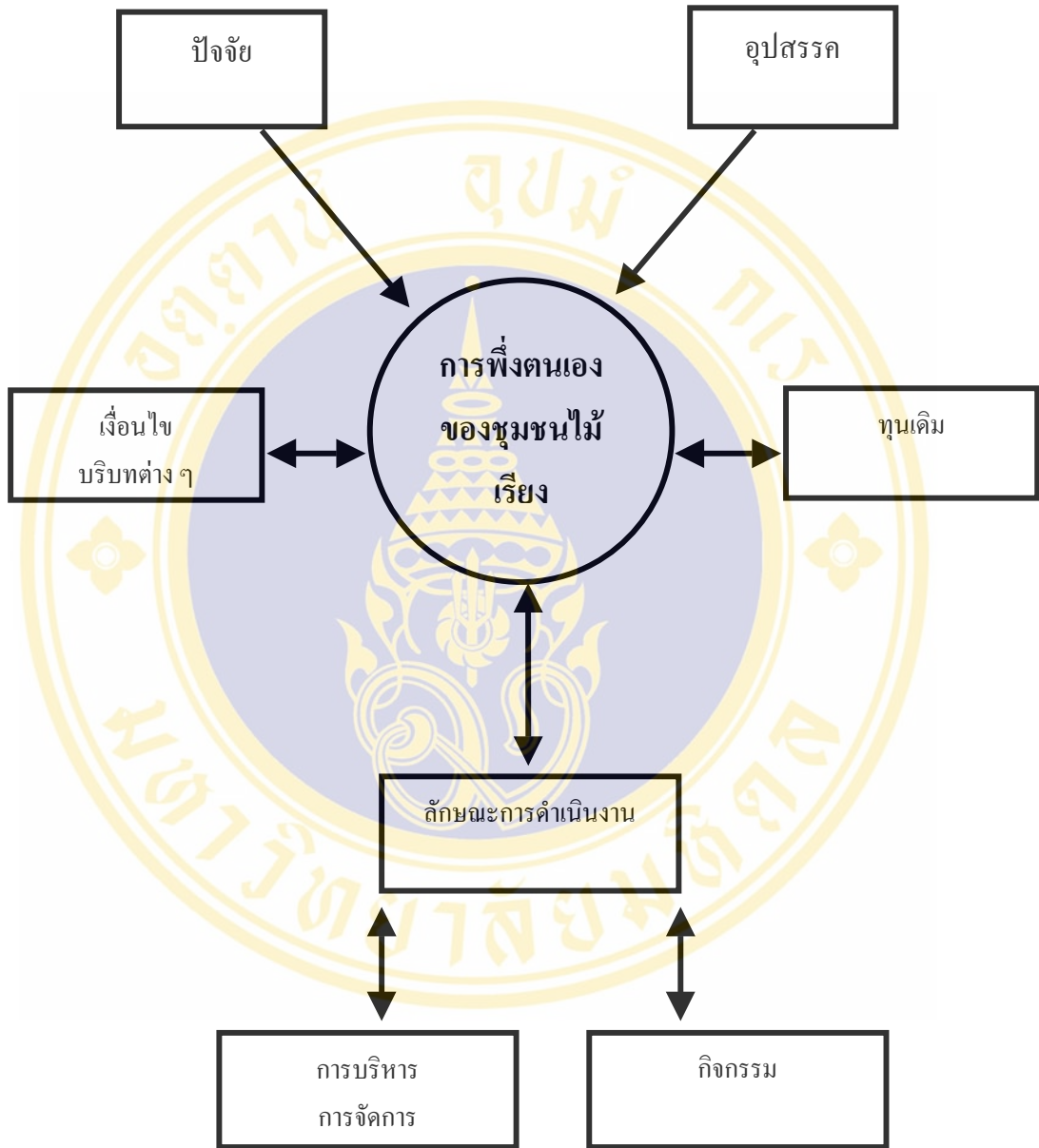
การพึ่งตนเอง หมายถึง การดำรงตนอยู่ได้อย่างพอเพียง และเป็นสุขของบุคคลและสังคมในชุมชนไม่เรียง เนื่องจากพัฒนาการด้านต่าง ๆ ที่ชุมชนร่วมกันคิดริเริ่ม วางแผน ปฏิบัติ ลงทุน และการประเมินผล โดยหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชนมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและสนับสนุน ด้วยความเป็นมิตรไมตรี เอื้ออาทร และมีเมตตาต่อกัน

ชุมชน หมายถึง สมาชิกของชุมชนไม่เรียงที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการรวมกลุ่มกัน ดำเนินกิจกรรม มีการเรียนรู้ร่วมกัน และเอื้ออาทรต่อกัน เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จร่วมกัน

7. ข้อตกลงเบื้องต้น

ชุมชนไม่เรียง ในเขตตำบลไม่เรียง อำเภอลำปาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่เป็นพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ ไม่ใช่ชุมชนในความหมายของพื้นที่ตามเขตการปกครอง แต่หมายถึงชุมชนที่มีการกิจ มีวัตถุประสงค์ของกิจกรรม มีกลุ่มองค์กร ซึ่งคนเหล่านั้นมีอุดมคติ มีการติดต่อสื่อสาร หรือมีการรวมกลุ่มกัน โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการดำเนินงาน ภายใต้การดำเนินงานของ “ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง”

8. กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษาตามกรอบแนวคิดนี้ จะศึกษาลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง และศึกษาปัจจัย เงื่อนไข และอุปสรรค และทุนเดิมของชุมชนที่ส่งผลให้ชุมชนไม้เรียงดำรงอยู่ในปัจจุบัน และมีเปลี่ยนแปลงแนวคิด นำไปสู่การหาวิธีการแก้ไขปัญหาให้กับตัวเอง ผ่านกระบวนการ และขั้นตอนต่าง ๆ การเรียนรู้ การแก้ไขความผิดพลาด ประสบการณ์ เพื่อบรรลุเป้าหมาย คือ การพึ่งตนเองได้

9. ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาคั้งนี้ใช้ระยะเวลาประมาณ 1 ปี 6 เดือน คือ ระหว่างเดือนมีนาคม 2545-เดือนมิถุนายน 2546

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

- 1.1 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม
- 1.2 ทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท
- 1.3 แนวคิดการพึ่งตนเอง

1.1 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีการมีส่วนร่วม เป็นทฤษฎีที่ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาชนบท โดยเฉพาะในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ร.ถ. 2534) ที่เน้นการพัฒนาคนสำคัญกว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจ จึงได้มีผู้นิยามความหมายของการมีส่วนร่วมไว้มากมาย ซึ่งพอจะสรุปได้เป็น 4 ประเด็น คือ

1.1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม เป็นประเด็นหนึ่งที่มีผู้ให้นิยามไว้อย่างหลากหลาย ตามความเข้าใจของแต่ละคน เช่น

William W.reeder (1974 : 39) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การมีส่วนร่วมในการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ซึ่งรวมทั้งการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคลและการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

Alastair T.White (1982 : 12) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

1.1.1.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะทำอะไรควรทำและทำอย่างไร

1.1.1.2 มีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา ลงมือปฏิบัติการตามที่ได้

ตัดสินใจและ

1.1.1.3 มีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (อ้างใน กิตติ คันธา,2536:17) ให้ความเห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ

การปฏิบัติและรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อถึงตัวประชาชนเอง การที่สามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท เพื่อแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาพัฒนาชุมชนที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจด้วยว่า มนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและได้รับการชี้แนะอย่างถูกต้อง

1.1.2 รูปแบบของการมีส่วนร่วม

ได้มีผู้ให้นิยามของการ การมีส่วนร่วมนั้นว่า แม้จะมีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน แต่ก็มีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปบ้าง ตัวอย่างเช่น

Lee J.Cary ได้แบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมออกเป็น 5 แบบ คือ

1.1.2.1 เป็นสมาชิก (Membership)

1.1.2.2 เป็นสมาชิกผู้เข้าประชุม (Attendance at Meetings)

1.1.2.3 เป็นสมาชิกผู้บริจาคเงิน (Financial Contribution)

1.1.2.4 เป็นกรรมการ (Membership on Committees)

1.1.2.5 เป็นประธาน (Position of Leadership)

ในขณะที่ Cohen และ Uphoff (อ้างใน กิตติ คันทา, 2536 : 15) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 แบบคือ

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานของความร่วมมือ

การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits)

การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

พัฒน์ บุญยรัตน์ (อ้างใน อินทิรา มณีคุณ, 2540 : 15) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนาว่า จะต้องมิตั้งแต่การวางแผนโครงการ การเสียดุลกำลังแรงงาน วัสดุ กำลังเงิน หรือทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้น

1.1.3 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของนโยบายการพัฒนา คือ

ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงตลอดถึงความต้องการของชุมชน

ร่วมค้นหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการชุมชน

ร่วมวางแผนนโยบาย หรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขตลอดจนสนองความต้องการของชุมชน

ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการในชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน

ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งภาคเอกชนและภาครัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2526 : 10) ได้สรุปการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทไว้ 4 ขั้นตอน คือ

มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา

มีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม

มีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน

มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

โดยสรุป การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องมีลักษณะ เป็นการร่วมกลุ่ม เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะต้องประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนเปลี่ยนแนวคิด อันเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินกิจกรรมเพื่อเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง

ขั้นตอนสรุปปัญหา และสาเหตุของปัญหา

ขั้นตอนวางแผนเพื่อการแก้ปัญหา หรือดำเนินกิจกรรม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

ขั้นตอนดำเนินกิจกรรม รวมทั้งการลงทุน และการได้รับผลประโยชน์

ขั้นตอนสรุปผลการดำเนินงาน การประเมินผลงาน เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินงานต่อไป

1.1.4 ระดับของการมีส่วนร่วมมี 2 ระดับ

การมีส่วนร่วมทั้งสองระดับนี้จะมีข้อแตกต่าง ในประเด็นของแนวคิด ซึ่งแนวคิดริเริ่มนั้นจะเริ่มจากแกนนำก่อน แล้วกระจายไปสู่กลุ่มสมาชิกที่เข้าร่วมในภายหลัง โดยสมาชิกจะเป็นผู้เข้ามาช่วยเสริมให้แนวคิดนั้นเป็นจริงขึ้นมา และนำไปสู่ภาคปฏิบัติ เนื่องจากถ้าแกนนำดำเนินการตามแนวคิดของตนเองเพียงอย่างเดียว ไม่มีกลุ่มสมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมก็จะดำเนินการไปไม่ได้ การมีส่วนร่วม 2 ระดับนั้น คือ

1.1.4.1 การมีส่วนร่วมระดับแกนนำ ซึ่งเป็นกลุ่มคนแรกเริ่มที่เกิดแนวคิด แล้วนำความคิดนี้ไปขยายหาแนวร่วม เพื่อขยายกลุ่มให้มามากขึ้น และเป็นกลุ่มหลักในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งต้องมีความตั้งใจ มีความรู้ และเสียสละมากกว่ากลุ่มในระดับสมาชิก

มีลักษณะ คือ

- 1) เริ่มแนวคิดและกระจายแนวคิด
- 2) วิเคราะห์ปัญหา
- 3) วางแผน
- 4) ดำเนินการ
- 5) สรุปผล ประเมินผล

1.1.4.2 การมีส่วนร่วมระดับสมาชิก เป็นกลุ่มคนที่ได้รับแนวคิดมาจากกลุ่มระดับแกนนำแล้วมีความคิดเห็นไปในทางเดียวกัน แล้วตกลงใจที่จะเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมเพื่อนำไปสู่เป้าหมายอย่างเดียวกัน

มีลักษณะคือ

- 1) รับแนวคิดและพิจารณาก่อนเข้าร่วม
- 2) วิเคราะห์ปัญหา
- 3) วางแผน
- 4) ดำเนินการ
- 5) สรุปผล ประเมินผล

1.2 ทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท (A theory of Self – reliance of rural Communities)

ชุมชนชนบท จะพึ่งตนเองได้ จะต้องประกอบด้วย การพึ่งตนเองห้าประการ ซึ่งใช้สัญลักษณ์ภาษาอังกฤษว่า TERMS (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2544:18) คือ การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี (Technological self-reliance) (T) การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ (Economic self-reliance) (E) การพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ (Natural resources self-reliance) (R) การพึ่งตนเองทางจิตใจ (Mental self-reliance) (M) การพึ่งตนเองทางสังคมวัฒนธรรม (Socio-cultural self-reliance) (S) โดยอธิบายการพึ่งตนเองว่า มีลักษณะเป็นพลวัต (dynamic) ที่สามารถเลื่อนสูงขึ้นหรือต่ำลงได้ในขณะเกิดการเปลี่ยนแปลง และการพึ่งตนเองในแต่ละด้านยังมีความสัมพันธ์ต่อกันประกอบเป็นลักษณะเป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่อีกด้วย โดยได้อธิบายรายละเอียดไว้ดังนี้

การพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยี หมายถึง ความสมดุลระหว่างความต้องการเทคโนโลยีพื้นฐานกับการสนองความต้องการเทคโนโลยีพื้นฐาน หรือ ความสมดุลระหว่างเทคโนโลยีสมัยใหม่ กับเทคโนโลยีเก่า คำว่า เทคโนโลยี เป็นได้ทั้งเทคโนโลยีที่เป็นวัตถุ (Material) เช่น เครื่องมือ เครื่องจักร ไถ เกวียน พันธุ์พืช ปุ๋ย และเทคโนโลยีที่ไม่ใช่วัตถุ (non-material) เช่น ความรู้ ความชำนาญ ภาวะผู้นำ การจัดการ การวางแผน การให้คำปรึกษา การให้กำลังใจ ความเมตตา ความช่วยเหลือเกื้อกูล ความกล้า ความรู้จักพอ

การพึ่งตนเองในด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่ายของชุมชนชนบท หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งความพออยู่พอกินของชาวชุมชน มีรายได้พอกับรายจ่ายไม่มีหนี้สินชนิดที่ไม่อาจชดใช้คืน (สามารถมีหนี้สินจากการลงทุนเพื่อเกษตรกรรมหรือธุรกิจได้) คำว่า ชุมชนชนบท หมายถึงหมู่บ้านนอกเขตเทศบาล

การพึ่งตนเองในด้านทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกใช้ไปและการทดแทน นั่นก็คือ การมีทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นต่อชีวิตไว้ใช้ แต่ไม่ใช้มากเกินไปจนเกินดูแล หรือทำให้เสียดูแล รักษาธรรมชาติให้คงความหลากหลาย (Bio-diversity) ได้ไว้ให้มากที่สุด

การพึ่งตนเองทางจิตใจ หมายถึง ความสมดุล หรือความมั่นคงของจิตใจ ซึ่งจะมีลักษณะกล้าแข็ง มีพลัง สามารถสู้กับความยากลำบาก หรือปัญหาใด ๆ ได้ มีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่พัฒนา มีความรู้ความสามารถในการประยุกต์ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของแต่ละคน

การพึ่งตนเองทางสังคม หมายถึง ความสมดุล หรือความมั่นคงแข็งแรงของกลุ่มคนครอบครัว ชุมชน หรือ องค์กรสังคมใด ๆ ในสังคม หมายถึง การมีภาวะผู้นำดี การมีส่วนร่วมสูง มีความเป็นปึกแผ่นทางสังคม ซึ่งความเข้มแข็งของหน่วยสังคม เหล่านี้จะทำให้หน่วยสังคมแต่ละ

หน่วยมีพลังกล้าแข็งสามารถเผชิญกับงานใหญ่งานยาก หรืออุปสรรคต่าง ๆ ได้ คำว่า สังคม ย่อมจะต้องหมายรวมถึงวัฒนธรรมซึ่ง คือ กฎระเบียบของสังคม ที่คนในสังคมจะต้องยึดถือปฏิบัติตามด้วย

การพึ่งตนเองของชุมชนชนบทนี้ จะต้องมีปัจจัยเสริมอีก 2 ด้านคือ ด้านการสร้างขีดความสามารถของชุมชน ด้วยตัวของชาวบ้านเองเป็นหลัก คือ ต้องเสริมสร้างให้องค์กรชาวบ้านมีความเข้มแข็ง เสริมสร้างวิธีการจัดการให้มีประสิทธิภาพ และการปฏิบัติการ ต้องมีกิจกรรมหรือโครงการการปฏิบัติของหมู่บ้าน และด้านการสนับสนุนจากภายนอก (สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย : 2538)

นิรันดร์ ละม้ายศรี ได้ให้ความหมายของการพึ่งตนเอง ไว้ว่า หมายถึง ชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรและทักษะซึ่งเป็นเจ้าของร่วมกัน เพื่อสวัสดิการของตนเองและเพื่อการพัฒนาของเขาเอง จะต้องไม่มีความคิดว่ารัฐบาลหรือหน่วยงานในท้องถิ่น จะมาช่วยวางโครงการ และแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นได้ด้วยตนเอง ความช่วยเหลือจากภายนอกอาจมาในรูปคำแนะนำ ความชำนาญ และการกู้ยืมเงิน สิ่งเหล่านี้ คนในชุมชนต้องตระหนักให้ได้ว่า จะต้องชดใช้คืนไม่โดยทางตรงก็ทางอ้อม โดยเฉพาะการช่วยเหลือด้านการเงินที่มาจากภายนอกนั้น ชุมชนจะร้องขอได้ก็ต่อเมื่อชุมชนได้พยายามใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาไปก่อนแล้ว

1.3 แนวคิดเรื่อง “การพึ่งตนเอง” (Self-reliance)

แนวคิดเรื่อง “การพึ่งพาตนเอง” หรือ “การช่วยเหลือตนเอง” (Self-help) การทำความเข้าใจในความกระจำในแนวคิดดังกล่าวนี้ เป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากในช่วงที่ผ่านมาได้มีการกล่าวถึง การถกเถียง อภิปราย ฯลฯ อย่างมากมายเกี่ยวกับ “การพึ่งพาตนเอง” หรือ “การช่วยเหลือตนเอง” ของประชาชนซึ่งล้วนแต่ตีความกันไปต่าง ๆ นานาตามความคิด ความเข้าใจและจุดยืนของแต่ละคนแต่ละกลุ่มซึ่งเป็นเรื่องหรือประเด็นที่ถกเถียงกันตั้งแต่ระดับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ นักการเมือง นักวิชาการ นักพัฒนา นักศึกษา ลงไปจนถึงประชาชนและผู้นำประชาชนภาคต่าง ๆ นักวิชาการและนักพัฒนาในต่างประเทศที่สนใจเรื่อง “การพึ่งพาตนเอง” ก็มีจำนวนไม่น้อยและมีส่วนหนึ่งที่มีชื่อเสียงมาก อาทิ โยฮัน กาลตุง (Johan Galtung) และ คาร์ล ออสเนอร์ (Karl Osner) เป็นต้น

ปัจจุบัน ได้มีการนำไปใช้ในทางปฏิบัติมากขึ้น ในฐานะเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญ โดยเฉพาะในประเทศโลกที่สาม เพื่อที่จะประเทศเหล่านั้นควรจะใช้ทรัพยากรที่ตนมีอยู่ให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุด เพื่อลดการแสวงหาผลประโยชน์และการพึ่งพาจากภายนอก ตัวอย่างเช่น ประเทศแทนซาเนีย ที่เคยตกอยู่ในสภาพที่ยากจนมาก เมื่อคิดจะพัฒนาประเทศโดยการพึ่งพาจาก

ภายนอก ก็ตระหนักดีว่าเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก กลับจะสร้างปัญหาให้เพิ่มมากขึ้น จึงได้ใช้วิธีพัฒนาที่สอดคล้องกับประเทศคือ การพัฒนาระบบการเกษตรที่คนมีอยู่แล้ว คือ การปลูกพืชรวมกันหลายชนิด (Intercropping) อันเป็นที่มาของแนวคิดระบบเกษตรทางเลือกในประเทศไทย คือ ระบบเกษตรแบบไร่นาสวนผสม วนเกษตร และเกษตรผสมผสาน (ปราณี หมอนทองแดง, 2534)

นอกจากนี้ ยังมีนักปราชญ์อีกหลายคนที่ใช้ แนวคิดการพึ่งตนเอง เช่น

เหมา เจ๋อตุง ได้กล่าวไว้ในคำปราศรัยว่า “tsu li beng sheng” (regeneration through our own efforts) ซึ่งหมายถึง การมีชีวิตใหม่ด้วยความพยายามของเราเอง (Roland Berger 1970 : 9) อ้างใน ปราณี หมอนทองแดง, 2534)

ท่านมหาตมะ คานธี กล่าวถึง “สวเทชี” หรือหลักการพึ่งตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจหลักของโครงสร้างสังคมอุดมคติของคานธี การพึ่งตนเองจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเมื่อเราไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ เราก็ต้องเอาเปรียบผู้อื่น หรือถูกผู้อื่นเอาเปรียบ ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม การพึ่งตนเองจึงเป็นสิ่งสำคัญในชีวิต คานธีเห็นว่า กลยุทธ์ในการพัฒนาต้องอาศัยการพึ่งตนเอง เพื่อต่อต้านการพึ่งพา สร้างความเท่าเทียม และใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ตามที่เสนอไว้ในหลักการแห่ง สวเทชี (Swadeshi) และ สวาราช (Sawaraj) (ปราณี หมอนทองแดง : 2534)

สวเทชี สว แปลว่า ของตนเอง เทชี แปลว่า ท้องถิ่น รวมแปลตามศัพท์ว่า ท้องถิ่นของตนเอง คานธีเห็นว่า คนเราต้องรับผิดชอบต่อสังคม โดยจะเริ่มจากหน่วยที่ย่อยที่สุดและใกล้ที่สุด ที่เราสามารถทำได้ ก็คือครอบครัวของเรา เพื่อนบ้านของเรา ถ้าเราปฏิบัติต่อเพื่อนบ้านอย่างดีแล้ว ไม่มีใครในโลกที่ต้องการความช่วยเหลือ และถูกปล่อยปละละเลย เมื่อเราช่วยเหลือเพื่อนบ้านก็เท่ากับช่วยเหลือตัวเอง ช่วยเหลือโลก

แนวคิดชุมชนพึ่งตนเองในรูปหมู่บ้านสวาราช ของคานธี หมายถึง การปกครองด้วยตนเอง (Self – Government) เหมือนบางส่วนของ การอธิบายถึงหมู่บ้านสวาราช

“ตามความคิดของข้าพเจ้า หมู่บ้านสวาราชเป็นสาธารณรัฐที่แท้จริง หมู่บ้านสวาราชสามารถพึ่งตนเองได้ในสิ่งที่จำเป็นต่อชีวิต แต่กระนั้นก็มีพึ่งพากันในระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ ในความจำเป็นอื่น ๆ ภารกิจหลักของทุกหมู่บ้านก็คือการปลูกพืชอาหาร และการปลูกฝ้ายเพื่อถักทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม หมู่บ้านยังจะต้องกันที่สาธารณะสำรองไว้สำหรับเป็นท่าเลี้ยวตัวเลี้ยว เป็นที่พักผ่อน และเป็นที่เล่นสำหรับเด็กและผู้ใหญ่ หากมีที่ดินเพียงพอ หมู่บ้านก็อาจจะปลูกพืชเศรษฐกิจที่มีประโยชน์ มีโรงมหรสพ โรงเรียน และศาลากลางบ้าน ระบบจ่ายน้ำ การศึกษาเบื้องต้นจะต้องเป็นการศึกษาภาคบังคับ กิจกรรมต่าง ๆ ควรกระทำในรูปของสหกรณ์ จะต้องไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ”

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้คำว่า “การพึ่งพาตนเอง” จะถูกตีความไว้อย่างหลากหลาย ก็พอจะสรุปได้ว่า แต่ละกลุ่มตีความหรือมีความเข้าใจต่อคำว่า “การพึ่งพาตนเอง” ดังนี้คือ กลุ่มเจ้าหน้าที่

ของรัฐและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่บางส่วนมองว่า ในปัจจุบันประชาชนขาดการพึ่งพาหรือช่วยเหลือตนเอง แต่มักจะรอคอยความช่วยเหลือจากรัฐ ประชาชนไม่พยายามกระตือรือร้นจนขวย แต่ก็จะทำตัวเป็นภาระแก่รัฐ ซึ่งก็หมายถึงว่า ยังต้องพึ่งพารัฐอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่ประชาชนโดยทั่วไปรวมทั้งนักวิชาการและนักพัฒนาบางส่วนมองว่า ระบบเศรษฐกิจการเมืองที่เป็นอยู่เป็นตัวกำหนดการพึ่งพาตนเองของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งของกลุ่มชาวนา หรือเกษตรกรซึ่งเคยสามารถพึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจด้วย “ระบบการผลิตเพื่อการยังชีพ” (subsistence production) แต่ระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน หรือ “ระบบเศรษฐกิจพึ่งพาต่างประเทศ” ทำให้ “ระบบการผลิตเพื่อการยังชีพ” พังทลายลง ซึ่งก็หมายถึงว่า “การพึ่งพาตนเอง” ต้องพึ่งพาตามไปด้วยอย่างไม่ต้องสงสัย นอกจากนี้ก็มีการกล่าวถึงการพึ่งพาทางเทคโนโลยีจากต่างประเทศซึ่งก็หมายถึงการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยมากเพียงใด การพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศก็มีมากขึ้นเพียงนั้น เนื่องจากประเทศของเราไม่สามารถที่จะผลิตเทคโนโลยีต่าง ๆ ได้เอง ซึ่งก็หมายถึงว่า เราขาดการพึ่งพาตนเองทางเทคโนโลยีหรือไม่สามารถพึ่งพาตนเองทางเทคโนโลยีได้นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของชาวนาและหรือเกษตรกรนั้นไม่อาจประสบความสำเร็จด้วยการใช้ยุทธวิธีการพัฒนา “วิธีการช่วยเหลือตนเอง” (Self-help Strategy) เพียงประการเดียวเท่านั้น แต่จะต้องได้รับความสนับสนุนทางการเงิน จากองค์กรที่สนับสนุนการช่วยเหลือตนเองด้วย และองค์กรนี้จะมีบทบาทในการร่วมมือกับองค์กรของประชาชนที่จัดตั้งขึ้นซึ่งคาร์ล ออสเนอร์ เรียกว่ายุทธวิธีแบบหลังนี้ว่า “การใช้เงินทุนสนับสนุนกลุ่มที่ได้รับเลือกเป็นกลุ่มเป้าหมาย” (target-group-oriented financing) (Osner,1984 อ้างใน กาญจนา และกนกศักดิ์ แก้วเทพ,2529:12)

การประชุมเชิงปฏิบัติการ การวิจัยเพื่อการพึ่งพาตนเอง : การพึ่งตนเอง ทางเศรษฐกิจ ในชนบท ณ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และโรงแรมริเจนท์ชะอำ จังหวัด เพชรบุรี ได้ให้ความหมายของคำว่า “การพึ่งตนเอง” ว่า หมายถึง การตัดสินใจด้วยตนเอง ความเป็นตัวของตัวเอง ในทางความคิด ทักษะในการมองปัญหาต่าง ๆ เป็นขบวนการทางภูมิปัญญาของชุมชนนั่นเอง ซึ่งย่อมจะมองความสำคัญอย่างถ่องแท้ถึงสาเหตุของวิกฤติการณ์แห่งปัญหาการพัฒนา อันสืบเนื่องมาจากปัญหาการกลยุทธการพัฒนาที่สร้างสภาวะพึ่งพาต่อภายนอก การวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนเป็นการตัดสินใจดำเนินการโดยสถาบันชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชนทั้งในด้านการแก้ไขปัญหา และในด้านการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน

คำว่า “การพึ่งพาตนเอง” น่าจะมีความหมายเป็นเชิงสัมพันธ์คือ พึ่งพาตนเองในขณะที่พึ่งพาผู้อื่น เป็นการพึ่งพาที่นำไปสู่การไม่พึ่งพา คือ เป็นการพึ่งพาอาศัยกันอย่างรู้เท่าทัน และกรอบการมองเรื่องการพึ่งพานี้จะต้องไม่มุ่งแข่งขัน หรือไม่มุ่งครอบงำเหนือกว่า แต่เป็นการมุ่งสู่ความ

เป็นไทต่อกัน การช่วยเหลือกันเป็นสิ่งจำเป็น คือ พึ่งพาในสิ่งที่เราไม่มี เกื้อกูลสิ่งที่เรามิให้ผู้อื่น การพึ่งพานี้ทำไปเพื่อให้แต่ละชุมชนพึ่งตนเองได้

กระบวนการวางแผนการพัฒนาที่จะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้นี้ จำเป็นต้องเรียนรู้จาก ภูมิปัญญา และวิธีการแก้ปัญหาจากประสบการณ์ของนักคิดและนักปฏิบัติการพัฒนาชาวบ้าน และ วางกลยุทธ์ในการพัฒนาต้องเอาชุมชนมาเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา

สรุป “การพึ่งตนเอง” ของสังคมหนึ่ง คือ สถานการณ์ที่ชุมชนหรือสังคมนั้นมีระบบ การผลิตแบบพึ่งตนเอง ระบบการเมืองและการบริหารชุมชนแบบประชาธิปไตยสมบูรณ์ และระบบ คิด ความเชื่อจิตสำนึกแบบพึ่งตนเอง รวมทั้งมีการปฏิบัติที่เป็นจริงในอันที่จะพัฒนาสังคมของตน เพื่อขึ้นบนขาของตนเอง โดยมุ่งรับผลประโยชน์และความจำเป็นทางสังคมของคนส่วนใหญ่ใน สังคมนั้น นั่นก็คือยึดหลักการความเสมอภาคในความสัมพันธ์ระดับปัจเจกบุคคลหรือในความ สัมพันธ์ระดับชุมชนนั้นหรือสังคมนั้น กับชุมชนภายนอก ซึ่งการพึ่งตนเองจึงมิใช่การปิดตนเองจาก ความสัมพันธ์กับสังคมอื่นหรือโลกภายนอก แต่เป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนฐานของความเสมอ ภาค

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง มีอยู่ 2 ส่วน คือ ส่วนที่ เกี่ยวกับคำสำคัญ (Key Word) 2 คำ คือ การพึ่งตนเอง (Self-reliance) และ ชุมชน (Community) ซึ่ง จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับชุมชนไม่เรียง ต.ไม่เรียง อ.หลวง จ.นครศรีธรรมราช และส่วนที่ 2 คือ ส่วนที่เป็น แนวคิดทฤษฎี ที่นำมาใช้ในการวิจัย มีดังต่อไปนี้

งานวิจัย เรกพินิจ (2541)งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนา สถาบัน การเรียนรู้ของชุมชน” เป็นงานวิจัยที่พยายามแสวงหาแนวทางพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีอยู่แล้ว ให้กลายเป็นสถาบันที่มีพลังในการแก้ปัญหาของชุมชน ซึ่งได้เอาชุมชนไม่เรียง เป็นเป้าหมายของ การวิจัยชุมชนหนึ่ง ได้สรุปลักษณะสำคัญของเครือข่ายการเรียนรู้ ว่า เครือข่ายการเรียนรู้ที่มีภาวะ เป็นสถาบัน จะรวมเอากิจกรรมของทุกกลุ่มหรือองค์กรในชุมชนพื้นที่ให้อยู่ภายใต้องค์กรจัดการ เดียว โดยศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง เป็นองค์กรจัดการกิจกรรมทั้งหมดของกลุ่มหรือองค์กร ในตำบลไม่เรียง ไม่ว่าจะเป็นการแปรรูปยางพารา โรงงานผสมปุ๋ย และการออมทรัพย์เป็นต้น และปัจจัยสำคัญที่จะนำมากำหนดความเป็นไปได้ในการพัฒนา สถาบันการเรียนรู้ของชุมชนนั้น ต้องประกอบด้วย ปัจจัยด้านกฎระเบียบและนโยบายแห่งรัฐ, กลุ่มหรือองค์กรชุมชนและเครือข่าย และองค์กรสนับสนุน

ชุตินา แสงเงิน (2545) วิทยานิพนธ์เรื่อง “เครือข่ายการเรียนรู้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพึ่งตนเอง” ซึ่งเป็นการศึกษาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง และได้พบว่า ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง เป็นองค์กรชุมชนซึ่งเกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องของราคาขายพาราและปรับเปลี่ยนเรื่อยมาจนเป็นศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง โดยมีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ บนพื้นฐานของทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของชุมชนไม้เรียง และปัจจัยที่ทำให้เกิดศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง ปัจจัยภายใน คือ การเผชิญปัญหาาร่วมกัน ประวัติวัฒนธรรมท้องถิ่น ความสามารถของผู้นำ และความสัมพันธ์ทางสังคม ส่วนปัจจัยภายนอก คือ ระบบเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว ภาวะการผูกขาดจากพ่อค้าคนกลางและการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2538) งานวิจัยเรื่อง “การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท” เป็นงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและแสวงหารูปแบบการพัฒนาชนบท บนฐานความคิดแห่งการพึ่งตนเอง โดยได้แบ่งกันศึกษาหมู่บ้านต่างๆ และได้สรุปเป็นรายงาน ซึ่งมีการสรุปว่า รูปแบบขั้นต้น (Tentative Model) ของการพึ่งตนเองในชนบท มีองค์ประกอบหลักที่สำคัญ 5 ประการ คือ เทคโนโลยี (Technology) เศรษฐกิจ (Economic) ทรัพยากร (Resource) คน/จิตใจ (Man/Mind) และสังคม (Social) เรียกโดยย่อว่า Terms

วิจิต นันทสุวรรณ (2545) บทความเรื่อง “การเรียนรู้เพื่อพัฒนาแผนแม่บทชุมชน” ได้สรุปว่าบทเรียนของชุมชนไม้เรียงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ชุมชนไม้เรียงพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเอง เนื่องจากชุมชนได้ผ่านขั้นตอนการเรียนรู้ และลองผิดลองถูกมาตลอดเวลา จึงทำให้ชุมชนมีความรู้และเข้าใจชุมชนของตนเองอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาแผนแม่บทชุมชน

อรทัย อาจอ่ำ (2531) งานวิจัยเรื่อง “ชุมชนแข่งกัน : วิถีชีวิตและกระบวนการพัฒนาสู่การพึ่งพาตนเอง” ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชน ในการที่จะแก้ไขปัญหาพื้นฐานของชุมชนร่วมกัน โดยมีกระบวนการต่าง ๆ ในการผลักดันให้เกิดการจัดตั้งองค์กรของชุมชนเพื่อเป็นองค์กรกลางในการดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนตามที่วางเป้าหมายไว้เพื่อบรรลุสู่การพึ่งพาตนเองของชุมชนให้ได้ในระดับหนึ่ง

วีรเทพ หาญณรงค์ (2514) วิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย” ซึ่งเป็นการศึกษาการพัฒนาชุมชน ที่เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาชุมชนว่าเป็นแบบและวิธีการที่ดีในการจัดการความอดอยากไว้ โรคภัยไข้เจ็บ ความไม่รู้และความเหลื่อมล้ำ อันเป็นอุปสรรคหลักของการพัฒนา และการพัฒนาชุมชนก็อาจจะสามารถระดมกำลังทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเข้าร่วมมือกัน และจะต้องให้ประชาชนเจ้าของพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วย

รังสรรค์ ปิติปัญญา (2541) งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาอุตสาหกรรมชุมชน กรณีศึกษา สหกรณ์พัฒนาประชากรและชุมชนลำไทรโยง จำกัด” ซึ่งได้ศึกษาวิจัย เศรษฐกิจชุมชน ซึ่งได้พบว่า มีความเป็นไปได้ที่ชุมชนหรือธุรกิจชุมชนจะประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมด้านอุตสาหกรรม และมีความเป็นไปได้ที่จะใช้อุตสาหกรรมชุมชน เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนและชุมชน ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

พระมหาอุทตนา ศิริวรรณ (2544) วิทยานิพนธ์เรื่อง “ศักยภาพในการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” : กรณีศึกษาชุมชนบ้านสามขา ตำบลคำป่าหลาย อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร ได้พบว่า ปัจจัยที่สำคัญของการพึ่งตนเองได้ในชุมชนชนบทนั้น นอกเหนือไปจากทรัพยากรธรรมชาติแล้ว คนก็คือปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะบ่งชี้ว่าชุมชนนั้นจะพึ่งตนเองได้หรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือความพร้อมเพรียงกันของสมาชิกในชุมชน ทั้งที่เป็นผู้นำและสมาชิกทั่วไปในชุมชน

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่องนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อวิเคราะห์การพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง อำเภอลำปาง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยศึกษาจากการรวบรวมข้อมูลทั้งจากพื้นที่ศึกษาและข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ

1. การเลือกพื้นที่

ผู้ศึกษาเลือกพื้นที่ ชุมชนไม้เรียง อำเภอลำปาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เพราะเป็นชุมชนที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง เป็นชุมชนต้นแบบของแผนแม่บทชุมชน ได้ผ่านประสบการณ์การเรียนรู้และพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองมาเป็นระยะเวลานาน และมีความสะดวกในหลายประการด้วยกัน คือ มีความสนิทสนมกับคนในชุมชน และชุมชนอยู่ใกล้บ้านของผู้วิจัย ที่สามารถที่จะไปกลับได้ในระยะเวลาอันสั้น ทำให้สามารถไปเก็บข้อมูลได้สะดวก อีกทั้งชุมชนนี้ ก็มีวิถีชีวิตหลายอย่างเหมือนกับบ้านของผู้วิจัย ทำให้สามารถตรวจสอบข้อมูลได้ไม่ยาก

2. แหล่งข้อมูล

2.1 แหล่งข้อมูลด้านเอกสารที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลในการศึกษา

2.1.1 ห้องสมุดสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท, และหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยมหิดล

2.1.2 หอสมุดแห่งชาติ

2.1.3 หอสมุดปริทัศน์ มหวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2.2 แหล่งข้อมูลพื้นที่ศึกษา

2.2.1 อบต. ไม้เรียง

2.2.2 ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง

2.2.3 ชุมชนไม้เรียง

2.2.4 เทศบาลตำบลไม้เรียง

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.1 การเก็บข้อมูลเอกสาร (Review Data)

การเก็บข้อมูลเอกสาร ได้ทำการรวบรวมข้อมูลข่าวสารจากวารสาร หนังสือ และงานวิจัยต่างๆ ที่มีผู้ศึกษาไว้ในแง่มุมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม การพัฒนาชุมชน เศรษฐกิจชุมชน องค์กรชาวบ้าน และการพึ่งตนเอง ในหัวข้อต่าง ๆ ทุกด้าน จากแหล่งข้อมูลเอกสารที่กล่าวไว้ในข้อ

2.1

3.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Data) โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้

3.2.1 การสัมภาษณ์ (Interview) โดยทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-Informant) ได้แก่ ผู้นำชุมชน, คณะกรรมการผู้บริหารชุมชน, หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง และชาวบ้านภายในชุมชน

ในการเก็บข้อมูลนั้น ผู้วิจัย ได้เข้าไปขอสัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ โดยเริ่มแรกได้เข้าไปหาผู้นำชุมชน คือ นายประยงค์ ธรรงค์ หลังจากการสัมภาษณ์แล้วก็ได้รับการแนะนำให้ไปหาแกนนำคนอื่น ๆ ในวันต่อ ๆ มา โดยได้ไปหาที่บ้านบ้าง ที่ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงบ้าง แล้วแต่โอกาส ซึ่งจะใช้เวลาสัมภาษณ์แต่ละคนอย่างประมาณ 3 ชั่วโมง บางคนอาจจะใช้การสัมภาษณ์หลายครั้ง เพื่อเป็นการขอข้อมูลเพิ่มเติม หรือตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาให้ตรงกับความเป็นจริง ในขณะที่สัมภาษณ์ก็จะขอลงดูพื้นที่ทำกิจกรรมจริงไปพร้อมกัน เพื่อจะได้เห็นถึงสภาพการทำกิจกรรมอย่างแท้จริง

ในส่วนของหน่วยงานราชการนั้น ได้ไปยื่นหนังสือขอสัมภาษณ์ และขอเอกสารที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่วนมากก็ได้รับความร่วมมือด้วยดี อาจจะมีบางหน่วยงานที่ได้รับความร่วมมือน้อย แต่ก็ได้ข้อมูลเพียงพอที่จะใช้ในงานวิจัย แต่การสัมภาษณ์ที่ทำให้ได้รู้สภาพความเป็นจริงของชุมชนมากที่สุดนั้นก็คือ การสัมภาษณ์ชาวบ้าน ซึ่งจะทำให้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มแกนนำ ได้รับการตรวจสอบไปในตัวว่ามีความเป็นจริงมากขนาดไหน เพราะชาวบ้านจะพูดตามความเห็นของตนเอง โดยไม่ได้คำนึงถึงเงื่อนไขอื่น ๆ

3.2.2 การสังเกต (Observation) โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนไม้เรียง เช่น การตั้งกลุ่มใหม่ ๆ การประชุมของกลุ่มต่าง ๆ การมาดูงานในชุมชนไม้เรียงของกลุ่มต่าง ๆ จากพื้นที่อื่น ๆ เป็นต้น เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเหตุการณ์ต่างๆ และเรียนรู้กิจกรรมการทำงานของชุมชน

ในการสังเกต ใช้การสังเกตในเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยชุมชนจะมีกิจกรรมกลุ่มอยู่ตามปกติ และก็จะมีการสังเกตจากชุมชนภายนอกหรือหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาศึกษาดูงานในพื้นที่อยู่เป็นประจำ ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสพูดคุยกับคนเหล่านั้นด้วย ซึ่งมีหลายคนพูดว่า “สิ่งที่ชุมชนไม่เรียงทำได้นั้น เพราะทำที่ชุมชนไม่เรียง แต่ถ้าทำที่พื้นที่อื่น โดยเฉพาะพื้นที่ของตน คงจะสำเร็จได้ยาก” แต่ผู้นำชุมชนไม่เรียงได้กล่าวไว้ว่า “อย่าคิดอย่างนั้น ทุกที่มีปัญหาเหมือนกัน ต้องเริ่มทำก่อน แล้วจะรู้ว่าทำได้ ดีกว่าพูดว่า ทำไม่ได้ ทั้งที่ยังไม่ได้เริ่มทำ” และเกือบทุกครั้งก็จะถามผู้ที่มาศึกษาดูงานว่า “คิดว่าชุมชนไม่เรียงทำได้เพราะอะไร แต่ห้ามตอบว่า เพราะความพร้อมเพียงสามัคคีกันของคนไม่เรียง” ทำให้คนที่ตอบก็ตอบได้ยาก ส่วนมากก็จะตอบว่า “เป็นเพราะมีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ” เป็นต้น

นอกจากนี้ก็ยังเข้าร่วมกิจกรรมอื่น ๆ เช่นการรวมกลุ่มเลี้ยงสุกร หมู่ที่ 10 โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมประชุมตั้งแต่วันที่ประชุมกันครั้งแรก โดยนัดประชุมกันที่บ้านหลังหนึ่ง ในตอนบ่ายแก่ ๆ ซึ่งทุกคนได้ทำงานของตน คือ ยางพารา เรียบร้อยแล้ว เมื่อมีคนมาร่วมประชุมกันพอสมควร นายจร ทิพาพงศ์ เลขาธิการศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง ได้เริ่มเปิดประชุม โดยมีนางสุจินต์ แจ่มจรัส เป็นผู้จัดบันทึก โดยเริ่มการประชุมตามวาระต่าง ๆ ในการทำความเข้าใจเรื่องการจัดตั้งกลุ่มแล้วให้ลงชื่อเป็นสมาชิก พร้อมกับคัดเลือกผู้ที่จะมาทำงานให้กับกลุ่ม เช่น ประธานกลุ่ม เป็นต้นเสร็จแล้วก็ได้มีการกำหนดวันนัดประชุมกันในเดือนถัดไปทุกเดือน

บรรยากาศในการประชุมนั้นก็เป็นการพูดคุยแบบเป็นกันเอง นอกเหนือจากเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งกลุ่มแล้วก็มีเรื่องอื่น ๆ สอดแทรกเข้ามาด้วย ทำให้การประชุมมีแต่ความสนุกสนาน โดยมีนายจร ทิพาพงศ์ เป็นผู้คอยควบคุมการประชุมจนจบวาระ

4. อุปสรรคในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จะใช้การบันทึกจากการสอบถาม สัมภาษณ์ และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยใช้อุปสรรค ที่ทำให้เกิดความสะดวกรมากขึ้น ได้แก่ เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป แผนที่

5. การจัดหมวดหมู่ และเรียบเรียงข้อมูล

เมื่อเก็บรวบรวมลงในแฟ้มข้อมูลแล้วจึงทำการจัดแยกประเภทข้อมูลตามรูปแบบของการศึกษา และเพื่อความสะดวก เทียงตรงและมีความน่าเชื่อถือของข้อมูลในการตรวจสอบข้อมูลทั้งจากการสัมภาษณ์บุคคล และจากเอกสารต่าง ๆ และทำการวิเคราะห์ข้อมูลในลำดับต่อไป

6. การตรวจสอบข้อมูล

ในขณะที่เก็บข้อมูลก็มีการตรวจสอบข้อมูลอยู่ตลอดเวลา ทั้งจากเอกสารและจากการสัมภาษณ์ และเมื่อทำการจัดหมวดหมู่ข้อมูลเสร็จแล้ว หากว่าข้อมูลที่ได้มาไม่สมบูรณ์เพียงพอต่อการวิเคราะห์ข้อมูล ก็จะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม ทั้งทางด้านเอกสารและภาคสนาม เพื่อความถูกต้อง และความแม่นยำของข้อมูล

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ จะวิเคราะห์ตามประเด็นวัตถุประสงค์ของการศึกษา คือ ลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง ปัจจัยเงื่อนไขและอุปสรรคในการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง โดยใช้ทฤษฎีและแนวคิด ที่กำหนดไว้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม, ทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท และแนวคิดการพึ่งตนเอง

บทที่ 4

สภาพทั่วไปของชุมชนไม่เรียง

1. ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

ชุมชนไม่เรียง ตั้งอยู่ในพื้นที่ของ ตำบลไม่เรียง อำเภอลำปาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงและบริบทต่าง ๆ ของชุมชนจึงมีส่วนเกี่ยวเนื่องอยู่กับลักษณะของพื้นที่โดยทั่วไปด้วย ทั้งในระดับ จังหวัด อำเภอ และตำบล ดังนี้

1.1 จังหวัดนครศรีธรรมราช

จากหลักฐานโบราณคดีที่สืบค้นได้ นครศรีธรรมราช มีภูมิหลังอันยาวนาน นับตั้งแต่ยุคหินกลาง ในราว 8,350-11,000 ปี ก่อนที่จะเป็นจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น ในอดีตเคยเป็นเมืองโบราณ ที่ถือกำเนิดมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 หรือ ประมาณ 1,800 ปีเป็นอย่างน้อย ในสมัยโบราณ นครศรีธรรมราชเคยมีความสำคัญทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และการศาสนามากที่สุด ในภาคใต้ มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของชาวต่างชาติในชื่อต่าง ๆ หลายชื่อ เช่น ตามพลิงคม ตามพรลิงค มัทธมาลิงค ตามพลิงเกศวร โฮลิง โพลิง เขียะโ้ว โลเก็ล สิริธรรมนคร ศรีธรรมราช ลิกอร์ ละคร คิวคูตอน สุวรรณปุระ ปากูติบุตร และเมืองนคร เป็นต้น

คำว่า “นครศรีธรรมราช” น่าจะมาจากสร้อยพระนามของปฐมกษัตริย์ผู้ครองนครศรีธรรมราช คือ พระเจ้าศรีธรรมมาโสกราช คำนี้ แปลได้ความว่า “นครของราชาผู้ทรงธรรมอันสง่า” และธรรมของราชาแห่งนครนี้คือ ธรรมแห่งพระพุทธศาสนา

พุทธศตวรรษที่ 17-19 เป็นช่วงที่นครศรีธรรมราชมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดภายใต้การปกครองของราชวงศ์ศรีธรรมมาโสกราช ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองก็คือ การเป็นสถานีการค้าสำคัญของคาบสมุทรไทย เป็นจุดพักถ่ายซื้อขายสินค้าระหว่างตะวันออกกับตะวันตกที่ดีที่สุดในเวลานั้น ประกอบกับบริเวณหาดทรายแก้วอันเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ ศรัทธาและความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เป็นปัจจัยทำให้คนในภาคใต้เข้ามาอยู่อาศัยในนครศรีธรรมราชอย่างหนาแน่น

ในราว พ.ศ.1700 เศษ ราชวงศ์ศรีธรรมมาโสกราชก็สามารถจัดการปกครองหัวเมืองรายรอบได้สำเร็จถึง 12 เมือง เรียกว่า เมืองสิบสองนักษัตร และได้สถาปนาพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ขึ้นอย่างมั่นคงในนครศรีธรรมราช

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการเปลี่ยนแปลงการบริหารราชการแผ่นดินด้านการปกครองหัวเมืองอีกครั้งหนึ่งในรัชกาลนี้ โปรดฯให้มีการแต่งตั้งตำแหน่งอุปราชปักษ์ใต้ขึ้น เพื่อปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้ทั้งหมด ในการนี้ได้ทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง สมเจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ดำรงตำแหน่ง อุปราชปักษ์ใต้ ต่อมาเมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปีพ.ศ.2475 มณฑลนครศรีธรรมราชจึงได้ยุบลงเป็นจังหวัดหนึ่งของราชอาณาจักรไทย

จังหวัดนครศรีธรรมราช มีเนื้อที่ ประมาณ 9,942,502 ตารางกิโลเมตร มีลักษณะภูมิประเทศแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ บริเวณเทือกเขาตอนกลาง บริเวณที่ราบชายฝั่งด้านตะวันออก และบริเวณที่ราบด้านตะวันตก ทำให้อาชีพของคนในจังหวัดนครศรีธรรมราชเกี่ยวข้องกับ การประมง การปลูกไม้ผล ยางพารา และการทำนา

ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญคือ ลักษณะของพื้นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติที่หลากหลาย ป่าไม้ แร่ธาตุ และทรัพยากรน้ำ โดยมีแม่น้ำหลายสาย เช่น แม่น้ำปากพนัง แม่น้ำหลวง หรือ ต้นน้ำสาขาหนึ่งของแม่น้ำตาปี คลองปากพูน เป็นต้น

1.2 อำเภอฉวาง

อำเภอฉวาง อยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 60 กิโลเมตร คำว่า “ฉวาง” มาจากคำว่า “ขวาง” ภูเขาขวาง แม่น้ำขวาง หรือปัจจุบันคลองฉวาง ฉวางในอดีตได้แบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วนให้กับจังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดนครศรีธรรมราช และต่อมาได้แบ่งออกเป็นอำเภอพิปูน และอำเภอถ้ำพรรณรา และกิ่งอำเภอช้างกลาง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้ใช้พระราชบัญญัติท้องที่ รศ.116-117 หรือ พ.ศ. 2441 – 2442 ทำให้พระยาสุขุมนัยวินิต (ปั้น สุขุม) ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช คนแรก (2439 – 2449) บัญชาให้หลวงปราบประทุษร้ายภูรี (เอียด ณ นคร) นายที่ฉวางท่าชี และหลวงพ่่านักนิคมขาว (ขาว ณ นคร) นายอำเภอทุ่งสง ยุบ 4 หัวเมืองคือ หัวเมืองพิปูน หัวเมืองกะเปียด หัวเมืองละอาย และหัวเมืองหลักช้าง ตั้งเป็น 2 อำเภอ คือ อำเภอไชยศรีศิลป์ และ อำเภอฉวาง-ท่าชี ในปี พ.ศ.2442 มีหลวงปราบประทุษร้ายภูรี เป็นนายอำเภอคนแรก (ชาติ ศิลปรัศมี : 2544)

1.3 ตำบลไม้เรียง

ลักษณะทั่วไปของชุมชนไม้เรียง มีดังต่อไปนี้

1.3.1 ที่ตั้ง

ตำบลไม้เรียง เป็นตำบลหนึ่งของอำเภอฉวาง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ จังหวัดนครศรีธรรมราช ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 80 กิโลเมตร ห่างจากที่ว่าการอำเภอฉวาง 5 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ ที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ติดอยู่กับเชิงเขาขุนยี่ แต่แม้ว่าชุมชนจะอยู่ห่างจากตัวจังหวัด แต่เป็นเส้นทางผ่านของทางรถไฟที่เดินทางจากเมืองหลวงไปสู่ตัวจังหวัด ดังนั้นความเจริญต่าง ๆ จึงได้มาพร้อมกับระบบการคมนาคมที่ดีขึ้น และเป็นตำบลที่อยู่ติดกับตัวอำเภอ ทำให้การพัฒนาเป็นไปได้ง่ายมากขึ้น ส่งผลให้ชุมชนไม้เรียงเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านวัตถุอย่างรวดเร็ว

1.3.2 เนื้อที่

ตำบลไม้เรียงมีเนื้อที่ประมาณ 40 ตารางกิโลเมตร

ทิศเหนือ จดตำบลกะเบียด

ทิศใต้ จดตำบลนากะชะและตำบลฉวาง

ทิศตะวันออก จดตำบลนาแวและตำบลฉวาง

ทิศตะวันตก จดตำบลนากะชะ และตำบลคลองเส่ออำเภอฉวาง

จากเนื้อที่ที่ติดต่อกับพื้นที่โดยรอบก็ส่งผลต่อชุมชนไม้เรียง โดยเฉพาะการมีเนื้อที่ติดต่อกับตำบลฉวางทำให้มีติดอยู่กับตัวอำเภอ การกระจายการพัฒนาจากภาครัฐได้เข้าถึงชุมชนอย่างรวดเร็ว ในขณะที่การติดต่อกับพื้นที่ตำบลอื่น ๆ ทำให้เกิดการขยายของคนในชุมชน จากการอพยพเข้ามาของชุมชนต่าง ๆ และในขณะเดียวกันก็มีคนในชุมชนไม้เรียงได้ย้ายไปตั้งถิ่นฐานในตำบลโดยรอบ ทำให้คนในบริเวณโดยรอบนั้นเป็นญาติพี่น้องกัน สามารถที่จะนับญาติถึงกันได้ ทำให้มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติเกิดขึ้น โดยเฉพาะตำบลกะเบียด ซึ่งได้มีคนจำนวนมากขึ้นไปจุดแร่ลวดแฟรมบนเขาขุนยี่ ทำให้มีความสนิทสนมกัน หรือได้รับการช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ จนมีความนับถือกัน

1.3.3 ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลไม้เรียง เป็นที่ราบลุ่มอยู่ใกล้แม่น้ำตาปีและที่ราบสูงบางส่วน ทางทิศเหนือจะมีภูเขาได้แก่พื้นที่หมู่ที่ 5,9 แหล่งน้ำธรรมชาติได้แก่ แม่น้ำตาปี คลองนาหนม ห้วยน้ำใส คลองวังช่อน ซึ่งพื้นที่เหมาะสำหรับการทำสวนผลไม้ สวนยางพารา ทำนา จึงทำให้มีการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนมาเป็นระยะเวลานาน และเพิ่มจำนวนอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากความ

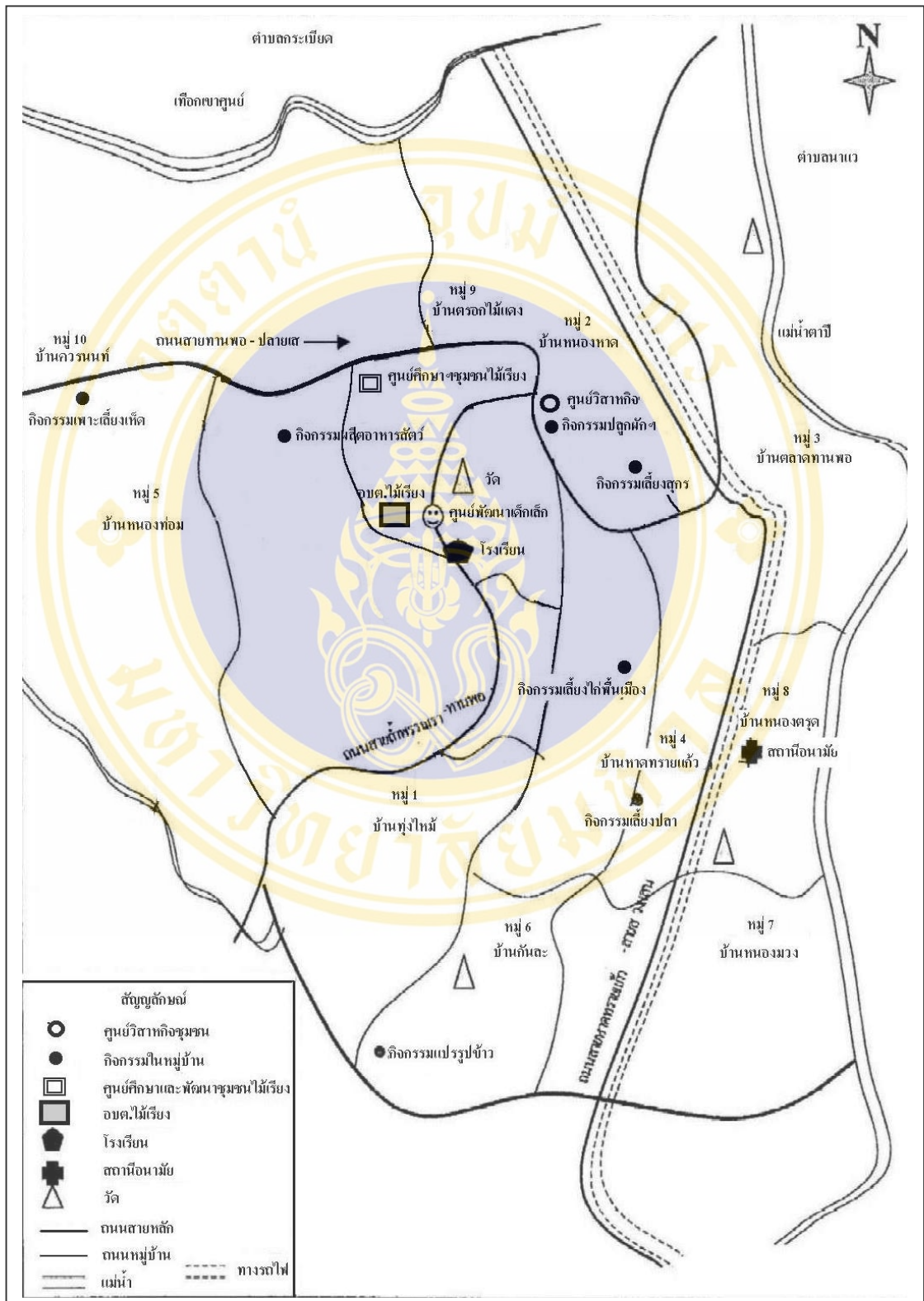
สมบูรณ์ของธรรมชาติที่มีอยู่ และอาชีพส่วนมากของชาวบ้านจึงเป็นเกษตรกร มีวิถีชีวิตขึ้นอยู่กับธรรมชาติ ความแปรปรวนทางธรรมชาติส่งผลต่อชุมชนเป็นอย่างมาก

1.4 ลักษณะภูมิอากาศ

แบ่งเป็น 2 ฤดู คือ ฤดูร้อน ช่วงระหว่างเดือนมกราคม – เดือนเมษายน ฤดูฝน ช่วงระหว่างเดือน พฤษภาคม – เดือน มกราคม ลักษณะอากาศก็มีอิทธิพลต่ออาชีพของชาวไร่เรียงอย่างมากเพราะว่าอาชีพทำสวนยางพารา นั้น จะต้องกรีดยางในวันที่ฝนไม่ตก ถ้าวันไหนฝนตกกรีดยางไม่ได้ เพราะน้ำจะเข้าไปผสมกับน้ำยางทำให้ยางเสีย อีกอย่างก็คือ น้ำจะชะน้ำยางออกจากรอยกรีดทำให้ไหลลงบนพื้นดิน ถ้าฝนตกในขณะที่กำลังกรีดยาง ชาวสวนยางก็จะเลิกกรีดยาง ในส่วนที่กรีดยางแล้วก็จะปล่อยให้ย้อยในจอกที่ใช้น้ำยาง เมื่อไปกรีดยางวันก็จะทำเป็นเศษยาง ซึ่งราคาก็จะต่ำกว่ายางแผ่น

ในช่วงฤดูร้อนนั้น ชาวบ้านจะกรีดยางได้เป็นระยะเวลายาวตั้งแต่เดือน มกราคม ถึงเดือนมีนาคม แต่บางสวนที่ยางผลิใบเร็วก็จะหยุด แต่ในบางบ้านถ้ามีความจำเป็นเรื่องค่าใช้จ่ายก็จะกรีดยางไปเรื่อย ๆ แต่การกรีดยางในขณะที่ผลิใบนี้ จะทำให้สภาพดินเสียเร็ว และปริมาณยางที่จะได้ในปีถัดไปก็จะลดลง เพราะฉะนั้น ชาวบ้านที่ฐานะค่อนข้างดีจะหยุดกรีดยางในช่วงที่ผลิใบ และเจ้าของสวนยางที่จ้างให้ลูกจ้างกรีดยางก็จะให้หยุดด้วย ทำให้ลูกจ้างเหล่านั้นต้องไปหางานอย่างอื่นทำ ซึ่งส่วนมากก็จะทำการรับจ้างฉางป่า ในสวนยางพารา หรือรับจ้างใส่ปุ๋ย เพื่อให้มีค่าใช้จ่ายในการยังชีพ

ภาพที่ 2 แผนที่ตำบลไม้เรียง

2. ลักษณะทางสังคม

ลักษณะทางสังคมของชุมชนไม้เรียง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ประชากร

ประชากรทั้งสิ้น 5,437 คน ผู้ชาย 2,640 คน ผู้หญิง 2,797 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 135 คน ต่อ 1 ตารางกิโลเมตร จะเห็นได้ว่า ตำบลไม้เรียงมีประชากรอยู่จำนวนมาก กำลังแรงงานในการผลิตของชุมชนจึงมีความเพียงพอ แม้ว่าแรงงานวัยหนุ่มสาวจำนวนหนึ่งได้ออกจากชุมชน ด้วยสาเหตุก็คือการไปศึกษาต่อ และส่วนมากเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วก็จะไปตั้งถิ่นฐานที่อื่นหรือประกอบอาชีพอื่น เช่น ข้าราชการ หรือทำงานกับบริษัทเอกชน

ภาพลักษณ์ของประชากรในพื้นที่ศึกษา ได้ชื่อว่า “เป็นคนหัวหมอ” โดยมีคำพูดว่า “ชาวฉวางเป็นคนหัวหมอ” ซึ่งต่อมาได้แพร่กระจายไปทั่วจังหวัดนครศรีธรรมราชว่า “คนนครเป็นคนหัวหมอ” และต่อมาได้ครอบคลุมไปทั่วภาคได้ว่า “คนปักษ์ใต้เป็นคนหัวหมอ” มีประวัติเล่าว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ ได้เสด็จไปคล้องช้างที่ฉวางโดยมีกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เจ้ากรมรถไฟหลวงสายใต้ เสด็จไปด้วย ที่บ้านโคกทือ ในขณะที่สมเด็จพระอุปราชทรงเล่นหมากรุกอยู่เพราะฝนตกหนัก ได้มีชายชาวบ้านนุ่งผ้าขาวม้า ถือมีดพร้าเข้ามาเฝ้าสมเด็จพระอุปราชจะเรียกค่าเสียหายที่ฟ้าผ่าวัวเขาตาย 3 ตัว สมเด็จพระอุปราชทรงถามว่า แล้วเกี่ยวอะไรกับพระองค์ ชายคนนั้นตอบว่า “พระองค์เป็นเจ้า – ฟ้า ทำไมปล่อยให้ฟ้ามาผ่าวัวชาวบ้าน พระองค์ต้องรับผิดชอบ” สมเด็จพระอุปราชทรงพระสรวลดังลั่น ด้วยความพอพระทัย แล้วถามว่าจะเอาเท่าไร ชายคนนั้นก็ตอบว่า “3 บาท” สมเด็จพระอุปราชทรงสั่งมหาดเล็กจ่ายเงินไป 4 บาท ด้วยความพอพระทัย (ชาติ ศิลปกรรม : 2544)

2.2 การศึกษา

ตำบลไม้เรียง เป็นตำบลที่มีพื้นที่กว้าง และมีประชากรอยู่จำนวนมาก ในบริเวณมีประชากรอยู่อาศัยหนาแน่นมาก คือ หน้าสถานีรถไฟ “ตลาดทานพอ” เนื่องจากเป็นศูนย์กลางการพาณิชย์ของตำบลไม้เรียง ในตำบลไม้เรียงจึงมีโรงเรียนมากถึง 8 โรงเรียน คือ

2.2.1 โรงเรียนวัดไม้เรียง ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลไม้เรียง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล 1 ถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

2.2.2 โรงเรียนไม้เรียงประชาสรรค์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลไม้เรียง (สาขาของโรงเรียนฉวางรัชดาภิเษกฉวาง) สังกัดกรมสามัญศึกษา เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

2.2.3 โรงเรียนวัดหาดสูง ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลไม้เรียง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล 1 ถึง ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

2.2.4 โรงเรียนหาดทรายแก้ว ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลไม้เรียง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

2.2.5 โรงเรียนบ้านหนองท่อม ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลไม้เรียง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล 1 ถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

2.2.6 โรงเรียนบ้านกันละ ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลไม้เรียง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดนครศรีธรรมราช เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล 1 ถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

2.2.7 โรงเรียนเจริญมิตร ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อยู่ในการดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา ถึงระดับชั้นมัธยมศึกษา

2.2.8 โรงเรียนเจริญมิตรพาณิชย์การ ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อยู่ในการดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เปิดทำการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สายอาชีพ

2.2.9 โรงเรียนอนุบาลเจริญมิตร ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง อยู่ในการดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เปิดทำการสอนในระดับชั้นอนุบาล

2.2.10 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง คือ ศูนย์พัฒนาเด็กบ้านทุกใหม่ หมู่ที่ 1 ตำบลไม้เรียง

2.2.11 ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน / ห้องสมุดประชาชน 7 แห่ง

โรงเรียนในชุมชนไม้เรียง จะเป็นโรงเรียนในระดับภาคบังคับเป็นส่วนมาก คือ ในระดับชั้นประถมศึกษา ในขณะที่ระดับมัธยมศึกษา มีสอนเพียง 2 แห่ง ทำให้เยาวชนส่วนหนึ่งเมื่อจบการศึกษาในระดับประถมศึกษาแล้วก็ไม่ได้รับการศึกษาต่อ ด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น ความยากจนของบิดามารดา หรือความไม่ต้องการศึกษาต่อของเยาวชนเอง และออกมาเป็นแรงงานในครอบครัว

เยาวชนส่วนหนึ่งก็จะไปศึกษาต่อในระดับชั้นที่สูงขึ้นในตัวจังหวัดนครศรีธรรมราช และกรุงเทพมหานคร ซึ่งจะเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายสูงขึ้น อยู่ห่างไกลจากการดูแลของครอบครัว ต้อง

ฝากให้ไปอาศัยอยู่ในวัดบ้าง กับญาติบ้าง หรือเช่าห้องพักอยู่ใกล้สถานศึกษา ซึ่งบางคนก็สามารถเล่าเรียนจนสำเร็จ แต่บางคนก็เรียนไม่สำเร็จและกลับมาอยู่ในหมู่บ้านเหมือนเดิม หรือคนที่เรียนสำเร็จแล้วแต่ไม่มีงานทำก็กลับมาเช่นกัน

ปัจจุบันชาวบ้านนิยมให้เยาวชนที่กำลังศึกษาในระดับชั้นอนุบาล ไปศึกษาในโรงเรียนเอกชนในตัวอำเภอฉวาง เพราะว่าการจัดการของโรงเรียนเอกชนจะดีกว่า ทางโรงเรียนมีการเอาใจใส่ดูแลเด็กและผู้ปกครองมาก แต่มีค่าใช้จ่ายสูง เนื่องจากโรงเรียนอนุบาล หรือศูนย์เด็กเล็ก ของรัฐนั้น เจ้าหน้าที่ยังไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเต็มที่เนื่องจากขาดการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เช่น เงินเดือน ซึ่งมีจำนวนน้อย จึงทำให้เจ้าหน้าที่ต้องทำงานอย่างอื่นด้วย “โรงเรียนเอกชนเอาใจใส่เด็กและผู้ปกครองได้ดีกว่า โรงเรียนของรัฐ” (สัมภาษณ์ ประยงค์ รณรงค์, 2545)

2.3 สาธารณสุข

ตำบลไม้เรียงมีสถานีอนามัย 2 แห่ง คือ สถานีอนามัยทานพอ หมู่ที่ 8 และ สถานีอนามัยบ้านหนองท่อม หมู่ที่ 5 ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน 9 แห่ง เจ้าหน้าที่สาธารณสุข 7 คน ราษฎรมีส้วมใช้ทุกครัวเรือน

นอกจากนี้แล้ว ก็ยังมีร้านขายยา ที่เปิดขายอยู่ในตลาดทานพอ ซึ่งโดยมากคนในชุมชนยังนิยมที่จะซื้อยามารับประทานเองก่อนที่จะไปให้หมอตรวจ ยกเว้นแต่ป่วยหนักหรืออุบัติเหตุรุนแรง นอกจากนี้แล้วก็ยังมีการรักษาด้วยความรู้แพทย์พื้นบ้าน เช่น การต่อกระดูก เป็นต้น

2.4 การบริการพื้นฐาน

2.4.1 การคมนาคม

ด้านการคมนาคมนั้น ถนนลาดยาง 2 สาย ใช้ได้ทุกฤดูกาล ถนนคอนกรีต 7 สาย ใช้ได้ทุกฤดูกาล ถนนลูกรัง 7 สาย ใช้ได้ทุกฤดูกาล (ยกเว้นฤดูฝน)

การคมนาคมในชุมชนไม้เรียงสามารถเดินทางไปสู่ตำบลใกล้เคียงได้สะดวก เนื่องจากมีถนนลาดยางและถนนคอนกรีตเชื่อมต่อกับตำบลต่างๆ รอบด้าน และเชื่อมต่อกับถนนสายหลักหลายเส้นที่สามารถเดินทางไปอำเภอหรือจังหวัด และในตำบลเองก็มีถนนลาดยางและถนนคอนกรีตเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้าน ส่วนถนนลูกรังนั้นในฤดูฝนจะเดินทางลำบากเนื่องจากถนนจะเป็นโคลนตมและลื่น เป็นหลุมเป็นบ่อ การใช้เส้นทางต้องระมัดระวัง แต่ก็สามารถที่จะเดินทางไปได้

2.4.2 การโทรคมนาคม

สถานีโทรคมนาคม 1 แห่ง (สถานีสัญญาณโทรศัพท์ที่ตั้งอยู่ บนเขาศูนย์) แต่สัญญาณก็ยังไม่ดี มีผู้โทรศัพท์สาธารณะอยู่ข้างถนนให้ใช้บริการได้ทั่วไป แต่ในบางครั้งก็ไม่สามารถใช้การได้เป็นระยะเวลานาน เนื่องจากเมื่อเกิดความเสียหายแล้ว ต้องใช้เวลานานกว่าจะมีเจ้าหน้าที่มาทำการซ่อม แต่ชาวบ้านก็มีโทรศัพท์บ้านและโทรศัพท์เคลื่อนที่พกกันทั่วไป ทำให้การติดต่อสื่อสารในชุมชนและโลกภายนอกเป็นไปได้โดยสะดวก

2.4.3 การไฟฟ้า

มีไฟฟ้าใช้ครบทุกหมู่บ้าน จำนวน 1,113 ครั้วเรือน เนื่องจากมีถนนไปสู่หมู่บ้านทุกหมู่บ้าน การไฟฟ้าจะเดินสายไฟไปตามถนน ทำให้ทุกครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้ ซึ่งไฟฟ้าเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งของชุมชน เนื่องจากในปัจจุบัน ชาวบ้านได้เปลี่ยนวิถีชีวิตจากการใช้ไฟที่ก่อขึ้นจากฟืน หรือใช้ถ่าน ในการหุงข้าวปรุงอาหาร เป็นใช้เครื่องใช้หม้อหุงข้าวหรือกระทะไฟฟ้า หรือไม่ก็เตาแก๊ส และในการใช้อุปกรณ์เพื่อความสะดวกอื่น ๆ เช่น เครื่องสูบน้ำซึ่งใช้พลังงานไฟฟ้า ถ้าไฟดับก็สูบน้ำไม่ได้ ซึ่งในอดีตนั้น ใช้วิธีตักด้วยถังหรือใช้รถชักน้ำขึ้นมา และอุปกรณ์เพื่อความบันเทิงอื่น ๆ เช่น เทป วิทยุ โทรทัศน์ วีดีโอ เป็นต้น ก็ต้องใช้ไฟฟ้าทั้งสิ้น ไฟฟ้าจึงเป็นปัจจัยที่ชาวบ้านขาดไม่ได้ ในบางครั้ง โดยเฉพาะเวลาที่ฝนฟ้าคะนอง ไฟมักจะดับเนื่องจากสายไฟจะเดินสายข้างถนน ซึ่งติดกับสวนยาง เมื่อถูกกิ่งไม้หักใส่ หรือต้นไม้ล้มใส่ก็ทำให้ไฟดับเป็นระยะเวลานาน

การบริการพื้นฐานในตำบลไม้เรียง โดยเฉพาะในเขตเทศบาลตำบลไม้เรียงนั้น จัดได้ว่ามีความสะดวกสบาย การเดินทางติดต่อไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ก็มีความสะดวกมาก และในการติดต่อสื่อสารก็มีโทรศัพท์สาธารณะตั้งอยู่หลายที่ และในขณะเดียวกันก็มีร้านที่จำหน่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่ ซึ่งทำให้มีความสะดวกมากขึ้น แม้ว่าในบางครั้งก็สร้างความฟุ้งเฟ้อให้กับเยาวชนบ้าง แต่ก็จะมีแต่ในครอบครัวที่มีฐานะค่อนข้างดี ในขณะที่การมีไฟฟ้าใช้ ทำให้คนในชุมชนเกิดความทันสมัย มีเครื่องใช้ไฟฟ้าครบทุกครัวเรือน มีความสะดวกมากขึ้น แต่ก็ต้องแลกกับรายจ่ายที่เพิ่มตามไปด้วย

2.5 ประวัติความเป็นมาของชุมชนไม้เรียง

ชุมชนไม้เรียงเป็นชุมชนเก่าแก่ มีประวัติศาสตร์บันทึกและมีการเชื่อมโยงชุมชนไม้เรียงเข้ากับสังคมภายนอก คือ เมื่อประมาณปี พ.ศ.2440 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงกระจ่ายอำนาจการปกครองไปสู่หัวเมือง (ชุกติมา แสงเงิน : 2544) โดยแบ่งการปกครองออกเป็นหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ตำบลไม้เรียงในปัจจุบัน อยู่ในท้องที่บริเวณที่ราบ

เชิงเขาศูนย์ มีประชากรอาศัยอยู่ไม่กี่ครัวเรือน เรียกว่า บ้านทุ่งดอกไม้ หรือ “บ้านทุ่งใหม่” ในปัจจุบัน การขยายตัวของชุมชนเติบโตขึ้นจนยกขึ้นเป็นตำบล เจ้าหน้าที่จากอำเภอจางได้เดินทางสำรวจผ่านพื้นที่ทุ่งนาแถบบ้านเกาะเหียงเมื่อหันหน้าไปทางเขาศูนย์ มองเห็นทิวทัศน์ไม้เรียงลำต้นกันเป็นแถวตั้งแต่วิ่งไปจรดยอดเขา เป็นไม้ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ คูแล้วเป็นระเบียบสวยงามมาก จึงตั้งชื่อว่าตำบลไม้เรียงตั้งแต่นั้นมา

ในอดีตนั้น ชุมชนไม้เรียงยังมีคนอยู่อาศัยไม่มาก และเป็นเพียงทางผ่านของคณะต่าง ๆ เช่น เป็น “ทางหลวง” ในสมัยอาณาจักร ตามพราดิงค์ ยุคเขาวัง ลานสกา จากราชธานีมาทางบ้านสี่งทานพอ (ไม้เรียง ในปัจจุบัน) ฉวาง วัดวังม่วง วังขวาง โคกทือ ทุ่งสง ฯ กว้างขนาด 12 สอก เส้นทางนี้ใช้เดินทางไปราชธานี กรุงเทพมหานคร ครั้งสุดท้ายเมื่อ พ.ศ.2356 โดยเจ้าพระยานครน้อย กำลังพล 3,000 นาย พร้อม ช้าง ม้า วัว ควาย (ชาติ ศิลปกรรม : 2544)

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในยุคนั้น “ยังอาศัยอยู่ในพื้นที่ซึ่งส่วนมากยังเป็นป่า ยังมีสัตว์ป่าต่าง ๆ ชุกชุม เช่น เสือ หมูป่า ช้าง อาหารทุกอย่างหาได้จาก ป่า และในน้ำ ส่วนเสื้อผ้า นั้น ใช้การ ปั่นด้าย แล้วนำมาทอเป็นผ้า ใ่วใช้เอง” (สัมภาษณ์ นายช้อง จุนโหร, 2546)

ชุมชนไม้เรียง ปี พ.ศ.2504 ก่อนที่จะเกิดวาทภัย ในขณะนั้น ในพื้นที่ หมู่ที่ 9 ปัจจุบัน มีเพียง 5 หลังคาเรือน บริเวณพื้นที่โดยรอบมีสภาพเป็นผืนป่า โดยเฉพาะบนเขาศูนย์นั้นเป็นป่าดงดิบ คนที่ไม่มีความชำนาญเส้นทางจะไม่สามารถขึ้นไปได้ เพราะขึ้นไปแล้วจะหลงทาง ส่วนสวนยางพาราในขณะนั้น เรียกว่า “ปายาง” เพราะมีดินยางอยู่ในป่าห่าง ๆ กัน โดยมีต้นไม้อื่นอยู่ในระหว่างเนื่องจากว่า ในการปลูกนั้น ใช้วิธียิงลูกยางด้วยหนังสติ๊กไปในป่า แล้วรอให้โตก่อน แล้วค่อยลงทางไปกรีด ไม่ได้ปลูกเป็นแถวเช่นในปัจจุบัน อาหารจากพืชและสัตว์มีจำนวนมาก เช่น ในฤดูที่มีน้ำหลาก ก็จะทำ “เล” ตักปลา จะมีลักษณะ คือ ทำด้วยไม้ไผ่ กั้นลำห้วย หรือลำคลอง พอปริ่มน้ำ และทำเป็นฟากไม้ไผ่ไว้ในด้าน เมื่อปลากระโดดข้ามไม้ไผ่ ก็จะตกไปอยู่บนฟาก ปลาที่จะติดอยู่บนนั้นหนีไปไหนไม่ได้ ซึ่งในแต่ละปีก็จะจับได้จำนวนมาก การจับปลาด้วยวิธีนี้ จะจับเอาแต่ปลาที่ตัวใหญ่เท่านั้น ส่วนลูกปลาดักเล็ก ๆ ก็จะหลุดลอยออกตามช่องทางของไม้ไผ่ได้ ทำให้ปลา ยังขยายพันธุ์ได้ต่อไป

นอกจากนี้ยังมีสัตว์ป่า เช่น หมูป่า หรืออื่น ๆ อีกที่หากินได้ เงินเป็นสิ่งไม่จำเป็น ชาวบ้านสามารถที่จะอยู่ได้โดยไม่ต้องใช้เงิน ของที่จำเป็นต้องซื้อเพียงเกลือ เพราะเกลือต้องนำมาทางรถไฟ และรถไฟก็ไม่วิ่งทุกวัน ในขณะนั้นมีเพียงขบวนเดียว วิ่งจาก สถานีสุราษฎร์ธานี ไปสถานีทุ่งสง แต่ซื้อเพียง 20-30 สตางค์ ก็พอกินไปเป็นระยะเวลาไม่นาน เพราะนำไปใช้ในการหมักดอง เช่น การดองไม้ไผ่ การทำปลาเค็ม เนื้อเค็ม เป็นต้น ของที่เหลือจากการทำกิน ก็ไม่ได้นำไปขาย ส่วนมาก

แล้ว จะนำมาแบ่งปันกันกินในชุมชน เพราะเงินไม่ค่อยมีความหมาย การช่วยเหลือกัน สำคัญกว่าเงิน การทำงานก็ใช้การ “ออกปาก” หรือลงแขก เพราะไม่มีใครทำอะไรคนเดียว

“ถ้าใครทำอะไรคนเดียว ก็แสดงให้เห็นว่า คนนั้นไม่ค่อยคบเพื่อน เป็นคน ไม่ค่อยเข้าท่า ไม่มีพวก” (สัมภาษณ์ ประสงค์ ธรรมรงค์, 2545)

ในปี พ.ศ. 2505 ชุมชนไม้เรียง ได้ประสบวาตภัยครั้งใหญ่ อันทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่สูญหายไป และวิถีชีวิตก็มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ในขณะที่บางส่วนได้ขยับขยายพื้นที่ไปทำบนภูเขา เพราะว่าหลังจากวาตภัยแล้ว ฝนแล้งตั้งแต่เดือน ตุลาคม พ.ศ.2505 – เดือน เมษายน พ.ศ.2506 เกิดไฟป่าไหม้บนเขาศูนย์เป็นเวลานานนับ 10 วัน หลังจากไฟดับชาวบ้านจึงขึ้นไปทำไร่และทำสวนยางพาราในเวลาต่อมา

ภายหลังจากวาตภัยครั้งนั้น ภาครัฐก็ให้ความสำคัญ และให้ความช่วยเหลือที่แหลมตะลุมพุก ซึ่งเดือดร้อนหนักกว่าที่อื่น ในขณะที่ชุมชนต้องดิ้นรนช่วยเหลือตนเอง ทุกคนจนเหมือนกันหมด ต้องแก้ปัญหาของตน ไม่สามารถไปช่วยเหลือคนอื่นได้เลย ไม่มีเวลา ต้องจัดการกับบ้านเรือน หรือสวนของตน เพราะ แม้แต่มะเขือที่ปลูกไว้ก็ถูกพายุถอนออกมาหมด ที่พอจะช่วยเหลือกันบ้างก็คือ บ้านที่มีข้าวเหลืออยู่ก็แบ่งปันกันกิน และหลังจากลมสงบแล้ว ฝนก็ตกลงมาอย่างหนักตลอด จนน้ำท่วมไปทั่ว

“น้ำท่วมทั่วไปหมด ผมต้องว่ายน้ำ ล่องไปตามขอนไม้ที่ลี้มอยู่ทั่วไป เพื่อไปหาพ่อแม่” (สัมภาษณ์ ประสงค์ ธรรมรงค์, 2545)

ชุมชนหมดหนทาง จึงหันไปหาความช่วยเหลือจาก กองทุนสงเคราะห์ยางพารา ซึ่งเมื่อก่อนไม่มีใครขอ เนื่องจากกลัวว่า เมื่อไปขอกุณมาแล้ว ก็จะถูกทางรัฐบาลยึดสวน ได้ทุนไร่ละ 1,500 บาท มาเริ่มทำสวนใหม่ ซึ่งต้องทำตามแบบของกองทุนฯ ทำเป็นแถว กว้าง 8 เมตร ระยะห่างระหว่างต้น 3 เมตร ต้นไม้อื่น ๆ ที่พอจะเหลือจากพายุบ้างก็ต้องโค่นให้หมด ถ้าไม่ทำตามก็จะไม่ได้รับทุนสนับสนุน จึงทำให้เหลือแต่ยางพาราอย่างเดียวในสวน

พ.ศ. 2510 ได้มีชาวบ้านขึ้นไปทำสวนบนเขาศูนย์ และได้ค้นพบแร่พลูมเฟรม ในระยะแรกมีเพียงชาวบ้านที่ขึ้นไปขุด ต่อมาได้มีนายทุนมาซื้อที่แล้วขุดแร่บนเขาศูนย์ ซึ่งทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ทั้งปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาอาชญากรรม และการอพยพเข้ามาอยู่ของคนจากพื้นที่อื่น ๆ “คนในหมู่ 9 นี้แหละเป็นคนไปขุดเจอคนแรก ต่อมาก็รู้จักกันไปทั่ว ทุกคนก็มาขุดกันจากทุกทิศ เพราะราคาดันแพง” (สัมภาษณ์ อารมณ ราชพิบูลย์, 2546)

พ.ศ.2512 ยางเริ่มกริดได้ ก็เกิดปัญหาราคายางตกต่ำ เหลืออีกโลกรั่มละ 5-7 บาท ประกอบกับในช่วงนี้ ชาวบ้านขุดแร่พลูมเฟรมบนเขาศูนย์ด้วย ทำให้ชุมชนเกิดปัญหาอย่างรุนแรง สภาพสังคมเกิดปัญหาจนเกินที่จะควบคุมได้ อาชีพทำสวนยางพาราถูกทอดทิ้ง ทำให้สวนยางที่ทำ

เอาไว้เสียหายไปจำนวนมาก “ทุกคนหันไปเสี่ยงโชคชุดแรกกันมาก เพราะคิดว่า เป็นโอกาสที่ดี เพราะแร่บนภูเขามีจำนวนมาก เราจะไม่จนอีกต่อไป สวนยางพาราจึงถูกทิ้งไว้โดยไร้คนดูแล” (สัมภาษณ์ ประยงค์ ธรรมรงค์, 2545)

พ.ศ. 2523 ทางกองทัพภาคที่ 4 มี พลโท หาญ ลีลานนท์ เป็นแม่ทัพภาคเห็นว่าพื้นที่บนเขาศูนย์เป็นแหล่งซ่อมรถกำลังและเสบียงอาหารของฝ่ายที่มีอุดมการณ์เป็นปฏิปักษ์ตรงข้ามกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาก่อให้เกิดความไม่สงบ เกิดปัญหาอาชญากรรมอยู่ตลอดเวลา ได้มีการกำหนดนโยบายได้ร่วมเย็น 2/2523 ขึ้น เพื่อเป็นการยุติสถานการณ์ความรุนแรงในจังหวัดทางภาคใต้ รวมทั้งจังหวัดนครศรีธรรมราชด้วย การชุดแร่วูลแฟรมบนเขาศูนย์จึงได้ถูกสั่งห้ามตั้งแต่นั้นมา

เมื่อเลิกการชุดแรกกลับมาทำก็ประสบกับปัญหาหลายด้านพร้อม ๆ กัน ทั้งปัญหาด้านสังคมที่ขาดระเบียบ รายได้ที่ตกต่ำลง และสวนยางพาราเสียหาย จึงเป็นเหตุให้คนกลุ่มหนึ่งในชุมชนไม้เรียง รวมตัวกันคิดหาหนทางแก้ไขให้ชุมชนสามารถที่จะดำรงอยู่ได้ และดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

2.6. การปกครอง

ตำบลไม้เรียงแบ่งการปกครองออกเป็น 10 หมู่บ้าน คือ

- หมู่ที่ 1 บ้านทุ่งไหม้
- หมู่ที่ 2 บ้านหนองหาด
- หมู่ที่ 3 บ้านทานพอ
- หมู่ที่ 4 บ้านหาดทรายแก้ว
- หมู่ที่ 5 บ้านหนองท่อม
- หมู่ที่ 6 บ้านกันละ
- หมู่ที่ 7 บ้านหนองม่วง
- หมู่ที่ 8 บ้านหนองตรู
- หมู่ที่ 9 บ้านตรอกไม้แดง
- หมู่ที่ 10 บ้านควนนนท์

แบ่งการปกครองออกเป็น 2 ส่วน คือ หมู่ที่ 3,8 อยู่ในเขตการปกครองของเทศบาลตำบลไม้เรียง ส่วนที่เหลืออีก 8 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 1,2,4,5,6,7,9 และ 10 อยู่ในเขตการปกครองของ อบต. ไม้เรียง สถานีตำรวจ 1 แห่ง คือ สถานีตำรวจภูธร ต. ไม้เรียง

องค์การบริหารส่วนตำบลไม้เรียง

มีบุคลากรปฏิบัติหน้าที่ จำนวน 9 คน คือ ตำแหน่งสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล 4 คน ตำแหน่งในส่วนการคลัง 3 คน และตำแหน่งในส่วนโยธา 2 คน การศึกษาของบุคลากรมัธยมศึกษา/อาชีวศึกษา 3 คน ปวส.ปวท. 2 คน และปริญญาตรี 4 คน รายได้ขององค์การบริหารส่วนตำบลไม้เรียง ประจำปีงบประมาณ 2545 ประมาณ 4,707,300 บาท

เทศบาลตำบลไม้เรียง

เทศบาลตำบลไม้เรียง เป็นเทศบาลระดับชั้นที่ 7 มีพนักงานเทศบาล 5 คน เป็นพนักงานเทศบาลสามัญ 5 คน ลูกจ้างประจำ 5 คน และลูกจ้างชั่วคราว 5 คน รายได้ของเทศบาลตำบลไม้เรียงเมื่อสิ้นปีงบประมาณ 2545 ประมาณ 17 ล้านบาท

การปกครองที่แยกออกเป็นส่วนของเทศบาลตำบลไม้เรียง และ อบต.ไม้เรียงนั้น แม้ในด้านการบริหารจะมีความแตกต่างกันบ้าง แต่คนในตำบลนั้นก็มีความสภาพความเป็นอยู่ที่เหมือนกัน มีวิถีชีวิตเหมือนกัน และใช้สิ่งอำนวยความสะดวก หรือระบบสาธารณูปโภคร่วมกัน ไม่ได้มีการแบ่งแยกว่าเป็นคนในเขตเทศบาล หรือในเขต อบต. อย่างชัดเจน แต่ในการดำเนินงานของสองหน่วยงานนั้น นอกเหนือจากการปฏิบัติตามหน้าที่แล้ว ก็ไม่มีปัญหาความขัดแย้งอย่างอื่น ๆ แม้ว่าบางโครงการอาจมีความคิดเห็นไม่ตรงกันบ้าง แต่ก็ยังเป็นเพียงส่วนน้อย

3. ลักษณะทางวัฒนธรรม

3.1 ศาสนา

ประชากรของตำบลไม้เรียงส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ มีวัด 2 แห่ง คือ วัดไม้เรียง หมู่ที่ 1 ต.ไม้เรียง วัดหาดสูง หมู่ที่ 3 ต.ไม้เรียง สำนักสงฆ์ 1 แห่ง คือ สำนักสงฆ์ป่าช้าปากหลาม หมู่ที่ 3 ต.ไม้เรียง พระสงฆ์ในวัดได้ให้การอบรมสั่งสอนชาวบ้านในชุมชนไม้เรียง ให้มีความรักสามัคคีในหมู่คณะ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มาแต่อดีตเหมือนกับหมู่บ้านชนบทในเมืองไทยทั่วไป เช่นทำหน้าที่ให้การอบรมสั่งสอน แก่สมาชิกในชุมชนที่เข้าอุปสมบท ซึ่งจะนิยมอุปสมบทในระหว่างเข้าพรรษา 3 เดือน เมื่อกรานกฐินแล้วก็จะลาสิกขา หรือจะอุปสมบทเป็นกรณีพิเศษในโอกาสอื่น ๆ เช่น บวชน้ำไฟ คือการอุปสมบทอุทิศบุญกุศลให้กับผู้ตาย นอกจากการให้การอบรมแก่คนในชุมชนแล้ว วัดก็ยังเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้กับชุมชน ในกรณีต่าง ๆ เช่น งานเผาศพ หรืองานประเพณีทางศาสนา เป็นต้น

วัดไม้เรียง หมู่ที่ 1 นั้น ได้ขาดเจ้าอาวาสมาเป็นเวลา 16 ปี ตั้งแต่ พระครูธรรมาภรณ์ ได้มรณภาพเมื่อปี พ.ศ. 2530 ต่อมาแม้จะมีรักษาการเจ้าอาวาสมาอยู่ก็อยู่ได้ไม่นาน ในวัดปัจจุบันมีพระจำพรรษาอยู่เพียง 4 รูป ซึ่งเป็นพระที่ยังมีพรรษาไม่มาก มีความรู้ในเรื่องพระธรรมวินัยน้อย

บทบาทของวัดในการอบรมแก่ชาวบ้านจึงลดน้อยลง ในขณะที่เดียวกัน ชาวบ้านก็ให้ความสนใจกับเรื่องราวของวัดน้อย จะไปทำบุญกันเป็นบางโอกาส เช่น วันพระ หรือวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้น ต้องการเพียงให้มีพระอยู่ที่วัดเพื่อทำพิธีในงานบุญและดูแลวัดก็พอ ไม่สนใจว่าพระในวัดจะเป็นอย่างไร

ผู้ที่รู้เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับวัดมากที่สุด ไม่ใช่พระในวัด แต่เป็นชาวบ้าน คือ นายด้วน มีสาย ที่เพิ่งลาสิกขาออกมาเมื่อไม่นาน จะเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับวัดมากที่สุด เมื่อต้องการข้อมูลต่างๆเกี่ยวกับวัดก็ต้องไปหานายด้วน เพราะพระที่อยู่ที่วัดจะไม่รู้ละเอียดเท่านายด้วน ทำให้วัดลดบทบาทที่มีต่อชุมชนอย่างเห็นได้ชัด

โรงเรียนหลายโรงเรียนตั้งอยู่บนที่ดินของวัด โดยวัดจะให้สถานที่ในการก่อสร้างมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้โรงเรียนกับวัดยังคงติดต่อกันในกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรืองานประเพณีของชุมชน วัดจึงกลายเป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หรือสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นเพียงอย่างเดียว

3.2 ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม

3.2.1 ประเพณีรำโนราห์ลงครุ

เป็นประเพณีพิธีกรรมประการหนึ่งในการนับถือผีบรรพบุรุษที่เป็นโนราห์ ที่เสียชีวิตไปแล้ว โดยจะเชิญผีบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้วมาเข้าทรงลูกหลานในตระกูล การเข้าทรงเรียกว่า “ลงครุโนราห์” หรือ “โนราห์ลงครุ” ผู้ที่ทำพิธีคือ โนราห์ใหญ่ประจำคณะโนราห์ มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ เช่น เวทมนต์คาถา มีความสามารถในการรำรำ โนราห์จะเป็นผู้เชิญผีให้เข้าทรงลูกหลาน และคนที่ถูกเข้าทรงแล้วก็จะมิฐานะเป็นบรรพบุรุษของตระกูล และพูดคุยกับลูกหลานและญาติพี่น้องที่มาเข้าร่วมพิธี ต่อจากนั้นก็มีการทำพิธีขอมาต่อความผิดที่ลูกหลานได้ทำต่อผีบรรพบุรุษ พิธีโนราห์ลงครุ นี้จะจัดพิธีกรรมติดต่อกัน 3 วัน โดยมักจะเริ่มต้นวันพุธและจบลงวันศุกร์

การรำโนราห์ลงครุ นอกจากจะเป็นความเชื่อของคนในชุมชนแล้ว ยังเป็นสิ่งที่ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในวงศ์ตระกูลได้มีความแน่นแฟ้นมากขึ้น เพราะเมื่อเข้าทำพิธีก็จะได้มาเจอกัน และนับญาติพี่น้องกัน ลูกหลานรุ่นหลัง ๆ ที่ไม่ได้เจอกันก็ได้มีโอกาสมาเจอกัน และได้ทำความรู้จักญาติผู้ใหญ่ หรือญาติพี่น้องในรุ่นเดียวกัน ซึ่งอาจจะอยู่ห่างไกลกัน โอกาสที่จะได้มาเจอกันมีน้อย จึงใช้โอกาสนี้เป็นเสมือนวันนัดพบญาติพี่น้องเช่นกัน และทำให้มีการติดต่อกันในอนาคต ทำให้ความเป็นญาติพี่น้องยังคงอยู่แม้จะอยู่ห่างไกลกัน

3.2.2 ประเพณีรับ-ส่งตายาย

เนื่องจากมีความเชื่อกันมาตั้งแต่อดีตว่า ในช่วงปลายเดือนสิบของแต่ละปีนั้น บรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้ว จะได้รับอนุญาตจากเมืองผีให้ขึ้นมายัง โลกมนุษย์เพื่อพบญาติพี่น้อง เป็นประเพณีที่ทำกันมาในช่วงเข้าพรรษา จะทำพิธีรับในวันแรม 1 ค่ำ เดือนสิบ แล้วก็จะส่งในวัน แรม 15 ค่ำ เดือนสิบ ในช่วงระยะเวลาตลอด 15 วันนี้ บ้านที่เป็นครอบครัวใหญ่จะจัดทำพิธีบังสุกุล คือจะเอากระดูกของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว มาทำพิธีสวดมาตีกาบังสุกุล หรือในกรณีที่ไม่มี กระดูกก็จะใช้รูป หรือการจดชื่อผู้ที่เสียชีวิตไปแล้วในกระดาษแทน เมื่อจะกวาดน้ำอุทิศส่วนกุศล ไปให้ก็เผากระดาษแล้วรดน้ำลงไปในน้ำจืด หรือในบางสกุลอาจจะมิได้ทำที่เก็บกระดูกไว้ที่วัดก็จะ ไปทำบุญกระดูกที่วัดแทน

ในช่วงระยะเวลานี้ พระภิกษุในวัดต่าง ๆ จะต้องทำพิธีตลอด เนื่องจากในวัด ต่าง ๆ มีพระภิกษุจำนวนน้อย ในขณะที่ต้องไปทำพิธีทั่วทั้งตำบล บางครั้งถึงกับมีการแย่งชิงกันเอง ในระหว่างชาวบ้าน หรือการแย่งเวลา เพราะว่าในบางครั้งไม่สามารถเลือกเวลาได้เพราะจะมีลูก หลานที่มาจากที่อื่น ๆ มาร่วมทำบุญและต้องรีบกลับ จะเห็นได้ว่า เวลา ก็เป็นสิ่งที่ต้องบริหารให้ ลงตัวเช่นเดียวกันกับคนที่อยู่ในเมืองใหญ่ที่ต้องกำหนดเวลาในการทำกิจธุระต่าง ๆ ตลอดเวลา

ดังนั้น บางบ้านจึงแก้ด้วยการนิมนต์พระภิกษุไปทำพิธีตอนบ่าย หรือตอนเย็น แทน หรือในบางครั้งพระภิกษุก็ต้องฉันภัตตาหารถึง 3 เวลา คือ ฉันจังหันตอนเช้า 6 นาฬิกา เข้า หนึ่งบ้าน เวลา 9 นาฬิกาอีกหนึ่งบ้าน และฉันเพลอีกครึ่งเวลา 11 นาฬิกาอีกหนึ่งบ้าน เพราะชาวบ้าน ที่นิมนต์ต้องการให้พระภิกษุทำกัตตกิจในงานกุศลของตน หรือบางครั้งก็ใช้วิธีย้ายภัตตาหารไป ถวายรวมกันในบ้านที่นิมนต์ไว้ตอนฉันเพล

ในช่วงระยะเวลานี้เป็นเวลาที่ผลไม้อ่างต่าง ๆ เช่น ลิ้นจี่ ทุเรียน เงาะ และ ลองกอง ซึ่งมีอยู่มากในชุมชนกำลังให้ผล จึงเป็นเวลาที่ชาวบ้านจะได้ทำงานบุญบำรุงพระพุทธ ศาสนานอกเหนือไปจากการทำบุญอุทิศให้กับบรรพบุรุษ

อาหารที่นำไปทำบุญจะจัดเป็นสำรับ เรียกว่า “หมรับ” ประกอบด้วยอาหารต่าง ๆ ทั้งคาวหวานและอาหารที่เก็บไว้ได้นาน แต่ที่ขาดไม่ได้คือ ขนม 5 อย่าง ซึ่งเป็นตัวแทนที่มีความ มุ่งหมายต่าง ๆ กัน คือ ขนมพอง มีความฟ่องลอย เปรียบเป็นแพให้กับบรรพบุรุษในการใช้ล่องข้าม หัวยมหรรณพ ขนมลา เปรียบเป็นเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ขนมกง เปรียบเป็นเครื่องประดับ ขนมดีซำ เป็นเงินเบี้ยสำหรับใช้สอย ขนมบัว สำหรับใช้เล่นทอยสะบ้า

สิ่งหนึ่งที่ได้จากประเพณีนี้ คือ เป็นวันรวมญาติพี่น้องที่อยู่ในที่ต่าง ๆ จะได้มา พบเจอกัน เพื่อได้สอบถามสภาพความเป็นอยู่ หรือพบปะพูดคุยถึงเรื่องต่าง ๆ พร้อมทั้งได้ทำหน้าที่ เป็นคนกตัญญู เป็นการตอบแทนบุญคุณบรรพบุรุษที่ได้สร้างไว้ในอดีต

3.2.3 เทวดาเขาศูนย์

ชาวบ้านมีความเชื่อกันมาตั้งแต่อดีตว่า บนเขาศูนย์มีเทวดาสถิตอยู่ ความเชื่อที่มีอยู่ จะนำไปในลักษณะของการบนบานศาลกล่าว เมื่อต้องการอะไร เช่น ป่วยหรือของหาย ก็อาจจะบนเทวดาบนเขาศูนย์ ว่า ถ้าหายป่วยแล้ว จะแก้บนด้วยสิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นต้น ซึ่งหลังจากการบนแล้ว ก็จะหาของที่ยายไปเจอทั้งที่ห้ามตลอดแต่ไม่เจอเป็นต้น

การแก้บน มักจะประกอบด้วย หัวหมู เป็ด ไก่ และเหล้า บุหรี่ แต่อย่างน้อยที่สุด ต้องแก้บนด้วย “เทียนทาเคียว” คือ ใช้ไม้ปักไว้สองด้าน แล้ววางไม้ไว้ข้างบน แล้วปักเทียนบนไม้เป็นแถว แล้วจุดเทียนแก้บน (ปรากฏ ประพันธ์, สัมภาษณ์)

ความเชื่อเรื่องเทวดา บนเขาศูนย์ มีลักษณะแตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ เพราะถ้าคนมีความเชื่อมีความเคารพในสิ่งใดแล้วก็จะไม่กล้าที่จะทำความเสียหายให้เกิดขึ้นต่อสถานที่ที่สิ่งนั้นเคารพสถิตอยู่ แต่ในชุมชนไม้เรียงไม้เป็นเช่น แม้ว่าชุมชนจะมีความเชื่อกันว่า บนภูเขามิเทวดาอยู่ แต่คนในชุมชนก็ยังใช้ประโยชน์จากภูเขาย่างเต็มที่ ตั้งแต่การขึ้นไปทำไร่ การบุกเบิกป่าเพื่อทำสวนผลไม้และสวนยางพารา หรือแม้แต่การล่าสัตว์ที่มีอยู่บนภูเขา

3.2.4 ผีครุหมอ

การนับถือ “ผีครุหมอ” คือ การนับถือ บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ที่มีความสามารถในด้านต่าง ๆ เช่น ครุหมอโนราห์ ครุหมอดำแย ครุหมอหนังตะลุง ครุหมอดีเหล็ก เชื่อกันว่า มีครุหมอ ที่ลูกหลานจะต้องสืบทอดกันไป ถ้าไม่มีลูก ญาติพี่น้องก็จะเป็นผู้รับสืบทอดแทนผู้ที่สืบทอดจะต้องทำการไหว้ ถ้าไม่ทำก็จะถูกลงโทษโดย “ผีครุหมอ” ดังนั้น ในระยะต่อ ๆ มา “ผีครุหมอ” ของบางสกุลก็จะขาดคนรับสืบทอด และสำหรับผู้ที่สืบทอดนั้น ก็จะมีอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นด้วย

ผู้ที่นับถือ “ผีครุหมอ” นั้น จะมีความสามารถนอกจากองค์ความรู้ต่าง ๆ และก็ยังเป็นผู้ที่มีความสามารถในเรื่องการแก้ไขคนที่ถูก “ผีเข้า” คือการถูกผีเข้าสิง โดยเฉพาะครุหมอดีเหล็ก จะเป็นที่หวาดกลัวของผีทั้งหลาย เนื่องจากว่าเป็นผีครุหมอที่คู่ ในบางครั้งเมื่อมีคนถูก “ผีเข้า” คนที่นับถือผีครุหมอก็จะเข้าทรงลูกหลานคนที่สืบทอด และจะพูดคุยกับผีที่เข้าสิงคนอยู่ให้ออกไป

การนับถือผีครุหมอ นี้เป็นกลไกอย่างหนึ่งของสังคมชนบท ในการสืบทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ เนื่องจากเมื่อมีการสืบทอดผีครุหมอแล้ว ก็จะต้องเป็นผู้สืบทอดองค์ความรู้นั้น โดยเฉพาะความสามารถบางอย่าง เช่น หมอดำแย ช่างตีเหล็ก หนังตะลุง และโนราห์ ก็จะได้มีการสืบทอดต่อไป ทำให้องค์ความรู้ของชุมชนมีการ

3.2.5 ความเชื่อในการป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บ

แพทย์แผนไทย และสมุนไพร เป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่งของชุมชนไม้เรียง โดยเฉพาะการบีบนิ้ว และการใช้สมุนไพร ปัจจุบันได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ เช่น สถานีอนามัย และจากศูนย์ศึกษาและและพัฒนาชุมชนไม้เรียง จนทำให้มีกิจกรรมที่มีความเด่นชัดขึ้น มีการให้การรักษาแก่ผู้เจ็บป่วย และการบริการการนวด

การใช้พืชสมุนไพร นั้นเป็นภูมิปัญญาที่มีการสั่งสมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน มีการสืบทอดมาจากอดีต โดยมีความเชื่อกันว่าได้สืบทอดความรู้มาจาก “หมอชีวกโกมารภัจจ์” ซึ่งเป็นหมอในสมัยพุทธกาลที่มีความสามารถมาก มีความรู้สามารถใช้พืชทุกชนิดเป็นยาในการรักษาโรค

การใช้มักจะมีคาถาอาคมกำกับด้วย เช่น ในกรณีของหมอผู้ที่จะทำการรักษา โดยมีพิธีกรรมประกอบด้วย คนธรรมดาทั่วไปไม่สามารถใช้ด้วยที่หมอใช้รักษา นำไปรักษาด้วยตนเองได้ ยกเว้นแต่หมอได้ทำพิธีแล้วจึงจะนำไปใช้ได้

3.2.6 ประเพณี “ออกป่า” “ซอมมือ” “ขอแรง” “กินวาน”

เมื่อมีงานที่ต้องใช้แรงงานจำนวนมาก ต้องรีบเร่ง หรือต้องระมัดระวังมาก เช่น การทำนา หรือการเผาป่า เพื่อทำเป็นสวนยางพารา คนในชุมชนแต่ละครอบครัวก็จะส่งแรงงานในบ้านของตนเอง อย่างน้อย 1 คน เพื่อเข้าร่วมทำงานกับบ้านที่เป็นเจ้าของงาน คนที่ไม่มา ก็อาจจะส่งของอย่างอื่นมาช่วย เช่น อุปกรณ์เครื่องมือ หรือ อาหาร เพื่อใช้เลี้ยงในการทำงาน ซึ่งปกติแล้วจะเป็นหน้าที่ของเจ้าของงานที่จะเป็นคนเลี้ยง โดยในการทำงานนั้นทุกคนจะทำงานอย่างเต็มที่เหมือนกับงานของตน โดยเฉพาะในการเผาป่า นั้น มีความสำคัญมาก เพราะเมื่อโค่นต้นไม้แล้ว จะต้องเผาด้วยความระมัดระวัง เนื่องจากไฟอาจจะลุกลามเข้าสู่สวนของคนอื่นได้

เมื่อมีงานในบ้านของเพื่อนบ้านคนอื่น คนในชุมชนก็จะหมุนเวียนกันไปอย่างนี้ โดยไม่ได้กำหนดว่า ได้ไปทำที่บ้านใครกี่ครั้ง เพราะบางบ้านอาจจะไปร่วมทำงานของบ้านหนึ่งหลายครั้ง แต่งานของตนอาจจะมีแค่ครั้งเดียว ซึ่งการทำงานนี้จะเป็นเครื่องมือให้ความช่วยเหลือกันเองของสังคมชนบทมากกว่า การตีคุณค่าการทำงานเป็นราคา

เป็นประเพณีที่สนับสนุนความสามัคคีกันของคนในชุมชน ถือว่าเป็นพื้นฐานทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชุมชนไม้เรียง เพราะสนับสนุนให้ทุกคนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ในขณะเดียวกันก็ส่งผลในทางจิตใจด้วยเช่นกัน เพราะเมื่อได้ไปช่วยทำงานในที่ของใครก็เป็นการยืนยันสถานะความเป็นเพื่อนของตนเอง ทำให้ไม่โดดเดี่ยวในสังคม เมื่อมีกิจธุระของตนก็มีเพื่อนบ้านมาช่วย หรือมีปัญหาก็มีคนคอยให้ความช่วยเหลือหรือให้คำปรึกษา ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีความสัมพันธ์ในแนวราบ ทุกคนมีสิทธิมีเสรีภาพเท่ากันหมด ซึ่งจะแตกต่างจากความสัมพันธ์แนวตั้ง ที่จะถูกรอบงำจากข้างบน

ประเพณีนี้ เป็นกลไกอย่างหนึ่งของสังคม ที่ทำให้คนในชุมชนต่าง ๆ ในภาคใต้ เป็นคนที่รักศักดิ์ศรี รักพวกพ้อง จึงทำให้มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากรัฐเพียงอย่างเดียว เนื่องจากกิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่สามารถทำได้คนเดียว ก็สามารถที่จะช่วยกันทำได้ หรือในขณะเดียวกัน งานที่มีจำนวนมาก ต้องใช้ความรีบเร่งก็สามารถทำให้เสร็จทันเวลาได้เช่นกัน

นอกเหนือจากนี้แล้ว ประเพณีนี้ ก็เป็นเครื่องมือในการให้การดูแล สมาชิกในชุมชนที่อ่อนแอ ที่ไม่สามารถช่วยตัวเองในชุมชนได้ด้วย

4. ลักษณะทางเศรษฐกิจ

จากสภาพพื้นที่ของตำบลไม้เรียงที่มีลักษณะเป็นทั้งที่ราบสูง ที่ราบเชิงเขา และพื้นที่ลาดลงมาทางตอนใต้ของตำบล จึงทำให้พื้นที่ของตำบลไม้เรียงมีความเหมาะสมต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ในสมัยก่อนอาชีพหลักของชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนไม้เรียง คือการประกอบอาชีพทำนาข้าว และทำสวน การทำนาสมัยนั้นยังต้องพึ่งพิงธรรมชาติใช้น้ำจากแหล่งธรรมชาติคือน้ำฝนที่ตกลงมา และน้ำจากแม่น้ำตาปี ไม่มีการใช้เครื่องมือสมัยใหม่ ทำนาเพียงปีละ 1 ครั้ง ใช้แรงงานจากสัตว์ประเภทวัว ควาย เป็นหลัก

การทำนาจะเริ่มในช่วงมรสุมประมาณเดือนสิงหาคม ใช้จอบเป็นเครื่องมือขุดดินเพื่อนำดินมาทำคันทนาเพื่อเก็บกักน้ำไว้ ชาวนาจะไถพื้นที่ประมาณ 2-3 ครั้ง และคราดให้ดินแตก่วนเป็นโคลนตม ในส่วนที่ปลูกต้นกล้าชาวบ้านจะนิยมใช้ควายจำนวนมาก โดยรวมควายจากคนในหมู่บ้านมาปล่อยร่วมกัน เรียกว่า “ลุยนา” หรือ “เหยียบนา” เพื่อทำให้แปลงที่นั่นกลายเป็นโคลน เรียกว่า “ทำเทือก” คือทำดินให้เหลวเป็นโคลนตม การทำอย่างนี้นอกจากจะได้แปลงสำหรับเพาะปลูกต้นกล้าแล้ว ก็จะได้มูลควายที่นำไปปล่อยไว้ร่วมกันเป็นปุ๋ยได้อย่างดี ต้นกล้าที่ปลูกก็จะมีสภาพสมบูรณ์แข็งแรง เมื่อนำไปปลูกต่อ “ดำนา” ก็ได้ผลดี เมื่อดันข้าวที่เติบโตเต็มที่ เมื่อดันข้าวออกรวง และสุกพร้อมที่จะเก็บเกี่ยว ชาวนาจะใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “เกะ” เก็บที่ละรวงแล้วนำมามัดเป็นเลียง (รวงข้าวที่เก็บกับเกะแล้วนำมามัดรวมกันเป็นกำ) เลียงละ 2-3 กิโลกรัม แล้วจึงหาหรือบรรทุกหนวน (เลื่อน ยานสำหรับบรรทุกของหนัก ใช้ วัว ควายลาก) ไปเก็บไว้ในบ้าน เมื่อจะใช้บริโภคหรือขายก็จะนำมานวดโดยใช้คนเหยียบ เพื่อให้ข้าวเปลือกหลุดจากรวงแล้วนำข้าวเปลือกไปตำในครกเพื่อให้เปลือกข้าวหรือแกลบหลุดออกไป

การทำสวนนั้นก็จะเป็นการทำสวนไม้ผล เช่น ทุเรียน ลางสาด ซึ่งไม่ใช่แต่ตำบลไม้เรียงเท่านั้น พื้นที่ใกล้เคียง เช่น ตำบลกระเบียดก็เป็นเช่นเดียวกัน ซึ่งผลผลิตที่ได้ก็นอกเหนือจากการบริโภคก็จะนำไปจำหน่ายเป็นรายได้ช่องทางหนึ่ง แต่หลังจากวาตะภัย ในปีพ.ศ.2505 ทำให้ไม้ผล

เหล่านั้นเสียหายหมด และเมื่อชาวบ้านหันมาทำอาชีพสวนยางพาราเป็นอาชีพหลัก ก็เลยทำให้อาชีพไม้ผลลดจำนวนลง แต่ในปัจจุบันนี้ก็มีหลายครอบครัวที่หันมาปลูกไม้ผลอย่างจริงจัง ส่วนมากแล้วจะปลูกในบริเวณรอบพื้นที่ปลูกบ้าน เพราะดูแลได้ง่าย และทำให้บ้านมีความสงบร่มรื่นอีกด้วย

นอกเหนือจากการทำนาข้าวในพื้นที่ราบลุ่มที่ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมทำกันเพื่อให้ได้ผลผลิตแล้ว ในพื้นที่ปลูกนาข้าว ยังสามารถก่อให้เกิดอาชีพเสริมได้อีกอาชีพหนึ่ง คือการจับสัตว์น้ำ เนื่องจากพื้นที่นาข้าวเป็นพื้นที่ที่มีสัตว์น้ำชุม เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา ชาวบ้านสามารถจับสัตว์น้ำได้ โดยการจับสัตว์น้ำนั้นมักจับใช้ในการบริโภคในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่

ภายหลังจากการประสบวาระภัย ชาวบ้านประสบกับความเสียหาย ยากจน และในที่สุดหลังจากการการเข้ามาช่วยเหลือของกองทุนสงเคราะห์ ยางพาราก็ได้กลายเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของชุมชนจนถึงปัจจุบัน

ประชากรในพื้นที่ส่วนมากทำเกษตรแบบผสมผสาน อาชีพหลักคือ อาชีพทำสวนยางพารา ทำนา และสวนไม้ผล บนพื้นที่ 30 ตารางกิโลเมตร มีรายได้เฉลี่ย 25,000 บาท/คน/ปี

การพัฒนากลุ่มอาชีพ/กลุ่มสนใจ จำนวน 11 กลุ่ม ด้านเกษตรกรรม 5 กลุ่ม อุตสาหกรรม 2 กลุ่ม บริการ 2 กลุ่ม และด้านปศุสัตว์ 2 กลุ่ม

พื้นที่ในการทำสวนยางพารา สวนผลไม้ และทำนา

สวนยางพารา 13,939 ไร่

สวนผลไม้ 3,530 ไร่

ทำนา 5,728 ไร่

การทำนาและทำสวน เป็นอาชีพหลักของคนในชุมชนไม้เรียงมาเป็นระยะเวลานาน ซึ่งอาชีพเกษตรกรรมนี้ทำให้ชุมชน เป็นชุมชนที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจในระดับที่ดี เนื่องจากมีข้าวที่เพียงพอต่อการบริโภค หรือรายได้จากการทำสวนยางพารานั้นสามารถเลี้ยงชีวิตได้ แม้ว่าจะมีปัญหาความแตกต่างทางรายได้ในแต่ละครอบครัวยังคงมีอยู่ แต่ก็อยู่ในเกณฑ์ที่พอมีพอกิน ทุกครอบครัวมีช่องทางในการประกอบอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่งได้

การปศุสัตว์ มี โค 700 ตัว, กระบือ 15 ตัว, สุกร 1,100 ตัว, เป็ด 460 ตัว, ไก่ 1,500 ตัว การเลี้ยงสัตว์นั้นนอกจากจะเลี้ยงไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนและนำไปจำหน่ายด้วย เช่น โค สุกร และไก่ แต่ เป็ดนั้น ส่วนมากจะเป็นการเลี้ยงเพื่อเอาไว้ ในด้านการประมง มีแหล่งน้ำสาธารณะเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ 6 แห่ง พื้นที่รวม 55 ไร่ สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเอกชน 3 แห่ง พื้นที่ 20 ไร่ และมีการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน 1 แห่ง คือ แหล่งน้ำคลองวังซ่อน จำนวน สมาชิก 350 คน

การพาณิชย์ของตำบลไม้เรียง

ตำบลไม้เรียงมีธนาคารพาณิชย์ 1 แห่ง (ธนาคารไทยพาณิชย์ สาขาทานพอ) เป็นธนาคารแห่งเดียวที่เปิดดำเนินการในพื้นที่ตำบลไม้เรียง และเป็นธนาคารที่เป็นแหล่งทุนสำคัญอย่างหนึ่งของกิจกรรมของชุมชนไม้เรียง พร้อมกับเป็นสถานที่ฝากเงินไว้กับธนาคาร หรือการโอนเงิน

ตลาด 1 แห่ง (ตลาดทานพอ) เป็นตลาดจำหน่ายอุปกรณ์ เสื้อผ้า อาหาร และสิ่งจำเป็นของชีวิตประจำวันอื่น ๆ เช่น ร้านขายยา หรือจำหน่ายรถจักรยานยนต์ หรืออุปกรณ์ไฟฟ้าอื่น ๆ ซึ่งผู้ใช้ที่จำเป็นแทบทุกอย่างสามารถหาซื้อได้ในตลาดทานพอ ซึ่งในการซื้อขายสินค้าที่มีราคาสูง เช่น รถจักรยานยนต์ หรือเครื่องเสียง มีทั้งการจำหน่ายด้วยเงินสด และให้บริการผ่อนจ่ายเป็นงวด ๆ นอกจากนี้ยังมีตลาดนัดชุมชน 1 แห่ง จะจัดอาทิตย์ละครั้ง มีเงินหมุนเวียนครั้งละประมาณ 200,000 บาท ใกล้เคียงกับตลาดทานพอ จะเปิดขายของทุกวันศุกร์ ซึ่งโดยมากแล้วจะจำหน่ายข้างของเครื่องใช้จำเป็นเช่น อาหาร และเสื้อผ้า รองเท้า เป็นต้น ซึ่งส่วนมากแล้วสินค้าที่นำมาจำหน่ายเป็นของที่นำมาจากที่อื่น ส่วนสินค้าของชุมชนเองมีจำนวนน้อย ซึ่งส่วนมากแล้วจะเป็นอาหาร ประเภทแกง ขนم และอาหารหมักดอง และของแห้งต่าง ๆ

กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มีกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต 4 กลุ่ม มีสมาชิก 660 คน มีเงินสะสมสะสม 3,564,200 บาท แยกได้ดังนี้

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านทุ่งใหม่ หมู่ที่ 1 สมาชิก 132 คน เงินสะสมสะสม 993,400 บาท

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านหนองหาด หมู่ที่ 2 สมาชิก 130 คน เงินสะสมสะสม 915,300 บาท

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านกันละ สมาชิก 187 คน เงินสะสมสะสม 1,184,700 บาท

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านตรอกไม้แดง สมาชิก 114 คน เงินสะสมสะสม 470,800 บาท

กลุ่มธนาคารหมู่บ้าน ต. ไม้เรียง เงินค่าหุ้น 211,068.22 บาท

กิจกรรมด้านการพาณิชย์ เป็นเครื่องชี้วัดได้ดีว่า สภาพเศรษฐกิจของชุมชนอย่างไร ตลาดทานพอนั้น เป็นตลาดที่จัดว่ามีขนาดใหญ่ และมีมานาน มีสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตทุกอย่างจำหน่าย การหมุนเวียนของเงินในตลาดมีจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่า สภาพรายได้และรายจ่ายของคนในชุมชนมีกำลังอยู่ในระดับสูง แต่เนื่องจากความไม่สมดุลของรายจ่ายและรายรับนั่นเอง ทำให้เกิดปัญหาในชุมชน ในกรณีที่รายจ่ายมากกว่ารายรับ หรือการเป็นหนี้เป็นสิน ที่คิดดอกเบี้ยแพงก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาในชุมชน

5. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ป่าเขาศูนย์ มีพื้นที่ประมาณ 10 ตารางกิโลเมตร เป็นแหล่งแรยิปซัม และแร่วุลแฟรม ซึ่งมีอยู่มากบนเขาศูนย์ แม้ว่าจะถูกนำออกไปมากแล้วแต่ก็ยังคงเหลืออยู่อีกจำนวนมาก ซึ่งในปัจจุบันได้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ในระดับหนึ่ง บนเขามิ่วคี่ที่สร้างขึ้นในสมัยที่มีการขุดแร่กันมาก และมีสถานีสัญญาณโทรศัพท์ตั้งอยู่ ซึ่งในอนาคตชุมชนกำลังพยายามที่จะทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์แห่งหนึ่งของชุมชน

ป่าเขาศูนย์ คือแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนไม้เรียง จากอดีตถึงปัจจุบัน ในอดีตป่าเขาศูนย์คือ แหล่งอาหารและยาของชุมชนเพราะชาวบ้านอาศัยสัตว์ป่าเป็นอาหารและพืชผักต่าง ๆ เป็นอาหารและสมุนไพรเป็นยา ต่อมาเมื่อมีการขุดแร่วุลแฟรม ก็กลายเป็นแหล่งประกอบอาชีพของคนในชุมชนจำนวนมาก แม้จะมีการสูญเสียชีวิตของคนในชุมชนหลายคน แต่ก็ยังเป็นอาชีพที่เข้ามาช่วยในขณะที่ยุคสมัยกำลังมีปัญหาจากการประสบภาวะภัย การทำแร่นี้เอง ทำให้เขาศูนย์เกิดความเสียหายไปมาก เพราะต้องมีการระเบิดหิน และตัดโค่นไม้ต่าง ๆ ทำให้สัตว์ที่อาศัยอยู่หายไป ด้วย ขณะที่พืชบางชนิดที่ชาวบ้านอาศัยเป็นแหล่งอาหาร ก็ลดจำนวนลง และส่งผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจของชุมชนไม้เรียงอย่างมาก ในระยะต่อมาทางกองทัพภาคที่ 4 เห็นว่าพื้นที่บนเขาศูนย์เป็นแหล่งซุ่มซ่อนกำลังและเสบียงอาหารของฝ่ายที่มีอุดมการณ์เป็นปฏิปักษ์ตรงข้ามกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาก่อให้เกิดความไม่สงบ เกิดปัญหาอาชญากรรมอยู่ตลอดเวลา และทางกองทัพภาคที่ 4 ซึ่งมี พลโท หาญ ลีลานนท์ เป็นแม่ทัพภาคที่ 4 ในขณะนั้น ได้มีการกำหนดนโยบายได้รื้อเย็น 2/2523 ขึ้น เพื่อเป็นการยุติสถานการณ์ความรุนแรงในจังหวัดทางภาคใต้ รวมทั้งจังหวัดนครศรีธรรมราชด้วย การขุดแร่วุลแฟรมบนเขาศูนย์จึงได้ถูกสั่งห้ามตั้งแต่นั้นมา

บริเวณเชิงเขาศูนย์คือ พื้นที่ชาวบ้านใช้ปลูกยางพารา ซึ่งได้มีการเพาะปลูกก่อนที่จะมีการประกาศให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ แต่เมื่อได้ประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติแล้ว จึงทำให้การบุกรุกลดน้อยลง ทำให้สภาพของป่าดีขึ้น ส่งผลให้สภาพธรรมชาติโดยรอบเขาศูนย์อยู่ในสภาพที่ไม่เสื่อมโทรมมาก ชุมชนยังสามารถใช้ประโยชน์จากเขาศูนย์ได้ เช่น การหาน้ำผึ้งป่า ซึ่งมีอยู่มากบนเขา โดยจะหากันในช่วงเดือน มีนาคม – เมษายน เป็นการเสริมรายได้ให้กับชาวบ้านอีกอย่างหนึ่ง และในอนาคตชุมชนมีแผนการที่จะทำให้เขาศูนย์เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากบนเขาศูนย์นั้น สามารถมองเห็นทิวทัศน์โดยรอบ และในช่วงที่มีหมอกก็จะมีทิวทัศน์ที่สวยงามมาก

แม่น้ำตาปี ผ่านตำบลไม้เรียงเป็นระยะทางยาว 12 กิโลเมตร ในพื้นที่หมู่ที่ 3 หมู่ที่ 7 และหมู่ที่ 8 และมีลำคลองเล็กในหมู่บ้านอื่น ๆ ไหลลงสู่แม่น้ำตาปีด้วย มีประวัติบางส่วนเกี่ยวกับแม่น้ำตาปีว่า ในปีพ.ศ. 2456 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เสด็จสงขลาคั้งที่

2 โดยได้เสด็จผ่านจังหวัดนครศรีธรรมราชไปเสด็จขึ้นที่อำเภอบ้านดอน โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาวงษาอนุประพันธ์ เสนาบดีกระทรวงคมนาคมขุดลอกและรื้อถอนสิ่งกีดขวางในแม่น้ำหลวงจากอำเภอบ้านดอนขึ้นไปเหนือน้ำ จนถึงสำนักบ้นไคสามชั้นที่อำเภอพิปูน แล้วพระราชทานนามใหม่ว่า “แม่น้ำตาปี” แปลว่า ไหลอยู่ชั่ววันรันคร (ชาติ ศิลปกรรม : 2544)

แม่น้ำตาปีเป็นหัวใจสำคัญของการเกษตรกรรมของชุมชนไม่เรียง เพราะต้องอาศัยใช้น้ำจากแม่น้ำตาปี ในช่วงฤดูแล้ง และในอดีตนั้นใช้เป็นเส้นทางเดินเรือเพื่อออกไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ

ในฤดูร้อน น้ำในแม่น้ำตาปีจะลดลงแต่ก็ยังมีปริมาณเพียงพอต่อการใช้สอยของเกษตรกร แต่ในฤดูฝนก็จะมีน้ำมาก ในบางครั้งก็ทำให้เกิดน้ำท่วมในพื้นที่ของชุมชนไม่เรียง เพราะน้ำที่ไหลมาจากทางอำเภอพิปูนซึ่งเป็นภูเขา จะไหลผ่านมาทางชุมชนเมื่อฝนตกหนักนาน ๆ ก็จะทำให้มีปริมาณน้ำมากและไหลลงมาอย่างแรง ทำให้เกิดน้ำท่วมในพื้นที่ลุ่มของชุมชนไม่เรียง โดยเฉพาะพื้นที่ทำนา ทำให้เกิดความเสียหายแก่เกษตรกร

การถือครองที่ดิน

โฉนด 750 ราย เนื้อที่ 2,100 ไร่

น.ส. 3 ก 170 ราย เนื้อที่ 450 ไร่

สค.1 58 ราย เนื้อที่ 120 ไร่

ที่ดินสาธารณะประโยชน์ 15 แปลง เนื้อที่ 60 ไร่

การถือครองที่ดินของประชากรในชุมชนไม่เรียงนั้น มีความเพียงพอต่อการทำกินของคนในชุมชน แต่ก็มีที่ดินจำนวนมากตกเป็นของชาวจีน หรือนายทุน ที่ได้กว้านซื้อไปเป็นจำนวนมาก ในขณะที่คนส่วนใหญ่ก็มีประมาณ 10 กว่าไร่ต่อครัวเรือน เนื่องจากการแบ่งปันทรัพย์มรดกของบรรพบุรุษ ทำให้ที่ดินทำกินถูกย่อยลงเรื่อย ๆ หรือในกรณีของคนไม่มีที่ทำกินก็ทำอาชีพลูกจ้างซึ่งมีรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงชีวิต

6. พัฒนาการของชุมชนไม่เรียง

ชุมชนไม่เรียงเติบโตมาจากพัฒนาการทางสังคมนอกเหนือจากการแยกครอบครัวของลูกหลานในชุมชน และการย้ายเข้ามาอยู่ของคนจากชุมชนอื่นแล้ว ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนไม่เรียงเติบโตขึ้น คือ

6.1 การสัมปทานตัดไม้

ในพื้นที่ตำบลไม่เรียง คนไม่เรียงและคนจากชุมชนใกล้เคียงรับจ้างบริษัทสัมปทานตัดไม้ เฝ้าช้าง ล่องแพซุงไปส่งโรงเลื่อยที่บ้านคอน (สุราษฎร์ธานี) ฯลฯ ผลพวงที่ได้รับตามมาคือ

ได้ขยายที่ดินทำกินเมื่อป่าธรรมชาติที่ถูกตัดโค่นเสื่อมโทรมลง เมื่อมีคนมากขึ้น การขยายพื้นที่ทำกินก็เป็นสิ่งจำเป็น การบุกเบิกพื้นที่ป่าจึงมีมากขึ้นตามจำนวนการเพิ่มของคนที่เข้ามาอยู่ในชุมชน

6.2 การตัดทางรถไฟสายใต้

การตัดทางรถไฟสายใต้ เปิดดำเนินการเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2448 (มิลิวรณรักรัชวงศ์ : 2543) ได้เปิดชุมชนออกไปสู่โลกกว้าง และการติดต่อสัมพันธ์กับผู้คนจากหลายถิ่นที่ผ่านเข้ามาในกลุ่มเข้ามาเพื่อสร้างหลักปักฐานชีวิตในชุมชนไม้เรียง ความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างได้มาพร้อมกับขบวนรถไฟ ในขณะที่การขนส่งสิ่งทีจำเป็นสำหรับชุมชนก็ง่ายขึ้น เช่น เกลือ ซึ่งเป็นของจำเป็นสำหรับชุมชนดั้งเดิมอย่างมาก ในปัจจุบัน การเดินทางด้วยรถไฟ คนในชุมชนส่วนมากจะใช้บริการเมื่อเดินทางไกล เช่น ไปกรุงเทพ แต่ในการขนส่งหรือเดินทางในระยะใกล้ก็นิยมหันมาใช้ยานพาหนะส่วนตัว เช่น รถยนต์ หรือรถมอเตอร์ไซค์แทน เพราะมีความสะดวกมากกว่า ทำให้บทบาทของรถไฟนั้นมีผลต่อชุมชนน้อยลง

6.3 วาทภัยเมื่อปี 2505

ภทภัยร้ายแรงครั้งนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อผลกระทบต่อชุมชนมากมาป่าที่ไม่ใหญ่ ถูกตัดโค่นไปหมดแล้ว เหลือเพียงไม้เล็ก ๆ ที่กำลังจะฟื้นคืนสภาพป่า เจอพายุลมล้มล้มราบเป็นหน้ากลองวาทภัยทำลายไม้เว้นกระทั่งป่าตามธรรมชาติบนเขาศูนย์ ต้นน้ำลำธารที่ชาวบ้านไม้เรียงและชุมชนใกล้เคียงใช้สอยแห้งในหน้าแล้ง และเกิดไฟป่าเผาไหม้เป็นวงกว้างอยู่หลายปี ไม้ผลและยางพาราที่ชาวบ้านเพาะปลูกไว้ก็ได้รับความเสียหายจากวาทภัยครั้งนั้นด้วย ชาวบ้านแทบสิ้นเนื้อประดาตัว ที่ยังพอมีกินอยู่บ้าง ก็ได้จากนาข้าว และการพิชระยะสั้นที่เพาะปลูกหลังวาทภัย พื้นที่ป่าที่ถูกไฟไหม้ชาวบ้านจะเอาข้าวไร ไปปลูก และตามด้วยยางพาราที่กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางเข้าไปช่วยเหลือ ให้ทุนเป็นค่าแรงงาน ค่าพันธุ์ยางพันธุ์ดีและอื่น ๆ พื้นที่ทำกินเดิมยกเว้นที่นาที่ถูกละทิ้งด้วยยางพาราเช่นเดียวกัน

6.4 การขุดแร่ลؤلเฟรมบนเขาศูนย์

ในช่วงระยะเวลา ปี พ.ศ. 2510 มีชาวบ้านในหมู่ที่ 9 ได้ขึ้นไปทำสวนบนเขาศูนย์ และได้ขุดเจอแร่ คือ แร่ลؤلเฟรม เมื่อนำออกมาขาย ก็ขายได้กิโลละ 10 บาท ชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียงทราบข่าวก็ได้ขึ้นไปขุดแร่กันบนเขาศูนย์มากขึ้น โดยจะนำเสบียงขึ้นไปตั้งแต่เช้าแล้วกลับมาตอนเย็น ในระยะแรกใช้จอบขุดหา “ลูกพรรค” ซึ่งมีอยู่ใต้ดินสามรถที่จะขุดหากันได้ และเริ่มมีการจับ

จงพื้นที่ โดยจะจุดกันเรียงหน้าขึ้นไปเรื่อย ๆ ในระยะแรกเมื่อได้มากแล้วก็จะแอบเอาไว้เพราะหนักมากไม่สามารถที่จะเอาลงมาได้

ต่อมาเมื่อถูกพรวดที่อยู่บนพื้นผิวหมด ก็เริ่มมีการจุดเข้าในหิน ชาวบ้านไม่มีอุปกรณ์ที่สามารถจุดได้เร็ว โดยมากใช้ “อีเตอร์” จุดได้วันละไม่กี่กิโล จึงได้มีนายทุนมาควานซื้อที่และเริ่มใช้เครื่องยนต์ในการจุด และการใช้ระเบิด โดยจะจุดไปตามสายแร่

ชาวบ้านหันไปจุดแร่กันจำนวนมาก พวกกันทำลายทรัพยากรป่าไม้ที่พอจะเหลืออยู่บ้างบนภูเขา จากการทำลายของวาทภัยที่ทำลายไม่หมด การทำแร่นั้นมีรายได้จำนวนมาก เช่น บางวันอาจจะได้ถึง 4-5 พันบาท แต่ก็ต้องเสี่ยงชีวิตตลอดเวลา บางส่วนจึงกลับลงมาทำสวนยางพาราต่อ แต่ต้นยางพารากับต้นไม้มิขนาดเท่ากันแล้ว เพราะทิ้งไปนาน หรือบางคนก็ได้สร้างความสะดวกกันไว้บนเขาสูง ก็ต้องหลบหนีออกจากพื้นที่ ไปอยู่อาศัยที่อื่นเพราะเกรงกลัวต่ออิทธิพลมืด ที่กฎหมายไม่สามารถเข้าไปควบคุมได้ในขนาดนั้น

ในขณะเดียวกัน ผลจากการจุดแร่ก็คือ มีการย้ายเข้ามาของคนนอกพื้นที่ มาอยู่ในพื้นที่ชุมชนไม้เรียงจำนวนมาก ซึ่งล้วนแล้วมาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ ไม่มีความสัมพันธ์กันแบบเพื่อนหรือญาติมิตร เช่นในอดีต มีแต่ความสัมพันธ์กันด้วยผลประโยชน์เพียงอย่างเดียว มีการแก่งแย่งปล้นชิง เกิดปัญหาอาชญากรรม มีผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ครั้งนี้จำนวนมาก จากตั้งแต่เริ่มมีการจุดแร่กระทั่งหยุดมีคนเสียชีวิตไม่ต่ำกว่า 2,000 คนจนชุมชนไม่อยู่ในสถานการณ์ที่จะควบคุมได้เลย

เมื่อถูกสั่งห้ามการทำแร่บนเขา ชาวบ้านที่เคยมีงานทำและมีเงินใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย ก็กลับลงมาในหมู่บ้าน และเริ่มจับกลุ่มกันตามสี่แยก ตั้งวงเหล้า หรือวงไพ่ การพนันทุกชนิด สิ่งของทุกอย่างต้องเก็บรักษาอย่างดี มิฉะนั้นแล้วก็จะถูกโขมย แม้แต่ “ขี้ยาง” หรือเศษยาง ก็ต้องนำไปเก็บไว้ในบ้าน แม้จะมีกลิ่นเหม็นก็ต้องทน วัควาย ใครเลี้ยงไว้ก็ต้องเฝ้าอย่างดี เพราะผลเอเมื่อไร ก็จะถูกโขมย จากปัญหาเหล่านี้ หลายคนเริ่มคิดว่า เราต้องอยู่ที่นี้ต่อไป ไม่สามารถย้ายไปอยู่ที่อื่นได้ จะต้องแก้ปัญหาต่อไป

กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งในชุมชนไม้เรียง ได้เริ่มมองเห็นวิกฤติแล้วเพราะว่า เขาศูนย์ คือหัวใจที่หล่อเลี้ยงชุมชนรอบเขานี้ ต้องใช้น้ำทำเกษตร และใช้ในการอุปโภค บริโภค แต่หลังจากการทำแร่ น้ำก็กลายเป็นน้ำเสียมีตะกอนมาก ไหลลงมาในพื้นที่ทำนารอบภูเขา จนต้องเลิกทำนาไปจำนวนมาก และการที่ชาวบ้านได้ขึ้นไปทำสวนยางพาราบนเขาก็มีการตัดไม้ทำลายป่ากันมาก ก็จะมีผลกระทบต่อปริมาณน้ำที่จะใช้ในอนาคตแน่นอน ในภายหลังเมื่อทางการได้ ประกาศให้เขาศูนย์เป็นป่าสงวนแห่งชาติ และถามชาวบ้านว่าใครคัดค้านบ้าง ก็ไม่มีใครคัดค้าน เพราะเห็นว่าก็ยังดีกว่าปล่อยให้ทุกคนเข้าไปทำลายป่าไม้ให้มากไปกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ชุมชนไม้เรียง เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นับจากปัจจัยภายนอกเข้ามามีอิทธิพลกำหนดการตัดสินใจเลือกวิถีการผลิตและวิถีชีวิต และนับจากนั้น ไม้เรียงก้าวเข้าสู่ระบบเกษตรกรรมพืชเดี่ยวมียางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญที่กำหนดชีวิตและการเปลี่ยนแปลงอีกหลายประการตามมา

6.5 พัฒนาการทางแนวคิดของชุมชนไม้เรียง

จากประสบการณ์ การเผชิญปัญหาและการหาทางออกมาตลอดเวลา ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิดไปตามสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อความอยู่รอดของคนในชุมชน และเพื่อการพัฒนาให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ สรุปได้ดังนี้

6.5.1 แนวคิดดั้งเดิมของชุมชน

แนวคิดของชุมชนในอดีตก่อนที่จะเกิดความเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาของชุมชนไม้เรียงในเวลาต่อมา คือ ชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ด้วยการช่วยเหลือเพื่อเผื่อซึ่งกันและกัน เป็นสังคมที่มีความเอื้ออาทร นำใจสำคัญกว่าเงิน

6.5.2 แนวคิดในการแก้ปัญหา

หลังจากประสบวาระภัยในปี พ.ศ.2505 สังคมได้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายประการประกอบกับการทำเร่บนเขาศูนย์ ทำให้ชุมชนเกิดภาวะไร้ระเบียบอย่างมาก ต่อมาเมื่อประสบกับปัญหาโรคยางพาราตกต่ำ ทำให้กลุ่มแกนนำเกิดแนวคิดในการแก้ปัญหา โดยการเห็นว่าจะต้องร่วมมือกัน โดยรวมตัวกันก่อตั้ง กลุ่มปรับปรุงคุณภาพยางพารา

6.5.3 แนวคิดในการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเอง

หลังจากที่ได้พยายามแก้ปัญหาด้วยการเพิ่มมูลค่าให้กับอาชีพหลักคือยางพารา มาตลอดระยะเวลาหนึ่ง ทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ว่า การแก้ปัญหาเพียงด้านเดียวนั้น ไม่สามารถที่จะพึ่งตนเองได้ การมุ่งเรื่องผลผลิต เพิ่มรายได้ ต้องลงทุนเพิ่ม ต้องเสี่ยงเพิ่ม ต้องเครียดเพิ่ม ในขณะที่การลดรายจ่ายจะง่ายกว่า และชุมชนไม้เรียงมีแนวคิดที่ใช้ในการพึ่งตนเองที่สำคัญก็คือ มองเห็นว่าการไม่รู้เป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาทั้งหมด การแก้จึงต้องแก้ด้วยการสร้างความรู้

“คนไม่มีความรู้ เมื่อไม่มีความรู้ ก็ไม่มีความสามารถ เมื่อไม่มีทั้งความรู้ทั้งความสามารถ ก็จัดการอะไรไม่ได้” (สัมภาษณ์ ประยงค์ ธรรมรงค์, 2545)

ในการดำเนินงานทุกอย่างก็จะไม่ได้มุ่งไปที่ผลกำไรเป็นหลัก แต่สิ่งสำคัญที่สุดก็คือคนในชุมชน เพราะว่าคนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ชุมชนเป็นอย่างไร แม้ว่าจะมีปัจจัยจากภายนอกเข้ามา แต่ถ้าคนในสังคมมีความพร้อมที่จะรับกับทุกสถานการณ์ แนวคิดช่วงนี้จะเน้นการพัฒนาในชุมชนเอง กิจกรรมทุกอย่างก็ตอบสนองการเรียนรู้ และความต้องการของคนในชุมชนไม้เรียง ส่วนที่เหลือแล้วเท่านั้น จึงเป็นส่วนที่ส่งออกนอกชุมชน

“เราทำทุกอย่างเป็นการพัฒนาคน ไม่ใช่ทำเพื่อธุรกิจ เพื่อการค้าเพื่อหากำไรมาแบ่งปันกัน แต่ทำอย่างไรให้เกิดความสำนึกรับผิดชอบ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นสำคัญ เพราะเราต้องการจะอยู่อย่างยั่งยืนอยู่อย่างมั่นคง” (สัมภาษณ์ ประยงค์ รัตนรงค์, 2545)

หรือสรุปได้ว่า แนวคิดในการดำเนินกิจกรรมในช่วงแรกเป็นกิจกรรมที่เน้นการกระทำโดยชาวไร่เรียม เพื่อชาวไร่เรียม เพื่อลดการนำเข้า และเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้เกิดแก่ชาวบ้านในชุมชนไร่เรียม

6.5.4 แนวคิดเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

หลังจากที่ชุมชนได้พัฒนามาเพื่อการพึ่งตนเองในระยะแรกนั้น ได้เน้นการเตรียมคน เตรียมชุมชน ให้มีการเรียนรู้ ให้มีความสามารถ แต่เมื่อเข้าระยะที่สอง แนวคิดเริ่มเปลี่ยนกว้างขึ้นกว่าเดิมกิจกรรมหลายอย่างเริ่มขยายขอบเขตกว้างมากขึ้น เริ่มเปลี่ยนเป็นกิจกรรมที่เป็นธุรกิจมากขึ้น เช่น ศูนย์วิสาหกิจชุมชน จะเป็นศูนย์ที่รวมเอาผลผลิตของกลุ่มต่าง ๆ มารวมกันเพื่อจำหน่าย เนื่องจากในอดีตที่ผ่านมา นั้น แต่ละกลุ่มต่างก็รวมกันขายเฉพาะภายในกลุ่ม แต่ต่อไปในอนาคตจะจัดจำหน่ายผลผลิตของชุมชนทั้งหมดร่วมกัน โดยเฉพาะการวางจำหน่ายตามศูนย์ของการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ซึ่งมีศูนย์อยู่ประมาณ 1,500 แห่งทั่วประเทศ ที่ได้รับปากจะเป็นที่ประชาสัมพันธ์และวางจำหน่ายผลผลิตของชุมชน ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีตลาดรองรับผลผลิตมากขึ้น

บทที่ 5

การพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง

1. จุดเริ่มต้นการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง

จากเหตุการณ์ต่างๆ ที่ทำให้ชุมชนไม่เรียงต้องประสบกับปัญหาแล้ว ต้นยางปลูกใหม่หลังวาตภัยเมื่ออายุได้ 6-7 ปี เริ่มกริดได้ ราคาขายกลับตกต่ำไปอยู่ที่กิโลกรัมละ 5-7 บาท ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนอย่างหนัก บางคนถึงกับต้องขายสวนยาง หรือเปลี่ยนอาชีพ และชาวสวนยางในชุมชนไม่มีกำลังในการต่อรองราคาจากพ่อค้าคนกลาง และไม่รู้ถึงข้อมูลข่าวสารและราคาในตลาดกลาง จึงตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบแก่พ่อค้าคนกลาง

ปี 2510 กรมส่งเสริมการเกษตรได้ส่งเสริมการปรับปรุงคุณภาพยางแผ่น โดยการจัดการประกวดยางแผ่นขึ้น และหลังการประกวดพ่อค้าก็มาซื้อในราคาที่สูงกว่าราคาตลาดประมาณ 1-2 บาท จึงเกิดความคิดครั้งแรกขึ้นว่า ยางได้ราคาดีเพราะมีคุณภาพ และจะทำยางที่มีคุณภาพได้อย่างไร ถ้ายังใช้มือทำก็คงไม่ได้คุณภาพตามที่ต้องการ

ในช่วงนี้กลุ่มได้จัดตั้ง “กลุ่มปรับปรุงคุณภาพยางและขายยาง” เมื่อปี พ.ศ.2518 โดยสำนักงานเกษตรอำเภอฉวาง เป็นผู้ให้คำแนะนำ เพื่อแก้ปัญหาคุณภาพต่ำและถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง โดยได้นำยางที่สมาชิกผลิตมารวมกัน แล้วนำไปให้พ่อค้าประมูลราคา แต่ไม่สำเร็จเพราะความไม่เอาใจริงของสมาชิก หวันไหวต่อภาวะตลาดที่พ่อค้าพยายามสร้างเงื่อนไขขึ้น พ่อค้าร่วมมือกัน โดยจะมีการตกลงกันมาก่อนว่ายางงวดนี้จะให้ใครเป็นคนซื้อ อีกทั้งเพราะต่างคนต่างทำควบคุมคุณภาพไม่ได้ พ่อค้าจึงนำมาเป็นเงื่อนไขในการต่อรองราคาในการซื้อแต่ละครั้ง และในขณะที่เดียวกันสมาชิกในกลุ่มก็เริ่มตั้งข้อสงสัยกันว่า คณะกรรมการไม่มีความยุติธรรม จะคัดยางของพวกญาติพี่น้องของตนเป็นเบอร์ 1 เบอร์ 2 แต่ถ้าเป็นของคนอื่น ก็จะคัดเป็น เบอร์ 3 เบอร์ 4 จึงทำให้เกิดปัญหา และต้องล้มเลิกไปในที่สุด แต่ขณะเดียวกันก็พบว่า ยางชั้นดี ยังเป็นที่ต้องการของตลาด แต่ผลิตได้น้อยเนื่องจากไม่มีคนทำ

กลุ่มชาวบ้านจึงกลับมาคิดหาหนทางใหม่และ ในปี 2525 องค์การสวนยางนาบอน ได้เริ่มผลิตยางแผ่นอบแห้ง (Air Dry Sheet) เป็นปีแรก ได้นำผลผลิตไปประกวดในงาน กลุ่มชาวบ้านจึงเข้าไปขอความรู้และได้ไปดูงาน และเจ้าหน้าที่ก็ได้อธิบายบอกรายละเอียดและขั้นตอนต่าง ๆ จึงมองเห็นหนทางในการแก้ปัญหา ที่พอสรุปได้ คือ ต้องมีเครื่องมือผลิตที่สามารถผลิตยางที่มีคุณภาพที่ดีและปริมาณที่มากขึ้นได้ ผู้นำกลุ่ม 12 คนจึงเริ่มดำเนินงานทันที โดยการทำความเข้าใจกับชาว

บ้าน เพื่อหาแนวร่วมทางความคิด โดยการอาศัยช่วงเวลาทำงานของกลุ่มแรงงาน ซึ่งแต่เดิมเรียกกันว่า “ซอมมือ” หรือ “ลงแขก” ชาวบ้านจะเปลี่ยนกันไปช่วยงานในสวนยางของสมาชิก และใช้เวลาประมาณ 2 ปี เมื่อสถานการณ์ราคายางตกลงเหลือ ก.ก. ละ 12 บาท ชาวบ้านจึงเข้าใจ และเข้ามาร่วมดำเนินงาน

โดยได้มีการคัดเลือกคณะกรรมการขึ้นมาใหม่ 12 คน จากตำบลไม้เรียงทั้งหมด คือ นายประยงค์ ธรรมรงค์, นายประยูร ธรรมรงค์, นายโกวิท ศฤงคาร, นายอารมย์ ราชพิบูลย์, นายปรีชา ริยาภัณฑ์, นายอนันต์ สุวรรณโณ, นายน้ำว สมแสง, นายประเสริฐ คงสิทธิ์, นายเรียง ยะโส, นายจรัส สรรเพชร, นายประภาส เพ็ญตระกูล และนางเพียงเพ็ญ ศรีธรรมสิทธิ์

ต่อมาคณะกรรมการทั้ง 12 คนได้ไปดูงานที่องค์การสวนยางนาบอนอีกครั้งหนึ่ง และได้ข้อมูลทุกอย่างที่จำเป็น แต่พบว่าโรงงานขององค์การฯ ยังไม่ทันสมัย จึงได้ติดต่อไปดูงานในโรงงานเอกชนแห่งหนึ่ง แต่โรงงานเอกชนไม่ยอมเปิดเผยรายละเอียดทั้งหมด ชาวบ้านจึงใช้วิธีการ คูล์ฟิง และจำ โดยแบ่งเป็นประเด็น แบ่งหน้าที่ให้แต่ละคนทำ เช่น นายอารมย์ ราชพิบูลย์ ดูกระบวนการผลิต และคนอื่นๆ ก็ดูในเรื่องของการตลาด และการจัดการเป็นต้น เมื่อกลับมาบ้านจึงได้นำมาปะติดปะต่อกัน จนมีความชัดเจนมากขึ้น

2. กลุ่มเกษตรกรผู้ริเริ่มพัฒนาชุมชน

หลังจากที่ได้นำข้อมูลมาพูดคุยในที่ประชุมแล้ว กลุ่มปรับปรุงคุณภาพยางและขายยาง จึงได้ข้อสรุปว่า จะต้องสร้างโรงงาน และเครื่องจักร ที่มีกำลังการผลิต 10 ตันต่อวัน แต่ต้องใช้เงินทุนสูงถึง 11 ล้านบาท ซึ่งที่ประชุมไม่สามารถที่จะหาเงินจำนวนนี้ได้ จึงได้หันมาพิจารณาถึงความ เป็นจริงของชุมชน ที่มีสมาชิกอยู่เพียง 12 คน มีผลผลิตน้ำยางรวมกันเพียงวันละไม่เกิน 500 กิโลกรัม ใช้เงินทุนในการสร้างโรงงานไม่เกิน 500,000 บาท ซึ่งน่าจะหาได้ภายในชุมชน จึงได้ ดำเนินแผนการระดมเงินทุนขึ้น

ในการดำเนินการระยะแรก ก็ได้วางแนวความคิดไว้ว่า “ปัญหาการดำเนินการหากจะมี จะเกิด ก็ขอให้มันให้เกิดในช่วงแรก ดีกว่าเกิดเมื่อดำเนินการไปแล้ว” ดังนั้น กรรมการทุกคน จึง ประชุมกัน วางแผน ศึกษาหาความรู้ แบ่งหน้าที่กันทำ เมื่อใครพบเห็นอะไรก็นำมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งปัญหาในระยะแรกนั้นก็คือ ผลผลิตยางในแต่ละวันไม่เกิน 500 กิโลกรัม กว่าจะรวบรวม ได้ถึง 13 ตัน ตามกำลังของรถบรรทุก ต้องใช้เวลานาน หากต่ำกว่านั้นก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการ ขนส่งผลผลิตของโรงงานไปขายในอัตราสูง ที่สำคัญ คือ ชาวบ้านไม่สามารถรอเงินขายยาง อย่าง มากไม่เกิน 15 วัน ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ จึงจะต้องหาแนวทางเพื่อเพิ่มจำนวนการผลิตให้มากขึ้น และได้ข้อสรุปว่าจะต้องเพิ่มขนาดของโรงงาน ที่มีการผลิตไม่ต่ำกว่า 1.5 ตันต่อวัน จึงจะคุ้มทุน และ

ต้องใช้เงินทุนไม่ต่ำกว่า 1 ล้านบาท ลำพัง 12 คน ไม่สามารถที่จะรับภาระนี้ได้ จึงได้ไปชักชวนพวกญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน จนได้สมาชิกเพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 37 คน ตั้งหุ้นขึ้นมา 20,000 หุ้น ราคาหุ้นละ 50 บาท รวมได้ 1,000,000.00 บาท

ปัญหาต่อมาที่ต้องแก้ก็คือ ระบบการจัดการ ที่สามารถทำให้สมาชิกเชื่อมั่น และดำเนินการได้จริง ที่ประชุมได้ข้อสรุปในครั้งที่ 3 ว่า ควรจดทะเบียนเป็น กลุ่มเกษตรกร ในเดือน มกราคม 2527 ผู้นำกลุ่มได้ติดต่อขอจดทะเบียนกับทางจังหวัด แต่เกษตรจังหวัดบอกว่า ไม่อยากให้จดทะเบียน เพราะกลุ่มเกษตรกรที่มีอยู่ในขณะนั้น 126 กลุ่ม ล้มเกือบหมด ถ้าจัดตั้งกลุ่มขึ้นอีก ก็จะเป็นการเพิ่มสถิติเท่านั้น

ทางกลุ่มต้องการจดทะเบียนอะไรก็ได้ เช่น เป็นบริษัท หรือ เป็นห้างหุ้นส่วนจำกัดก็ได้ เพื่อให้มีกฎหมายรองรับ ซึ่งจะเป็นส่วนช่วยให้การชักนำคนในชุมชนเข้าร่วมได้ง่ายขึ้น และในเวลาไม่นาน นายเอนก สิทธิประศาสน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราชในสมัยนั้น ได้มาที่ตำบลไม่เรียง ผู้นำชุมชนจึงได้เข้าไปปรึกษาว่า ต้องการที่จะตั้งกลุ่ม และได้ทำเรื่องผ่านไปทางอำเภอแล้ว แต่เกษตรจังหวัดไม่ยอมตั้งให้ เพราะกลุ่มเกษตรกรในปัจจุบันมีปัญหาเยอะ แต่ทางกลุ่มรู้ดีว่าปัญหาคืออะไร และจะแก้ไขอย่างไร

ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ถามว่า ปัญหาคืออะไร จึงได้ตอบไปว่า ปัญหาของกลุ่มเกษตรกรที่ผ่านมา เมื่อจดทะเบียนกลุ่มแล้ว ก็เอาทะเบียนไปกู้เงินกับธนาคารเพื่อการส่งเสริมการเกษตร แล้วเอามาปล่อยกู้ให้กับสมาชิก โดยสมาชิกที่กู้ไม่ได้มีการวางแผนว่าจะเอาเงินไปทำอะไร ส่วนมากก็จะนำไปใช้จ่ายจนหมด ใครที่อยู่ใกล้ขีดกรรมมาก็ได้กู้มาก เมื่อกู้ไปแล้วก็ไม่มีเงินส่งคืน กลุ่มก็ไม่มีส่งไปให้ธนาคารเพื่อการส่งเสริมการเกษตรอีกต่อหนึ่ง จึงได้เป็นปัญหา พร้อมทั้งได้ยกปัญหาการบริหารจัดการ และสาเหตุของความล้มเหลวขึ้นมาชี้แจง ความล้มเหลวของกลุ่มเกษตรกร ที่เกี่ยวข้องกับปัญหานี้สิน โดยการกู้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ มาให้สมาชิกกู้ต่อ แล้วไม่คืน จนถึงขั้นฟ้องร้องเป็นคดีความกันก็มี

และผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราชก็ได้ถามว่า จะแน่ใจได้อย่างไรว่าจะไม่เกิดปัญหานี้กับการเงิน จะไม่กู้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ มาให้สมาชิกกู้ต่อ จะทำอย่างเดียวคือผลิตยางแผ่นคุณภาพดี และขายยางเท่านั้น ผู้นำชุมชนก็ได้ให้สัญญาว่า จะทำแต่เรื่องการแปรรูปยางพาราและการค้ายางเพียงอย่างเดียว จะไม่กู้เงินธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ มาให้สมาชิกกู้แน่นอน ต่อมา ผู้ว่าราชการจังหวัด จึงสั่งการให้สำนักงานเกษตรจังหวัดดำเนินการจัดประชุมชาวบ้าน เพื่อรับทราบสภาพความเป็นจริงของชุมชน เพื่อฟังความคิดเห็นของคนอื่น ๆ นอกเหนือไปจากผู้นำ และเพื่อให้ความรู้เรื่อง กลุ่มเกษตรกรและสหกรณ์การเกษตร เพื่อให้ชาวบ้านเข้าใจ และเลือกที่จะจดทะเบียนแบบไหน

ซึ่งในเวลาต่อ ผู้ช่วยเกษตรจังหวัด นายประทีป ศรีวิโรจน์ มาร่วมประชุมกับชาวบ้าน ซึ่งในวันนั้น เกษตรกรอำเภอ ก็ได้มาให้ความรู้ รายละเอียดเกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มเกษตร และสหกรณ์อำเภอ ก็ได้มาให้ความรู้ รายละเอียดเกี่ยวกับการจัดตั้งเป็นกลุ่มสหกรณ์ และถามว่าชาวบ้านต้องการที่จะจดทะเบียนแบบไหน ในที่สุดก็ได้จดทะเบียนเป็นกลุ่มเกษตรกร ชื่อว่า “กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง” เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2527 ที่ตั้งชื่อว่า “กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง” โดยไม่จดว่าทำสวนยาง เพราะเพื่อเป็นการเปิดช่องว่างไว้สำหรับการปลูกพืชชนิดอื่น ๆ ด้วย เช่น ไม้ผล กาแฟ ฯลฯ

คณะกรรมการของกลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียงชุดแรก ประกอบด้วย

นายอารมย์ ราชพิบูลย์	ประธาน
นายประยงค์ ธรรมรงค์	กรรมการ
นายประยูร ธรรมรงค์	กรรมการ
นายโกวิท ศฤงคาร	กรรมการ
นายอนันต์ สุวรรณโณ	กรรมการ

เรียกเก็บหุ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2527 และได้ไปทะเบียนเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2527 โดยเรียกกำหนดไว้ว่าจะเก็บหุ้นจากสมาชิกจำนวน 37 คน ให้ได้ 10,000 หุ้น หุ้นละ 50 บาท เป็นเงิน 500,000 บาท โดยกำหนดไว้ว่าจะใช้เป็นค่าก่อสร้างอาคาร 250,000 บาท และค่าเครื่องจักร 500,000 บาท แต่เมื่อชำระหุ้นงวดแรกได้ 250,000 ทุกคนก็ไม่มีเงินชำระอีก เพราะระดมทุนในช่วงหยุดกรีดยาง ต้องรอให้กรีดยางก่อนจึงเก็บเพิ่มได้อีก

เมื่อเก็บได้ 500,000 บาท ก็ได้เครื่องจักรบางส่วน และทดลองผลิตครั้งแรกเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2527 ในตอนแรกคุณภาพก็ยังไม่ดีพอ แต่เมื่อได้พัฒนามาระยะหนึ่งก็ทำให้ผลผลิตยางอบแห้งออกมามีคุณภาพได้ สมาชิกทุกคนก็นำน้ำยางมาส่ง หักเป็นค่าหุ้นทุกงวดการรับค่าน้ำยางจากโรงงาน จนชำระหุ้นครบ 100 เปอร์เซ็นต์ ในช่วงนี้เนื่องจากเครื่องจักรไม่พอ จึงต้องแก้ปัญหาด้วยการทำงานทั้งกลางวันและกลางคืน ในปี พ.ศ.2530 และได้ซื้อเครื่องจักรและอุปกรณ์เพิ่ม และมีเงินทุนเหลืออยู่ 150,000 บาทเป็นเงินสำรองและหมุนเวียน แต่ก็ยังไม่พอ เนื่องจากเงินขายผลผลิตของโรงงานเข้ามาไม่ทันกับเวลาการจ่ายเงินให้แก่สมาชิก ทางกลุ่มจึงได้กู้เงินจากธนาคารไทยพาณิชย์ 500,000 บาท โดยใช้ที่สวนยางพาราของสมาชิกมาเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกัน และนำเงินส่วนนี้มาใช้ในการบริหารงานได้คล่องขึ้น

ในด้านการบริหารงานในตอนแรกที่ผลิตวันละ 500 กิโลกรัม ก็ได้ใช้คนงาน 5 คน โดยคณะกรรมการ 5 คน ทำงานร่วมกัน ในตอนแรกคณะกรรมการลงมือทำด้วยตนเองเป็นเวลา 15 วัน

จนสรุปกระบวนการในการทำงานได้แล้ว จึงสอนให้แก่ลูกจ้าง 5 คน ขั้นตอนที่สำคัญในการผลิตก็คือ

- การควบคุมน้ำยาง
- การควบคุมการเจือจางน้ำยาง
- การควบคุมการใช้สารเคมี
- การควบคุมการทำแผ่นและรีดยาง
- การคัดเกรด

ต่อมาเมื่อเพิ่มการผลิตเป็นวันละ 1 ตัน ใช้คนงาน 8 คน เมื่อผลิต 1.5 ตัน ใช้คนทำงาน 12 คน เพราะอุปกรณ์ เครื่องมือมีน้อย ต่อทำวันละ 2-3 รอบ จึงรับคนงานมากกว่านั้นไม่ได้ ต้องใช้การทำงานล่วงเวลาแทน ค่าใช้จ่ายด้านแรงงานจึงสูง เมื่อทำการผลิตวันละ 3 ตัน ใช้คนทำงาน 18 คน ค่าใช้จ่ายจึงมีไม่มาก เมื่อเพิ่มการผลิตเป็น 4 ตันต่อวัน จึงใช้คนงาน 27 คนกำลังการผลิต

ในปี พ.ศ.2537 กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง ก็ได้ย้ายโรงงานผลิตยางแผ่นอบแห้งโรงใหม่ และสามารถรองรับการผลิตได้ถึง 5 ตัน ต่อวัน โดยอุปกรณ์ส่วนหนึ่งก็ได้ย้ายมาจากโรงงานเก่า ส่วนโรงงานเก่าก็ให้เช่าและนำเงินรายได้เข้ากลุ่ม

ปัจจุบันสมาชิกจะมาสั่งน้ำยางประมาณ 9 ตัน ผลิตเป็นยางแผ่นได้ประมาณ 3 ตัน จ้างแรงงานจากภาคอีสาน โดยจะจ่ายค่าจ้างเป็นเปอร์เซ็นต์ของผลผลิตที่ขายได้ เนื่องจากจ้างแรงงานในพื้นที่ ผลงานออกมาไม่ดีในขณะที่ค่าใช้จ่ายสูง จึงจ้างแรงงานจากภาคอีสาน ซึ่งทำผลงานออกมามีและค่าแรงถูกกว่า “แรงงานที่จ้างมาจากภาคอีสาน จะทำงานได้ดีกว่า การควบคุมในการทำงานจะทำให้ดีกว่าแรงงานในพื้นที่” (ชำนาญ สมแสง, สัมภาษณ์, 2545)

อุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิต ถ้าเป็นอุปกรณ์ที่ทำขึ้นเอง จะมีราคาถูก แต่ไม่ทนทาน ใช้ได้ไม่นานก็เสื่อมสภาพต้องซ่อมแซมตลอดเวลา ในขณะที่อุปกรณ์ที่ซื้อเข้ามา จะมีราคาแพง แต่มีความทนทานและใช้งานได้ดีกว่า

ในการเริ่มผลิตครั้งแรก กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง ได้นำผลผลิตไปเสนอที่ตลาดนาบอน ได้ราคาสูงกว่า ราคาขงชั้น 1 ที่ตลาดกลางหาดใหญ่ กิโลกรัมละ 40 สตางค์ เมื่อกลับมาคำนวณค่าใช้จ่ายแล้วสู้ไม่ได้ เพราะค่าใช้จ่ายสูงมาก นายประยงค์ ธรรมรงค์ จึงได้ส่งตัวอย่าง แผ่นยาง มาให้ญาติ ๆ ในกรุงเทพฯ ไปเสนอบริษัทที่ส่งออกยางพาราไปยังต่างประเทศ จนได้ชื่อและสถานที่อยู่มา 14 บริษัท จึงได้ติดต่อไป และมี 6 บริษัทได้ส่งหนังสือแสดงความสนใจที่จะขอซื้อ ทางกลุ่มก็จะเลือกขายเองว่าจะให้แก่บริษัทไหน แต่ก็ได้กำหนดราคาไว้ว่า ต้องสูงกว่าราคาขงรวมคว้นชั้น 1 กิโลกรัมละ 2.40 บาท และตกลงซื้อเป็นครั้ง ๆ ไป เมื่อตกลงกันแล้วกลุ่มก็จะเตรียมยางไว้ให้ โดย

ทางบริษัทนำรถมาขนไปจากโรงงาน ทางกลุ่มนำยางขึ้นรถและให้คนขับรถเข็นรับก็เป็นเสร็จหน้าที่ และทางบริษัทต้องโอนเงินเข้าบัญชีของกลุ่มล่วงหน้าก่อน 2 วันที่จะมาขนยาง

ต่อมาทางกลุ่มก็ได้เปิดให้มีการประมูลทางโทรศัพท์ เพราะมีอำนาจในการต่อรอง เนื่องจากมีสินค้าที่เป็นที่ต้องการของตลาด จึงทำให้ขายได้ราคามากขึ้น ซึ่งในบางครั้งสูงกว่าราคาขงรวมวันขึ้น 1 ถึง 5 บาท

แต่เมื่อประสบกับปัญหา ความต้องการของตลาดลดลง กลุ่มก็เกิดปัญหา เพราะบริษัทที่เคยขายก็ไม่รับซื้อ ในขณะที่ทางกลุ่มได้ซื้อมาจากสมาชิกแล้ว จึงทำให้ทางกลุ่มต้องประสบกับภาวะขาดทุนอีกครั้ง เพราะบางครั้งต้องขายขาดทุนถึง 4 บาท จึงได้ประชุมกันปรึกษารื้ออีกครั้ง หนึ่ง ได้ผลสรุปว่า เพื่อความแน่นอน ควรจะติดต่อขายกับบริษัทใดบริษัทหนึ่งเท่านั้น เพื่อความมั่นคงในการขาย และได้เลือกเอาบริษัท ไทยฮั่วยางพารา เป็นคู่ซื้อขาย โดยได้ทำหนังสือแจ้งความประสงค์ไปยังบริษัท ว่าทางกลุ่มได้ทดสอบการซื้อขายมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว เห็นว่าทางบริษัทมีความเหมาะสมที่จะทำการซื้อขายด้วย จึงขอเสนอขายผลผลิตให้กับทางบริษัทเป็นการถาวร แต่ถ้าบริษัทไม่ซื้อ หรือทางกลุ่มจะไม่ส่งผลผลิตให้ จะต้องแจ้งก่อนล่วงหน้า 15 วัน และได้ทำการค้าขายมาตลอดจากปี พ.ศ.2527-2539 ก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์วิกฤติทางเศรษฐกิจในประเทศไทย ปัจจุบัน กลุ่มเกษตรกรทำสวน ไม้เรียง มีสมาชิกทั้งหมด 176 คน

มีคณะกรรมการบริหาร 5 คน คือ

นายประยงค์ รณรงค์	ประธาน
นายอารมย์ ราชพิบูลย์	รองประธาน
นายจรูญฤทธิ์ กัมมธนา	เลขานุการ
นายโกวิทย์ ศฤงคาร	เหรัญญิก
นายประเสริฐ คงสิทธิ์	กรรมการ

มีเจ้าหน้าที่ประจำ 6 ตำแหน่ง คือ

นายชำนาญ สมแสง	ผู้จัดการ
น.ส.สุวณี ทรฤทธิ์	ฝ่ายบัญชี
นายอรรถพงษ์ หนูนวล	ฝ่ายการเงิน
นางจันทร รณรงค์	ผู้ช่วยฝ่ายการเงิน
นายสุชาติ ทิพย์สุวรรณ	หัวหน้าฝ่ายผลิต
นายนิยม โยธการ	ผู้ช่วยฝ่ายผลิต

ปัจจุบัน การดำเนินงานของกลุ่ม ความสามารถในการต่อรองลดลง เป็นเหมือนกับชาวสวนอื่นๆ ขายในราคาเท่าตลาด โดยขายที่ตลาดคลองจันดี เพราะกลุ่มได้พยายามแก้ไขปัญหมาแล้ว

พบว่า กำลังการแข่งขันในตลาดปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนมาก ต้องแก้ปัญหาไม่มีวันจบสิ้น จึงควรที่จะหาทางออกใหม่ให้กับชุมชน

3. ผลการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้ริเริ่มการพัฒนาชุมชน

นอกเหนือความพยายามในการแก้ไขปัญหาเรื่องราคาของยางพาราแล้ว กลุ่มเกษตรกรผู้ริเริ่มการพัฒนาชุมชนไม้เรียง ได้พยายามทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางนโยบายทางการเมือง และเกิดองค์กรเครือข่ายต่าง ๆ ในระดับจังหวัด ขึ้นมาเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาและช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วย

3.1 เกิดเครือข่ายยางพารา

เมื่อก่อนกลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง ได้ดำเนินการมาช่วงระยะเวลาหนึ่ง จนได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนและนอกชุมชน ต่อมา นายประยงค์ รัตนรงค์ ได้รับเลือกจากมูลนิธิหมู่บ้านให้ไปดูงานด้านการเกษตร การสหกรณ์ กองทุนชุมชน อุตสาหกรรมชุมชน เป็นต้น ในประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรปเป็นเวลา 1 เดือน จากการไปดูงานครั้งนี้ ทำให้นายประยงค์ ได้เกิดความชัดเจนในแนวคิดของชุมชน ว่าที่ทำอยู่นั้นถูกต้องแล้ว แต่ในอนาคตนั้นการแข่งขันทางการค้าจะมีความรุนแรงมากขึ้น ถึงแม้ว่าชุมชนจะมีความสามารถในการผลิต แต่ก็ไม่มีอำนาจในการควบคุมราคาได้เลย การพัฒนาจะต้องพัฒนาให้อุตสาหกรรมยางพาราของชุมชนมีความเข้มแข็งและใหญ่โตขึ้น

การแก้ไขจะต้องขยายพื้นที่รวมกลุ่มกันให้มากที่สุด ด้วยการรวบรวมผลผลิต การแปรรูป การค้าขาย ให้อยู่ในกลุ่มให้มากที่สุด เพื่อที่จะได้มีพลังต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง ในปี พ.ศ.2536 จึงได้เกิดกลุ่มยางขึ้นจำนวน 7 กลุ่ม จาก 6 อำเภอ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ได้แวะเวียนมาศึกษา งานของชุมชนมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2530 โดยร่วมมือกันทุกด้านเพื่อที่จะแก้ปัญหาของชาวสวนยาง โดยเอาชุมชนไม้เรียงเป็นที่เลี้ยง เป็นแม่แบบ และได้ร่วมกันทำโครงการสร้างโรงรมยางให้กับกลุ่มต่าง ๆ ในเครือข่ายและผลักดันให้จังหวัดให้การสนับสนุนงบประมาณก่อสร้างโรงรมขนาดกำลังผลิตวันละ 4 ตัน จำนวน 7 โรง ราคาโรงละ 4.3 ล้านบาท

กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง ต.ไม้เรียง อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช

กลุ่มเกษตรกรทำสวนยางไสหรีด ต.ไสหรีด อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช

สหกรณ์การเกษตรคลองเสจำกัด ต.คลองเส กิ่ง อ.ถ้าพรรณา จ.นครศรีธรรมราช

กลุ่มเกษตรกรทำสวนยางนาบอน ต.นาบอน อ.นาบอน จ.นครศรีธรรมราช

กลุ่มเกษตรกรทำสวนบ้านตุล ต.บ้านตุล อ.นาบอน จ.นครศรีธรรมราช

สหกรณ์การเกษตรบ้านนิคมจำกัด ต.บ้านนิคม อ.บางขัน จ.นครศรีธรรมราช

สหกรณ์นิคมเขาขาว ต.เขาขาว อ.ทุ่งสง จ.นครศรีธรรมราช

ต่อมาได้เพิ่มอีก 4 โครงการ รวมเป็น 11 โครงการ ในปี พ.ศ.2537

หลังจากได้ทำการก่อสร้างไปบางส่วนแล้ว ก็ได้ดำเนินการฝึกอบรม และดูงาน ในเรื่อง การบริหารจัดการ การบริหารด้านการเงิน การบำบัดน้ำเสียโดยได้มีการประชุมเคลื่อนที่ไปตามโครงการต่าง ๆ ทุกเดือนจนครบทุกพื้นที่ และได้ตั้งเป็น “เครือข่ายยางพารานครศรีธรรมราช”

คณะกรรมการกลางของเครือข่าย จากกลุ่มเกษตรกร กลุ่มละ 2 คน วางแผนร่วมกัน ทำงาน 3 อย่าง คือ

ร่วมมือกันช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นของแต่ละกลุ่ม

ควบคุมคุณภาพการผลิตยางให้เป็นคุณภาพเดียวกัน และร่วมกันจัดการตลาดให้มีประสิทธิภาพ

ร่วมกันบริหารจัดการกองทุนกลางให้สมาชิกสามารถพึ่งตนเองได้ในเวลา 8 ปี

หลังจากดำเนินการมาได้ 10 ปี แม้ว่าเครือข่ายยางพาราจะขยายจำนวนมากขึ้น แต่ก็ยังไม่สามารถที่จะรวมเป็นกลุ่มที่สามารถรวมกันขาย หรือนำมาต่อรองกับพ่อค้าได้ เป็นได้เพียงให้ความช่วยเหลือกันในด้านทุน การให้คำปรึกษา หรือความช่วยเหลือในด้านอื่น เพราะปัจจัยที่สำคัญของการตลาดยางพารา คือ นโยบายทางการเมือง ตลาดโลก และธรรมชาติ ที่ไม่มีความแน่นอน เกิดการเปลี่ยนแปลง เกินกว่าที่เครือข่ายยางพาราจะกำหนดได้ จึงทำให้กลุ่มไม่สามารถดำเนินการให้สมาชิกพึ่งตนเองได้ในเวลา 8 ปี ตามแผนการดำเนินงาน แต่สิ่งที่ชุมชนต่าง ๆ ได้มากที่สุดก็คือ การเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ เช่น การบริหารจัดการ เป็นต้น

3.2 ร่างแผนแม่บทยางพารา

เมื่อปี 2540 กลุ่มผู้นำชุมชนไม้เรียง ร่วมกันทำแผนแม่บทยางพาราไทยขึ้นมา โดยเก็บรวบรวมข้อมูล เรียนรู้อดีตและปัจจุบันของยางพารา โดยไปขอข้อมูลจากสถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง และสืบค้นข้อมูลจากชุมชนต่าง ๆ โดยตรง ทำให้ได้แนวทางการแก้ไขปัญหามา 1 ชุด เพื่อผลักดันให้เป็นแผนแม่บทยางพาราใช้ทั่วประเทศ เพื่อให้เกษตรกรชาวสวนยางมีอำนาจในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง มีคุณภาพในการผลิตเหมือนกัน ลดการเอาเปรียบของพ่อค้าคนกลาง แต่ว่าแผนแม่บทยางพาราไม่ได้รับการยอมรับ เพราะปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการต่าง ๆ โดยเฉพาะการขัดแย้งและเป็นคู่แข่งกับ พระราชบัญญัติยางพารา และแผนยุทธศาสตร์ยาง ซึ่งจัดทำโดยนักการเมือง และนักธุรกิจที่เกี่ยวกับยางพารา (เสรี พงศ์พิศ : 2542) ในที่สุดการผลักดันให้มีนโยบายเรื่องการพัฒนายางพาราอย่างเป็นระบบก็ไม่สามารถจะเกิดขึ้นได้

3.3 เกิดเครือข่ายยมนา

เมื่อชุมชนไม่เรียงได้เกิดเครือข่ายยมนา และเมื่อประชุมกลุ่มเกษตรกร ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานเกษตร จะประชุมกันทุกเดือน ได้ประชุมร่วมกับ กลุ่มเกษตรกรทำสวนผลไม้ กลุ่มเกษตรกรทำนาข้าว ก็ทำให้ได้เรียนรู้ถึงปัญหาอีกหลาย ๆ พื้นที่ เช่นพื้นที่ ปลูกนาข้าว ในพื้นที่อำเภอปากพนังนั้น คนมีความลำบากมาก เป็นต้น จึงได้รวมกันจัดตั้ง “เครือข่ายยมนา” (ย-ยาง ม-ไม้ผล และ นา-นาข้าว) เป็นการร่วมมือกันเพื่อทำให้เกิดวิธีการแลกเปลี่ยนช่วยเหลือซึ่งกัน โดยมีเป้าหมายนำเอาวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของพื้นที่ในภาคใต้ในอดีต คือการนำผลผลิตของตนไปแลกกับกลุ่มอาชีพอื่น ๆ กลับมาใช้ให้ได้ในเครือข่ายยมนาอีกครั้งหนึ่ง

4. ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง

ในปี พ.ศ. 2535 หลังจาก “กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม่เรียง” ดำเนินงานเพื่อการแก้ไขปัญหาเรื่องยางพารามาตลอดระยะเวลาหนึ่ง ทำให้ชุมชนได้เรียนรู้เพิ่มมากขึ้น กลุ่มของผู้นำจึงได้สรุปว่าการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมา เป็นการแก้ปัญหาในระยะสั้น ไม่สามารถที่จะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ต่อไปนี้จะต้องแก้ไขปัญหาระยะยาว การที่จะแก้ไขปัญหาระยะยาวและแก้ไขตรงต้นเหตุคือต้องแก้ที่ ตัวชาวบ้านเอง จึงเป็นหนทางแห่งการแก้ปัญหาที่ยั่งยืน เพราะการแก้ไขในเรื่องราคา ยางพาราซึ่งเป็นอาชีพหลักนั้น ทางกลุ่มได้ทำมาจนถึงที่สุดแล้ว ได้พบว่า การจะพึ่งตนเองให้ได้ด้วยการสร้างรายได้ให้มากขึ้นจากอาชีพหลักคือยางพารานั้น เป็นการพัฒนาที่ไม่มีวันชนะ เพราะปัจจัยหลักของการผลิตยางพาราที่สำคัญ 3 ประการ คือ รัฐบาล ตลาดโลก และธรรมชาติ เป็นปัจจัยที่ชุมชนไม่สามารถกำหนดได้ แม้ว่าจะทำให้ได้ราคายางพาราดีขึ้น แต่ก็ต้องต่อรองกับพ่อค้าอยู่อนาคตก็ยังคงขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทุกอย่าง ทั้งธรรมชาติ นโยบายทางการเมืองที่ไม่มีความแน่นอน หรือแม้แต่สถานการณ์ต่าง ๆ ทั่วโลกซึ่งเกินอำนาจของชุมชนที่จะไปควบคุมได้

เราทำแล้วขายไม่ได้ ทำเพื่อขาย แต่สิ่งที่เราใช้เราซื้อเพื่อน สิ่งที่เราทำเราขายเพื่อนไม่ได้ แต่เราซื้อทุกอย่าง (ประยงค์ ธรรมรงค์, สัมภาษณ์, 2545)

ทางแก้มีทางเดียวก็คือต้องแก้ที่ตัวเอง นั่นก็คือ ได้หันมาศึกษาตัวเอง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ให้รู้จักตัวเองมากขึ้น จึงได้ทราบว่า การพึ่งพาขายพาราอย่างเดียวนั้นไม่ยั่งยืน และเห็นประสบการณ์หลายอย่างในอดีต ที่สอนให้รู้ว่าไม่จำเป็นที่จะต้องเอาชีวิตไปฝากไว้กับยางพาราเพียงอย่างเดียว เพราะ ในอดีตนั้น ปู่ย่าตายาย สามารถที่จะใช้ชีวิตอยู่ได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาเงินเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิต แต่ใช้ความเป็นเพื่อน ความเป็นญาติพี่น้อง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ก็สามารถที่จะอยู่ด้วยกันได้อย่างมีความสุข และในช่วงที่ผ่านมานั้น ชุมชนต่าง ๆ ได้มาศึกษางานที่ชุมชนไม่เรียงจำนวนมาก แต่คนในชุมชนไม่เรียงจำนวนมาก ไม่มีโอกาสที่จะได้ไปศึกษาดูงานที่อื่น ไม่มีโอกาส

ในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ มาเพิ่มเติม จึงได้ตั้ง “ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง” ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวางแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในชุมชนไม่เรียง โดยมีปรัชญาว่า “เรียนสิ่งที่ต้องการทำ ทำสิ่งที่ต้องการเรียน” เพราะว่า ความรู้ และความสามารถของคน คือปัจจัยสำคัญในการพัฒนา ถ้าคนไม่มีความรู้ ความเข้าใจต่อสิ่งที่ตนเองจะดำเนินการย่อมจะทำให้การดำเนินการนั้น ๆ ไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ความสามารถหรือความรู้เพียงอย่างเดียวไม่ได้ จะต้องมิตั้งสองอย่างควบคู่กันไป แต่หลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในปีพ.ศ.2540 ทำให้ต้องปรับปรัชญาใหม่ เพราะบทเรียนที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นว่ามีปัจจัยหลายอย่างที่ชุมชนไม่อาจควบคุมได้ กระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้ประเทศต้องเปิดเสรีภาพทางการเงินและการลงทุนจะมีส่วนอย่างมากต่อการดำรงอยู่หรือล่มสลายของชุมชนในอนาคต ปรัชญาการเรียนรู้ของชุมชนจึงต้องปรับเปลี่ยนให้ทันกับสถานการณ์ต่าง ๆ โดยมีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้โลกภายนอกอย่างเท่าทัน โดยได้ปรัชญาใหม่ว่า “เรียนในสิ่งที่ต้องรู้ และเรียนในสิ่งที่ควรรู้” โดยกำหนดวิสัยทัศน์ของชุมชนไม่เรียง ในปีพ.ศ.24545-2549 ว่า “ประชากรอยู่ดีกินดี มีคุณธรรม มีคุณภาพความพร้อมดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของความเป็นชนบท สังคมเอื้ออาทร องค์กรชุมชนเข้มแข็ง เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีอาชีพมั่นคง เกษตรกรรมยั่งยืน ภายใต้เศรษฐกิจพอเพียง และสิ่งแวดล้อมสมดุล”

แนวทางในการดำเนินการ ของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง คือ การสนับสนุนให้คนในชุมชนไม่เรียงเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ 3 ประเภท คือ

4.1 การเรียนวิชาสามัญพื้นฐาน (กศน.) ซึ่งดำเนินการอยู่แล้ว เพื่อสนับสนุนให้คนในชนบท ได้เรียนวิชาสามัญอย่างน้อยจบ มัธยมชั้นปีที่ 3 ให้มากที่สุด เพราะวิชาสามัญมีความจำเป็นที่จะต้องนำมาใช้ในชีวิตประจำวันของสังคมยุคใหม่มาก

4.2 ให้เรียนรู้ในสิ่งที่เขาต้องการเรียนรู้ ในชุมชนหนึ่ง ๆ จะมีหลาย ๆ สาขาอาชีพ จะต้องแบ่งการเรียนรู้ออกเป็นกลุ่มย่อย ตามความต้องการในสิ่งที่เขาเลือกแล้ว จัดหาความรู้และสถานที่ศึกษาให้ตรงกับความต้องการพร้อมกับการปฏิบัติจริงในพื้นที่ของตนเอง เน้นผลงานที่ปฏิบัติเป็นหลักประกันความสำเร็จ ไม่เน้นประกาศนียบัตร

4.3 ให้เรียนรู้ในสิ่งที่เขาควรจะรู้ ในสังคมยุคใหม่ ชาวบ้านควรจะรู้เรื่องต่าง ๆ ให้กว้างขวางเท่าที่จะสามารถจัดหาได้ เช่น เรื่องเศรษฐกิจ สังคม การเมือง กฎหมาย การสหกรณ์ การบริหารจัดการ เป็นแนวทางในการสร้างวิสัยทัศน์ การเรียนรู้ให้กับชาวไม่เรียงเพื่อเท่าทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก

4.3.1 เรื่องเศรษฐกิจ จะต้องรู้ระบบเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับครัวเรือนในชุมชน อำเภอ จังหวัด ภาค ประเทศและระดับโลกตลอดเวลาเพราะยุคโลกาภิวัตน์จะต้องเกี่ยวข้องกันหมด ข้อมูลข่าวสารก็เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ

4.3.2 เรื่องสังคม จะต้องรู้และเข้าใจเป็นแนวทางเดียวกันอันที่จะอยู่ร่วมกัน ในสังคมอย่างสันติสุข โดยใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นจุดรวม ให้ทุกคนได้สังกัดอยู่ในองค์กร

4.3.3 เรื่องการเมือง ต้องเรียนรู้ว่าการเมืองคืออะไร มีความจำเป็นกับความเป็นอยู่ของเราอย่างไร ให้รู้สิทธิ และหน้าที่ของแต่ละคนในค่านิยมที่ถูกต้อง

4.3.4 เรื่องกฎหมาย ให้ทุกคนได้เรียนรู้กฎหมายที่จำเป็นและเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ให้มากกว่าที่จะมากได้ เพราะกฎหมายไม่ยกเว้นกับผู้ที่ไม่รู้กฎหมายและจะเป็นการป้องกันการถูกเอาเปรียบ หือโกง ได้ส่วนหนึ่ง

4.3.5 ให้ทุกคนได้เรียนรู้ ระบบสหกรณ์ เพราะระบบสหกรณ์สามารถใช้เป็นเครื่องมือแก้ปัญหาการประกอบอาชีพของสมาชิกได้ดีทุกอาชีพ และเป็นประชาธิปไตย

4.3.6 เรื่องการบริหารการจัดการ ให้ทุกคนได้เรียนรู้ด้านการบริหารจัดการ เริ่มจากการจัดการภายในครอบครัว ให้มีการจัดบันทึกการทำงาน บันทึกรายรับ รายจ่าย การจัดทำแผนงานการประกอบอาชีพ จะได้นำไปใช้บริหารองค์กรได้ทุกระดับรวมทั้งการจัดการทุนเป็นของตนเองได้ด้วยวิธีที่จำอะอมทรัพย์

คณะกรรมการบริหารของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง มีจำนวน 9 คน มีรายชื่อดังต่อไปนี้ คือ

นายประยงค์ รัตนรงค์	ประธาน
นายอุทัย ทรฤทธิ	รองประธาน
นายอารมณี ราชพิบูลย์	รองประธาน
นายจร ทิพาพงศ์	กรรมการ
นายมาโนช พรหมคุ้ม	กรรมการ
นางเพียงเพ็ญ ศรีธรรมสิทธิ์	กรรมการ
นายสมควร ทิพย์สุวรรณ	กรรมการ
นายสุวัจน์ มณีมาศ	กรรมการและเลขานุการ
นางสาววัชรภรณ์ ไม่เรียง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

กรรมการเหล่านี้เป็นผู้ที่ได้ถูกคัดเลือกมาจากหมู่บ้านละ 1 คน ซึ่งกรรมการเหล่านี้ เป็นผู้ที่เป็นแกนนำในหมู่บ้าน ซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญในการขยายความคิดของศูนย์ไปสู่คนในหมู่บ้านนั้น ๆ หรือการดูแลงานของศูนย์ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

5. สถาผู้นำชุมชนไม้เรียง

หลังจากศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง ได้จัดให้มีเวทีเพื่อการเรียนรู้ และร่วมกันศึกษาปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน จนเกิดกลุ่มต่าง ๆ มากมาย แต่การบริหารงานตามโครงการต่าง ๆ ก็ยังคงมีปัญหาในเรื่องของประสิทธิภาพและความคล่องตัว ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงจึงได้จัดตั้ง “สภาผู้นำชุมชนไม้เรียงขึ้น” เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ.2541 โดยมีจุดมุ่งหมายให้สภาผู้นำชุมชนไม้เรียง เป็นองค์กรบริหารงานของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง อย่างเป็นระบบ มีแผนงาน มีผู้รับผิดชอบ โดยการคัดเลือกผู้นำจากหมู่บ้านทั้ง 8 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 5 คน รวมเป็น 40 คน เข้าร่วมเป็นสมาชิก

โดยสภาผู้นำชุมชนไม้เรียงมีวัตถุประสงค์ คือ

5.1 เพื่อเป็นเวทีชาวบ้านในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถ่ายทอดประสบการณ์ของผู้รู้ในท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านจากสาขาต่าง ๆ ที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ

5.2 เพื่อให้เป็นศูนย์ข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมปัญหา ความต้องการของราษฎรในทุกรอบครัว ทุกหมู่บ้าน มาร่วมกันคิดวางแผนการแก้ปัญหา การพัฒนา ในส่วนที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้เอง และส่งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ ในส่วนที่เกินขีดความสามารถของชุมชน

5.3 เพื่อเป็นองค์กรประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน

สรุปพัฒนาการของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง

ปี พ.ศ.	กิจกรรม	ผลการดำเนินการ	หมายเหตุ
2518	กลุ่มปรับปรุงคุณภาพ ยางและขายยาง	รวบรวมผลผลิตยางพาราของ สมาชิกแล้วนำไปขายร่วมกัน โดยการให้พ่อค้าประมุข	เนื่องจากปัญหาการ ร่วมมือกันของพ่อค้า และความไม่มั่นคง ของสมาชิก กลุ่มจึง ล้มไปในที่สุด
2527-ปัจจุบัน	กลุ่มเกษตรกรทำสวน ไม่เรียง	สร้างโรงรมยางพาราด้วยทุน ของสมาชิกในชุมชนเอง ตลอดจนการแสวงหาตลาด ขายยางพารา และดำเนินการ ในด้านต่าง ๆ เช่น เครือข่าย และการเรียนรู้	สามารถแก้ไขปัญหา ได้ในระดับหนึ่ง แต่ไม่ ใช่คำตอบของการแก้ไข ปัญหาของชุมชน ทั้งหมด ปัจจุบัน เป็นกิจกรรมหนึ่งของ ศูนย์ศึกษาและพัฒนา ชุมชนไม่เรียง
2535-ปัจจุบัน	ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุม ชนไม่เรียง	ส่งเสริมการเรียนรู้ และพัฒนา อย่างรอบด้าน เกิดเครือข่าย ยมนา เครือข่ายยางพารา แผน แม่บทยางพารา และแผนแม่ บทชุมชน	กิจกรรมภายใต้การดูแล ของศูนย์ศึกษาและ พัฒนาชุมชนไม่เรียง มี จำนวนมากขึ้น และ ครอบคลุมกว้างยิ่งขึ้น จากการการเรียนรู้แล้ว ก็นำไปใช้ในการ พัฒนาอย่างเหมาะสม

6. การจัดองค์กร

ในการประสานงานของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง ได้แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายกิจการสภาและฝ่ายบริหาร

6.1 ฝ่ายกิจการสภา มีกรรมการจำนวน 45 คน ดังรายชื่อต่อไปนี้

นายอรมณ ราชพิบูลย์	ประธานสภา
นายประดิษฐ์ ชุนทอง	รองประธานสภาคนที่ 1
นายมานิช พรหมคุ้ม	รองประธานสภาคนที่ 2
นายสุชาติ นาคเทวีญ	เลขานุการสภา
นายสถิตย์ จันทมาศ	ผู้ช่วยเลขานุการ

และสมาชิกที่คัดเลือกจาก 8 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 5 คน จำนวน 40 คน อำนาจหน้าที่ของฝ่ายกิจการสภามีดังนี้

- 6.1.1 พิจารณากำหนดนโยบาย
- 6.1.2 พิจารณาแต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร
- 6.1.3 พิจารณาแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายบริหาร
- 6.1.4 พิจารณานุมัติแผนงานและโครงการต่าง ๆ ที่คณะกรรมการบริหารเสนอ
- 6.1.5 พิจารณานุมัติงบประมาณรายรับรายจ่ายประจำปีของคณะกรรมการฝ่ายบริหารเสนอ
- 6.1.6 พิจารณานุมัติการเปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อบังคับและอื่น ๆ

6.2 ฝ่ายบริหาร มีคณะกรรมการจำนวน 8 คน ดังรายชื่อต่อไปนี้

นายสมควร ทิพย์สุวรรณ	ประธานกรรมการ
นายเกรียงศักดิ์ ชูชาติ	รองประธานคนที่ 1
นายพลเทพ ไร่เพย	รองประธานคนที่ 2
นายณรงค์ บัวดำ	รองประธานคนที่ 3
นายสงัด เทพอักษร	กรรมการ
นายชวกิจ สิงหนุญวงศ์	กรรมการ
นายเฉลิมศักดิ์ บุญนำ	เลขานุการ
นางสุจินต์ แจ่มจรัส	ผู้ช่วยเลขานุการ

อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการบริหาร

6.2.1 จัดทำแผนงาน 5 ปี ของตำบลเพื่อนำเสนอขออนุมัติจากสภาผู้นำชุมชนไม้เรียง

6.2.2 จัดทำโครงการประจำปีของหมู่บ้าน

6.2.3 ประสานงานและร่วมมือกับอบต. ในทุกด้านที่ก่อให้เกิดการพัฒนาในชุมชน

6.2.4 จัดอำนวยการในการประชุมสภาผู้นำชุมชนไม้เรียงประจำเดือน

6.2.5 จัดหางบประมาณมาสนับสนุนกิจการสภาตามความสามารถและโอกาส

6.2.6 ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน

6.2.7 เป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ที่สภาตั้งขึ้น

6.2.8 เป็นผู้ดูแลการปฏิบัติงานฝ่ายกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้รับอนุมัติจากสภาผู้นำชุมชนไม้เรียงในทุกด้าน

6.2.9 จัดทำโครงการงบประมาณของหมู่บ้าน

คณะกรรมการฝ่ายบริหารนี้มีวาระเพียง 2 ปี เมื่อครบ 1 ปีแล้ว ให้จับฉลากออกกึ่งหนึ่งเพื่อให้เลือกตั้งเข้ามาใหม่เท่ากับจำนวนที่เหลือ โดยคณะกรรมการทางฝ่ายบริหารนี้ได้แบ่งขอบเขตของงานออกเป็น 2 งานย่อย ๆ คือ งานบริหาร และงานพัฒนา

งานบริหารได้แบ่งออกเป็น 6 ฝ่าย คือ

1. ฝ่ายพัฒนาองค์กรและจัดองค์กรเครือข่าย
2. ฝ่ายการเงินและการบัญชี
3. ฝ่ายการศึกษาและเรียนรู้ของชุมชน
4. ฝ่ายฟื้นฟูเกษตรกรรมยั่งยืนและสิ่งแวดล้อม
5. ฝ่ายกองทุนและสวัสดิการชุมชน
6. ฝ่ายธุรกิจและอุตสาหกรรมชุมชน

กรรมการทั้ง 6 ฝ่าย นี้แต่งตั้งโดยสภาผู้นำชุมชนไม้เรียง โดยฝ่ายพัฒนาองค์กรและจัดองค์กรเครือข่ายและฝ่ายการเงินและการบัญชีให้อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรองประธานกรรมการฝ่ายบริหาร ในส่วนของฝ่ายการศึกษาและเรียนรู้ของชุมชน ฝ่ายฟื้นฟูเกษตรกรรมยั่งยืนและสิ่งแวดล้อมให้อยู่ภายใต้การดูแลของรองประธานกรรมการบริหารฝ่ายการศึกษา ฝ่ายกองทุนและสวัสดิการชุมชน ฝ่ายธุรกิจและอุตสาหกรรมชุมชน ให้อยู่ภายใต้การกำกับหรือบริหารของรองประธานกรรมการฝ่ายบริหารฝ่ายเศรษฐกิจ

ภาพที่ 3 โครงสร้างการบริหารองค์กร

7. แผนการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง

แผนการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงแบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ ระยะแรกเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ.2541-2544 และระยะที่สองตั้งแต่พ.ศ. 2545-2549

7.1 แผนการดำเนินงานพัฒนาของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง ในปีพ.ศ.2541-2544 แบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ

7.1.1 ด้านการศึกษา

7.1.2 ด้านเกษตรกรรมยั่งยืนและสิ่งแวดล้อม

7.1.3 ด้านสาธารณสุขชุมชน

7.1.4 ด้านกองทุนชุมชน

7.1.5 ด้านธุรกิจและอุตสาหกรรมชุมชน

ผลจากการดำเนินตามแผนงานทั้ง 5 ด้านนี้ ได้เกิดโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

7.1.1 ด้านการศึกษา จัดให้มีโครงการและกิจกรรมดังนี้

- 1) ศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน
- 2) โครงการครูภูมิปัญญาไทย
- 3) ศูนย์ข้อมูลชุมชน
- 4) เวทีชาวบ้าน

7.1.2 ด้านเกษตรกรรมยั่งยืนและสิ่งแวดล้อม จัดให้มีโครงการและกิจกรรมดังนี้

- 1) ศูนย์ประสานงานกลุ่มอาชีพ
- 2) ศูนย์ประสานงานด้านสิ่งแวดล้อม
- 3) ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร

7.1.3 ด้านสาธารณสุขชุมชน จัดให้มีโครงการและกิจกรรมดังนี้

- 1) ชมรมแพทย์แผนไทย
- 2) กลุ่มสมุนไพรเพื่อสุขภาพ
- 3) โครงการสุขภาพชุมชนพึ่งตนเอง
- 4) ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน

7.1.4 ด้านกองทุนชุมชน จัดให้มีโครงการและกิจกรรมดังนี้

- 1) ธนาคารหมู่บ้านไม้เรียง
- 2) กองทุนชุมชน

7.1.5 ด้านธุรกิจและอุตสาหกรรมชุมชน จัดให้มีโครงการและกิจกรรมดังนี้

- 1) การแปรรูปผลผลิต
- 2) การจัดการด้านการตลาด

จากการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียงตลอดระยะเวลา 5 ปี และได้ประสบความสำเร็จในกิจกรรมทั้ง 5 ด้าน เช่น

ด้านการศึกษา ก็ได้มี ศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน ซึ่งทำกิจกรรมที่ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง โครงการครูภูมิปัญญาไทย ศูนย์ข้อมูลชุมชน และ เวทีชาวบ้าน

ด้านเกษตรกรรมยั่งยืนก็ได้เกิดการเรียนรู้ที่สำคัญก็คือ ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ซึ่งมีทั้งหมด 8 แห่ง อยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ด้านสาธารณสุขชุมชน ก็ได้จัดให้มีการให้ความรู้เรื่องแพทย์แผนไทย โดยเฉพาะการใช้สมุนไพรและการนวด จนในปัจจุบันนี้เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป

ด้านกองทุนชุมชน ก็ได้มีธนาคารหมู่บ้าน ซึ่งได้บริหารงานอย่างดีจนมีความมั่นคงและให้บริการแก่สมาชิกได้อย่างเต็มที่

ส่วนในด้านธุรกิจและอุตสาหกรรมชุมชนนั้น ได้เกิดโครงการต่าง ๆ เช่น การแปรรูปผลผลิตข้าว เป็นแป้งขนมจีน หรือทำขนม เป็นต้น

กิจกรรมเหล่านี้ได้ทำให้ชุมชนไม่เรียงได้ชื่อว่า เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ จนเป็นที่สนใจของหลายหน่วยงาน ซึ่งต่อมาก็ได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ร่วมกับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ “แผนแม่บทชุมชน” ที่ได้เอาชุมชนไม่เรียงเป็นชุมชนต้นแบบ และนำออกไปเผยแพร่จนเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในเวลาต่อมา

7.2 แผนการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง ในปีพ.ศ.2545-2549 แบ่งออกเป็น 8 แผน คือ

- 7.2.1 แผนพัฒนาเกษตรยั่งยืน
- 7.2.2 แผนการจัดการผลผลิต
- 7.2.3 แผนพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
- 7.2.4 แผนพัฒนาด้านสุขภาพ
- 7.2.5 แผนพัฒนาทุนและหนี้
- 7.2.6 แผนพัฒนาการท่องเที่ยว
- 7.2.7 แผนพัฒนาจิตใจ
- 7.2.8 แผนพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน

สภาผู้นำชุมชนไม้เรียงได้กำหนดโครงการและกิจกรรมเพื่อรองรับแผนงานเหล่านี้ไว้ เพื่อให้เป็นรูปธรรม ดังต่อไปนี้

7.2.1. แผนพัฒนาเกษตรยั่งยืน โดยความรับผิดชอบของ กลุ่มเกษตรยั่งยืนและ สิ่งแวดล้อม มี 2 โครงการ คือ

7.2.1.1 โครงการขยายพันธุ์ไม้ทั้ง ไม้ป่า, ไม้สมุนไพร, และ ไม้เศรษฐกิจ 3 กิจกรรมคือ

- 1) โรงเพาะชำขยายพันธุ์พืช
- 2) กิจกรรมเลี้ยงสัตว์ในสวน, เลี้ยงปลา
- 3) กิจกรรมสวนสมรมแบบประยุกต์

7.2.1.2 โครงการปลูกพืชผักผลไม้ปลอดสารพิษ 3 กิจกรรมคือ

- 1) ผลิตน้ำสกัดชีวภาพ
- 2) กิจกรรมผลิตปุ๋ยหมัก
- 3) กิจกรรมการฝึกอบรมเกษตรกร

7.2.2. แผนการจัดการผลผลิต (วิสาหกิจชุมชน) มี 2 โครงการ คือ

7.2.2.1 โครงการแปรรูปผลผลิต 3 กิจกรรมคือ

- 1) โรงงานผลิตภัณฑ์ยาง ของกลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง
- 2) โรงงานทำผลไม้กระป๋อง, น้ำผลไม้ของกลุ่มพืชผักผลไม้ปลอด

สารพิษ

- 3) โรงงานแปรรูปเนื้อหมู เนื้อไก่ ปลา ของกลุ่มเลี้ยงสัตว์ กลุ่ม

เยาวชน

7.2.2.2 โครงการห้องเย็นเก็บพืชผัก ผลไม้ กลุ่มพืชผักปลอดสารพิษ

รับผิดชอบ 2 กิจกรรม คือ

- 1) กิจกรรมฝึกอบรมการพัฒนาคุณภาพการผลิต
- 2) กิจกรรมการจัดการด้านตลาดชุมชน

7.2.3. แผนพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (วิสาหกิจชุมชน) มี 3 โครงการ คือ

7.2.3.1 โครงการแปรรูปข้าว โดยความรับผิดชอบของ กลุ่มแปรรูป ข้าว 2 กิจกรรมไว้ คือ

- 1) โรงสีข้าว ข้าวขาว ข้าวกล้อง
- 2) ทำเส้นขนมจีน ขนมอื่น ๆ

7.2.3.2 โครงการผลิตของใช้ทดแทนการนำเข้า 4 กิจกรรม คือ

1) กิจกรรมผลิตแชมพู, น้ำยาซักผ้า, น้ำยาล้างจาน, ครีมอาบน้ำ, ยาสีฟัน ของ กลุ่มผู้สูงอายุ

2) กิจกรรมผลิตหินลับมีด ของกลุ่มหินลับมีด

3) กิจกรรมตัดเย็บเสื้อผ้า ของกลุ่มแม่บ้าน

4) กิจกรรมผลิตอาหารสัตว์ ของกลุ่มเลี้ยงสัตว์

7.2.3.3 โครงการอาหารชุมชน ของกลุ่มเกษตรยั่งยืน 4 กิจกรรมคือ

1) โรงงานน้ำปลา

2) โรงน้ำดื่ม

3) โรงเพาะเห็ด

4) ร้านค้าชุมชนประจำหมู่บ้าน

7.2.4. แผนพัฒนาด้านสุขภาพ มี 1 โครงการ ของกลุ่มแพทย์แผนไทยสถานีอนามัยตำบล 4 กิจกรรม คือ

7.2.4.1 การนวดแผนไทย อบ-รม

7.2.4.2 การส่งเสริมการปลูกสมุนไพร

7.2.4.3 การผลิตยาสมุนไพร

7.2.4.4 การฝึกอบรมเรื่องสมุนไพร

7.2.5. แผนพัฒนาทุนและหนี้ มี 2 โครงการ คือ

7.2.5.1 โครงการกองทุนชุมชน มี 5 กิจกรรม คือ

1) กลุ่มออมทรัพย์ ของกลุ่มออมทรัพย์

2) กลุ่มธนาคารหมู่บ้าน ของธนาคารหมู่บ้าน

3) กองทุนสวัสดิการ ของสภาผู้นำชุมชนไม้เรียง

4) กองทุนสุขภาพ ของสภาผู้นำชุมชนไม้เรียง

5) กองทุนหมู่บ้าน ของคณะกรรมการหมู่บ้าน

7.2.5.2 โครงการฟื้นฟูเกษตรกรหลังพักชำระหนี้ ธกส. มี 2 กิจกรรม

คือ

1) กิจกรรมพัฒนาอาชีพเสริม ของกลุ่มลูกค้า ธกส.และสภาผู้นำชุมชนไม้เรียง

2) กิจกรรมการออมทรัพย์ ของกลุ่มลูกค้าธกส.

3) กิจกรรมวิสาหกิจชุมชน ของสภาผู้นำชุมชนไม้เรียง

7.2.6. แผนพัฒนาการท่องเที่ยว มี 2 โครงการ คือ

7.2.6.1 โครงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (เขาศูนย์) มี 2 กิจกรรม คือ

- 1) จัดอุทยานประวัติศาสตร์เหตุการณ์ปี 2512-2522 ของ อบต.ไม้เรียงและสภาผู้นำชุมชนไม้เรียง
- 2) จัดกิจกรรมอนุรักษ์ธรรมชาติป่าเขาศูนย์ ของ อบต.ไม้เรียง อบต.กระเบียด และชุมชนรอบเขา

7.2.6.2 โครงการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนต้นแบบ ของสภาผู้นำชุมชนไม้เรียงและครอบครัวเกษตรกร มี 2 กิจกรรม คือ

- 1) กิจกรรมแยกพักตามบ้านเกษตรกรศึกษาวิถีชีวิตการเป็นอยู่ประจำวัน
- 2) กิจกรรมการท่องเที่ยวสวนชิมผลไม้ตามฤดูกาล

7.2.7. แผนพัฒนาจิตใจ มี 2 โครงการ คือ

7.2.7.1 โครงการลานวัฒนธรรมชุมชน ของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง มี 2 กิจกรรม คือ

- 1) ฟันฟุ อนุรักษ์ ถ่ายทอดศิลปพื้นบ้าน (มโนราห์)
- 2) กิจกรรมร่วมผู้สูงอายุกับเยาวชน

7.2.7.2 โครงการงานประเพณีท้องถิ่น ของ ชุมชน สภาผู้นำชุมชนไม้เรียงและอบต.ไม้เรียง มี 2 กิจกรรม คือ

- 1) กิจกรรมงานเทศกาลเดือนสิบ
- 2) กิจกรรมงานชักพระ

7.2.8. แผนพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน มี 4 โครงการ คือ

7.2.8.1 โครงการสภาผู้นำชุมชนไม้เรียง ของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง มี 3 กิจกรรม คือ

- 1) กิจกรรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ
- 2) กิจกรรมทัศนศึกษานอกสถานที่
- 3) กิจกรรมสร้างนักวิจัยชาวบ้าน

7.2.8.2 โครงการศูนย์ฝึกอบรมประจำหมู่บ้าน ของสภาผู้นำชุมชนไม้เรียง มี 3 กิจกรรม คือ

- 1) กิจกรรมฝึกอบรมอาชีพเสริม
- 2) ศูนย์ข้อมูลประจำหมู่บ้าน

3) สร้างวิทยาการชุมชน

7.2.8.3 โครงการมหาวิทยาลัยธรรมชาติ ของสภาผู้นำชุมชนไม่เรียง มี

3 กิจกรรม คือ

- 1) จัดการศึกษาตามอัธยาศัย
- 2) ร่วมจัดการศึกษานอกระบบ
- 3) ร่วมสร้างหลักสูตรท้องถิ่น

7.2.8.4 โครงการศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ของ สภาผู้นำชุมชน

ไม่เรียง มี 4 กิจกรรม คือ

- 1) ศูนย์ข้อมูลตำบล
- 2) ศูนย์อินเทอร์เน็ตชุมชน
- 3) ศูนย์วิทยุชุมชน
- 4) ศูนย์ประสานงานของชุมชน

ผลการดำเนินงานตามแผนที่ 2 นี้ ซึ่งยังไม่หมดวาระนั้น ในช่วงปี พ.ศ.2545-2546 ได้สร้างสิ่งใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นในชุมชน และในขณะเดียวกันก็เป็นการสานต่อกิจกรรมเดิม หรือพัฒนา กิจกรรมเดิม ๆ ให้ดีขึ้น จากแผนที่นี้ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนอย่างเห็นได้ชัดคือ ชุมชน มีทางเลือก มีโอกาส ในการพัฒนาชุมชนมากขึ้น

ในด้านการเรียนรู้ก็ได้ทำให้เกิดการเรียนรู้กว้างมากขึ้นกว่าเดิม ที่เรียนรู้เกี่ยวกับตัวเอง เกี่ยวกับชุมชนเป็นหลักในระยะของแผนแรก แต่เมื่อเข้าแผนที่สองนั้น การเรียนรู้ได้เพิ่มวงกว้างออกไปในส่วนที่ชุมชนต้องไปสัมพันธ์ด้วย กิจกรรมต่าง ๆ ก็เสริมสร้างคุณภาพให้แก่บุคลากรในองค์กร และกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่อย่างมาก ตัวอย่างกิจกรรมที่ได้เริ่มดำเนินการไปแล้ว เช่น การผลิตน้ำสกัดชีวภาพ การสร้างโรงน้ำดื่ม ในด้านพัฒนาการเรียนรู้ ก็ได้ร่วมจัดสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ร่วมกับมหาวิทยาลัยรามคำแหง การสร้างศูนย์อินเทอร์เน็ตชุมชน เป็นต้น

จะสังเกตได้ว่า การวางแผนการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง มีการวางแผนบนพื้นฐานของการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง ในช่วงแผนแรกนั้น โครงการและกิจกรรมต่าง ๆ เน้นหนักไปที่การเสริมสร้างการเรียนรู้ ให้กับคนในชุมชน การสร้างแกนนำรุ่นใหม่ขึ้นในชุมชน กิจกรรมในทุกด้านเน้นหนักไปที่การเรียนรู้ ต้องการแก้ปัญหาในชุมชน โดยให้มีความสัมพันธ์กับภายนอกในระดับที่ต่ำ ที่ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมไปได้เอง

ได้ตั้งจุดประสงค์นอกเหนือจากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ไว้คือ

- 1) ทุกกิจกรรมเน้นการพัฒนาคนให้มีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง มีการประสานร่วมมือพึ่งพาอาศัยกัน

2) ทุกกิจกรรมเน้นการเรียนรู้ให้ทุกคนรู้จักคิด รู้จักวางแผน ก่อนที่จะลงทุนทำอะไรต้องเข้าใจชัดเจน ก่อนที่จะลงมือทำ

3) ทุกกิจกรรมเน้นการมองตลาดใกล้ตัวไว้ก่อน จากการสัมพันธ์กัน ร่วมมือกันเป็นเครือข่ายกัน ซื่อขายแลกเปลี่ยนกัน จะทำให้กลายเป็นธุรกิจที่มั่นคง ยั่งยืนได้ในอนาคต

4) ทุกกิจกรรมเน้นการผลิตสิ่งที่จำเป็นตอบสนองความต้องการของชุมชนเป็นหลัก

5) ทุกกิจกรรมเน้นการผลิตที่พอดี ด้วยการวางแผนตั้งแต่ต้น ทั้งด้านการผลิต การจำหน่าย การแปรรูป ภายใต้โควต้าและราคาขั้นต่ำ

จะเห็นได้ว่า จุดประสงค์เหล่านี้ เน้นไปเพื่อสร้างคนให้เป็นคนมีคุณภาพ ที่พร้อมที่จะนำไปพัฒนาในทุกด้านต่อไป เป็นการเตรียมตัวเพื่อนำชุมชนเข้าสู่การพึ่งตนเองในอีกระดับหนึ่ง

ในขณะที่แผนการดำเนินงานแผนที่ 2 จะเน้นไปในการทำธุรกิจมากขึ้น มีขอบเขตขยายกว้างขวางขึ้นมากกว่าเดิม อย่างเห็นได้ชัด หลายกิจกรรมเน้นการสร้างผลประโยชน์ หรือมูลค่าที่มากขึ้นกว่าเดิม และเน้นการขยายพื้นที่ออกภายนอกชุมชน ในขณะที่การเรียนรู้ก็กว้างขวางขึ้นกว่าเดิม ขยายมากกว่าเดิม

8. หลักสูตรการเรียนรู้ของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง

ศูนย์การศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง ได้กำหนดหลักสูตรการเรียนรู้ไว้ดังนี้

8.1 หลักสูตรวิชาสามัญ ใช้หลักสูตรของการศึกษานอกโรงเรียนที่กำหนดไว้

8.2 หลักสูตรวิชาบังคับ เป็นสิ่งที่ทุกคนควรรู้ เพื่อการพัฒนาตนเองให้รู้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ตลอดจนการจัดการต่อชีวิตตน ครอบครัว และสังคม ประกอบด้วยเรื่อง เศรษฐกิจ สังคม การเมือง กฎหมาย ระบบสหกรณ์ และการบริหารจัดการ

8.3 หลักสูตรวิชาเลือก เป็นสิ่งที่แต่ละคนสนใจและอยากรู้ ประกอบด้วยความรู้ทางด้านเกษตรต่าง ๆ เช่น การเกษตรผสมผสาน การทำไร่นาสวนผสม วนเกษตร เกษตรปลอดภัย พืช การเลี้ยงไก่ การเลี้ยงหมู เป็นต้น การจัดการเรียนรู้ใช้หลักการจัดการให้องค์ความรู้แบบครบวงจร ทั้งการผลิต การแปรรูป และการตลาด เพื่อให้ทุกคนสามารถที่จะมองสถานการณ์การผลิตของตนเองได้อย่างทะลุปรุโปร่ง

ศูนย์ได้จัดหลักสูตรการเรียนรู้ เนื่องจากชุมชนไม่เรียงมีปัญหาพื้นฐานที่สำคัญ คือ

1) ปัญหาเยาวชนขาดความรู้ โดยมีสาเหตุมาจาก ครอบครัวไม่สามารถส่งให้เรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นได้ จึงได้ให้ออกมาเป็นแรงงานของครอบครัว หรือไม่สามารถสอบแข่งขันเข้าเรียนต่อ และเยาวชนบางส่วนที่ไม่สนใจการศึกษา

2) ปัญหาความยากจนของเกษตรกร โดยมีสาเหตุมาจาก เกษตรกรขาดความรู้ ในการประกอบอาชีพ การบริหารจัดการ มีที่ดินทำกินไม่เพียงพอ ขาดเงินทุน ปลูกพืชเชิงเดี่ยวคือ ยางพารา วิกฤติธรรมชาติ และ โครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร

3) ปัญหาขาดสถานที่และอุปกรณ์ใช้สอยในการเรียนรู้ โดยมีสาเหตุมาจากขาด สถานที่ฝึกอบรม อุปกรณ์ในการเรียนรู้ไม่เพียงพอ ไม่มีงบประมาณสนับสนุนในด้านการเรียนรู้ ไม่ได้ศึกษานอกสถานที่

จากปัญหาเหล่านี้ ทำให้ศูนย์ต้องกำหนดหลักสูตรการเรียนรู้ของชุมชนขึ้น โดย หลักสูตรวิชาสามัญเป็นสิ่งสำคัญ เพราะในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ควรมีการศึกษาอย่างน้อย ระดับมัธยมศึกษาชั้นที่ 3 และเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาเรียนรู้ต่อไป

ส่วนหลักสูตรวิชาบังคับ เป็นสิ่งที่ทุกคนควรรู้ เพื่อการพัฒนาตนเองให้รู้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ โดยไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเองและผู้อื่น

ในขณะที่หลักสูตรวิชาเลือก จะเป็นสิ่งที่แต่ละคนสนใจและอยากทำ เป็นการศึกษาเพื่อให้นำเอาไปปฏิบัติทดลองจริง การจัดการเรียนรู้ใช้หลักการจัดการให้องค์ความรู้ แบบครบวงจร เพื่อให้ทุกคนสามารถนำไปใช้ได้จริง

9. กระบวนการพัฒนาของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง

สภาผู้นำชุมชนไม่เรียง ได้ประชุมกัน เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาชุมชนจนได้สรุป เป็นแนวทางการสร้างกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ 2 ด้าน ดังนี้ คือ

9.1 ด้านการพัฒนาบุคลากร

สำหรับสมาชิกของสภาผู้นำชุมชนไม่เรียง ทั้ง 80 คน จำเป็นจะต้องได้รับการฝึกอบรม เพื่อให้มีความรู้ ความสามารถ ในการบริหารจัดการ จะได้ไปดูแลกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่แต่ละหมู่บ้านกำหนดขึ้นให้มี โดยหลักสูตรคลุมด้วย 6 ด้าน คือ

9.1.1 ด้านการพัฒนาองค์กรและเครือข่าย เพื่อให้มีความรู้และแนวทางในการ ประสานงานทั้งกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง และระหว่างกลุ่มในเครือข่าย

9.1.2 ด้านการเงินและการบัญชี เพื่อให้มีความรู้ทางด้านการเงินการบัญชีที่สามารถนำไปใช้ในการบริหารงานองค์กรของแต่ละกลุ่ม

9.1.3 ด้านการศึกษาเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้มีวิสัยทัศน์และมีสามัญสำนึกในการเป็นผู้นำ

9.1.4 ด้านการฟื้นฟู เกษตรกรรมยั่งยืนและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ตระหนักถึงผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดจากสิ่งแวดล้อม

9.1.5 ด้านกองทุนและสวัสดิการชุมชน เพื่อให้มีความรู้ทางด้านกองทุนเพื่อที่จะได้เป็นแนวทางในการจัดสร้างกองทุนสวัสดิการชุมชน

9.1.6 ด้านธุรกิจชุมชนและอุตสาหกรรมชุมชน เพื่อให้มีความรู้ และสามารถในการจัดการธุรกิจชุมชน และอุตสาหกรรมชุมชนได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

ในการฝึกอบรมนี้ ได้มีผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานราชการ เอกชน และชุมชนเข้ามาเป็นวิทยากรให้ความรู้ ดังต่อไปนี้

นายประยงค์ ธรรงค์	ประธานชุมชนไม่เรียง
นายเลียง คงแก้ว	เจ้าของโครงการงานเกษตร (สวนคงแก้ว)
นายประพัฒน์ จันทร์อักษร	ผู้เชี่ยวชาญด้านธนาคารหมู่บ้าน
นายประยูร ชูทอง	ประธานเครือข่ายออมทรัพย์ตำบลสวนโหนด
นายฉันท์ สิทธิฤทธิ	เจ้าของสวนปลูกพืชหลายระดับ อำเภอกะทูน
อาจารย์เจริญ อินทร์ทองคำ	ผู้เชี่ยวชาญการทำเกษตรแบบผสมผสาน
นายฝาก ตรีธวัช	ผู้เชี่ยวชาญด้านการเงินและบัญชีชาวบ้าน
เจ้าพนักงานศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร	
หัวหน้าศูนย์กรมการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอฉวาง	
เกษตรอำเภอ	
พัฒนากรประจำตำบล	
ปศุสัตว์อำเภอ	
สหกรณ์อำเภอ	
ผู้จัดการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	
เกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราช	

ในการฝึกอบรมนั้น นอกจากการฝึกอบรมภาคทฤษฎี จากวิทยากรต่าง ๆ แล้ว ก็ยังมีการฝึกภาคทฤษฎี ด้วยการไปปฏิบัติงานในสถานที่ต่าง ๆ ประกอบการฝึกอบรมอีกด้วย

9.2 การพัฒนาความสามารถของเกษตรกร และเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน

เป็นหลักสูตรฝึกอบรมให้เกษตรกรทั่วไป เพื่อให้เกษตรกรมีความสามารถในการพัฒนาอาชีพหลัก สร้างอาชีพรอง มีอาชีพเสริม ไม่ยึดติดอยู่กับการทำสวนยางพาราเพียงอย่างเดียว

ทำให้มีความมั่นคงในชีวิตมากขึ้น และเป็นการใช้ที่ดินอย่างเหมาะสม ทั้งหมดที่กำหนดออกมาเป็น 8 หลักสูตร คือ

9.2.1 หลักสูตร การปลูกพืชปลอดสารพิษ

ได้จัดให้มีการอบรม ภาควิชาการที่อาคารเอนกประสงค์ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง 2 วัน ภาคปฏิบัติที่หน่วยฝึกหมู่ที่ 2 อีก 3 วัน มีผู้เข้าฝึกอบรม 35 คน โดยมีเนื้อหาในการอบรมคือ

9.2.1.1 การทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ และการใช้ปุ๋ย

9.2.1.2 การป้องกันกำจัดศัตรูพืช โดยวิธีธรรมชาติ และสมุนไพร

9.2.1.3 การขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ด, เสียบยอด, ต่อกิ่ง, ตัดตา

9.2.1.4 การปลูกผักกางมุ้ง

9.2.1.5 การเก็บเกี่ยว, หีบห่อ, การตลาด, การแปรรูป

จากการอบรมได้ทำให้ผู้ที่เข้าอบรมได้เกิดความรู้ และความเข้าใจในการปลูกพืชปลอดสารพิษ และมีศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการปลูกพืชปลอดสารพิษ ทำให้มีการบริโภคผักปลอดสารพิษมากขึ้น จากผลการสำรวจของศูนย์พบว่า ผู้ที่เสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งในชุมชนลดลง

9.2.2 หลักสูตรการเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืด

ได้จัดให้มีการฝึกอบรม ภาควิชาการที่อาคารเอนกประสงค์ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง 2 วัน ภาคปฏิบัติที่หน่วยฝึกหมู่ที่ 4 อีก 3 วัน มีผู้เข้าฝึกอบรม 45 คน เนื้อหาสาระในการฝึกอบรมคือ

9.2.2.1 การวางแผนการจัดเตรียมบ่อ (บ่อดินหรือบ่อซีเมนต์)

9.2.2.2 การสร้างอาหารลูกปลา (ตะไคร่น้ำ-ไรแดง)

9.2.2.3 การขยายพันธุ์ปลาทั้งแบบธรรมชาติและผสมเทียม

9.2.2.4 การอนุบาลลูกปลาและการขุนลูกปลา

9.2.2.5 การป้องกันรักษาโรค และการดูแลรักษา

ผลจากการอบรม ทำให้ผู้ที่เข้าอบรมเกิดความรู้ในการเลี้ยงปลา ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น เลี้ยงในบ่อปลา หรือบ่อซีเมนต์ ทำให้มีการเลี้ยงปลาเพื่อบริโภคในชุมชนมากขึ้น สมาชิกจำนวนหนึ่งก็ได้เลี้ยงเป็นอาชีพเสริม และมีศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืด ทำให้ชุมชนลดรายจ่ายในการซื้อปลามาบริโภค

9.2.3 หลักสูตรการเพาะเลี้ยงไก่พื้นเมือง

ได้จัดให้มีการฝึกอบรม ภาควิชาการที่อาคารเอนกประสงค์ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง 2 วัน ภาคปฏิบัติที่หน่วยฝึกหมูที่ 1 อีก 2 วัน มีผู้เข้าฝึกอบรม 80 คน เนื้อหาสาระในการฝึกอบรม คือ

- 9.2.3.1 การสร้างโรงเรือนที่ถูกต้องลักษณะอาศัย
- 9.2.3.2 การคัดพันธุ์ ผสมพันธุ์ที่เหมาะสม
- 9.2.3.3 การอนุบาลลูกไก่และการป้องกันรักษาโรค
- 9.2.3.4 การบริหารจัดการที่ดีและการลดต้นทุนการผลิต

ผลจากการอบรม ทำให้สมาชิกที่เข้าอบรมได้เรียนรู้เทคโนโลยีในการเลี้ยงไก่เพิ่มจากความรู้เดิมที่มีอยู่แล้ว และนำไปปรับปรุงในการเลี้ยงให้ดียิ่งขึ้น และได้ตั้งศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเลี้ยงไก่ ซึ่งต่อมากลายเป็นไก่พันธุ์ไม้เรียง และเป็นที่ต้องการของตลาดในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง และเป็นอาหารของคนในชุมชนเอง เป็นการลดค่าใช้จ่าย และเป็นอาชีพเสริมให้กับสมาชิกที่สนใจได้อีกทางหนึ่ง

9.2.4 หลักสูตรการเพาะเห็ด

ได้จัดให้มีการอบรมภาควิชาการที่อาคารเอนกประสงค์ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง 2 วัน ภาคปฏิบัติที่หน่วยฝึกหมูที่ 5 อีก 3 วัน มีผู้เข้าฝึกอบรม 55 คน เนื้อหาสาระในการฝึกอบรม คือ

- 9.2.4.1 การคัดเลือกวัสดุที่เอามาใช้กับเห็ดแต่ละชนิด
- 9.2.4.2 การผลิตเชื้อเห็ด
- 9.2.4.3 การเพาะ การดูแลรักษา
- 9.2.4.4 การเก็บ การห่อ การแปรรูป การจัดการด้านการตลาด

ผลจากการอบรม ทำให้ผู้ที่เข้าอบรมมีความรู้ในเรื่องเทคโนโลยีการเพาะเห็ด และได้ตั้งศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อให้ความรู้แก่ผู้ที่สนใจ และสมาชิกที่ได้เข้าอบรมก็ได้นำไปปฏิบัติ จนได้รับผลเป็นที่พอใจ เพราะสามารถสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว จากวัสดุที่เหลือใช้ในท้องถิ่น คือ ขี้เลื่อย ซึ่งมีอยู่จำนวนมาก ในปัจจุบัน การเพาะเห็ดมีปัญหาเนื่องจากเชื้อรา เพราะสถานที่เพาะเห็ดอยู่ในพื้นที่อากาศถ่ายเทไม่สะดวก และสมาชิกที่เพาะเห็ดก็มีพื้นที่น้อยไม่สามารถย้ายโรงเพาะเห็ดได้ และเชื้อราบางตัวก็เป็นเชื้อราที่อยู่กับขี้เลื่อย ซึ่งเอามาเป็นวัตถุดิบในการเพาะเห็ดอยู่แล้ว

9.2.5 หลักสูตรการเพาะเลี้ยงสุกร

ได้จัดให้มีการฝึกอบรม ภาควิชาการที่อาคารเอนกประสงค์ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน ไม้เรียง 2 วัน ภาคปฏิบัติที่หน่วยฝึกหมูที่ 2 อีก 2 วัน มีผู้เข้าฝึกอบรม 32 คน เนื้อหาสาระในการฝึกอบรมคือ

9.2.5.1 การวางโครงการและความเหมาะสมของสภาพแวดล้อม

9.2.5.2 การคัดเลือกพันธุ์และการดูแลรักษา

9.2.5.3 การป้องกันรักษาโรค

9.2.5.4 การจัดการ และการวิเคราะห์ต้นทุน

ผลจากการอบรม ทำให้ผู้เข้าอบรมได้เรียนรู้เทคโนโลยีในการเลี้ยงสุกรเพิ่มขึ้น และได้ตั้งศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเลี้ยงสุกร เพื่อให้ความรู้แก่สมาชิกผู้สนใจในรุ่นหลัง ๆ ในปัจจุบัน การเลี้ยงสุกร ยังทำกันอยู่ในกลุ่มที่สนใจ โดยทั่วไป ซึ่งบางคนอาจจะเลี้ยงเป็นช่วง เมื่อไม่มีเวลาหรือราคาหมูถูกก็ไม่เลี้ยงเนื่องจากความขาดทุน แต่ที่ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีนั้นยังมีการเลี้ยงอยู่จำนวนมาก แต่อาหารจากในอดีตที่เคยใช้จากกลุ่มผลิตอาหารสัตว์นั้น ปรากฏว่ายังไม่ดีเท่ากับที่ซื้อมาจากตลาด ในปัจจุบันจึงยังต้องซื้ออาหารจากตลาดบ้านส้อง

9.2.6 หลักสูตรการผลิตอาหารสัตว์

กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มเลี้ยงสุกร และกลุ่มเลี้ยงปลา ได้ร่วมมือกันศึกษาหาวิธีลดต้นทุนการผลิต โดยใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาทำเป็นอาหาร เช่น รำข้าว ได้คัดเลือก ตัวแทน 5 คน ไปอบรม ที่สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตเกษตรสุโขทัย 5 วัน แล้วกลับมาผลิตจำหน่ายให้แก่สมาชิกในชุมชนในรูปแบบของสหกรณ์

ผลจากการดำเนินการในช่วงแรก ๆ นั้น ก็มีผลเป็นที่พอใจในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะอาหารที่ใช้ในการเลี้ยง สุกร และปลา แต่ต่อมาปรากฏว่าคุณภาพยังสู้อาหารสัตว์จากโรงงานภายนอกไม่ได้ กิจกรรมนี้ จึงยังต้องได้รับการพัฒนาต่อไป

9.2.7 หลักสูตรการแปรรูปข้าว

เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าให้แก่ชาวนาในชุมชน ที่ขายข้าวได้ไม่พอกับรายจ่าย แต่เมื่อมีการแปรรูปแล้วจะทำให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้น โดยให้ฝึกอบรมในเรื่อง

9.2.7.1 แนวทางการผลิตข้าวซ้อมมือ

9.2.7.2 การใช้ข้าวคุณภาพต่ำผลิตเส้นขนมจีน

9.2.7.3 การทำงานอื่น ๆ

ผลจากการอบรม ทำให้ผู้เข้าอบรมมีความรู้ในการแปรรูปข้าว ในเวลาต่อมีการแปรรูปข้าวที่โรงสี ซึ่งเป็นศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการแปรรูปข้าว แต่การแปรรูปข้าว นั้น จะทำเฉพาะเวลาที่มีผลผลิตข้าวในชุมชนออกมาเท่านั้น และเน้นการจำหน่ายให้แก่สมาชิกในชุมชน

9.2.8 หลักสูตรหมอพื้นบ้าน (แพทย์แผนไทย)

ได้จัดให้มีการฝึกอบรม ภาควิชาการที่ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง 2 วัน ภาคปฏิบัติที่ สถานีอนามัยบ้านทานพอ อีก 3 วัน มีผู้เข้าฝึกอบรม 25 คน เนื้อหาสาระในการฝึกอบรม คือ

9.2.8.1 เรียนรู้ลักษณะของสมุนไพร และสรรพคุณทางยา

9.2.8.2 สมุนไพรกับการรักษาสุขภาพตัวเอง

9.2.8.3 การใช้ยาสมุนไพรรักษาโรคพื้นบ้านเบื้องต้น

ผลจากการอบรม ทำให้ผู้เข้าอบรมเกิดความรู้ในเรื่องของแพทย์แผนไทย โดยเฉพาะการใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรค และการนวด และได้ตั้งศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีหมอพื้นบ้าน เพื่อให้บริการแก่สมาชิกในชุมชน และให้ความรู้แก่ผู้ที่สนใจ การดำเนินงานด้านแพทย์แผนไทยในชุมชน โดยเฉพาะการนวดนั้น เป็นที่ยอมรับของคนที่เคยใช้บริการเป็นอย่างมาก ผู้ที่เข้าอบรมแล้วก็มีรายได้เสริมนอกจากการมีความรู้ในเรื่องการกินให้เป็นยา ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งของ การอบรม

ทุกหลักสูตร การฝึกอบรมทางภาคทฤษฎี จะมีการประสานกับผู้รู้ นักวิชาการ ปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเครือข่ายให้มาเป็นวิทยากร ส่วนทางภาคปฏิบัติ จะมีการคัดเลือกสถานที่ที่เหมาะสม ให้กระจายไปอยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ ที่มีความพร้อมทั้งสถานที่ คน ทรัพยากร และความต้องการของชุมชนในแต่ละกิจกรรม และต้องให้ผู้รับประโยชน์และผู้ให้บริการครอบคลุมทั้งตำบลไม่เรียง

หลังการอบรมแล้วเกษตรกรต้องไปทำจริงในพื้นที่ตนเอง ใครทำสำเร็จก็ถือว่าผ่านการอบรม และจะได้หนังสือผ่านงาน ถ้าใครต้องการทำเป็นอาชีพ ก็มาขึ้นทะเบียนไว้ และจะได้โควตาประกันราคาขั้นต่ำ รวมทั้งการสนับสนุนเรื่องเงินทุน

ทั้ง 8 หลักสูตรนี้ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (กองทุนชุมชน/SIF) ธนาคารออมสิน และงบประมาณสนับสนุนจากชุมชนไม่เรียง โดยตั้งผลที่ต้องการในการอบรมไว้ดังนี้

1) สามารถทำให้เกษตรกรมีความรู้ และสามารถพัฒนาอาชีพหลัก สร้างอาชีพรอง มีอาชีพเสริมได้ตามความสามารถของแต่ละครอบครัว

- 2) ทำให้เกษตรกรสามารถสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนผลผลิตภายในชุมชนเอง โดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง โดยใช้องค์กรเป็นเครื่องมือ
- 3) ทำให้เกษตรกรได้มีการเรียนรู้ระบบการผลิต การบริหารจัดการ การรักษาสิ่งแวดล้อม เกษตรกรรมยั่งยืน ทุนชุมชน อุตสาหกรรมชุมชนและสวัสดิการชุมชน
- 4) คาดว่าเมื่อเสร็จสิ้นโครงการแล้วทุกกิจกรรมจะสามารถพัฒนาเข้าสู่ธุรกิจชุมชน ทั้งด้านการผลิต การแปรรูป การตลาด อย่างมีประสิทธิภาพ และพึ่งตนเองได้
- 5) สามารถแก้ปัญหาคนว่างงาน คนเดือดร้อนเนื่องจากที่ทำกินไม่เพียงพอ ทำให้เกิดอาชีพที่หลากหลาย และเหมาะแก่คนทุกประเภททุกวัย

กระบวนการพัฒนาของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง ทั้ง 2 ด้าน เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมีศักยภาพในการพึ่งตนเองมากขึ้น ในด้านการพัฒนาบุคลากร เป็นการพัฒนาองค์กรให้มีขีดความสามารถในการบริหารและพัฒนามากขึ้น ในขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างแกนนำใหม่ ๆ ขึ้นมา จนหลายคนมีความสามารถที่จะดำเนินการในงานพัฒนาได้ไม่ด้อยไปกว่า นายประยงค์ ธรรมรงค์ เพราะในบางครั้งเมื่อมีกิจกรรมในชุมชน แต่นายประยงค์ ธรรมรงค์ ไม่อยู่ก็สามารถที่จะดำเนินการไปได้ หรือในบางครั้งก็ออกไปเป็นวิทยากรในสถานที่ต่าง ๆ ทั้งสถานศึกษา และกลุ่มเครือข่ายที่ติดต่อเข้ามา เมื่อนายประยงค์ไม่ว่าง ตัวอย่างเช่น นายจร ทิพาพงษ์ และนางสุนิศา แจ่มจรัส ซึ่งจะเดินทางไปติดต่อกับเครือข่ายต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ในขณะที่แกนนำคนอื่น ๆ ก็สามารถนำความรู้ที่ได้อบรมนั้นไปใช้ในการบริหารดูแลกลุ่มกิจกรรมในพื้นที่ของตนได้เป็นอย่างดี

ในขณะเดียวกัน ก็เป็นการสร้างให้สมาชิกในองค์กรมีแนวความคิดไปในทิศทางเดียวกัน เมื่อดำเนินกิจกรรมอะไรก็ไม่มีปัญหาเรื่องความขัดแย้ง หรือความไม่เข้าใจกัน

ส่วนในด้านที่ 2 คือ ด้านการพัฒนาเกษตรกร นั้น เป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างมาก กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่สามารถดำเนินไปได้ในปัจจุบัน เพราะได้รับการอบรมจากวิทยากรที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และได้ศึกษาดูงานจริง จากหลักสูตรทั้ง 8 และกลายเป็นวัฒนธรรมของชุมชนไม่เรียงว่า เมื่อจะทำอะไรจะต้องมีการศึกษาเรียนรู้ ทั้งตนเองและสังคมภายนอก ตนมีอะไรขาดเหลืออะไร จะเพิ่มเติมความรู้อะไร เพื่อให้กิจกรรมนั้นดำเนินไปได้จนประสบความสำเร็จ

ในการเปิดอบรมหลักสูตรทั้ง 8 นี้ก็เป็นการถ่มกรองผู้ที่มีความตั้งใจ มีความสามารถที่จะทำกิจกรรมนั้น ทำให้ได้พบเห็นความสามารถของคนในชุมชน ผู้มีความสามารถในด้านต่าง ๆ ได้ชัดเจนขึ้น สามารถทำแผนที่ภูมิปัญหาท้องถิ่นได้ ว่าเมื่อต้องการที่จะศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้นจะไปหาได้จากที่ไหน หรือฝึกได้จากใคร

10. กลุ่มกิจกรรม ภายใต้การดูแลของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง

กลุ่มกิจกรรมภายใต้การดูแลของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง นั้นมีจำนวนมาก แต่ที่มีกิจกรรมเด่นชัด และมีผลการดำเนินการที่เห็นได้ก็คือ เกษตรกรทำสวนไม้เรียง, ธนาคารหมู่บ้าน, เลี้ยงไก่พื้นเมือง, แพทย์แผนไทย-สมุนไพร, เพาะเห็ด, ปลูกผักปลอดสารพิษ, แปรรูปข้าว (โรงสี), เลี้ยงปลาน้ำจืด, เลี้ยงหมู, เกษตรกรรมยั่งยืน, เยาวชน, ผู้สูงอายุ, กลุ่มเกษตรเพื่อสิ่งแวดล้อม, และกลุ่มหินลับมีด

10.1 กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง

ศูนย์ศึกษาดังอยู่ที่หมู่ที่ 9 ก่อตั้งเมื่อปี 2527 ประธานกลุ่มชื่อ นายประยงค์ รณรงค์ สมาชิกเริ่มต้น 37 คน ปัจจุบัน เกือบทั้งตำบล ทุนเริ่มต้น 500,000 บาท ทุนที่เหลือได้ทยอยเก็บในเวลาต่อมาจนครบ ปัจจุบันมีทุนเหลือ 5,800,000 บาท

ปัญหาต่อมาที่ต้องแก้ก็คือ ระบบการจัดการ ที่สามารถทำให้สมาชิกเชื่อมั่น และดำเนินการได้จริง จึงข้อสรุปว่า ควรจดทะเบียนเป็น กลุ่มเกษตรกร โดยได้จดทะเบียนเป็นกลุ่มเกษตรกร ชื่อว่า “กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง” เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2527

คณะกรรมการของกลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียงชุดแรก ประกอบด้วย

นายอรมณ ราชพิบูลย์	ประธาน
นายประยงค์ รณรงค์	กรรมการ
นายประยูร รณรงค์	กรรมการ
นายโกวิท ศฤงคาร	กรรมการ
นายอนันต์ สุวรรณโณ	กรรมการ

ทดลองผลิตครั้งแรกเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2527 สมาชิกทุกคนก็นำน้ำยางมาส่ง หักเป็นค่าหุ้นทุกงวดการรับค่าน้ำยางจากโรงงาน จนชำระหุ้นครบ 100 เปอร์เซ็นต์ ในปี พ.ศ.2530 ได้ซื้อเครื่องจักรและอุปกรณ์เพิ่ม และมีเงินทุนเหลืออยู่ 150,000 บาทเป็นเงินสำรองและหมุนเวียน แต่ก็ยังไม่พอ เนื่องจากเงินขายผลผลิตของโรงงานเข้ามาไม่ทันกับเวลาการจ่ายเงินให้แก่สมาชิก ทางกลุ่มจึงได้กู้เงินจากธนาคารไทยพาณิชย์ 500,000 บาท โดยใช้ที่สวนยางพาราของสมาชิกมาเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกัน และนำเงินส่วนนี้มาใช้ในการบริหารงานได้คล่องขึ้น

ในด้านการบริหารงานในตอนแรกที่ผลิตวันละ 500 กิโลกรัม ก็ได้ใช้คนงาน 5 คน โดยคณะกรรมการ 5 คน ทำงานร่วมกัน ในตอนแรกคณะกรรมการลงมือทำด้วยตนเองเป็นเวลา 15 วัน จนสรุปกระบวนการในการทำงานได้แล้ว จึงได้สอนให้แก่ลูกจ้าง 5 คน ขั้นตอนที่สำคัญในการผลิตก็คือ

10.1.1 การควบคุมน้ำยาง

10.1.2 การควบคุมการเจือจางน้ำยาง

10.1.3 การควบคุมการใช้สารเคมี

10.1.4 การควบคุมการทำแผ่นและรีดยาง

10.1.5 การคัดเกรด

ต่อมาเมื่อเพิ่มการผลิตเป็นวันละ 1 ตัน ใช้คนงาน 8 คน เมื่อผลิต 1.5 ตัน ใช้คนทำงาน 12 คน เพราะอุปกรณ์ เครื่องมือมีน้อย ต่อทำวันละ 2-3 รอบ จึงรับคนงานมากกว่านั้นไม่ได้ ต้องใช้การทำงานล่วงเวลาแทน ค่าใช้จ่ายด้านแรงงานจึงสูง เมื่อทำการผลิตวันละ 3 ตัน ใช้คนทำงาน 18 คน ก็ไร้อุปกรณ์ไม่มาก เมื่อเพิ่มการผลิตเป็น 4 ตันต่อวัน จึงใช้คนงาน 27 คนกำลังการผลิต

ในปี พ.ศ.2537 กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง ก็ได้ย้ายโรงงานผลิตยางแผ่นอบแห้งโรงใหม่ และสามารถรองรับการผลิตได้ถึง 5 ตันต่อวัน โดยอุปกรณ์ส่วนหนึ่งก็ได้ย้ายมาจากโรงงานเก่า ส่วนโรงงานเก่าก็ให้เช่าและนำเงินรายได้เข้ากลุ่ม

ปัจจุบันสมาชิกจะมาสั่งน้ำยางประมาณ 9 ตัน ผลิตเป็นยางแผ่นได้ประมาณ 3 ตัน จำหน่ายแรงงานจากภาคอีสาน โดยจะจ่ายค่าจ้างเป็นเปอร์เซ็นต์ของผลผลิตที่ขายได้ เนื่องจากจ้างแรงงานในพื้นที่ ผลงานออกมาไม่ดีในขณะที่ค่าใช้จ่ายสูง จึงจ้างแรงงานจากภาคอีสาน ซึ่งทำผลงานออกมามีผลและค่าแรงถูกกว่า

ในด้านการ กลุ่มได้นำไปขายที่ตลาดนาบอน ได้ราคาสูงกว่า ราคาข้างชั้น 1 ที่ตลาดกลางหาดใหญ่ กิโลกรัมละ 40 สตางค์ แต่ยังไม่คุ้มทุน ต่อมาได้ติดต่อขายให้กับบริษัทส่งออกยางพาราที่กรุงเทพฯ โดยตรง ได้กำหนดราคาไว้ว่า ต้องสูงกว่าราคารวมควันชั้น 1 กิโลกรัมละ 2.40 บาท และตกลงซื้อเป็นครั้ง ๆ ไป

ต่อมากลุ่มได้เลือกเอาบริษัท ไทยฮั่วยางพารา เป็นคู่ซื้อขายมาตลอดจากปี พ.ศ.2527-2539 ก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์วิกฤติทางเศรษฐกิจในประเทศไทย กลุ่มจึงได้หันมาขายให้กับตลาดคลองจันดี ปัจจุบัน กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง มีสมาชิกทั้งหมด 176 คน มีคณะกรรมการบริหาร 5 คน และมีเจ้าหน้าที่ประจำ 6 ตำแหน่ง คือ

นายชำนาญ สมแสง	ผู้จัดการ
น.ส.สุวณี ทรฤทธิ์	ฝ่ายบัญชี
นายอรรถพงษ์ หนูนวล	ฝ่ายการเงิน
นางจันทร์ รณรงค์	ผู้ช่วยฝ่ายการเงิน
นายสุชาติ ทิพย์สุวรรณ	หัวหน้าฝ่ายผลิต
นายนิยม โยธการ	ผู้ช่วยฝ่ายผลิต

ปัจจุบัน การดำเนินงานของกลุ่ม ความสามารถในการต่อรองเป็นเหมือนกับชาวสวนอื่นๆ ขายในราคาต่ำตลาด โดยขายที่ตลาดคลองจันดี เพราะกลุ่มได้พยายามแก้ไขปัญหมาแล้วพบว่า กำลังการแข่งขันในตลาดปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนมาก ต้องแก้ปัญหาไม่มีวันจบสิ้น จึงควรที่จะหาทางออกใหม่ให้กับชุมชน

10.2 กลุ่มธนาคารหมู่บ้าน

กลุ่มธนาคารหมู่บ้าน ตั้งอยู่ที่ 117 บ้านตรอกไม้แดง หมู่ที่ 9 ก่อตั้งเมื่อปี 2541 สมาชิกแรกเริ่มจำนวน 40 คน สมาชิกปัจจุบัน 270 คน ทุนแรกเริ่ม 19,400 บาท ปัจจุบันมีเงินหมุนเวียนประมาณ 600,000 บาท

ธนาคารหมู่บ้าน เป็นการสะสมเงินกองทุนในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการจัดการทรัพยากรในหมู่บ้าน โดยชาวบ้าน เพื่อชาวบ้าน เป็นการพึ่งตนเองโดยการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การประกันความมั่นคงและก้าวหน้าของ ธนาคารหมู่บ้าน คือ การบริหารงานโดยคณะกรรมการ ซึ่งคณะกรรมการต้องเป็นที่ศรัทธาของสมาชิก เป็นผู้มีคุณธรรม เสียสละ รับผิดชอบ มีความสามารถ ซื่อสัตย์ ทำงานอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ตลอดเวลา

คณะกรรมการในปัจจุบันมีจำนวน 12 คน การทำงานจะประชุมทุกวันที่ 2 ของเดือน ซึ่งจะเปิดดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งการให้สมาชิกกู้ยืม การประชุมเพื่อสรุปการดำเนินงาน ตลอดจนการวางแผนในการดำเนินงานทุกอย่าง

ธนาคารหมู่บ้านใช้หลักคุณธรรมค้ำประกันการโกง โดยการสร้างศรัทธาให้แก่สมาชิก ใช้ความสามัคคีของชาวบ้าน ช่วยกันรับผิดชอบ ทำงานกันเป็นทีม นอกจากการใช้คุณธรรมประกันการโกงแล้ว ก็มีการใช้การลงโทษทางสังคมเป็นเครื่องมืออีกอย่างหนึ่ง คือ ผู้ที่ไม่ยอมชำระเงินที่กู้ไปก็จะถูกดำเนินการตามขั้นตอนคือ ขั้นแรกตัดเตือน ขั้นที่สองก็จะประกาศชื่อให้ชุมชนทราบ และถ้ายังไม่ยอมนำเงินที่กู้ไปมาคืนอีก ก็จะถูก ดิดประกาศรายชื่อไว้ตามเสาไฟฟ้าในหมู่บ้าน ถ้ายังเพิกเฉยอยู่ก็จะใส่ชื่อ พ่อ แม่ และปู่ย่าตายาย เพิ่มลงไปด้วย ซึ่งตั้งแต่ก่อตั้งมา ไม่ปรากฏว่ามีใครไม่ยอมคืนเงินที่กู้ไป

และนอกจากมาตรการในการลงโทษแล้ว ทางกลุ่มก็มีวิธีป้องกันไว้เช่นเดียวกัน ก็คือจะเปิดโอกาสให้ผู้กู้เป็นผู้กำหนด ระยะเวลาในการชำระคืนด้วยตนเอง ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้กู้ไปรู้ถึงความสามารถและฐานะของตนเองว่าจะจ่ายคืนได้เมื่อไหร่

ข้อบังคับของธนาคารหมู่บ้าน เป็นเพียงกติกาและแนวทางการปฏิบัติ เป็นการป้องกันการเอาเปรียบ และสร้างพื้นฐานในการทำงานเพื่อความเจริญก้าวหน้า เพราะการทำธุรกิจของธนาคารหมู่บ้าน เป็นการทำเพื่อเศรษฐกิจของชุมชน ไม่ใช่ทำเพื่อกำไรสูงสุดมาแบ่งกัน แต่เนื่องจาก

ธุรกิจการเงินของชุมชนยังเป็นธุรกิจใหม่ สมาชิกในชุมชนทั้งที่เป็นผู้ลงทุนถือหุ้นและผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาเป็นกรรมการ อาจจะยังไม่มีความชำนาญในการทำงานพอ ฉะนั้นธนาคารหมู่บ้านไม่เรียงจึงต้องเริ่มจากการจัดตั้งเป็นองค์กรที่เล็ก เพื่อให้ทุกฝ่ายได้เรียนรู้และฝึกหัดการทำงานอย่างรอบคอบ มั่นคง สอดคล้องกับแนวพระราชดำริ เอื้อประโยชน์ให้กับชุมชนและสมาชิก เป็นการสร้างองค์กรขึ้นมาเพื่อจัดการกับทรัพยากรของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน เพราะในอนาคต ไม่ว่าจะ เป็นทรัพยากรทุน ทรัพยากรที่เป็นผลผลิต หรือทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน จะมีการบริหารจัดการโดยชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชน ถ้าให้องค์กรจากภายนอกเข้ามาจัดการ ผลประโยชน์ก็จะตกอยู่กับองค์กรภายนอกเป็นจำนวนมาก ในขณะที่ชุมชนจะได้ผลประโยชน์น้อย อันเป็นเรื่องปกติของชุมชนในเมืองไทยตลอดมา

คณะกรรมการกลุ่มธนาคารหมู่บ้านมีจำนวน 12 คน คือ

นายสงัด เทพอักษร ประธาน

นายทวี ศิริรัตน์ รองประธาน

นางสุจินต์ แจ่มจรัส เลขานุการ

นางฉวีวรรณ พุ่มทอง ผู้ช่วยเลขานุการ

นายธรรมรัตน์ จินา เหมัญญิก

นายพลเทพ ไร่เพย ผู้ช่วยเหมัญญิก

นายสถิตย์ จันทมาศ ฝ่ายทะเบียน

นายเกรียงศักดิ์ ชูชาติฝ่ายติดตามหนี้สิน

นายสุณีย์ พนาธิ ปฏิคม

นางนงรักษ์ บัวคำ ประชาสัมพันธ์ 1

นางอรวรรณ แจ่มจรัส ประชาสัมพันธ์ 2

ในการดำเนินงานของธนาคารหมู่บ้านนั้น กลุ่มได้ตั้งข้อบังคับเพื่อใช้เป็นหลักเป็นหลักเกณฑ์ในด้านต่าง ๆ คือ สมาชิกภาพ การถือหุ้น การถอนหุ้น การฝาก-ถอนเงินฝาก การกู้เงิน การปันผล การพ้นจากสมาชิกภาพ การดำเนินงานของธนาคาร การเลือกตั้งคณะกรรมการและการแต่งตั้งกรรมการที่ปรึกษา การประชุม และการพ้นจากตำแหน่งของกรรม โดยมีรายละเอียดในการดำเนินงานในแต่ละส่วนอย่างชัดเจน เป็นที่ทราบและยอมรับของสมาชิกในกลุ่มทั้งหมด

10.3 กลุ่มเลี้ยงไก่พื้นเมือง

กลุ่มเลี้ยงไก่พื้นเมือง ตั้งศูนย์ศึกษาอยู่ที่หมู่ที่ 1 ก่อตั้งเมื่อปี 2541 ประธานกลุ่มชื่อ นายเกรียงศักดิ์ ชูชาติ สมาชิกแรกเริ่มจำนวน 52 คน ปัจจุบันสมาชิก 102 คน ใช้ทุนแรกเริ่มจำนวน

166,000 บาท เลี้ยงไก่พื้นเมือง จนได้ชื่อว่า ไก่พันธุ์ไม้เรียง จำนวนไก่ที่เลี้ยงได้ ไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด เนื่องจากมีพ่อค้ามารับซื้อถึงฟาร์มตลอดเวลา และจำนวนสมาชิกที่เลี้ยงก็ยังมีจำนวนไม่มาก อีกทั้งชุมชนเน้นเลี้ยงเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักไม่ได้เน้นเพื่อเลี้ยงไว้ขาย เป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย เช่นในการต้อนรับแขก หรือมีญาติมาเยี่ยม ก็ไม่ต้องจ่ายเงินซื้อมา แต่ก็อาจจะ มีสมาชิกบางคนที่มีความต้องการที่จะเลี้ยงเป็นอาชีพเสริมก็ทำได้

เงินที่คงเหลืออยู่ของกลุ่ม ไม่ได้อยู่ที่กลุ่ม แต่นำกลับเข้าไปที่ศูนย์ศึกษา แล้วนำไปใช้ใน กลุ่มอื่น ๆ ที่ขาดแคลน ซึ่งจะมีศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง จะเป็นศูนย์รวมของเงินทั้งหมดในกลุ่มทุกกลุ่ม และกระจายไปยังกลุ่มต่าง ๆ เพราะฉะนั้น เงินที่คงเหลืออยู่ของกลุ่ม จึงมิใช่เงินเป็นก้อนที่มีเก็บไว้ที่กลุ่ม แต่เป็นตัวเลขเท่านั้น

การอบรมก็จะให้สมาชิกมาเข้าอบรม โดยวิทยากร คือ เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์อำเภอ และผู้รู้ในท้องถิ่น โดยมีเนื้อหาสาระการอบรม คือ

- 10.3.1 การสร้างโรงเรือนที่ถูกสุขลักษณะ
- 10.3.2 การคัดพันธุ์ ผสมพันธุ์ที่เหมาะสม
- 10.3.3 การอนุบาลลูกไก่การป้องกันรักษาโรค
- 10.3.4 การบริหารจัดการที่ดีและการลดต้นทุนการผลิต

วิธีการอบรม โดยทำการฝึกอบรมภาควิชาการที่อาคารเอนกประสงค์ ศูนย์การศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงเป็นเวลา 2 วัน และทำการฝึกภาคปฏิบัติที่หน่วยฝึก หมู่ที่ 1 ต.ไม้เรียง เป็นเวลา 2 วัน แล้วรับลูกไก่ไปทดลองเลี้ยงที่บ้านตนเอง คนละ 10 ตัว โดยหาพ่อพันธุ์พื้นเมืองคนละ 2 ตัว ซึ่งต้องจัดหาเอง เมื่อครบ 22 สัปดาห์ ต้องคืนไข่ไก่ที่รับมาให้กับหน่วยฝึก ทยอย 20 ฟอง เพื่อให้หน่วยฝึกทำการฟักสนับสนุนรุ่นถัดไป ผู้ที่สอบผ่าน และต้องการเลี้ยงเป็นอาชีพ ต้องไปขึ้นทะเบียนไว้กับกลุ่มเพื่อรับ โควต้ากลุ่มจะประกันราคาขั้นต่ำ และจัดหาแหล่งเงินทุนให้ต่อไป

การดูแลจากศูนย์ จะบอกรายละเอียดว่าค่าใช้จ่ายจำนวนเท่าไร แล้วเมื่อขายไก่จะได้จำนวนเท่าไร เหลือกำไรเท่าไร ซึ่งในขั้นตอนนี้ก็จะเป็นการคัดเลือกผู้ที่มีความพร้อม และมีความตั้งใจจริง ๆ ที่จะทำการเลี้ยงต่อไป เพราะในบางคนแม้ต้องการจะเลี้ยงแต่เมื่อไม่มีความพร้อมก็ไม่สามารถที่จะทำได้ตามที่ต้องการได้

ผู้ที่เหลือจากการฝึกครั้งแรกจำนวน 25 ราย ส่วนมากจะเป็นผู้ที่มีความรู้เบื้องต้นในการเลี้ยงไก่เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว และมักจะเลี้ยงเป็นอาชีพเสริมไม่ได้ทำเป็นอาชีพหลัก นายเกรียงศักดิ์ ชูชาติ เคยทำงานเกี่ยวกับการเพาะเลี้ยงสัตว์มาก่อน จึงมีความรู้ความสามารถในการดำเนินกิจกรรมให้การอบรม และดูแลติดตามผลการดำเนินงานได้เป็นอย่างดี

คณะกรรมการ

นายเกรียงศักดิ์ ชูชาติ ประธาน

นายอำพล คงแก้ว รองประธาน

น.ส.พัชราภรณ์ โยธากาญจน์ นายทะเบียน

นายสุทิน ทรฤทธิ์ เจริญญิก

นายธีระศักดิ์ เลขาญการ

ลักษณะการดำเนินงานนั้น จะเป็นรูปแบบของ “การรวมกันคิด แยกกันทำ ร่วมกันขาย” โดยเน้นที่การผลิตเพื่อไว้บริโภค เป็นการลดค่าใช้จ่ายก่อนแล้ว ที่เหลือจึงนำออกจำหน่าย ในรูปของวิสาหกิจชุมชน

“การทำให้เป็นวิสาหกิจชุมชนเพื่อที่จะให้เป็นรูปธุรกิจขึ้นมา ชาวบ้านมีความรู้ที่จะสามารถผลิตของขึ้นมาใช้ได้ แต่เอาส่วนที่เหลือใช้มาขายในรูปของธุรกิจ ต่อไปไม่แน่ออาชีพเสริมที่ว่าตอนนี้อาจจะกลายเป็นอาชีพหลักไปเลยก็ได้” (เกรียงศักดิ์ ชูชาติ, สัมภาษณ์, 2545)

10.4 แพทย์แผนไทย สมุนไพร

ศูนย์ฝึกอบรมตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 8 ตำบลไม้เรียง สมาชิกเริ่มต้น 36 คน ปัจจุบัน 57 คน ใช้ทุนแรกเริ่ม 121,700 บาท ปัจจุบันเหลือเงิน 272,400 บาท ประธานกลุ่ม ชื่อ ประภาส สุพรรณ ซึ่งเป็นหมอเชี่ยวชาญในการต่อกระดูก และการนวด อีกทั้งมีความรู้ด้านสมุนไพรเป็นอย่างดี เพราะสนใจศึกษามาตั้งแต่อดีต และได้ไปศึกษาดูงานในพื้นที่ต่าง ๆ ได้แลกเปลี่ยนความรู้กับหมอในพื้นที่อื่น ๆ จนมีความรู้ในเรื่องของสมุนไพรไทยเป็นอย่างดี

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลค่าใช้จ่ายของคนไม้เรียง ได้พบว่า ค่าใช้จ่ายในด้านการรักษาโรคของแต่ละครอบครัวในรอบ 1 ปี มีจำนวนมากเป็นอันดับสองของรายจ่ายทั้งหมด รองจากค่าใช้จ่ายทางด้านอาหาร ดังนั้นเพื่อหาหนทางลดค่าใช้จ่ายส่วนนี้ของชุมชน จึงได้หันไปหาแพทย์พื้นบ้าน ที่มีอยู่ในพื้นที่ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ที่สามารถนำมาใช้ในการป้องกันและรักษาโรคบางชนิดได้ และสอดคล้องกับการบริโภคพืชผักปลอดสารพิษ ซึ่งเป็นกิจกรรมอีกอย่างหนึ่งของคนในชุมชนด้วย ทางชุมชนจึงได้จัดกิจกรรมอบรมแพทย์พื้นบ้านขึ้น

ในครั้งแรก มีผู้เข้ารับการอบรมทั้งสิ้น 25 คน ทำการฝึกทางวิชาการที่ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง 2 วัน หลังจากนั้น ได้ไปฝึกภาคปฏิบัติ ณ ที่ทำการอนามัยบ้านทานพอ อีก 3 วัน โดยได้เชิญหมอพื้นบ้านผู้สูงอายุจำนวน 4 คนเป็นวิทยากร เป็นหมอเชี่ยวชาญด้านสมุนไพร 2 คน เชี่ยวชาญด้านนวดแผนโบราณ 1 คน และหมอเชี่ยวชาญต่อกระดูก 1 คน และเภสัชกรแผนโบราณจากพื้นที่ใกล้เคียง 1 คน

ในการอบรมได้เน้นเนื้อหาความรู้ ในเรื่องของการเรียนรู้ลักษณะของสมุนไพรและสรรพคุณทางยา สมุนไพรกับการรักษาสุขภาพ และการใช้ยาสมุนไพรรักษาโรคพื้นฐานเบื้องต้น

ณ บริเวณที่ทำการอนามัยบ้านทานพอนี้ บริเวณด้านหลังได้ตัดแปลงเป็น แปลงเพาะปลูกพืชสมุนไพรชนิดต่าง ๆ เพื่อไว้เป็นอุปกรณ์ในการศึกษา หรือนำมาใช้ อีกส่วนหนึ่งก็ได้ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าไปฝึกอบรมนำไปปลูกที่บ้าน เพื่อนำมารวบรวมในการทำยา และได้เปิดทำการให้บริการในกาครอบสมุนไพรแก่ผู้สนใจอีกด้วย

คณะผู้บริหารในปัจจุบัน

นายประกาศ สุพรรณ ประธาน

นายพ่อน รักษายศ รองประธาน

นางละไม จิตรคาม เทรญญิก

นายธีระ รักษาวงศ์ เลขานุการ

การดำเนินงานในปัจจุบัน นอกจากจะให้ความรู้แก่สมาชิกในชุมชนแล้ว ก็ยังเป็นวิทยากรให้กับกลุ่มอื่น ๆ ที่สนใจไปศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนวดแผนไทย เป็นที่สนใจของผู้ที่เข้าไปในชุมชนมาก ซึ่งคิดค่าบริการ ชั่วโมงละ 100 บาท เป็นการสร้างรายได้ให้กับสมาชิกกลุ่มอีกอย่างหนึ่ง นอกเหนือจากการใช้รักษาตนเองในชุมชน

“สมุนไพรบ้านเรามีอยู่จำนวนมาก ทั้งที่ใช้เพื่อการป้องกันและการรักษา ถ้านำมาใช้ได้ถูกต้องทั้งการป้องกัน และการรักษา จะดีมาก” (ประกาศ สุพรรณ, สัมภาษณ์, 2545)

10.5 กลุ่มเพาะเห็ด

กลุ่มเพาะเห็ด ศูนย์ฝึกอบรมตั้งอยู่หมู่ที่ 10 ตำบลไม้เรียง มีนางสุจินต์ แจ่มจรัส เป็นประธานกลุ่ม เริ่มก่อตั้งมีสมาชิก 30 คน ปัจจุบันมีสมาชิก 86 คน ทุนแรกเริ่ม 7,000 บาท ปัจจุบัน มีเงินหมุนเวียน 12,000 บาท

หลักการของกลุ่ม จะยึดหลักการแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และสุขภาพครอบครัวพึ่งตนเอง ทางกลุ่มได้ใช้เชื้อเห็ดไมยราพซึ่งมีอยู่มากในชุมชนเป็นอุปกรณ์เพาะเห็ด เนื่องจากเห็นว่าเชื้อไมยราพมีอยู่มาก ไม่ต้องซื้อ แต่ในอดีตไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ ทางศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง จึงได้เห็นว่า น่าจะนำเอามาใช้ประโยชน์ให้กับชุมชนได้ จึงได้คิดเพาะเห็ดขึ้น โดยได้จัดให้มีการอบรมขึ้น

การอบรมครั้งแรก ได้เชิญผู้มีประสบการณ์ในพื้นที่ และผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตเกษตรไสใหญ่ มาเป็นวิทยากรให้การอบรม โดยมีเนื้อหาความรู้

10.5.1 การคัดเลือกวัสดุที่เอามาใช้กับเห็ดแต่ละชนิด

10.5.2 การผลิตเชื้อเห็ด

10.5.3 การเพาะ การดูแลรักษา

10.5.4 การเก็บหีบห่อการแปรรูป การจัดการด้านตลาด

ได้ทำการฝึกอบรมภาควิชาการที่อาคารเอนกประสงค์ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง เป็นเวลา 2 วัน และทำการฝึกภาคปฏิบัติที่หน่วย ฝึกอบรมหมู่ที่ 5 ต.ไม้เรียง ใช้เวลา 3 วัน จบแล้วรับเชื้อเห็ดไปคนละ 20 ถุง เพื่อทดลองเพาะที่บ้านของตนเองและรายงานผลให้ทางศูนย์ทราบหลังจาก อบรมเสร็จ หากมีผู้ใดประสงค์จะทำเป็นอาชีพให้ลงทะเบียนที่กลุ่ม เพื่อกำหนดโควตา และประกันราคาขั้นต่ำ เพื่อวางแผนการตลาดและแปรรูปต่อไป ถ้าใครต้องการเงินลงทุนทางกลุ่มจะประสานกับแหล่งเงินทุนให้ด้วย

ปัจจุบันกลุ่มเพาะเห็ด ก็เป็นอีกกลุ่มที่มีรายได้ให้กับชุมชน และกลุ่มก็ได้มีวิธีการเพิ่มค่าให้กับผลิตภัณฑ์ โดยจะทำการเห็ดแห้งเก็บไว้ขายในช่วงที่เห็ดในตลาดมีจำนวนน้อย โดยการตากแห้งไว้ แล้วนำมาแช่น้ำก็จะมีลักษณะเป็นเห็ดสดเหมือนเดิม และจะขายได้ราคาดี การขายผลผลิตบางครั้งสมาชิกอาจจะขายให้กับลูกค้าโดยตรง ในบางครั้งก็เอามารวมกันขายที่กลุ่ม

คณะกรรมการ

นางสุจินต์ แจ่มจรัส ประธาน

นายปรีชา เพียรสวัสดิ์ รองประธาน

นางอรรณพ แจ่มจรัส ทะเบียน

นายธรรมรัตน์ จินา เหมัญญิก

นายโกมล ยะโส เลขานุการ

ปัจจุบันสมาชิกทำได้เฉลี่ยวันละ 200-300 ก้อนต่อคน ตอนขายก็จะนำไปขายที่ตลาดจันดี ทานพอ และบางส่วนก็จะมีพ่อค้ามารับไปขายต่อบางครั้งก็มาจากพัทลุง แต่ปัญหาสำคัญของกลุ่มเพาะเห็ดในปัจจุบันคือ เชื้อรา ซึ่งเป็นเชื้อราที่เกิดกับดินไม่ขางพารา เมื่อนำเอาเชื้อไปขางพารามาเพาะเห็ดจึงทำให้เกิดเชื้อราได้ง่าย ทำให้ผลผลิตเสียหาย

อีกทั้งพื้นที่ทำกิจกรรมนั้นมีขอบเขตจำกัด และอยู่ในที่ที่อากาศถ่ายเทไม่สะดวก จึงทำให้มีปัญหาในการเคลื่อนย้ายที่เพาะเห็ดใหม่

ในขณะที่สมาชิกกลุ่มบางคนนั้น เข้าร่วมเพียงการลงทุนเพียงอย่างเดียว แต่ไม่ได้เข้าร่วมประชุมหรือร่วมกิจกรรมอย่างอื่น ทางกลุ่มจึงจำเป็นต้องตัดชื่อสมาชิกเหล่านี้ออกไป และเล็งเห็นกิจกรรมการทำงานชุดใหม่

10.6 กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ

กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 2 ก่อตั้งเมื่อปี 2541 สมาชิกแรกเริ่มจำนวน 26 คน สมาชิกปัจจุบัน 26 คน ปัจจุบันมีเงินหมุนเวียนประมาณ 183,550 บาท

จากผลสำรวจแล้วพบว่า คนในชุมชนต้องใช้จ่ายเป็นค่ารักษาพยาบาลเป็นจำนวนมาก และมีผู้เสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งเป็นอันดับ 1 ในชุมชน จึงได้ทำการวิเคราะห์แล้วพบว่า ผลเกิดจากการบริโภคอาหารที่ปนเปื้อนสารพิษ เพราะของที่บริโภคทุกอย่างมักจะซื้อมาจากตลาด เช่น ผัก หรือ เนื้อ ดังนั้นศูนย์เห็นว่า ควรจะจัดให้มีการปลูกพืชผักปลอดสารพิษ เพื่อเป็นการลดต้นทุนในการซื้อ และเป็นการป้องกันโรคไปด้วย จึงได้จัดตั้งกลุ่มขึ้น และได้มีการอบรมให้แก่ผู้ที่สนใจ โดยมีเนื้อหาสาระในการอบรม คือ

10.6.1 การทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ และการใช้ปุ๋ย

10.6.2 การป้องกัน และกำจัดศัตรูพืชโดยวิธีธรรมชาติ และสมุนไพร

10.6.3 การขยายพันธุ์พืช โดยการเพาะเมล็ด, ต่อกิ่ง, ต่อดา

ในการอบรมครั้งแรกได้ฝึกภาควิชาการที่ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงเป็นเวลา 2 วัน ต่อจากนั้นก็ไปฝึกต่อที่ศูนย์ฝึกหมู่ที่ 2 ตำบลไม้เรียง เป็นเวลา 3 วัน โดยมีวิทยากร คือ ผู้รู้ในท้องถิ่น นักวิชาการจากสำนักงานเกษตรและวิทยาลัยเกษตรกรรมนครศรีธรรมราช และภูมิปัญญาชาวบ้านผู้มีประสบการณ์ จากองค์กรเครือข่าย

คณะกรรมการ

นายอุทัย มีดมิด	ประธาน
นายนราทิพย์ สุขาทิพย์	รองประธาน
นายเกษม แก้วแกมทอง	ทะเบียน
นางฉวีวรรณ พุ่มทอง	เหรัญญิก
นางสุภาณี ดิกกะณา	เลขานุการ

กลุ่มได้ก่อตั้งศูนย์สาธิตเพื่อการฝึกปฏิบัติการที่เกี่ยวกับการปลูกพืช ผัก ผลไม้ ปลอดสารพิษ เช่น การทำปุ๋ยหมัก การทำปุ๋ยอินทรีย์ การทำยาปราบศัตรูพืชด้วยสมุนไพร การขยายพันธุ์พืช ด้วยวิธีติดตา เพาะเมล็ด เสียบยอด ต่อกิ่ง เป็นต้น

10.7 แปรรูปข้าว (โรงสี)

กลุ่มแปรรูปข้าว ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 6 ก่อตั้งเมื่อปี 2541 สมาชิกแรกเริ่มจำนวน 48 คน สมาชิกปัจจุบัน 48 คน ทุนแรกเริ่ม 668,550 บาท ปัจจุบันมีเงินหมุนเวียนประมาณ 772,550 บาท

ในชุมชนไม่เรียงนอกจากจะมีอาชีพหลักคือขางพาราแล้ว เกษตรกรในหมู่ที่ 1,4,6,7,8 ประมาณ 300 ครอบครัว มีอาชีพคือทำนาข้าว แต่ละครอบครัวมีที่นาประมาณ 7-15 ไร่ ข้าวที่ผลิตได้แต่ละปี เมื่อแบ่งส่วนที่เก็บไว้เพื่อบริโภคแล้ว ที่เหลือได้ขายเป็นค่าใช้จ่ายอย่างอื่น จึงมีข้าวขายไม่เกินครอบครัวละ 4 เกวียนต่อปี เพราะทำนาปีละครั้ง ทำให้รายได้ไม่พอรายจ่าย แนวทางการแปรรูปข้าวให้มีรายได้เพิ่มขึ้นและให้มีรายได้ต่อเนื่องตลอดปีก็จะแก้ปัญหาได้ระดับหนึ่ง เช่น การผลิตเป็นข้าวหอมมือ เป็นขนมจีน และขนมอื่น ๆ แต่เกษตรกรยังไม่มีความรู้ทางการจัดการ

ในขณะที่เดียวกันคนในชุมชนที่ไม่ได้ทำนาก็ต้องซื้อข้าวไว้กิน ซึ่งก็ต้องไปซื้อจากพ่อค้าในตลาด ซึ่งเป็นข้าวที่เอามาจากที่อื่น เช่น จากทางภาคอีสาน เป็นต้น ทำให้มีการไหลออกของเงินในชุมชน ทางศูนย์จึงได้จัดให้มีโครงการฝึกอบรมการแปรรูปข้าว ตั้งหน่วยฝึกอบรมรุ่นที่ 1 จำนวน 25 คน และเปิดรับรุ่นต่อไปทุก 2 เดือน ใช้เวลาฝึกอบรมปฏิบัติ 2 วัน โดยเน้นเนื้อหาความรู้เรื่อง

10.7.1 แนวทางการผลิตข้าวหอมมือเป็นการค้า

10.7.2 การใช้ข้าวคุณภาพต่ำผลิตเส้นขนมจีน เส้นก๋วยเตี๋ยว

10.7.3 การทำขนมขบเคี้ยวอื่น ๆ

คณะกรรมการ

นายสมคิด บัวศักดิ์ ประธาน

นายสถิตย์ จันทมาศ รองประธาน

นายทินกร ทรฤทธิ์ ทะเบียน

นายประดิษฐ์ ขุนทอง เหมัญญิก

นายพลเทพ ร้าเพย เลขานุการ

กลุ่มได้นำข้าว มาแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าให้มากขึ้น เช่น การทำเส้นขนมจีน ขนมหวาน ข้าวหอมมือ ข้าวกล้อง โดยมีศูนย์สาธิตเพื่อการฝึกปฏิบัติการแปรรูปข้าว และอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการแปรรูปข้าว เช่น เครื่องสีข้าว เครื่องทำเส้นขนมจีน เป็นต้น แต่กิจกรรมนี้ จะทำเฉพาะในช่วงที่มีวัตถุดิบคือ ข้าว ในชุมชนมากเท่านั้น

10.8 เลี้ยงปลาน้ำจืด

กลุ่มเลี้ยงปลาน้ำจืด ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ก่อตั้งเมื่อปี 2541 สมาชิกแรกเริ่มจำนวน 32 คน สมาชิกปัจจุบัน 32 คน ปัจจุบันมีเงินหมุนเวียนประมาณ 249,750 บาท

จากความคิดตั้งแต่ต้น ในเรื่องที่ไม่สามารถที่จะกำหนดราคาผลผลิตได้ ไม่สามารถควบคุมตลาด ทำให้การพัฒนาเพื่อจะเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาความยากจนได้ หลังจากทำข้อมูลแล้วพบว่า ค่าอาหารการกิน เป็นค่าใช้จ่ายอันดับหนึ่งของชุมชน จึงได้มีแนว

คิดที่จะหาทางลดค่าใช้จ่ายแทน ซึ่งเป็นแนวทางที่ทำได้ไม่ยาก ไม่เหมือนกับการเพิ่มรายได้ ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ นอกจากตัวเองอีกหลายอย่าง ซึ่งไม่สามารถที่จะควบคุมได้

ในบริเวณชุมชน ในท้องทุ่งนายังมี กุ้ง หอย ปู ปลา เหลืออยู่ มีชาวบ้านบางคนยังคงหาปลาจากแหล่งน้ำตามธรรมชาติอยู่ ด้วยการ ตกเบ็ด เป็นต้น แต่ถ้าจะนำเอามาเลี้ยงคนในชุมชนทั้งหมดคงไม่เพียงพอ เมื่อชุมชนต้องซื้อหาปลาจากภายนอกมาบริโภค ทางศูนย์จึงเห็นว่า ควรจะเลี้ยงเสียเอง โดยคำนวณการบริโภคของคนในตำบลไว้ว่า จะบริโภคปริมาณเท่าใด และได้จัดให้มีการเพาะเลี้ยงตามความต้องการของคนในชุมชนเป็นหลัก

ได้จัดอบรมครั้งแรก ภาควิชาการ ฝึกอบรมที่อาคารเอนกประสงค์ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงเป็นเวลา 2 วัน ต่อจากนั้นทำการฝึกภาคปฏิบัติที่หน่วยฝึกหมูที่ 4 ตำบลไม้เรียงเป็นเวลา 3 วัน โดยเนื้อหาที่ใช้ในการอบรม ประกอบด้วย

- 10.8.1 การวางแผน การจัดเตรียมบ่อ (บ่อดินหรือบ่อซีเมนต์)
- 10.8.2 การสร้างอาหารลูกปลา (ตะไคร่น้ำ – ไรแดง)
- 10.8.3 การขยายพันธุ์ปลา ทั้งแบบธรรมชาติและผสมเทียม
- 10.8.4 การอนุบาลลูกปลาและการขุน
- 10.8.5 การป้องกันรักษาโรคและการดูแลรักษา

โดยได้เชิญ ชาวบ้านผู้มีประสบการณ์ จากเครือข่าย และประมงอำเภอ มาเป็นวิทยากร ให้การอบรม หลังจากอบรมแล้ว ได้ให้ลูกปลาไปคนละ 1,000 ตัว ไปทดลองเลี้ยงที่บ้านของตนเองเป็นเวลา 4 เดือน จึงมีการประเมินผลผู้สอบผ่าน ถ้าต้องการเลี้ยงเป็นอาชีพ ต้องไปขึ้นทะเบียนไว้กับกลุ่ม เพื่อกำหนดโควตาและประกันราคาขั้นต่ำ หรือถ้าใครต้องการเงินทุนทางกลุ่มก็จะประสานแหล่งเงินทุนให้ด้วย

คณะกรรมการ

นายศิริ	จีวะ	ประธาน
นายประดิษฐ์	ขุนทอง	รองประธาน
นายประภัสร์	สังขวิศิษฐ์	ทะเบียน
นายธีระ	ไชยฤกษ์	เหรัญญิก
นางนงรัถย์	บัวคำ	เลขานุการ

10.9 กลุ่มเลี้ยงสุกร

กลุ่มเลี้ยงสุกร ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ก่อตั้งเมื่อปี 2541 สมาชิกแรกเริ่มจำนวน 20 คน สมาชิกปัจจุบัน 36 คน ทุนแรกเริ่ม 309,000บาท ปัจจุบันมีเงินหมุนเวียนประมาณ 333,500 บาท

จากความคิดในเรื่องของการลดค่าใช้จ่าย เพื่อให้หมูเป็นอาหารที่บริโภคกันมากในชุมชน ซึ่งทำให้ต้องใช้จ่ายสูง และเพื่อเลี่ยงจากเนื้อที่ปนเปื้อนสารพิษ ที่เป็นบ่อเกิดของโรคหลายชนิด ชุมชนจึงได้จัดให้มีการอบรม ภาควิชาการเป็นเวลา 2 วัน แล้วเข้าฝึกอบรมภาคปฏิบัติที่หน่วยฝึก หมู่ที่ 2 ตำบลไม้เรียง เป็นเวลา 2 วัน โดยเนื้อหาสาระที่ใช้ในการอบรมประกอบด้วย

10.9.1 การวางโครงการและความเหมาะสมของสภาพแวดล้อม

10.9.2 การคัดเลือกพันธุ์และการดูแลรักษา

10.9.3 การป้องกันรักษาโรค

10.9.4 การจัดการ และการวิเคราะห์ต้นทุน

โดยได้เชิญ ผู้มีประสบการณ์ในชุมชน ปศุสัตว์อำเภอ และนักวิชาการจากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเกษตรสไลใหญ่ มาเป็นวิทยากรให้การอบรม หลังจากฝึกอบรมแล้ว ทางศูนย์ได้ให้ลูกสุกรแม่พันธุ์ซึ่งยังเป็นลูกสุกรขนาดเล็กคนละ 2 ตัว ไปทดลองเลี้ยงที่บ้านตนเอง จนแม่พันธุ์ออกลูกชุดแรก จะต้องคืนลูกสุกรเพศเมียให้กับหน่วยฝึก 2 ตัว เพื่อนำไปสนับสนุนผู้เข้าฝึกอบรมในรุ่นต่อไป จึงแสดงว่าสอบผ่าน ถ้าต้องการเลี้ยงเป็นอาชีพ ก็ให้ไปขึ้นทะเบียนไว้กับกลุ่มเพื่อกำหนดโควตา และประกันราคาขั้นต่ำ หรือถ้าต้องการเงินลงทุนทางกลุ่มจะประสานกับแหล่งเงินกู้ให้ด้วย

คณะกรรมการ

นายรัตนา ถาวร ประธาน

นายชวกิจ สิงหนุญพงษ์ รองประธาน

นางรัชณี สุมล ทะเบียน

นายประยงค์ เฟ็งสกุล เหมัญญิก

นายสมโชค พลายแก้ว เลขานุการ

การพัฒนาของกลุ่ม หลังจากที่ได้มีการดำเนินการมาได้ระยะเวลาหนึ่ง และมีข้อมูลการบริโภคเนื้อหมูของคนในชุมชนแล้ว กลุ่มก็จะสร้างเชิงเชือดเอง และจำหน่ายให้แก่สมาชิกในชุมชน ในราคาที่ถูกลงกว่าราคาที่พ่อค้าซื้อไปเชือด

10.10 กลุ่มเกษตรกรกรรมยั่งยืน

กลุ่มเกษตรกรกรรมยั่งยืน เป็นการร่วมกันจัดกิจกรรม 6 หมู่บ้าน เริ่มก่อตั้งเมื่อปี 2542 สมาชิกแรกเริ่มจำนวน 12 คน สมาชิกปัจจุบัน 28 คน เนื่องจากศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงสรุปได้ว่า คนในสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมเมือง ต้องเผชิญกับมลพิษนานาชนิด ตั้งแต่ในน้ำ อากาศ จนถึงในอาหาร ซึ่งในส่วนอาหารนี้ เราสามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้ หากเกษตรกรสามารถลด

การใช้สารเคมีในการผลิตลง โดยหันมาทำการผลิตด้วยวิธีเกษตรแบบธรรมชาติ ขณะเดียวกัน การผลิตด้วยวิธีธรรมชาตินี้ยังให้ประโยชน์ต่อเกษตรกรผู้ผลิต ทั้งในด้านการลดต้นทุนการผลิตและลดความเสี่ยงต่อสุขภาพจากการใช้สารเคมีด้วย จึงได้กำหนดกิจกรรมเพื่อก้าวไปสู่แนวทางเกษตรกรรมยั่งยืน คือ

10.10.1 นำหมักพืช เป็นจุลินทรีย์ธรรมชาติที่มีประโยชน์สำหรับดิน เป็นตัวเร่งปุ๋ยชีวภาพให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น สามารถใช้เป็นยาจัดวัชพืช และยังสามารถใช้รูดคราดพื้นที่รอบบริเวณที่อยู่อาศัยเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมให้สะอาด ปราศจากแมลงวันและเชื้อโรคต่าง ๆ

10.10.2 ปุ๋ยชีวภาพ เป็นสารอาหารทางธรรมชาติสำหรับพืช ช่วยฟื้นฟูสภาพดินให้สมบูรณ์ มีราคาถูกกว่าปุ๋ยเคมีซึ่งต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ

10.11 กลุ่มเยาวชน

กลุ่มเยาวชน เป็นการร่วมกันทำกิจกรรมของเยาวชนทั้งตำบล เริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2542 สมาชิกเริ่มต้นจำนวน 30 คน ปัจจุบันมีสมาชิก 30 คน

มีกิจกรรม การทำร้านค้า กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม การปลูกป่า เพาะพันธุ์ไม้ ทดลองดำเนินการบริษัท สวนศิลป์ จำกัด รับผิดชอบ

ปัญหาที่พบในการทำกิจกรรมเกี่ยวกับเยาวชนคือ รวมตัวกันได้ยาก กิจกรรมที่สามารถทำให้กลุ่มเยาวชนดำเนินการได้ดี คือกิจกรรมเกี่ยวกับการทำร้านค้าเยาวชน

กลุ่มเยาวชน ก็เป็นกลุ่มหนึ่งที่มีกิจกรรมในชุมชนน้อย เนื่องจากปัญหาหลายอย่าง เช่น ความคิดที่แตกต่างกัน ของเยาวชนกับผู้ใหญ่ หรือการศึกษาของเยาวชนที่ต้องออกไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ทำให้ไม่สามารถทำกิจกรรมได้ต่อเนื่อง หรือกิจกรรมที่ได้รับการสนับสนุนนั้น ยังเป็นกิจกรรมที่เกิดจากความต้องการของผู้ใหญ่ จะเป็นกิจกรรมที่เป็นทางการ มีสาระมากกว่าความสนุกสนาน ซึ่งเป็นความต้องการของกลุ่มเยาวชน ในขณะที่กลุ่มเยาวชนนั้นต้องการให้ผู้ใหญ่ให้การส่งเสริมกิจกรรมที่มีความสนุกสนาน เช่น กิจกรรมด้านกีฬา เป็นต้น

10.12 กลุ่มผู้สูงอายุ

กลุ่มผู้สูงอายุ เป็นการร่วมกันทำกิจกรรม 5 หมู่บ้าน ก่อตั้งเมื่อปีพ.ศ.2543 สมาชิกแรกเริ่ม 82 คน สมาชิกปัจจุบัน 90 คน มีเงินหมุนเวียนประมาณ 24,000 บาท

ผู้สูงอายุในชุมชนจะมีกิจกรรมการออกกำลังกายเป็นประจำ นายประยงค์ รณรงค์ เห็นว่า เมื่อมารวมตัวกันแล้วก็ควรที่จะทำอะไรเป็นการหารายได้เสริม จึงได้ชักชวนให้มาอบรมการผลิตน้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า เพื่อนำไปใช้ในครอบครัว หรือใครจะทำไว้ขายก็ได้ ศูนย์ได้ออก

ค่าใช้จ่ายในการอบรมให้ แต่เมื่อจะทำก็สามารถที่จะซื้ออุปกรณ์จากศูนย์ไปทำได้ เมื่อทำได้ระยะหนึ่ง ก็มีเพียงไม่กี่คนที่ยังทำต่อไป เพราะหลายคนก็หันมาซื้อจากเพื่อนไปใช้

กิจกรรมของกลุ่มผู้สูงอายุ ถือว่าเป็นกิจกรรมหนึ่งที่เป็นกลไกในการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน และการสร้างสุขภาพด้านจิตใจและร่างกายแก่ผู้สูงอายุ เนื่องจากการได้ออกกำลังกายและการได้มารวมกลุ่มกัน ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุได้มารวมกลุ่มพูดคุยกัน ได้มีสังคมของตนเองที่เข้าใจกัน

10.13 กลุ่มเกษตรกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อม

กลุ่มเกษตรกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อม เป็นกิจกรรมร่วมกัน 5 หมู่บ้าน ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2544 สมาชิกแรกเริ่ม 20 คน สมาชิกปัจจุบัน 20 คน กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมสืบเนื่องจากความต้องการทำเกษตรกรรมให้มีความยั่งยืน ไม่ทำลายธรรมชาติ และสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ให้ได้ประโยชน์สูงสุด กิจกรรมนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ได้เข้าร่วมกับ โครงการเกษตรยั่งยืน ซึ่งเป็นโครงการที่ร่วมมือกันระหว่างประเทศเดนมาร์กกับกรมวิชาการเกษตร เพื่อค้นหาว่าเกษตรยั่งยืน คืออะไร และได้คัดเลือกเอา 33 ครอบครัว ในชุมชนไม้เรียงเป็นพื้นที่ศึกษา ซึ่งในชุมชนไม้เรียงนั้น ได้ทำเรื่อง การทำสวนสมรม โดยกิจกรรมเด่น คือ การผสมผสานการปลูกผักพื้นบ้านในระบบยางพารา การพัฒนาการเพาะเห็ดหลายชนิดด้วยวัสดุในท้องถิ่น

10.14 กลุ่มทำหินลับมีด

เนื่องจากหินลับมีดเป็นอุปกรณ์สำคัญอย่างหนึ่งที่ใช้ในการกรีดยาง เพราะมีดที่ใช้ในการกรีดยางนั้นจะต้องมีความคมเป็นพิเศษ เพื่อไม่ทำให้เนื้อเยื่อต้นยางฉ่ำ และสามารถให้ผลผลิตได้มากขึ้น หินที่ใช้ลับมีดจึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ และในพื้นที่เขาศูนย์ก็มีหินที่เหมาะสมในการทำหินลับมีด จึงได้คิดขึ้นว่าเมื่อต้องใช้เป็นประจำ ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องซื้อ เพื่อเป็นการลดรายจ่ายไปในตัว จึงได้เกิดกลุ่มหินลับมีดขึ้น

ในกลุ่มนี้มีครอบครัวที่ทำกิจกรรมอยู่ 3 ครอบครัว ซึ่งมีหินสำหรับทำเป็นหินลับมีดอยู่ในสวนยางพาราของตน หินที่ใช้เป็นวัตถุดิบนั้น ไม่ได้นำมาจากเขาศูนย์ แต่ต้องขุดขึ้นมาจากใต้ดินในสวนยางพารา โดยทางศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงร่วมกับ องค์การบริหารส่วนตำบลไม้เรียง ได้กำหนดให้ใช้แต่กำลังคนและมอเตอร์ไม่เกิน 1.5 แรงม้า เท่านั้นขุดขึ้นมาใช้ เพื่อรักษาทรัพยากรให้เหลือไว้ใช้ได้ยาวนาน เพราะถ้าอนุญาตให้นำเอาเครื่องยนต์มาใช้ก็จะทำให้หินที่มีอยู่หมดไปในระยะเวลาอันสั้น

11. ศูนย์วิสาหกิจชุมชน

ศูนย์วิสาหกิจชุมชนไม่เรียง เพิ่งเริ่มดำเนินการ ในปัจจุบันจัดเป็นศูนย์จำหน่ายผลิตผลจากกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ผลิตผลเครื่องใช้ในครัวเรือน ประเภท น้ำยาล้างจาน หินลับมีด หรือยาแพทย์แผนไทย และเอกสารประกอบการฝึกอบรมของกลุ่มต่าง เป็นต้น โดยมีนาย ขจร ทิพาพงษ์ เป็นผู้รับผิดชอบ มีพนักงานประจำศูนย์ 2 คน

โดยได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิหมู่บ้าน ซึ่งทำงานกับชุมชนและเครือข่ายชุมชนทั่วประเทศ ซึ่งจะให้ข้อมูลสนับสนุนในด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนและวิสาหกิจชุมชน

ธนาคารเพื่อการส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งมีสาขาและเครือข่ายชุมชน และกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องทั่วประเทศ และมีทุนให้การสนับสนุนในการทำอุตสาหกรรมและธุรกิจชุมชน โดยเฉพาะในด้านการเกษตร

การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ซึ่งมีศูนย์อยู่ประมาณ 1,500 แห่งทั่วประเทศ รับปากที่จะเป็นที่ประชาสัมพันธ์และวางจำหน่ายผลิตผลผลิตของชุมชน และมีทุนที่จะให้การสนับสนุนอีกด้วย

ในปัจจุบัน ศูนย์กำลังร่วมกับกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ในการสร้างบุคลากรเพื่อดำเนินงานที่ศูนย์วิสาหกิจชุมชน โดยเรียกว่า “นักวิสาหกิจชุมชน” โดยจะเน้นเอากลุ่มของบัณฑิตอาสา ที่เคยทำงานกับชุมชนมาก่อน เข้ามาฝึกอบรมให้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องวิสาหกิจชุมชน เพื่อจะทำให้การดำเนินงานของศูนย์วิสาหกิจชุมชนเป็นไปด้วยดี

12. การประสานงานของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนไม่เรียง

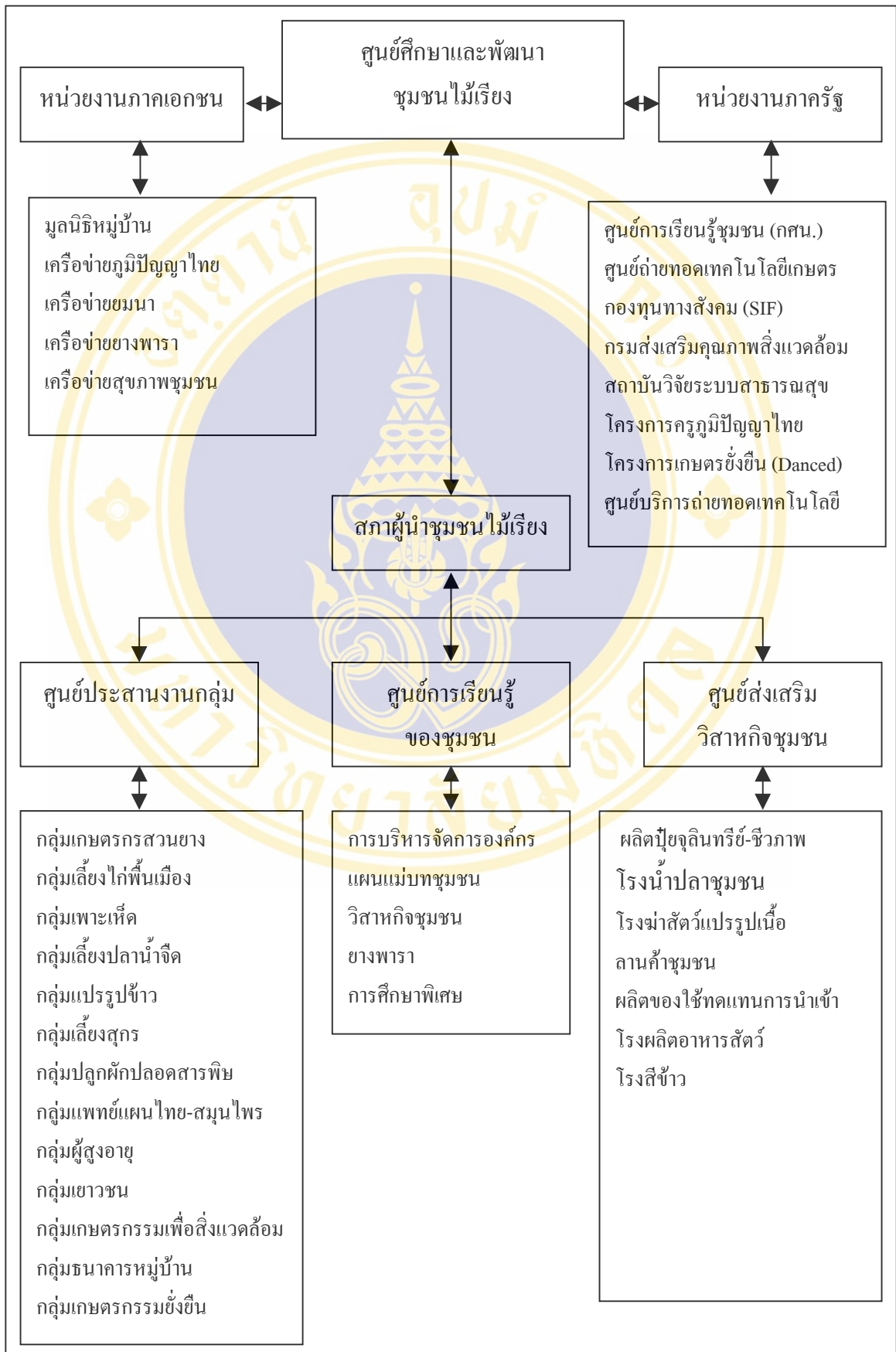
ศูนย์การศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง ซึ่งมีกรรมการบริหาร 1 ชุด ซึ่งเป็นแกนนำที่ถูกคัดเลือกมาจากหมู่บ้านละ 1 คนจะทำหน้าที่ในการบริหารงานของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง 2 ด้าน คือ ในด้านการประสานงานกับองค์กรภายนอกชุมชน และการประสานงานกับสภาผู้นำชุมชนไม่เรียง

ในด้านการประสานงานกับกลุ่มองค์กรภายนอกนั้น มีทั้งองค์กรที่เป็นภาครัฐและภาคเอกชน เพื่ออาศัยองค์กรเหล่านี้ เป็นแหล่งเงินทุน บุคลากรและแหล่งความรู้ รวมทั้งการได้รับการช่วยเหลือในเรื่องของการติดต่อประสานงานกับองค์กรอื่น ๆ ต่อไปอีก โดยที่องค์กรเหล่านั้น ได้เข้ามาร่วมด้วยความยินยอมพร้อมใจของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนพิจารณาเห็นแล้วว่า มีแนวความคิดไปในแนวทางเดียวกัน ก็จะทำให้ความร่วมมือด้วยอย่างดี โดยที่องค์กรเหล่านั้น นอกเหนือไปจากการให้ความช่วยเหลือตามโครงการขององค์กรแล้วก็ยังได้เรียนรู้จากชุมชนเช่นเดียวกัน หรือในบางกรณีก็จะเป็นการติดต่อเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ในด้านการประสานงานกับสภาผู้นำชุมชนไม่เรียงนั้น ก็จะมีหน้าที่ ในการดูแลงานของ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียงให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ โดยได้จัดตั้ง “สภาผู้นำชุมชนไม่เรียง” ขึ้นมาเพื่อให้การบริหารงานของศูนย์นั้นสามารถดำเนินไปได้ อย่างมีประสิทธิภาพและคล่องตัว โดยได้คัดเลือกมาจำนวน 40 คน จากหมู่บ้าน 8 หมู่บ้าน หมู่ละ 5 คน เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นแกนนำในหมู่บ้านนั้น ๆ ด้วย

สภาผู้นำชุมชนไม่เรียงนั้น ติดต่อกับตรงกับ ศูนย์ประสานงานกลุ่ม ศูนย์การเรียนรู้ ของชุมชน และศูนย์ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ซึ่งจะมีแกนนำในกลุ่มนั้น เมื่อมีเรื่องอะไรเกิดขึ้น แกนนำก็จะนำมาปรึกษากับสภาผู้นำชุมชนไม่เรียง สภาผู้นำชุมชนไม่เรียงก็จะพิจารณาและตัดสินใจ และนำไปปฏิบัติที่ศูนย์แห่งนั้น หรือเมื่อศูนย์มีโครงการอะไรที่จะนำไปปฏิบัติก็จะพิจารณาแล้ว กำหนดลงไปทีศูนย์แห่งใดแห่งหนึ่ง ในขณะที่สมาชิกในกลุ่มต่าง ๆ นั้น จะแสดงความคิดเห็นของตนผ่านตัวแทนของตนซึ่งเป็นแกนนำในพื้นที่นั่นเอง

ภาพที่ 4 โครงสร้างการประสานงานกลุ่มกิจกรรมชุมชนไม่เรียง

บทที่ 6

บทวิเคราะห์

การวิเคราะห์ การพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง แบ่งออกวิเคราะห์เป็นประเด็น ตามวัตถุประสงค์ คือ ลักษณะการพึ่งตนเอง ปัจจัยเงื่อนไขและอุปสรรค ในการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง โดยอาศัยหลักการแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ประกอบในการศึกษา ดังนี้

1. ลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง
2. ปัจจัยในการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง
3. เงื่อนไขในการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง
4. อุปสรรคในการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง

1. ลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง

ลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง ที่ทำให้ชุมชนเป็นที่รู้จักในฐานะของชุมชนต้นแบบของแผนแม่บทชุมชน ชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีลักษณะที่พิเศษสามารถแยกวิเคราะห์เป็น 3 ประเด็นดังนี้ คือ แนวคิด การมีส่วนร่วม และความเป็นชุมชนชนบท

1.1 การพึ่งตนเองด้านแนวคิด

แนวคิดในการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียงนั้น จากการศึกษาประวัติการดำเนินงาน แผนการดำเนินงาน และการดำเนินการในปัจจุบัน สามารถแยกพัฒนาการของแนวคิดออกเป็น 3 แนวคิด คือ

1.1.1 แนวคิดในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า (พ.ศ.2512-2535)

ในช่วงแรกของการเกิดปัญหาในชุมชน ปัญหาที่สำคัญคือ ปัญหาเรื่องราคาขางพารา ต้นยางปลูกใหม่หลังวาทภัยเมื่ออายุได้ 6-7 ปี เริ่มกรีดได้ ราคาขางกลับตกต่ำไปอยู่ที่ กิโลกรัมละ 5-7 บาท ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนอย่างหนัก บางคนถึงกับต้องขายสวนยาง หรือเปลี่ยนอาชีพ เนื่องจากชาวสวนยางไม่มีกำลังในการต่อรองราคาจากพ่อค้าคนกลาง เพราะไม่รู้ถึงข้อมูลข่าวสารและราคาในตลาดกลาง จึงตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบแก่พ่อค้าคนกลาง แต่ก็ต้องขายแม้จะต้องขาดทุน

จากปัญหานั้น แคนนำไปดูงาน ที่กรมส่งเสริมการเกษตรได้ส่งเสริมการปรับปรุงคุณภาพยางแผ่น โดยการจัดการประกวดยางแผ่นขึ้น และพ่อค้าก็ซื้อขายในงานประกวดในราคาที่สูงกว่าราคาตลาดประมาณ 1-2 บาท จึงเกิดความคิดครั้งแรกขึ้นถ้าสามารถรวมยางกันแล้วนำมาขาย ชุมชนก็จะสามารถต่อรองกับตลาดได้ แคนนำในชุมชนได้มาร่วมกลุ่มกันจัดตั้ง “กลุ่มปรับปรุงคุณภาพยางและขายยาง” ด้วยความคิดว่า เมื่อร่วมกันมาขายก็จะมีอำนาจในการต่อรองมากขึ้น โดยจะนำยางมารวมกันแล้วนำไปขายให้พ่อค้าประมุข เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แต่ทำไปได้ระยะหนึ่งก็เกิดปัญหาขึ้นอีก เนื่องจาก ความหวั่นไหวของสมาชิกที่ขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ผลผลิตที่ได้ก็มีคุณสมบัติไม่เหมือนกัน และการร่วมมือกันของกลุ่มพ่อค้า ทำให้กลุ่มต้องล้มไปในที่สุด

จากประสบการณ์ทำให้กลุ่มแคนารู้ว่า ต้องผลิตยางที่มีคุณภาพเท่านั้น จึงจะสามารถต่อรองกับพ่อค้าได้ เพราะว่าตลาดในขณะนั้นมีความต้องการยางชั้นดีสูง จึงได้หาทางแก้ โดยสรุปออกมาเป็น “กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง” สร้างโรงรมยางของชุมชนเอง โดยสมาชิกร่วมกันลงทุนสร้าง และผลิตยางแผ่นอบแห้ง (Air Dry Sheet) ในช่วงนั้น ชุมชนมีอำนาจในการต่อรองกับพ่อค้าสูง และขายได้ราคาดีกว่าท้องตลาดทั่วไป แต่ก็ทำได้เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ก็มีปัญหามาอีก

ชุมชนจึงได้ร่วมมือกันกับกลุ่มอื่น ๆ ในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช จัดตั้งเป็นเครือข่ายต่าง ๆ เป็นการขยายแนวคิดไปในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อหาแนวร่วมในการแก้ปัญหา เพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐเกี่ยวกับยางพารา โดยได้ร่างแผนแม่บทยางพาราขึ้น แต่ก็ไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาได้ด้วยสาเหตุดังที่กล่าวแล้ว เพราะแม้จะร่วมมือกันได้ แต่ปัจจัยที่ควบคุมราคาสินค้าอยู่นอกเหนืออำนาจของชุมชนที่จะกำหนดได้

แนวคิดช่วงนี้เป็นการคิดแก้ปัญหาแบบแยกส่วน คือ มุ่งที่เรื่องของปัญหาเศรษฐกิจอย่างเดียว โดยคิดว่า ถ้าผลผลิตมากขึ้น คุณภาพดีขึ้น สามารถต่อรองกับพ่อค้าได้ จะทำให้มีรายได้มากขึ้น ก็จะพึ่งตนเองได้ การดำเนินงานจึงมุ่งความสำเร็จอยู่ที่การเพิ่มรายได้ให้มากขึ้น และแนวความคิดในช่วงนี้ ครอบคลุมเพียงกลุ่มสมาชิกเท่านั้น ไม่ได้ครอบคลุมชุมชนทั้งหมด โดยในระยะแรกที่กลุ่มเริ่มประสบความสำเร็จในการขายยางในราคาที่สูงขึ้น กลุ่มไม่รับสมาชิกใหม่ เพราะเห็นว่าเป็นกลุ่มที่เห็นแก่ตัว เข้าร่วมมือเมื่อเห็นว่าได้ประโยชน์

จึงสรุปได้ว่าแนวคิดในช่วงนี้ เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เพราะเมื่อเกิดปัญหาขึ้นแล้วจึงได้ช่วยกันหาทางแก้ โดยมีประเด็นที่สำคัญอยู่ที่ การแก้ปัญหาราคายางพารา เป็นหลัก ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเกิดขอบเขตของชุมชนที่จะควบคุมได้ ทำให้ต้องมีปัญหาให้แก่อยุ่ตลอดเวลา สม่่าเสมอ

“การมุ่งเรื่องผลผลิต เพิ่มรายได้ ต้องลงทุนเพิ่ม ต้องเสี่ยงเพิ่ม ต้องเครียดเพิ่ม เพราะปัจจัยทุกอย่างอยู่เหนือการควบคุมของชุมชน ในขณะที่การลดรายจ่ายจะง่ายกว่า” (สัมภาษณ์ ประยงค์ วรรณรงค์, 2545)

ในที่สุดชุมชนจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดใหม่ เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้

1.1.2 แนวคิดเชิงรับ (พ.ศ.2536-2544)

หลังจากแนวคิดในช่วงแรกที่มุ่งแก้ปัญหาการขาดอาหาร ไม่สามารถทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ จึงกลับมาพิจารณาใหม่ จึงเห็นว่า การแก้ปัญหาเรื่องการขาดอาหารเพียงอย่างเดียว นั้น ไม่สามารถที่จะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ เพราะว่า ปัจจัยหลายอย่างเกินอำนาจของชุมชนที่จะควบคุมได้ หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนแล้ว จึงทำให้ทราบว่า การใช้จ่ายของชุมชนนั้น อยู่ในปริมาณที่สูง ทั้งที่ของบางอย่างนั้นชุมชนสามารถที่จะผลิตเองได้ จะต้องแก้ที่ตัวชุมชนเอง โดยการลดค่าใช้จ่าย ผลิตสิ่งที่จะต้องใช้ขึ้นเอง ลดการซื้อของ “เราไม่ทำเพียงอาชีพหลัก เราทำเรื่องการป้องกันปัญหา การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เรื่องทรัพยากรที่มีอยู่ก็นำมาพัฒนาใช้ประโยชน์ไปพร้อม ๆ กัน” (สัมภาษณ์ ประยงค์ วรรณรงค์, 2545)

จากการวิจัยของชุมชนได้พบว่า คนในชุมชนไม่เรียนจำนวนมาก ไม่มีโอกาสที่จะได้ไปศึกษาดูงานที่อื่น ไม่มีโอกาสในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ มาเพิ่มเติม จึงได้ตั้ง “ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียน” ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวางแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในชุมชนไม่เรียน โดยมีปรัชญาว่า “เรียนสิ่งที่ต้องการทำ ทำสิ่งที่ต้องการเรียน” เพราะว่า ความรู้ และความสามารถของคน คือ ปัจจัยสำคัญในการพัฒนา ถ้าคนไม่มีความรู้ ความเข้าใจต่อสิ่งที่ตนเองจะดำเนินการย่อมจะทำให้การดำเนินการนั้น ๆ ไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ความสามารถหรือความรู้เพียงอย่างเดียวไม่ได้ จะต้อง มีทั้งสองอย่างควบคู่กันไป

แนวคิดในช่วงนี้ จึงเป็นการเตรียมชุมชนไม่เรียนให้พร้อมที่จะรับกับสถานการณ์ทุกอย่างที่เกิดขึ้นในสังคม และในขณะเดียวกันก็พัฒนาขีดความสามารถของชุมชนให้มากขึ้นด้วย เพราะชุมชนเห็นแล้วว่า ในอนาคตจะมีการแข่งขันสูง ชุมชนจะดำรงอยู่หรือล่มสลาย ก็ขึ้นอยู่กับชุมชนเองที่มีกำลังพอที่จะแข่งขันหรือไม่ กิจกรรมตามแผนการดำเนินงานพัฒนาของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียน ในปีพ.ศ.2541-2544 จะเห็นได้ว่า เป็นการจัดการภายในชุมชนเป็นหลัก เพื่อเพิ่มศักยภาพให้กับคนในชุมชน ได้เรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพในด้านต่าง ๆ ไปพร้อมกับการทดลองปฏิบัติจริงในชุมชน กระบวนการพัฒนาได้แบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านพัฒนาบุคลากร และด้านพัฒนาเกษตรกร

ด้านพัฒนาบุคลากร สมาชิกของสภาผู้นำชุมชนไม่เรียน ทั้ง 80 คน ได้รับการฝึกอบรม โดยหลักสูตรครอบคลุมด้วย 6 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาองค์กรและเครือข่าย เพื่อให้มี

ความรู้และแนวทางในการประสานงานทั้งกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง และระหว่างกลุ่มในเครือข่ายด้านการเงินและการบัญชี เพื่อให้มีความรู้ทางการเงินการบัญชีที่สามารถนำไปใช้ในการบริหารงานองค์กรของแต่ละกลุ่ม ด้านการศึกษาเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้มีวิสัยทัศน์และมีสามัญสำนึกในการเป็นผู้นำ ด้านการฟื้นฟู เกษตรกรรมยั่งยืนและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ตระหนักถึงผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดจากสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและสวัสดิการชุมชน เพื่อให้มีความรู้ทางด้านกองทุนเพื่อที่จะได้เป็นแนวทางในการจัดสร้างกองทุนสวัสดิการชุมชน ด้านธุรกิจชุมชนและอุตสาหกรรมชุมชน เพื่อให้มีความรู้ และความสามารถในการจัดการธุรกิจชุมชน และอุตสาหกรรมชุมชนได้อย่างถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาความสามารถของเกษตรกร ได้จัดให้มีการอบรม 8 หลักสูตร เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น และพัฒนาขีดความสามารถของสมาชิกในชุมชนในการใช้ทรัพยากรทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชนให้ได้ผลประโยชน์สูงสุดและมีความยั่งยืน

ในขณะเดียวกันชุมชนก็ได้สร้างเครือข่ายเพิ่มมากขึ้น ไปสู่หลากหลายอาชีพมากขึ้น ไม่อยู่แต่กับกลุ่มทำสวนยางพาราเพียงกลุ่มเดียว เช่น เครือข่าย “ขมณา” ในระดับจังหวัด และเครือข่ายครูภูมิปัญญาไทย ในระดับประเทศ มีการประสานงาน ให้ความช่วยเหลือกันในเรื่องต่าง ๆ มากขึ้น ในขณะเดียวกันก็เป็นเหมือนเกราะกำบังภัยที่จะเข้ามาสู่ชุมชน เพราะทุกสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนนั้น ชุมชนมีอำนาจในการต่อรองมากขึ้น เนื่องจากมีแนวร่วมอยู่ทั่วประเทศ ทุกวงการ เป็นการตั้งรับทั้งจากในชุมชนเอง และลดทอนแรงกดดันจากภายนอกด้วย

สรุปได้ว่า แนวคิดในช่วงนี้ เป็นแนวคิดเชิงรับ ที่มีความเป็นองค์กรมากขึ้น การพัฒนาบุคลากร เพื่อให้ชุมชนมีบุคลากรมีความพร้อมมีความรู้ความสามารถในการดำเนินการบริหารงานต่าง ๆ ที่ชุมชนกำลังทำและจะทำในอนาคต ในขณะเดียวกันก็เป็นแกนนำในพื้นที่ต่าง ๆ การพัฒนาความสามารถของเกษตรกร ตามหลักสูตรที่จัดขึ้น ก็เป็นการอบรมให้คนในชุมชนมีความรู้ในเรื่องของเทคโนโลยีและการจัดการ เพื่อให้เกษตรกรมีขีดความสามารถในการผลิตมากขึ้น มีทางเลือกเพื่อสร้างรายได้เสริมเพิ่มขึ้น และให้มีการเรียนรู้ในบริบทต่าง ๆ มากขึ้น โดยเน้นการเรียนรู้ตัวเองคือชุมชนเป็นหลัก

1.1.3 แนวคิดเชิงรุก (พ.ศ.2545-2549)

เนื่องจากชุมชนไม่เรียง ไม่สามารถที่จะอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวแยกออกจากสังคมใหญ่ได้ ยังต้องมีการสัมพันธ์กับสังคมภายนอกชุมชน ชุมชนจึงจะตั้งรับเพียงอย่างเดียวไม่ได้ จะต้องมีการรุกด้วย แต่การรุกรุนั้นจะรุกก็เมื่อมีความเข้มแข็งของพื้นฐานของชุมชน การรุกไม่ได้หวังเพื่อที่จะขยายฐานอำนาจ แต่เป็นการรุกเพื่อรับ เช่น คนในชุมชนยังคงต้องซื้อของจากภายนอกอยู่

ดังนั้นเพื่อทดแทนการซื้อนั้น ชุมชนจำเป็นจะต้องมีการขายเป็นการทดแทนด้วย แต่จะขายในส่วนที่เกินความต้องการของชุมชน และขายให้ได้ราคาที่เหมาะสม หรือมีมูลค่าเพิ่มขึ้น

แผนการดำเนินงานในช่วง พ.ศ.2545-2549 จะมีความชัดเจนมากขึ้น ในประเด็นของแนวคิดเชิงรุก มีตัวอย่างกิจกรรมเชิงรุก เช่น

1) โรงงานผลิตกัณฑ์ยาง ของกลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง ที่จะแสวงหารูปแบบการแปรรูปยางพาราให้เป็นสินค้า ที่เพิ่มมูลค่ามากขึ้น นอกเหนือไปจากการพัฒนาผลผลิตให้มีคุณภาพเพียงอย่างเดียว

2) โรงงานทำผลไม้กระป๋อง, น้ำผลไม้ ของกลุ่มพืชผักผลไม้ปลอดสารพิษ ผลไม้ในชุมชนจำนวนหนึ่งเมื่อถึงฤดูกาลผลไม้ออกผล ก็จะออกพร้อมกับพื้นที่อื่น ๆ ทำให้ผลผลิตขายได้ราคาต่ำ การนำมาแปรรูปเป็นผลไม้กระป๋อง และน้ำผลไม้ จะทำให้สามารถเก็บไว้ได้นาน และมีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น

3) โรงงานแปรรูปเนื้อหมู เนื้อไก่ ปลา ของกลุ่มเลี้ยงสัตว์ กลุ่มเยาวชน เนื่องจากในชุมชนมีกลุ่มเลี้ยงหมู ไก่ และปลา ที่อยู่ภายใต้การดูแลของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง มีผลผลิตออกมาตลอดเวลา การจัดการกับผลผลิตที่เป็นทรัพยากรของชุมชน จึงต้องนำมาใช้ให้คุ้มค่ามากที่สุด ในการนำออกจำหน่ายก็จะผ่านขั้นตอนต่าง ๆ จากชุมชนเอง

4) โครงการแปรรูปข้าว กำหนดกิจกรรมไว้ คือ โรงสีข้าว ข้าวขาว ข้างกลิ้ง และทำเส้นขนมจีน และขนมอื่น ๆ

โครงการแปรรูปข้าวนั้น เป็นการเพิ่มมูลค่าที่เห็นได้ชัดที่สุด เพราะเมื่อผ่านขั้นตอนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ แล้ว มูลค่าของข้าวจะเพิ่มขึ้น และผลผลิตที่ผลิตได้นอกเหนือจะนำมาจำหน่ายในชุมชนเป็นการลดการไหลออกของเงินในชุมชนแล้ว ชุมชนก็จะนำออกจำหน่ายนอกพื้นที่เป็นการนำรายได้เข้าชุมชนด้วย

กิจกรรมด้านการท่องเที่ยว มีโครงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (เขาสุны) มี และโครงการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนต้นแบบ ของสภาผู้นำชุมชนไม้เรียงและครอบครัวเกษตรกร

เนื่องจากในปัจจุบัน มีหน่วยงานและสถาบัน หรือกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เข้าเยี่ยมชม และศึกษางานของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงตลอดเวลา เพื่อเป็นการสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนด้วย จึงจำเป็นต้องกำหนดกิจกรรมในด้านการท่องเที่ยวขึ้น กิจกรรมไม่ได้เน้นที่การนำรายได้เข้าชุมชน แต่ต้องการให้คนได้เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนอย่างแท้จริง

กิจกรรมเที่ยวสวนชิมผลไม้ตามฤดูกาล ก็เป็นการช่วยเหลือกลุ่มสมาชิกที่ปลูกไม้ผล เพราะในช่วงที่ผลผลิตออกนั้น จะมีผลผลิตจากที่อื่นออกมาจำนวนมากด้วย ทำให้ราคาถูก การสร้างกิจกรรมเที่ยวสวนชิมผลไม้จึงเป็นอีกทางหนึ่งที่จะช่วยเหลือชาวบ้านที่ปลูกผลไม้ได้

และศูนย์วิสาหกิจชุมชน คือ กิจกรรมเชิงรุกอย่างหนึ่ง ของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน ไม่เรียง ที่จะเข้ามาต่อสู้กับสังคมภายนอกในอนาคต โดยการนำผลผลิตของชุมชนออกจำหน่ายในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อนำรายได้เข้าสู่ชุมชน

1.2 การพึ่งตนเองบนฐานของการมีส่วนร่วม

มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนไม่เรียงที่เห็นได้ชัดประการหนึ่ง ก็คือการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนมาตั้งแต่แรกเริ่ม เนื่องด้วยสาเหตุที่สำคัญก็คือ ความรักในศักดิ์ศรี ต้องการพึ่งตนเอง ไม่ต้องการอาศัยผู้อื่น ซึ่งเป็นคุณลักษณะประการหนึ่งของคนในภาคใต้ ที่ไม่ยอมถูกรอบงำด้วยความคิดของผู้อื่น แต่จะหาทางออกด้วยตนเอง ชุมชนไม่เรียงก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ชุมชนจะมีการถกเถียง ทุกคนทุกหน่วยงานที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับชุมชน ถ้าหน่วยงานไหนมีแนวคิดเช่นเดียวกันก็จะร่วมงานด้วย แต่ถ้ามีแนวคิดไม่เหมือนกันก็จะไม่ให้ความร่วมมือ

เนื่องจากคนส่วนมากมีอาชีพหลักอย่างเดียวกัน ต้องเผชิญปัญหาร่วมกัน จึงต้องแสวงหาทางออกร่วมกัน จึงเป็นการไม่ยากที่จะรวมกลุ่มกันในการริเริ่มโครงการต่าง ๆ แม้ว่าในบางกรณีอาจจะมีปัญหาบ้าง แต่ก็สามารถแก้ไขได้ในที่สุด

รูปแบบการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียงนั้น คือ การเรียนรู้ ทำให้ชุมชนรู้เท่าทันสิ่งที่จะเกิดขึ้น และพร้อมที่จะแก้ปัญหาได้ตลอดเวลา ในขณะที่เดียวกันก็เรียนรู้ที่จะป้องกันปัญหาไปด้วยเช่นกัน โดยในหลายครั้งที่ผู้นำชุมชน ได้คาดการณ์ว่าจะเป็นอย่างไรได้อย่างแม่นยำ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล และชุมชนก็เตรียมพร้อมที่จะรับกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ในขณะที่อีกหลายพื้นที่ที่ต้องแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเพราะไม่ได้มีการเตรียมตัวล่วงหน้า

ลักษณะการทำงานของกรรมการและสมาชิกในชุมชน ใช้การมีส่วนร่วมเป็นหลัก แม้ว่าจะมีผู้ติดตามดูแลจำนวนหนึ่ง แต่กิจกรรมที่สำเร็จได้ของชุมชนนี้เห็นได้ว่า เกิดจากการมีส่วนร่วม 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในการปรับเปลี่ยนแนวคิด

สิ่งสำคัญในการดำเนินกิจกรรม คือการมีแนวคิดที่เป็นของตนเอง เพราะกิจกรรมที่สามารถดำเนินไปได้ด้วยดีนั้น จำเป็นที่จะต้องมีแนวคิดที่ชัดเจน เป็นอิสระในการกระทำตามแนวคิด การที่สมาชิกมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการปรับเปลี่ยนแนวคิด จะทำให้สมาชิกมีความชัดเจนในกิจกรรมของตนเองว่ามีเป้าหมายอย่างไร

และกลุ่มแกนนำของชุมชนไม้เรียงนั้น เป็นเพื่อน เป็นญาติพี่น้องกันมาก่อน เคยประสบปัญหาอย่างเดียวกัน มีความทุกข์ยากลำบากมาด้วยกัน เมื่อกลุ่มเริ่มปรับเปลี่ยนแนวคิด ก็เกิดการเปลี่ยนแนวคิดไปพร้อม ๆ กัน

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการสรุปปัญหาและหาทางแก้ปัญหา

เนื่องจากคนในชุมชนมีปัญหาที่เหมือนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาชีพหลัก คือสวนยางพารา เมื่อมีอะไรเกิดขึ้นก็จะกระทบกับชุมชนตลอดเวลา แม้แต่ปัญหาระดับโลกก็ส่งผลกระทบต่อชุมชนเช่นกัน ชีวิตของชุมชนขึ้นอยู่กับราคายางพาราเป็นเวลานาน โดยที่ชุมชนไม่สามารถจะจัดการอะไรได้ ไม่สามารถควบคุมราคาในท้องตลาดได้ตามความเหมาะสม ซึ่งชุมชนเห็นแล้วว่า นี่คือนิปัญหา ของชาวไม้เรียงและชาวสวนยางพาราทั่วประเทศไทย

จากการเห็นปัญหาร่วมกันนี้เอง ทำให้ผู้นำชุมชนและแกนนำคนอื่น ๆ อีกหลาย ๆ คน ได้มาร่วมกันคิดหาทางแก้ปัญหา การร่วมมือกันในการสรุปปัญหาและหาทางแก้ จึงเป็นการระดมความคิดของคนทั้งชุมชน ทำให้ได้คำตอบใกล้เคียงความจริงมากที่สุด ทำให้มีความชัดเจนในการวางแผนแก้ไขปัญหา

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม

ชุมชนไม้เรียงมีการวางแผนดำเนินกิจกรรมอย่างชัดเจน ตั้งแต่แรกเริ่มตั้ง “กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง” ในเวลาต่อมาเมื่อเกิดมี “ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง” การมีส่วนร่วมของสมาชิกจะผ่านทางสภาผู้นำชุมชนไม้เรียง ซึ่งมาจากหมู่บ้านต่าง ๆ ทำให้ทุกหมู่บ้าน ทุกกลุ่มกิจกรรมในชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายแผนการดำเนินงานของชุมชนอย่างแท้จริง

และแม้แต่ในระดับของกิจกรรมกลุ่มย่อยก็มีการประชุมกันเพื่อสร้างข้อตกลง กฎกติกาต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มตั้งกลุ่ม ทุกกิจกรรมจึงต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจกันของคนในชุมชน เพื่อให้กิจกรรมนั้น ๆ สามารถดำเนินไปได้ตามวัตถุประสงค์

ขั้นตอนที่ 4 การดำเนินกิจกรรม การลงทุน การได้รับผลประโยชน์ กิจกรรมทุกอย่างของชุมชนไม้เรียง ไม่ได้เป็นกิจกรรมที่ทำขึ้นเพื่อแจกแก่สมาชิก แต่เป็นการร่วมลงทุนกันของสมาชิก เช่น การเก็บค่าหุ้นในการสร้างโรงรมยาง กิจกรรมทุกอย่างจึงเป็นการร่วมกันลงทุนโดยสมาชิกเป็นหลัก เมื่อได้รับผลประโยชน์ก็จะได้รับเหมือน ๆ กัน ทำให้ไม่มีความสงสัยในเรื่องของการแบ่งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล สภาผู้นำชุมชนไม้เรียง จะมีการประชุมกันอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง โดยมีจุดประสงค์หลัก ก็เพื่อสรุปผลการดำเนินงานของกิจกรรมต่าง ๆ รับฟังปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อนำไปแก้ไข และในขณะเดียวกันก็เป็นการติดตามการดำเนินงานของกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนด้วย

จากการมีส่วนร่วมทั้ง 5 ขั้นตอนนี้ ทำให้กิจกรรมของชุมชนไม่เรียงสามารถทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในที่สุด เพราะจะเป็นการพัฒนาชุมชนทั้งหมด ไม่ได้เป็นการพัฒนาที่เกิดจากส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ทำให้ทุกปัญหาที่มีอยู่ในชุมชนได้รับการแก้ไขไปพร้อม ๆ กันกับการพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้

1.3 การพึ่งตนเองบนฐานของความเป็นชุมชนชนบท

การพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง เป็นการพึ่งตนเองบนฐานของการเรียนรู้ มิใช่เป็นการพึ่งตนเองบนฐานแห่งความมีพร้อมแห่งวัตถุสิ่งของหรือทรัพย์สิน นั่นก็คือ พร้อมที่จะเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ตามทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท (TERMS) 5 ประการ คือ การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี (T) การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ (E) การพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ (R) การพึ่งตนเองทางจิตใจ (M) การพึ่งตนเองทางสังคมวัฒนธรรม (S) ดังนี้

1.3.1 การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี ของชุมชนไม่เรียง

ในอดีตการพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยี นั้นต่างคนต่างแสวงหา ทำให้เทคโนโลยีในการผลิตมีขอบเขตจำกัด หรือในบางครั้งก็ต้องพึ่งพาภายนอก ชุมชนจึงได้เรียนรู้เทคโนโลยีดั้งเดิมของชุมชนตนเอง และนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพสิ่งแวดล้อม และตามความต้องการของตลาด ส่งผลให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยีได้มากขึ้น

จากการปรับปรุงเทคโนโลยี ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการผลิตได้มากขึ้น พร้อมกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ได้คุ้มค่าและยั่งยืนมากขึ้น

1.3.2 การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ ของชุมชนไม่เรียง

ชุมชนไม่เรียงไม่ใช่ชุมชนที่มีความร่ำรวย มีทรัพย์สินสมบัติเหลือกินเหลือใช้ หรือมีธุรกิจใหญ่โต แต่ชุมชนได้มีการเรียนรู้ที่จะทำให้เศรษฐกิจของตนดีขึ้น เช่น การเพิ่มคุณภาพในด้านการผลิตขาย ให้ได้ราคาดี ในขณะที่เดียวกันก็พยายามที่จะลดค่าใช้จ่ายในส่วนที่สามารถลดได้ เช่น การเลี้ยงไก่ไว้กินเอง หรือเหลือไว้ขาย การปลูกผักปลอดสารพิษ เป็นการลดอัตราเสี่ยงกับการเป็นโรค เป็นการลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ให้น้อยลงด้วย เพราะว่าค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการรักษาโรคของชุมชนไม่เรียงมากเป็นอันดับสองรองจากอาหารการกิน การเลี้ยงปลาไว้กินเอง การผลิตสิ่งของที่จำเป็นต้องใช้ทดแทนการนำเข้า เช่น น้ำยาซักผ้า น้ำยาล้างจาน เป็นต้น ช่วยลดค่าใช้จ่ายให้น้อยลง เท่ากับการเพิ่มรายได้เช่นกัน

การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจที่เห็นได้ชัดก็คือ การพึ่งตนเองได้ในระดับครัวเรือน ที่สามารถลดค่าใช้จ่ายลงได้ หรือมีอาหารสำหรับบริโภคในครัวเรือน ในบางครอบครัวก็อาจทำเป็นธุรกิจขนาดเล็กเพื่อไว้ขายให้กับคนในชุมชน ไม่นั้นทำขายคนนอกชุมชน ทำให้ไม่ต้องลงทุนสูง และไม่เกิดการเสี่ยงกับการขาดทุน เพราะได้เก็บข้อมูลการใช้จ่ายของคนในชุมชนไว้ก่อนแล้ว แม้ว่าจะรายได้จะไม่ไต่มาขึ้นเป็นจำนวนมาก แต่สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ก็คือ การลดลงของจำนวนหนี้ของคนในชุมชน

1.3.3 พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ ของชุมชนไม้เรียง

บริเวณชุมชนไม้เรียงเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ พระกอบไปด้วยป่าและเขาเป็นจำนวนมาก มีสายน้ำไหลผ่าน มีทุ่งนาที่ยังอุดมสมบูรณ์ มีกุ่มหอยปูปลาอยู่ในน้ำที่ยังหามาบริโภคได้ แต่เนื่องจากความจำกัดของพื้นที่ เมื่อมีการขยายชุมชนกว้างขึ้น มีคนเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น ทำให้ชุมชนต้องหาวิธีในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยการวางแผนควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและมีความยั่งยืน เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด และเมื่อทรัพยากรสมบัติที่ดินถูกแบ่งออกเป็นแปลงเล็ก ๆ ทำให้ชุมชนต้องหาวิธีในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง ให้มีความยั่งยืน พร้อมกับการเลือกผลิตให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เช่น การปลูกผลไม้ หรือพืชที่มีความเหมาะสมทางสภาพแวดล้อม มีการวางแผนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพึ่งตนเอง 4 ขั้นตอน (ชุดิมา แสงเงิน :2545) คือ ความตระหนักในปัญหา การคิดวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดทางเลือกที่เหมาะสม และการดำเนินงาน ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น

1.3.4 การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ ของชุมชนไม้เรียง

ทุนเดิมของชุมชน คือความเป็นชุมชนที่มีจิตใจรักการเรียนรู้ และเตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ตลอดเวลา การถ่ายทอดความรู้บางอย่างได้ผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมความเชื่อเรื่อง “ครูหมอ” ที่ทำให้ความรู้บางอย่างยังคงได้รับการสืบทอดมาเป็นระยะเวลานาน และเพราะเป็นชุมชนที่มีใจเปิดกว้าง พร้อมทั้งจะรับความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ปฏิเสธคำแนะนำจากผู้อื่น พร้อมทั้งจะนำมาพิจารณาด้วยใจที่เป็นกลาง และยึดอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล และสภาพความเป็นจริง ถ้าสิ่งนั้นมีประโยชน์กับทางชุมชนก็จะนำมาใช้ แต่ถ้าเห็นว่าไม่มีประโยชน์ก็จะเลือกหาหนทางอื่นต่อไป ในขณะที่เดียวกันก็มีใจกว้างพอที่จะให้การช่วยเหลือผู้อื่นด้วย

จิตใจแห่งการเรียนรู้จะเห็นได้จากปรัชญาของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงที่ว่า “เรียนในสิ่งที่ต้องรู้ และเรียนในสิ่งที่ควรรู้” การพึ่งตนเองที่สำคัญของชุมชนไม้เรียง ก็คือความพร้อมที่จะเรียนรู้ตลอดเวลาตามปรัชญาของตนเอง ทำให้ชุมชนสามารถตอบรับกับเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือวางแผนที่จะรับกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ในขณะที่เดียวกันก็เรียนรู้ที่จะสร้าง

ภูมิคุ้มกันให้กับตัวเองด้วย และเรียนรู้เพื่อที่จะพัฒนาการเรียนรู้ของตนไปเช่นเดียวกัน โดยเห็นได้จากการปรับเปลี่ยนปรัชญาของศูนย์เดิมคือ “เรียนสิ่งที่ต้องการทำ ทำสิ่งที่ต้องการเรียน” แต่เมื่อมีสถานการณ์ต่าง ๆ ปัจจัยหลาย ๆ ด้าน ทำให้ศูนย์ต้องปรับเปลี่ยนปรัชญาของตนเองเป็น “เรียนในสิ่งที่ต้องรู้ และเรียนในสิ่งที่ควรรู้”

จากประสบการณ์และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ตัวบุคคลและชุมชนได้ประสบมา ทำให้ชุมชนต้องมีการปรับเปลี่ยนด้านจิตใจ ให้สามารถพึ่งตนเองให้ได้ โดยเริ่มที่จิตใจที่กล้าหาญ และอดทน และเสียสละ ให้คนในชุมชนกล้าเสี่ยงที่จะลองผิดลองถูก แม้ในบางครั้งต้องประสบกับความล้มเหลว แต่ก็ไม่เคยย่อท้อ และได้ถือเอาความผิดพลาดนั้นเป็นบทเรียนในการพัฒนาต่อไป เช่น กลุ่มผู้นำได้นำที่ดินของตนไปเป็นหลักประกันในการกู้เงินจากธนาคารไทยพาณิชย์ เพื่อนำมาใช้ในการดำเนินโครงการโรงรมยางของชุมชนในระยะแรกเริ่ม โดยที่ไม่มีใครสามารถให้การประกันได้เลยว่ากิจกรรมที่กำลังทำอยู่จะประสบความสำเร็จแน่นอน ในบางครั้งผู้นำอาจจะต้องเสียเวลา เสียผลประโยชน์ เพื่อจุดประสงค์การพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้นจะเห็นได้ว่า การพัฒนานั้น จำเป็นจะต้องมีการเสียสละบางอย่าง จึงจะสามารถประสบผลสำเร็จได้

การพึ่งตนเองทางด้านจิตใจของชุมชนไม้เรียงนั้น อาจจะไม่ใช่สิ่งที่ตัวบุคคลสร้างขึ้น แต่เป็นเพราะถูกสถานการณ์บังคับ ให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนเพื่อความอยู่รอดของตนเองและสังคม ดังนั้น การผ่านเหตุการณ์ความสูญเสีย และอุปสรรคจำนวนมาก มาเป็นระยะเวลาอันนาน ทำให้คนในชุมชนไม้เรียงจึงสามารถพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ

1.3.5 การพึ่งตนเองได้ทางสังคม ของชุมชนไม้เรียง

ชุมชนไม้เรียง เริ่มจากการมาอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนญาติพี่น้องเพียงไม่กี่สกุล แม้เมื่อมีการเข้ามาอยู่ของคนมากขึ้น ก็กลายเป็นคนกลุ่มเดียวกัน ชุมชนมีผู้นำ ที่มีคุณลักษณะของผู้นำตามธรรมชาติ มีความรู้ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ มีลักษณะประนีประนอมสูง และมีเครือข่ายมาก เมื่อเริ่มทำกิจกรรมจึงได้รับการร่วมมือมาก ทำให้ชุมชนไม้เรียงสามารถพึ่งตนเองได้ และสังคมที่เกี่ยวเนื่องกันเป็นเครือข่ายทั้งภายในชุมชน และเครือข่ายนอกชุมชน ทำให้เกิดความเข้มแข็ง เกิดการเรียนรู้และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือกัน การพึ่งตนเองได้ทางสังคมของชุมชนไม้เรียง จึงเห็นได้ชัดจากความมั่นคงของกิจกรรมของชุมชนไม้เรียง หรือ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงนั่นเอง

ผู้นำชุมชน เคยผ่านการศึกษาดูงานจากสถานที่ต่าง ๆ มากมาย จนเป็นที่ยอมรับจากสังคมภายนอก โดยจะเห็นได้จากรางวัลเชิดชูเกียรติคุณจำนวนมาก และได้รับเชิญให้ไปบรรยายในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และมีแกนนำอีกหลายคน ในขณะที่คนในชุมชนจำนวนหนึ่งก็มีใจที่เปิดกว้างสำหรับการหาทางออกให้กับชุมชน ยินดีที่จะลองผิดลองถูกโดยไม่กลัวความผิดพลาด

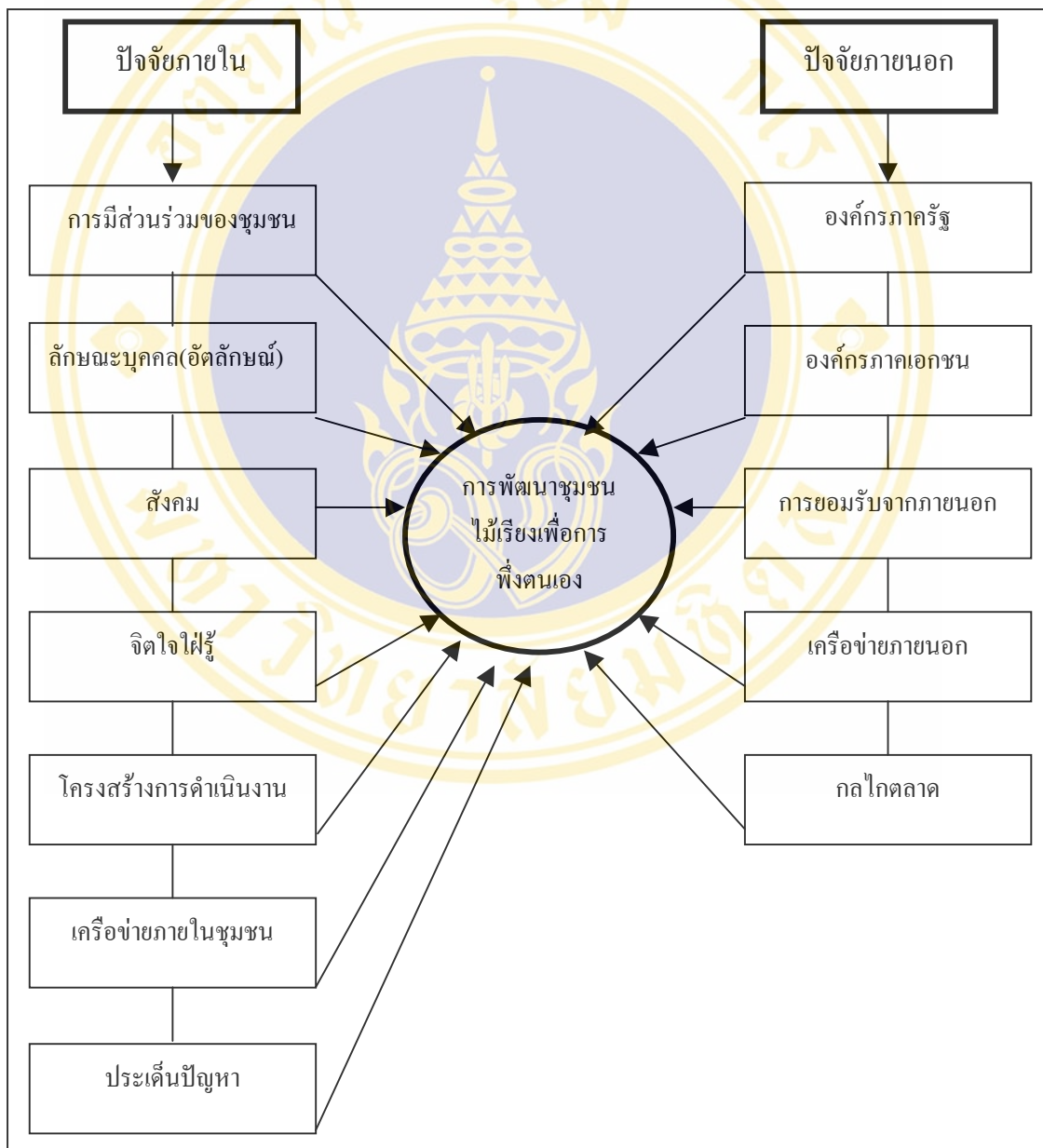
และคนในชุมชนมีความรักในศักดิ์ศรีของตนเอง เกิดขบวนการถูกเอารัดเอาเปรียบ จึงพยายามหาหนทางในการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา ไม่เฝ้ารอการช่วยเหลือจากผู้อื่น หรือจากรัฐบาลเพียงอย่างเดียว

2. ปัจจัยในการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง

การพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียงนั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยปัจจัยหลายประการ ซึ่งปัจจัยเหล่านั้นได้เป็นตัวกระตุ้น หรือส่งเสริมให้การพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียงดำรงอยู่ในปัจจุบัน โดยจะแยกวิเคราะห์เป็น 2 ประเด็น คือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

ภาพที่ 5 ปัจจัยในการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง

จากรูปภาพจะเห็นได้ว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนไม่เรียงเพื่อการพึ่งตนเองนั้น แยกออกเป็น 2 ประเด็นใหญ่ แต่ละประเด็นจะมีประเด็นย่อยอีกลงไปอีก ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ ต่างก็มี

ความสัมพันธ์ต่อเนื่องถึงกัน เมื่อปัจจัยอย่างหนึ่งมีความเปลี่ยนแปลง ก็จะส่งผลไปยังปัจจัยตัวอื่นด้วย

2.1 ปัจจัยภายใน

ปัจจัยภายในที่ทำให้ชุมชนไม่เรียงพึ่งตนเองได้นั้นประกอบด้วย

2.1.1 การมีส่วนร่วมของชุมชน

ถือว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากความสำเร็จหรือล้มเหลวของชุมชนในปัจจุบันนั้น ขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญ ในระยะแรกที่กลุ่มเริ่มดำเนินการนั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนยังมีน้อย ทำให้กิจกรรมในช่วงต้นเช่น กลุ่มปรับปรุงคุณภาพยางและขายยาง ต้องประสบกับความล้มเหลว เนื่องมาจากการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วย แต่ในการดำเนินงานในระยะหลังจากเกิดกลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง กลุ่มเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนมากขึ้น ทำให้กิจกรรมต่าง ๆ กลายเป็นกิจกรรมของคนทั้งชุมชน กิจกรรมที่เกิดขึ้นจะส่งผลต่อชุมชนทั้งหมด ทำให้ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรม เป็นปัจจัยให้กิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินการไปได้ และประสบผลสำเร็จตามความต้องการ

2.1.2 ลักษณะบุคคล (อัตลักษณ์)

ลักษณะของบุคคลในชุมชนไม่เรียง คือ ความเป็นคนกล้าหาญ อดทน และเสียสละ ไม่กลัวกับการเปลี่ยนแปลง กล้าที่จะเสี่ยง เพื่อให้ได้รู้ถึงปัญหาและทางแก้ที่แท้จริง โดยไม่รอคอยให้ผู้อื่นบอก แต่จะแสวงหาคำตอบด้วยประสบการณ์ตรง แม้ในบางครั้งเกิดความผิดพลาด แต่ที่ได้มาก็คือความรู้ และจิตใจที่หนักแน่นขึ้น

จากความเป็นคนกล้า เป็นปัจจัยให้ชุมชนสามารถต่อสู้กับ แรงกดดันจากภายนอกที่เข้ามาสู่ชุมชนด้วยกระบวนการต่าง ๆ ทั้งจากหน่วยงานรัฐ หรืออุปสรรคอื่น ๆ เมื่อมีความต้องการอะไรก็ตัดสินใจทำได้ด้วยตัวของชุมชนเอง ไม่กลัวว่าจะเกิดผลอย่างไร หลายครั้งที่ชุมชนได้ถูกเข้าใจผิดจากภายนอก เช่น การถูกหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ยุคใหม่ ซึ่งไม่ทำในสิ่งที่รัฐต้องการให้ทำ แต่ทำในสิ่งที่ตนเองต้องการทำ ถ้าขาดความมั่นคงทางจิตใจแล้วก็จะดำเนินกิจกรรมมาจนถึงปัจจุบันนี้ไม่ได้

ลักษณะเด่นของคนในชุมชนไม่เรียง จะเห็นได้ชัดในตัวของผู้นำชุมชน ที่ได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอกเป็นอย่างมาก มีคุณลักษณะของการเป็นผู้นำตามธรรมชาติ คือเป็นผู้มีความรู้ มีความสามารถ มีวิสัยทัศน์ กล้าคิดกล้าทำ และกล้าที่จะนำเสนอความคิดของตนอย่างชัดเจน รู้จักใช้คน และใช้กุศโลบายในการทำงาน และลักษณะที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งนายประยงค์ รณรงค์ พูดว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ก็คือ ผู้ที่จะเสียสละตนเองเพื่อสังคมได้นั้นจะต้องจัด

การเรื่องของตนเองให้เรียบร้อยเสียก่อน หมายถึงต้องจัดการครอบครัวให้ได้เสียก่อน ซึ่งนาย ประยงค์ รณรงค์ ได้ทำในส่วนนี้สมบูรณ์แล้ว เพราะลูกทุกคนได้จบการศึกษาและมีการมีงานทำหมดแล้ว ฐานะทางบ้านก็ไม่ลำบาก ภรรยาก็สามารถที่จะอยู่ได้แม่นายประยงค์ จะใช้เวลาไปในการทำงานเพื่อสังคม นายประยงค์เอง เพียงอยู่อาศัยในบ้านเท่านั้น ส่วนกิจการต่าง ๆ ได้มอบให้ภรรยา และลูกเป็นผู้จัดการ

ปี พ.ศ.2543 นายประยงค์ได้รับคัดเลือกจากมูลนิธิหมู่บ้านให้ไปดูงานด้านการเกษตร การสหกรณ์ กองทุนชุมชน อุตสาหกรรมชุมชน ในประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรปเป็นเวลา 1 เดือน ก็เป็นการเพิ่มประสบการณ์และความรู้ได้อย่างมาก ทำให้ได้เห็นแนวทางในการบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนได้ชัดเจนขึ้น

นอกจากจะเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนแล้ว นายประยงค์ ก็ยังเป็นที่ยอมรับของสังคมภายนอกอีกด้วย จะเห็นได้จากการได้รับรางวัลต่าง ๆ มากมาย เช่น

1 เมษายน 2530 ได้รับโล่เชิดชูเกียรติและการประกาศเกียรติคุณจากกระทรวงมหาดไทย ในฐานะเป็นผู้นำอาชีพก้าวหน้า มีความรู้ ความสามารถ ทุ่มเทการยกย่องสรรเสริญ

15 ธันวาคม 2537 ได้รับโล่เชิดชูเกียรติและการประกาศเกียรติคุณ ในฐานะประกอบคุณความดี เสียสละเพื่อส่วนรวม และสร้างสรรค์ความเจริญแก่ท้องถิ่น และสมควรได้รับการยกย่อง เป็นคนดีศรีสังคม

15 ธันวาคม 2537 ได้รับโล่เชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ในฐานะได้ให้การสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของชาติให้เป็นที่ประจักษ์

ธันวาคม 2537 ได้รับโล่เชิดชูเกียรติและการประกาศเกียรติคุณจากกรมส่งเสริมการเกษตร ในฐานะเป็นเกษตรกรดีเด่นระดับจังหวัด อาชีพทำสวนปี 2537-2538

24 กุมภาพันธ์ 2541 ได้รับโล่เชิดชูเกียรติและการประกาศเกียรติคุณจากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ในฐานะเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางสังคมวัฒนธรรมสาขาภูมิปัญญาชาวบ้าน (การผลิตและบริโภค)

12 เมษายน 2544 ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติในฐานะครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1

นอกจากนี้ยังได้รับการเชิญจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เพื่อไปเป็นวิทยากรอีกจำนวนมาก

รางวัลเหล่านี้เป็นสิ่งส่งเสริมให้มีความตั้งใจในการทำงาน ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้ได้รับความรู้กว้างขวางมากขึ้น ได้เครือข่ายในการติดต่อสื่อสารมากขึ้นเช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่น่ามาใช้ในการพัฒนาชุมชน

นอกจากตัวผู้นำแล้ว แกนนำคนอื่น ๆ ก็มีความสำคัญ โดยเฉพาะแกนนำกลุ่มแรกที่เป็คนเริ่มก่อตั้งนั้น ได้มีความตั้งใจจริง ได้เสียสละทั้งเวลา และกำลังทรัพย์ กำลังกาย ในการขับเคลื่อนให้กิจกรรมของชุมชนเป็นจริงขึ้นมา แม้จะเจอปัญหานานัปการแต่ไม่เคยท้อถอย กลับนำสิ่งเหล่านั้นเป็นบทเรียนในการพัฒนาต่อไป และตลอดเวลาที่ผ่านมาไม่ได้ละทิ้งไปไหน ยังคงทำงานต่อไปอย่างตั้งใจ

ในขณะที่เดียวกันก็พัฒนาตนเองทั้งด้านความรู้ ความสามารถ อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้การช่วยเหลือสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ก็ยังเป็นกำลังสำคัญในการคอยให้การเรียนรู้แก่ผู้ที่มาศึกษาบทเรียนของชุมชน

และในชุมชนไม้เรียงนั้น มีกลุ่มชาวบ้านที่ให้ความสนใจในเรื่องของการพัฒนาการเมืองการปกครอง ติดตามการเปลี่ยนแปลงในสังคมภายนอกอยู่เสมอ เมื่อมีกิจกรรมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน การชักชวนเข้ามามีส่วนร่วมจึงไม่ใช่เรื่องยาก เนื่องจาก มีความสนใจส่วนตัวอยู่แล้ว ยิ่งถ้าได้รับการยอมรับให้เป็นคนสำคัญ หรือเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็จะยินดีเข้าร่วมอย่างเต็มที่ แต่ถ้าเมื่อรู้สึกว่าจะต้องเป็นผู้ทำงานตามคำสั่งของคนอื่น ก็จะรู้สึกไม่พอใจ ดังนั้น การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน จึงได้กระจายความรับผิดชอบไปสู่พื้นที่ในชุมชนอย่างทั่วถึง ทำให้ทุกพื้นที่ที่มีความสำคัญเท่ากัน เหมือนกับพื้นที่ที่ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงตั้งอยู่

2.1.3 สังคม

ลักษณะทางสังคมของชุมชนไม้เรียงก็เป็นปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ทำให้การพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง ดำรงอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ได้ถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานของชุมชน เช่น วัฒนธรรม “แชร์แรงงาน” หรือ “ซอมมือ” คือ สถานที่ขยายแนวคิดในระยะแรกที่กลุ่มแกนนำใช้เป็นเวทีในการปราชัยเป็นเวลาประมาณ 2 ปี เพื่อหาแนวร่วมในการสร้างกลุ่ม ซึ่งสถานที่นี้เหมาะในการใช้พูดคุย ในขณะที่พักรับประทานอาหาร หรือในขณะที่ทำงานก็จะพูดคุยกันได้สะดวก เพราะมีความเป็นกันเองไม่เป็นทางการ ทุกคนสามารถที่จะแสดงความคิดเห็นของตนได้อย่างเต็มที่

ซึ่งวัฒนธรรมการแชร์แรงงานนี้ มีมานานแล้ว และเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน คือ ถ้าใครที่ไม่ช่วยเหลือเพื่อน สนใจแต่งานของตนเอง ไม่เข้ากลุ่มกับคนอื่น ไม่คบเพื่อนฝูง สังคมก็จะกล่าวหาว่าเป็น “โหมไม่เข้าท่า”

ชุมชนไม่เรียงเป็น ชุมชนพุทธ มีผู้นับถือศาสนาพุทธเกือบทั้งชุมชน เพราะฉะนั้น หลักคำสอนทางพุทธศาสนาก็มีส่วนสำคัญในการปลูกฝังจิตใจ ให้คนไม่เรียงมีความสามัคคีกัน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เอื้ออาทรต่อกัน รู้จักหาสาเหตุของปัญหา และวิธีแก้ปัญหา ผู้นำชุมชน ก็เคยบวชเรียนเป็นเวลา 2 ปี จนสอบได้นักธรรมตรี และเมื่อลาสิกขาออกมาแล้วก็ยังสนใจศึกษาต่อ และสอบได้นักธรรมศึกษาโท ทำให้มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาในระดับหนึ่ง และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเองและชุมชนในปัจจุบัน

กระบวนการเรียนรู้ ตั้งแต่สมัยถ่ายทอดสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งอดีตจนพัฒนามาเป็นวัฒนธรรม การเรียนรู้ และปลูกฝังพฤติกรรมให้แก่คนรุ่นต่อ ๆ มา ดังวิสัยทัศน์ของไม่เรียงว่า “ประชากรอยู่ดีมีกิน มีคุณธรรม มีคุณภาพพร้อมดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ ของความเป็นชนบทสังคมเอื้ออาทร องค์กรชุมชนเข้มแข็ง เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีอาชีพมั่นคง เกษตรกรรมยั่งยืน ภายใต้อิทธิพลของพระพุทธศาสนา และสิ่งแวดล้อมสมดุล” เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอีกประการหนึ่งของการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง เพราะการแก้ปัญหาของชุมชนไม่เรียงจะประกอบด้วย การเรียนรู้ ด้วยการฝึกอบรม การดูงาน แล้วนำมาประจักษ์ร่วมกันในการวางแผน และนำไปสู่การปฏิบัติจริง พร้อมกับการประเมินผล และพัฒนาไปพร้อมกัน จะเห็นได้ว่า หลังจากผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ วัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ กลายเป็นวิถีชีวิตอย่างหนึ่งของชุมชนไม่เรียงในปัจจุบัน

2.1.4 จิตใจใฝ่รู้

ชุมชนไม่เรียง มีคุณสมบัติเด่นประการหนึ่ง ที่ทำให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนสามารถพัฒนาและดำเนินการไปได้ นั่นก็คือ จิตใจใฝ่รู้ ใฝ่รู้จากการเรียนรู้แล้วนำไปลองปฏิบัติ มีการลองผิดลองถูกตลอดเวลา ทำให้เกิดความรู้ในประเด็นปัญหาต่าง ๆ อย่างชัดเจนเพราะได้มีการทดสอบแล้ว ดังนั้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางชุมชนได้กำหนดขึ้น จึงต้องเริ่มต้นด้วยการเรียนรู้ของกลุ่มแกนนำ และเมื่อกลุ่มสมาชิกในกลุ่มกิจกรรมย่อยต้องการที่จะเข้าร่วมกิจกรรม ก็ต้องมีการเสริมความรู้ ความสามารถในเรื่องนั้น และในขณะที่ทำก็ใฝ่รู้เข้าไปด้วยนอกเหนือจากผลงาน

จิตใจใฝ่รู้นี้เอง ทำให้ชุมชนได้ขยายวงกว้างออกสู่ภายนอกชุมชน นอกเหนือจากการเรียนรู้ตัวเอง คือ เรียนรู้ปัญหาและหาทางแก้ปัญหาให้ชุมชนแล้ว ก็ยังมองไกลถึงปัญหาระดับมหัพภาค หรือระดับสังคมที่กว้างขึ้น เช่น การแก้ปัญหาาราคายางพาราที่ได้พยายามหาหนทางที่จะแก้ปัญหาในระดับประเทศ โดยการวางแผนแม่บทยางพาราขึ้น หรือการแก้ปัญหาเรื่องข้าวของพื้นที่อื่น ๆ จากการเข้าไปเกี่ยวพันเรียนรู้กับกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ต่าง ๆ ทำให้ชุมชนได้เห็นถึงความหลากหลายของปัญหา และวิธีการแก้ปัญหาในพื้นที่ต่าง ๆ และได้นำมาประยุกต์ใช้กับกิจกรรมของชุมชนเอง

2.1.5 โครงสร้างการดำเนินงาน

โครงสร้างการดำเนินงานของชุมชนไม้เรียง มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จากอดีตซึ่งมีกิจกรรมที่สำคัญเพียงกิจกรรมเดียวคือ กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง ทำให้มีคณะกรรมการเพียง 1 ชุดเท่านั้น ซึ่งโดยมากแล้วชุมชนทั่วไปก็จะมีกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่ชุมชนไม้เรียงหลังจากได้ตั้งศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง และมีคณะผู้บริหาร 1 ชุด และได้ขยายขอบเขตของกิจกรรมให้กว้างออกไป และมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทำให้ต้องเพิ่มคณะที่ต้องดูแลเนื่องจากคณะผู้บริหารศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง ไม่สามารถที่จะดูแลได้หมด จึงได้นำเอาแกนนำจากหมู่บ้านต่าง ๆ มาตั้งเป็น สภาผู้นำชุมชนไม้เรียง ซึ่งเป็นกุสโลบายที่สำคัญในการทำงาน เนื่องจากเมื่อได้กลุ่มคนเหล่านี้เข้ามาทำงาน ก็เท่ากับมีผู้ที่จะดูแลกิจกรรมในหมู่บ้านต่าง ๆ มากขึ้น มีผู้ที่จะช่วยขยายแนวคิดของศูนย์ให้กว้างออกไปถึงชาวบ้านในหมู่บ้านนั้นได้ดี กว่าที่จะให้ผู้บริหารศูนย์ศึกษาต้องลงไปด้วยตนเอง แต่สมาชิกสภาผู้นำชุมชนไม้เรียงนั้น บางคนอาจจะเป็นผู้บริหารศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงด้วย เนื่องจากคณะผู้บริหารได้ตั้งขึ้นก่อน ในโครงสร้างการบริหารงาน จึงให้สภาผู้นำชุมชนไม้เรียงอยู่ภายใต้การดูแลของคณะผู้บริหารอีกทีหนึ่ง แต่ในการทำงานต่าง ๆ โดยแท้จริงแล้ว จะเป็นการร่วมกันทำทั้งหมด โดยการขับเคลื่อนงานทุกอย่าง จะผ่านสภาผู้นำชุมชนไม้เรียงเป็นหลัก

โครงสร้างการดำเนินงานถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กิจกรรมของชุมชนไม้เรียงดำเนินไป ในระยะแรกที่เริ่มรวมกลุ่มอาจจะไม่มีความซับซ้อนมากนัก แต่เมื่อมีกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีผู้ทำงานมากขึ้น จึงได้เกิดคณะทำงานต่าง ๆ ขึ้นมา นอกเหนือจากคณะผู้บริหารและสภาผู้นำชุมชนไม้เรียงแล้ว ยังมีกรรมการกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ อีก ทำให้โครงสร้างการดำเนินงานของชุมชนไม้เรียงขยายวงกว้างออกไปสู่หมู่บ้านต่าง ๆ ทำให้เกิดพลังเป็นปึกแผ่น เพราะกลุ่มแกนนำและกรรมการเหล่านั้นจะเป็นผู้ช่วยอย่างดีในการดูแลกิจกรรม และขยายความคิดลงไปสู่ชาวบ้าน ซึ่งเป็นญาติหรือเป็นเพื่อนได้ดี

2.1.6 เครือข่ายภายในชุมชน

กิจกรรมทุกอย่างในชุมชนนั้น ขึ้นอยู่ภายใต้การดูแลของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง โดยผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลคือ สภาผู้นำชุมชนไม้เรียง ทำให้ทุกกลุ่มทุกกิจกรรม ติดต่อกันเป็นเครือข่ายที่ขยายไปทั่วทั้งตำบล ทุกกลุ่มกิจกรรมจะให้ความช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ เช่น การเงิน หรือด้านให้การสนับสนุนผลผลิต หรือ การให้การอบรมความรู้แก่สมาชิกในหมู่บ้านอื่น ๆ นอกเหนือจากสมาชิกในหมู่บ้านที่กิจกรรมนั้น ๆ ตั้งอยู่

จากการสร้างเครือข่ายภายในชุมชน นอกเหนือจากการช่วยเหลือกันทางด้านกิจกรรมต่าง ๆ แล้ว สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้น ก็คือความสำนึกกันว่า เป็นพวกเดียวกัน เมื่อมีอะไรเกิดขึ้นกับ

กลุ่มหนึ่งก็จะส่งผลให้กลุ่มอื่น ๆ ต้องเข้ามาช่วยเหลือ ความสำนึกร่วมกันนี้อาจเกิดจากความช่วยเหลือแล้ว การถูกยกย่องจากสังคมภายนอกว่าเป็นชุมชนพึ่งตนเอง เป็นชุมชนต้นแบบ ทำให้ทุกกลุ่มต้องพยายามรักษาภาพพจน์ของชุมชน หรือหน้าตาของชุมชนเอาไว้ด้วย

2.1.7 ประเด็นปัญหา

ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น ในชุมชนและส่งผลกระทบอย่างมากต่อความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของชุมชน นั้น ที่สรุปได้มี 3 ปัญหาใหญ่ ๆ คือ วิกฤตในปีพ.ศ.2505 การขาดแคลนบุคลากรในวิชาชีพ และมิชชันนารีเป็นอาชีพหลัก จากปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วครั้งแล้ว สร้างสมประสบการณ์ในการเผชิญปัญหา และการหาทางแก้ปัญหาให้กับชุมชน จนเกิดเป็นลักษณะพิเศษของชุมชนในการพึ่งตนเอง

วิกฤตในปีพ.ศ.2505 เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดของชุมชนไม่เรียง จากชุมชนที่อยู่กันด้วยการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ สมาชิกในชุมชนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เปลี่ยนเป็นชุมชนที่ต้องช่วยเหลือตัวเอง จากการสูญเสียทรัพย์สินสมบัติ ทุกคนจนเหมือนกันหมด ไม่สามารถให้ความช่วยเหลือคนอื่นได้ เมื่อได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ก็เป็นการเปลี่ยนวิถีชีวิตของชุมชนไปสู่อาชีพเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว คือยางพารา เข้ามากำหนดชีวิตของชุมชนตลอดมา

การขาดแคลนบุคลากรในวิชาชีพ เป็นการเปลี่ยนวัฒนธรรมการใช้จ่าย และการใช้ชีวิตของคนไม่เรียงไปจากเดิม เงินเข้ามามีบทบาทในการควบคุมทุกอย่าง ทุกคนในชุมชนให้ความสำคัญกับการแสวงโชคบนวิชาชีพ จนเกิดความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน แต่สิ่งหนึ่งที่เสียไปอย่างไม่สามารถให้หวนคืนมาได้ คือสังคมแห่งความเรียบง่าย กลายเป็นสังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้น แต่สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกัน ก็คือ ปัญญา และความสำนึกห่วงหาเหวนชุมชน จึงได้ช่วยกันแก้ปัญหาต่าง ๆ ตลอดมา กลายเป็นการเรียนรู้ที่มีคุณค่าอย่างมหาศาล เมื่อระยะเวลาการสั่งสมได้ผ่านมานาน ผลจากการเรียนรู้ ส่งให้คนในชุมชนจำนวนมากได้รู้ว่าชุมชนต้องพึ่งตนเองในการพัฒนาชุมชนของตนเอง และเริ่มกระบวนการในการพัฒนา จนสามารถพึ่งตนเองได้ในปัจจุบัน

อาชีพหลักของชาวไม่เรียง คือ ยางพารา ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของชุมชน เมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับราคายางพารา ก็จะกระทบกับคนในชุมชนทั้งหมด เมื่อคนในชุมชนทุกคนมีปัญหา ร่วมกัน จึงเป็นเครื่องมือที่ดีในการรวมกลุ่มคน ให้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหา ร่วมพัฒนา ตามแนวคิดของชุมชน และอาชีพการทำสวนยางพารานั้น แม้จะไม่ร่ำรวยแต่ก็เป็นอาชีพที่ทราบกันดีว่า ทำรายได้ให้พอที่จะสามารถยังชีพไปได้ แม้ผู้ที่ไม่มีส่วนงานเป็นของตนเอง ก็สามารถที่จะรับจ้างกรีดยางสวนของผู้ที่มีฐานะดีกว่าได้

เพราะมีอาชีพร่วมกัน และมีรายได้เพียงพอต่อการดำเนินชีวิตนี้เอง เป็นปัจจัยให้คนในชุมชนไม่เรียงสามารถที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงหุ้นเพื่อทำกิจกรรม หรือการรวมกลุ่มประชุมเพื่อพูดคุยในประเด็นปัญหาาร่วมกัน ส่งผลให้กิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียงสามารถดำเนินไปได้

2.2 ปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียงนั้น ประกอบด้วย

2.2.1 องค์กรภาครัฐ

องค์กรภาครัฐ หลายหน่วยงานได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับชุมชนตั้งแต่ระยะเริ่มต้น ที่เห็นได้อย่างแรกก็คือ กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ที่ได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือ หลังจากเกิดวาทภัย ที่การช่วยเหลือนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงชุมชนให้เข้าสู่เส้นทางที่แคบขึ้น ทางเลือกที่น้อยลง ชุมชนที่กำลังหมดหนทางจึงจำเป็นต้องยอมรับ โดยไม่มีข้อแม้ แม้ว่าในอดีตนั้นชุมชนไม่ต้องการความช่วยเหลือ เพราะคิดว่าจะถูกทางราชการเอาสวนยางไป แต่เมื่อได้รับการสงเคราะห์แล้ว ถึงสวนยางจะยังอยู่ แต่อิสระภาพทางการทำมาหากินของชุมชนก็ถูกจำกัดให้น้อยลงไปด้วย

ต่อมาเมื่อชุมชนเริ่มที่จะดำเนินกิจกรรมของตนเอง ความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากในการเสริมด้านความรู้ แต่ในขณะเดียวกัน นอกเหนือจากการเข้ามาให้ประโยชน์แก่ชุมชน ก็มีผลประโยชน์ที่หน่วยงานนั้นได้รับตอบแทนไปด้วยเช่นกัน เป็นการช่วยเหลือกันในลักษณะของการพึ่งพา ต่างได้ผลประโยชน์ที่ตนต้องการ ทำให้หลายหน่วยงานที่ไม่ได้ผลประโยชน์ที่ตนเองต้องการ ก็จะไม่ให้ความร่วมมือกับชุมชน ในขณะเดียวกันชุมชนก็จะไม่ร่วมมือกับหน่วยงานที่มีแนวคิดไม่เหมือนกับชุมชนด้วย ทำให้บางหน่วยงานที่อยู่ในชุมชนยังมีบทบาทความร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาชุมชนไม่เต็มที่ อีกทั้งนอกเหนือไปจากความแตกต่างด้านความคิดในการพัฒนาแล้ว การมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมืองทั้งระดับประเทศและท้องถิ่นก็ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนด้วยเช่นกัน

2.2.2 องค์กรภาคเอกชน

การพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง นอกเหนือจากการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ มาตลอดเวลาแล้ว แนวคิดการพัฒนาในระยะแรกก็ได้รับมาจากองค์กรภาคเอกชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียงดำรงอยู่ในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ของชุมชนกับหน่วยงานภาคเอกชนก็เป็นไปในลักษณะของการพึ่งพาดูแลเช่นกัน เพราะชุมชนได้รับการช่วยเหลือและความรู้จากองค์กรเอกชน ในขณะที่องค์กรเอกชนก็ถือเอาชุมชนไม่เรียงเป็นพื้นที่สร้างความรู้ หรือเป็นผลงานที่ยืนยันแนวคิดทางการพัฒนาของตนเองว่าถูกต้อง ทำให้การพึ่งพาระหว่าง

ชุมชนกับองค์กรเอกชน เป็นไปในระดับที่สามารถปรับเข้ากันได้ง่ายกว่าองค์กรภาครัฐ ที่มีขั้นตอนกฎระเบียบปลีกย่อยเป็นอุปสรรคในการทำงาน

องค์กรภาคเอกชน ถือได้ว่าเป็นแหล่งความรู้อันสำคัญของชุมชน เพราะได้รับการช่วยเหลือในด้านการศึกษาจากองค์กรเหล่านี้ คือ มูลนิธิหมู่บ้าน เครือข่ายภูมิปัญญาไทย เครือข่ายยมนา เครือข่ายยงพารา และเครือข่ายสุขภาพชุมชน เป็นต้น องค์กรเหล่านี้ ได้ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเติบโตขึ้นในสังคมพร้อม ๆ กัน การช่วยเหลือองค์กรอื่น ๆ จึงเป็นเสมือนกับการช่วยเหลือตนเองไปด้วยเช่นกัน ทำให้ความมั่นคงขององค์กรเข้มแข็งมากขึ้น และมีเครือข่ายเพิ่มขึ้นด้วย และเมื่อผ่านระยะเวลาอันเข้าก็กลายเป็นกลุ่มที่มีแนวคิดเดียวกัน ในอนาคตกลุ่มเหล่านี้ ก็จะเป็นเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น แม้ว่าจะมีพื้นฐานแตกต่างกัน หรือที่ตั้งอยู่คนละที่

ปัจจัยจากหน่วยงานภาคเอกชน เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพึ่งตนเองของชุมชน โดยเฉพาะในระยะแรกที่ชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลงทางแนวคิด ซึ่งแนวคิดส่วนหนึ่งก็เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากหน่วยงานภาคเอกชน แต่ชุมชนได้พิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นสิ่งที่ชุมชนไม่ขาดทุน และสามารถแก้ไขปัญหของชุมชนได้ และความช่วยเหลือในด้านองค์ความรู้ก็สำคัญมาก เนื่องจากชุมชนไม่สามารถที่จะแสวงหาความรู้ได้ด้วยตัวเอง จึงต้องศึกษาเรียนรู้จากหน่วยงานเหล่านี้

ในด้านการติดต่อกับหน่วยงานต่าง ๆ ก็เช่นเดียวกัน ในระยะแรก ๆ ชุมชนไม่มีความรู้หรือไม่มีหนทางในการติดต่อกับองค์กรภายนอก แต่ด้วยความช่วยเหลือจากหน่วยงานเอกชน จึงทำให้ชุมชนสามารถติดต่อกับหน่วยงานที่ชุมชนต้องการติดต่อด้วย และการติดต่อผ่านหน่วยงานภาคเอกชนก็มีส่วนทำให้ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่ต้องการติดต่อ ดังนั้น ในระยะแรก ชุมชนมีข้อจำกัดอย่างหนึ่ง ก็คือว่า ชุมชนมีขีดจำกัดในการเลือกได้ตามที่องค์กรเอกชนสามารถติดต่อได้เท่านั้น

2.2.3 การยอมรับจากภายนอก

การยอมรับจากสังคมภายนอก เป็นผลที่เกิดขึ้นจากสาเหตุหลายประการด้วยกัน นอกเหนือจากความสำเร็จในการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียงแล้ว องค์กรภาครัฐ และเอกชน ก็มีส่วนอย่างมากทำให้เกิดการยอมรับจากสังคมภายนอก หลังจากที่เกิดการยอมรับแล้วนั่นเอง สังคมภายนอกจึงเริ่มที่จะเข้ามาแสวงหาความรู้จากชุมชนไม่เรียง ซึ่งกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้ามานั้นก็มีความแตกต่างกัน ทำให้ชุมชนไม่เรียงได้เรียนรู้ พร้อมกับได้พวก หรือคนที่มีแนวคิดในทิศทางการพัฒนาอย่างเดียวกันมากขึ้น จากการยอมรับนี้เอง ทำให้การดำเนินงานของชุมชนไม่เรียงในปัจจุบัน ต้องผ่านการกลั่นกรองอย่างดีจากศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง เพราะอะไรที่ชุมชนไม่เรียงทำนั้น จะไม่เพียงมีผลต่อชุมชนไม่เรียงเท่านั้น แต่จะส่งผลไปยังส่วนอื่นๆ อีกมาก ทั้งนี้ทักวิชาการที่เข้ามาเกี่ยวข้อง หรือกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ที่มีเป็นแนวร่วมทางความคิด ในขณะเดียวกัน การยอมรับจากภายนอกก็เป็นเกราะกำบังให้กับชุมชนด้วย เพราะการกระทำทุกอย่างในชุมชนไม่เรียง จะเป็นที่รับรู้

ของสังคมภายนอก การถูกกระทำจากสิ่งใดก็ตามที่มีผลต่อชุมชนไม่เรียง จะถูกตรวจสอบโดยตัวชุมชนไม่เรียงและสังคมภายนอกด้วย ทำให้การทำงานของชุมชนไม่เรียง สามารถกำหนดแนวทางด้วยตนเองได้อย่างแท้จริง

2.2.4 เครือข่ายภายนอก

การมีเครือข่ายภายนอก ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนนั้น ทำให้กระแสการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองได้ขยายขอบเขตกว้างออกไปหลายพื้นที่ กลายเป็นกระแสใหญ่ที่มีกำลังการต่อรองสูง มีอำนาจในการเข้าถึงข้อมูล หรือแหล่งความรู้ และแหล่งทุน ที่สำคัญได้ เครือข่ายเหล่านี้ ส่วนมากแล้วก็จะมีอิสระในการบริหารตนเอง แต่ในขณะเดียวกัน การที่จะโดดเดี่ยวอยู่ในสังคมที่มีการแข่งขันสูงเช่นในปัจจุบัน การทำอะไรโดยลำพังย่อมจะสำเร็จได้ยาก การมีเพื่อนร่วมทางที่มีอุดมการณ์เหมือนกันหรือใกล้เคียง จะสามารถทำให้เป้าหมายของตนนั้นสามารถประสบผลสำเร็จได้

ชุมชนไม่เรียงก็เป็นเพียงกลไกส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาตามแนวคิดของกลุ่มเครือข่ายเท่านั้น หลายกลุ่มอาจจะมีเป้าหมายเหมือนกัน การร่วมกันวางแผนหา

2.2.5 กลไกตลาด

กลไกตลาด เป็นปัจจัยในช่วงระยะเวลาภายหลัง จากที่ชุมชนได้ประสบปัญหาอื่น ๆ ทุกระยะหนึ่ง จากผลของวาทภัยในปี พ.ศ.2505 เพราะในอดีตนั้น กลไกตลาดไม่ได้มีอิทธิพลต่อชุมชนไม่เรียงเลย เพราะชุมชนสามารถหาทุกอย่างได้จากป่า ยกเว้นเกลือเท่านั้นที่ต้องสั่งซื้อมาใช้ ทำให้ชุมชนมีอิสระ สามารถพึ่งตนเองได้มาก สังคมในขณะนั้น มีแต่การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะสิ่งสำคัญในยุคนั้นก็คือ เพื่อน เพราะงานหนักที่ไม่สามารถจะทำได้ด้วยตัวคนเดียวนั้น จำเป็นต้องใช้เพื่อนบ้านเข้าช่วย โดยผ่านกลไกของวัฒนธรรม “การชอมมือ” หรือ “การออกปาก” สังคมไม่มีความซับซ้อน ปัญหาที่เกิดขึ้นก็เป็นปัญหาที่สามารถที่จะแก้ไขกันได้ด้วยชุมชนเอง การพึ่งพาจากภายนอกมีน้อยมาก

แต่หลังจากที่ชุมชนเปลี่ยนวิถีชีวิตเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อขาย ทำให้ชุมชนต้องเกี่ยวข้องกับกลไกตลาด เมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงในตลาดก็จะส่งผลกระทบต่อชุมชน ทำให้ชุมชนต้องแสวงหาทางออก เพื่อทำให้ชุมชนไม่เสียเปรียบด้วยกระบวนการต่าง ๆ ทั้งการรวมกันขาย หรือปรับปรุงคุณภาพ เป็นต้น แต่ก็ไม่สามารถที่จะทำให้ชุมชนแก้ไขปัญหาได้อย่างเด็ดขาด ทำให้ชุมชนต้องหาทางใหม่ในการแก้ไข และได้ข้อสรุปว่า จะต้องปรับปรุงตัวเองเท่านั้น จึงจะสามารถแข่งขันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ ภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ ทำให้ชุมชนต้องปรับเปลี่ยนแนวคิด เพื่อแสวงหาหนทางในการแก้ปัญหาของชุมชนอย่างยั่งยืน และได้ข้อสรุปอย่างที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน

3. เงื่อนไขในการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง

นอกเหนือไปจากปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียงแล้ว ยังมีเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียงอีกหลายประการดังต่อไปนี้ คือ

3.1. ความสามัคคีของคนในชุมชน

ความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชนไม่เรียงจำนวนหนึ่ง แม้ว่าไม่ใช่คนทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในตำบลไม่เรียง แต่เนื่องจากมีความสามัคคี มีการทำงานติดต่อประสานงานร่วมกันมาเป็นระยะเวลานาน ทำให้กลุ่มคนกลุ่มนี้มีพลังในการทำงานได้มากขึ้น และได้เพิ่มจำนวนแนวร่วมทางความคิดขึ้นด้วยเช่นกัน จากคำพูดที่ว่า “สามัคคีคือพลัง” จะเห็นได้ชัดจากชุมชนไม่เรียง เพราะจากการที่คนในชุมชนมีความสามัคคี มีความพร้อมเพรียง ทำให้เกิดความเชื่อถือต่อกันในชุมชนเอง และจากสังคมภายนอก ซึ่งทำให้ได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือในกิจกรรมของชุมชนเสมอมา ระดับความพร้อมเพรียง ความสามัคคี ที่มีระดับค่อนข้างสูง จึงเป็นเงื่อนไขที่ทำให้การพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง ดำรงอยู่ถึงปัจจุบัน

3.2. เวลา และเหตุการณ์ต่าง ๆ

การสั่งสมประสบการณ์จากการทำงานเป็นระยะเวลาหนึ่ง ทำให้กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม่เรียง ได้เปลี่ยนเป็นศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง เนื่องจากการเพาะบ่มเป็นระยะเวลาหนึ่ง และประสบกับเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น สถานการณ์ภายในชุมชนเอง ที่เกิดปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องหนี้สินของสมาชิกในชุมชนที่แม้จะพยายามแก้ไขเรื่องราคารายงพาราแล้วพบว่ายังไม่ได้ลดลง และปัญหาจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ในโลกที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ทำให้ชุมชนต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดของตนให้ทันต่อเหตุการณ์ตลอดเวลา

ระดับความรุนแรงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งด้านที่เป็นผลดีและผลเสียต่อชุมชน โดยเฉพาะส่งผลกระทบต่อตัวบุคคลในชุมชน และวิถีชีวิตที่ต้องเปลี่ยนแปลง เพื่อปรับตัวตามเหตุการณ์นั้น ๆ และระยะเวลาของการเรียนรู้ที่ผ่านมามาตลอด เป็นเงื่อนไขให้ชุมชนไม่เรียงต้องปรับแนวคิด และพัฒนาตัวเองตามเหตุการณ์ตลอดเวลา

3.3. ความรู้และความสามารถ ของบุคลากร

ในระยะแรกนั้น ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง ได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยได้แนวความคิดมาจากนักวิชาการถ่ายทอดให้ แล้วชุมชนนำไปปฏิบัติ โดยยังขาดความรู้ความสามารถ แต่

เมื่อได้ผ่านการเรียนรู้ที่มากขึ้น ทำให้บุคลากรในองค์กรมีความสามารถมากขึ้น การบริหารงานต่าง ๆ จึงเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ระดับความรู้ความสามารถของบุคลากรในชุมชน ในระยะแรกก็มีปัญหาพอสมควร แต่เมื่อได้ผ่านการอบรม เสริมสร้างความรู้ความสามารถแล้ว ทำให้ระดับความรู้ความสามารถของบุคลากรเพิ่มขึ้น การทำกิจกรรมต่าง ๆ ก็เป็นไปได้โดยง่าย การริเริ่มหรือพัฒนากิจกรรมจึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดมา

3.4 ความพร้อมของกลุ่มแกนนำ

เนื่องจากกลุ่มแกนนำนั้น เป็นกลุ่มที่ต้องมีความเสียสละสูง เนื่องจากกิจกรรมที่ทำนั้น ไม่มีผลตอบแทน ดังนั้น ปัญหาเรื่องภายในครอบครัวจึงเป็นปัญหาหนึ่ง ผู้ที่จะทำงานเพื่อสังคมได้ดีนั้นจำเป็นต้องจัดการภาระของตนให้เรียบร้อยเสียก่อน ตัวอย่างเช่น นายประสงค์ ธรรมรงค์ นั้น ไม่ต้องการรับผิดชอบในเรื่องของครอบครัวจึงสามารถทำกิจกรรมเพื่อสังคมได้อย่างเต็มที่ แต่ในขณะที่คนอื่นๆ นั้นยังมีปัญหาเรื่องของครอบครัวอยู่

ระดับความพร้อมของแกนนำ ก็เป็นเงื่อนไขสำคัญมาก เนื่องจาก ว่าเมื่อระดับความพร้อมของแกนนำสูง การให้เวลากับกิจกรรมของชุมชนก็มีมากขึ้น แต่ถ้าความพร้อมมีในระดับต่ำ การเสียสละเวลาเพื่อกิจกรรมของชุมชนก็มีน้อย ความราบรื่นในการทำกิจกรรมก็ไม่ต่อเนื่อง แต่ในชุมชนไม้เรียงมีกลุ่มแกนนำที่มีความพร้อมสูง โดยเฉพาะผู้นำชุมชน ที่ไม่มีภาระเรื่องครอบครัว จึงทำให้สามารถทำงานให้กับชุมชนได้อย่างเต็มที่

4. อุปสรรคในการพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง

การดำเนินการเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียงตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มีอุปสรรคที่ขัดขวางการดำเนินงานของชุมชนมาตลอด ที่ชุมชนต้องหาทางแก้ไข เพื่อให้การพัฒนาสามารถดำเนินการไปได้ ซึ่งสรุปได้เป็น 2 อย่างคือ อุปสรรคภายในและอุปสรรคภายนอก

4.1 อุปสรรคภายใน

อุปสรรคภายในของชุมชนไม้เรียงแบ่งออกได้ คือ

4.1.1 ปัญหาเรื่องบุคลากรในชุมชน จะเห็นได้ว่าในระยะแรกเริ่มดำเนินการของชุมชนไม้เรียง ต้องใช้เวลานานในการแพร่กระจายแนวคิดเพื่อหาแนวร่วมในการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของชุมชน คนในชุมชนมีหลายระดับ ความเท่าเทียมไม่เหมือนกัน ผู้นำชุมชนได้แบ่งคนในชุมชนออกเป็นประเภทต่าง ๆ คือ

ประเภทที่ 1 กลุ่มอยู่ดีกินดี กลุ่มนี้จะไม่สนใจความเปลี่ยนแปลงในชุมชน เพราะคนไม่เดือดร้อน มีจำนวนน้อย แต่มักจะเป็นที่เชื่อถือของคนทั่วไป เมื่อไม่เข้าร่วมมือแล้วยังจะพุดจาให้ร้ายอีกต่างหาก ประเภทที่ 2 กลุ่มที่อยากเปลี่ยนแปลง หัวก้าวหน้า ชักชวนเข้ามาทำงานได้ง่าย กลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มคนที่ทำกิจกรรมเพื่อชุมชนของตนอยู่แล้ว ในกิจกรรมสาธารณะทั่วไป ซึ่งจะมีอยู่ไม่มากต้องแสวงหาประเภทที่ 3 ประมาณ 60-70 เปอร์เซ็นต์ คือประเภทที่ให้คนอื่นทำก่อน ถ้าสิ่งๆ ที่ทำไปแล้วได้ดีก็จะเข้าร่วมด้วย แต่ถ้าไม่เห็นว่าจะเกิดประโยชน์อะไรขึ้นมาก็จะไม่เข้าร่วม ดังนั้นอุปสรรคเรื่องบุคลากรในชุมชนไม่เรียงจึงเป็นปัญหาอย่างหนึ่งที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง การพัฒนาต้องมีวิธีที่จะดึงคนทุกกลุ่มเข้ามาร่วมในการพัฒนาของชุมชน

4.1.2 การมีอาชีพหลักที่ฝากไว้กับยางพารา ก็เป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งของชุมชน เพราะการทำอาชีพยางพาราเป็นอาชีพที่ต้องฝากความหวังไว้กับปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้หลายอย่างเช่น ธรรมชาติ ถ้าฝนตกก็จะทำงานไม่ได้ หรือ ถ้าในฤดูแล้ง ดินยางพาราก็ผลิบาน ทำให้กรีดยังไม่ได้ถ้า ในขณะที่ราคาก็ไม่สามารถที่จะควบคุมได้ จะขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดภายนอก โดยเฉพาะอุตสาหกรรมยางรถยนต์ ซึ่งไม่ได้ผลิตในประเทศไทย หรือแม้แต่นโยบายของรัฐบาลก็มีผลกับราคาด้วยเหมือนกัน

อีกทั้งการในอดีตการทำยางพารานั้น ต้องใช้เวลามากกว่าจะทำเสร็จ คนจึงไม่มีเวลาที่จะไปทำอย่างอื่นได้ แต่เมื่อเกิดโรครายางขึ้นมาแล้ว ก็แก้ไขปัญหาส่วนนี้ในระดับหนึ่ง

4.1.3 ความร่วมมือของหน่วยงานรัฐในชุมชน แม้ว่าศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง จะมีความสามารถในการประสานงานกับกลุ่มและหน่วยงานต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี แต่ความสัมพันธ์กับ องค์การบริหารส่วนตำบลไม่เรียง เทศบาลตำบลไม่เรียง นั้นเป็นความสัมพันธ์ที่มีความซับซ้อนอยู่ เนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมของนักการเมืองท้องถิ่นในกิจกรรมของชุมชนนั้น มักจะมีเรื่องของการเมืองเข้ามาแอบแฝง โดยจะให้เห็นได้จากการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน จะไม่นิยมให้ผู้นำกลุ่มเป็นนักการเมืองท้องถิ่น เพราะจะทำให้การดำเนินการเป็นไปได้ยาก ดังนั้น ระหว่างศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง กับองค์การบริหารส่วนตำบลไม่เรียง จึงมีความสัมพันธ์กันตามภาระหน้าที่เป็นหลัก แต่ไม่ได้เข้าร่วมเรียนรู้และร่วมบริหารจัดการเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนด้วยกัน แต่แยกกันทำโดยเน้นการให้ความร่วมมือมากกว่าการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ

4.1.4 กลุ่มสมาชิก

เนื่องจากมีสมาชิกในกลุ่มบางคน เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมนั้น เข้าร่วมเพียงการลงทุนเท่านั้น แต่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมอื่น เช่น การประชุม หรือการฝึกอบรม และนำกิจกรรมไปดำเนิน

การ ทำให้ขาดความเข้าใจถึงความคืบหน้าของกิจกรรมของกลุ่ม ทำให้เกิดปัญหาในการทำความเข้าใจ บางครั้งก็ต้องตัดออกจากการเป็นสมาชิก เช่นที่กลุ่มเพาะเห็ด เป็นต้น

4.2 อุปสรรคภายนอก

4.2.1 พ่อค้าคนกลาง

จะเห็นได้ว่า ตั้งแต่ก่อนที่ชุมชนจะเริ่มหาทางออกในการแก้ปัญหา กลุ่มพ่อค้าคือกลุ่มแรกที่ชุมชนมองเห็นว่า เป็นปัญหาในการควบคุมราคาขางพารา ทั้งในระดับประเทศและระดับโลก กลไกทางการตลาดตกอยู่ในมือของพ่อค้า ข้อมูลข่าวสารทุกอย่าง ชาวบ้านไม่สามารถที่จะรู้ได้ จึงตกอยู่ใต้อำนาจการควบคุมราคาของพ่อค้าคนกลางมาโดยตลอด แม้ในช่วงที่เริ่มดำเนินกิจกรรม ก็ต้องคอยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมา เช่น การร่วมมือกันในการประมูลซื้อผลผลิตของชาวบ้านหรือบริษัทที่รับซื้อในช่วงหลังก็มีสิทธิที่จะซื้อหรือไม่ซื้อก็ได้ตามความต้องการของตลาด แต่ชาวบ้านไม่มีสิทธิเลือกเพราะชีวิตจำเป็นต้องใช้จ่ายอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่อาชีพขายขางพาราเพียงอย่างเดียว จึงเกิดปัญหาตามมา

4.2.2 กลไกตลาดโลก

ต่อมาเมื่อกลุ่มสามารถกำหนดกฎเกณฑ์ในการซื้อกับบริษัทส่งออกขางพาราได้แล้ว ก็มีปัญหาเรื่องกลไกระดับโลกอีก เพราะเมื่อเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ขึ้นในโลกก็จะส่งผลกระทบต่อชุมชนตลอด ราคาขางพาราขึ้นอยู่กับความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ภายในโลก เกินอำนาจของชุมชนที่จะควบคุมได้ แม้ในปัจจุบันนี้ อาชีพขางพาราก็ยังเป็นอาชีพหลักของชุมชน ปัญหาจึงยังคงมีอยู่

ชุมชนไม่เรียงเป็นเพียงผู้ผลิตต้นน้ำ ที่ไม่สามารถกำหนดราคาของผลผลิตได้ เนื่องจากไม่สามารถเปลี่ยนวัตถุดิบให้เป็นสิ่งของได้ สุดท้ายแล้ว การพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง ก็คือการทำในส่วนที่ชาวบ้านสามารถทำได้ โดยเฉพาะการปรับปรุงคุณภาพให้ดี

4.2.3 นโยบายทางการเมืองของรัฐบาล

นโยบายทางการเมืองของรัฐบาลก็มีความสำคัญ เพราะปัจจุบันนี้ เมื่อเกิดปัญหาขึ้น รัฐบาลมักจะแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยการ แทรกแซงราคา ซึ่งไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทั้งหมด เพราะรัฐบาลไม่มีเงินทุนสำรองพอที่จะรับซื้อผลผลิตได้หมด ก็จะทำให้ขางพาราส่วนที่เหลือถูกกดราคามากขึ้น

นโยบายทางการเมืองเป็นอุปสรรคที่ชุมชนพยายามที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อ
การแก้ไขไปในทางที่ดีขึ้น ด้วยกระบวนการต่าง ผ่านทางผลงานของชุมชน ที่กระจายสู่ภายนอก
หรือผ่านทางนักวิชาการ และภาคเอกชนที่เข้าร่วมทำกิจกรรมกับชุมชน

อีกทั้งชุมชนไม่เรียง เป็นชุมชนที่มีความคิดอิสระทางการเมือง มีการตัดสินใจ
ด้วยตนเองไม่ยึดติดกับตัวบุคคล หรือท้องถิ่นนิยมมากเกินไป จึงทำให้เป็นกลุ่มที่ไม่เป็นมิตรของ
พรรคการเมืองบางพรรคที่ต้องการคะแนนเสียงในชุมชน และส่งผลต่อความร่วมมือหรือการขอ
ความช่วยเหลือในกิจกรรมของชุมชน

บทที่ 7

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้ศึกษาได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาไว้ 2 ประการ ได้แก่ การศึกษาลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง และศึกษาปัจจัยเงื่อนไขและอุปสรรคที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นวิธีศึกษา โดยใช้รูปแบบการวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นรูปแบบในการศึกษา ใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth- Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-Informant) อันได้แก่ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการองค์กร เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับงานด้านพัฒนา และชาวบ้านในพื้นที่ ทั้งที่เป็นการสัมภาษณ์แบบทางการ (Formal Interview) และไม่เป็นทางการ (Informal Interview) และใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นวิธีในการเก็บข้อมูล

1. สรุป

จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ดังกล่าวนี้ พบว่า

1.1 ลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง สรุปได้ว่า การพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียงนั้น เป็นการพึ่งตนเองที่ประกอบด้วย พัฒนาการด้านแนวคิดที่เป็นลักษณะพิเศษของชุมชน ลักษณะการมีส่วนร่วม และการบริหารองค์กร

1.1.1 พัฒนาการของแนวคิดที่เป็นลักษณะพิเศษของชุมชน ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 แนวคิด คือ

1.1.1.1 แนวคิดในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เป็นแนวคิดในระยะเริ่มต้นของการแก้ปัญหา และพัฒนาชุมชน โดยการคิดไปพร้อมกับการแก้ปัญหา

1.1.1.2 แนวคิดเชิงรับ เป็นแนวคิดในการพัฒนาชุมชนในระยะที่สอง ที่มีการให้ความสำคัญกับการเรียนรู้มากขึ้น เพื่อเตรียมบุคลากรและสมาชิกในชุมชนให้มีความรู้มีความสามารถ

1.1.1.3 แนวคิดเชิงรุก เป็นแนวคิดในการขยายเครือข่ายของชุมชนออกสู่ภายนอก เนื่องจากชุมชนยังต้องมีการติดต่อกับภายนอก ต้องมีการแลกเปลี่ยนซื้อขายสิ่งของที่ชุมชนไม่สามารถผลิตได้เอง ทำให้ชุมชนจำเป็นต้องนำเอาผลผลิตส่วนที่เหลือจากการใช้ในชุมชนเข้าสู่ตลาด เพื่อให้มีรายได้เข้ามาชดเชยในส่วนที่ชุมชนต้องใช้จ่าย

1.1.2 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม และความเป็นชุมชนชนบท เนื่องจากกิจกรรมต่างๆ นั้น จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของกลุ่มต่างๆ จึงจะสำเร็จได้ การมีส่วนร่วมจึงถือว่าเป็นแนวคิดที่สำคัญของการพัฒนาชุมชนทุกแห่ง ซึ่งชุมชนไม้เรียงนั้น มีส่วนร่วมใน 5 ขั้นตอน คือ การปรับแนวคิด การสรุปและหาทางแก้ปัญหา การวางแผนดำเนินกิจกรรม การดำเนินกิจกรรม และการติดตามประเมินผล

1.1.3 ลักษณะการบริหารองค์กร การบริหารองค์กรจะมีรูปแบบที่เป็นขั้นตอนชัดเจนในการบริหาร มีผู้รับผิดชอบในกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีศูนย์รวมอยู่ที่ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง แล้วมีสภาผู้นำชุมชนไม้เรียงเป็นผู้ดำเนินการบริหารจัดการ ในขณะที่กิจกรรมจะถูกกระจายไว้ในหมู่บ้านต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ซึ่งสรุปคนในชุมชนไม้เรียงไว้เป็น 4 กลุ่ม

1.1.3.1 กลุ่มแกนนำ หรือผู้นำชุมชน คือคณะผู้บริหารศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง

1.1.3.2 กลุ่มสภาผู้นำชุมชนไม้เรียง ซึ่งถูกคัดเลือกมาจากหมู่บ้าน 8 หมู่บ้าน หมู่ละ 5 คน รวมเป็น 40 คน มีหน้าที่ในการบริหารจัดการกิจกรรมของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง

1.1.3.3 กลุ่มแกนนำกิจกรรมต่าง ๆ จะเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในหมู่บ้านนั้น ๆ ซึ่งส่วนมากแล้วก็จะเป็นผู้ให้ความรู้ที่ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรของชุมชนเอง

1.1.3.4 กลุ่มสมาชิกของกิจกรรม ต่าง ๆ เป็นกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมด้วยความสนใจ ในแต่ละเรื่องตามความต้องการ แต่เป็นกลุ่มที่ปฏิบัติจริง ได้รับผลโดยตรงจากการกระทำนั้น

ลักษณะการทำงานของกลุ่มคนที่ 4 คนนั้นจะขึ้นอยู่กับหน้าที่ และความต้องการของตนเอง คือ ใน 3 กลุ่มแรกนั้นจะมีทั้งหน้าที่และส่วนที่เป็นความต้องการของตน แต่ในส่วนของกลุ่มที่ 4 นั้นจะเลือกปฏิบัติในส่วนที่ตนต้องการเท่านั้น

1.2. ปัจจัยในการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง ปัจจัยในการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง มี 2 อย่างคือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

1.2.1 ปัจจัยภายใน

ในการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียงนั้น มีปัจจัยภายในหลายประการที่ส่งผลให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จอย่างในปัจจุบัน ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชน ลักษณะบุคคล สังคม จิตใจใฝ่รู้ โครงสร้างการดำเนินงาน เครือข่ายภายในชุมชน และประเด็นปัญหา ในปัจจัยเหล่านี้ กลุ่มผู้นำชุมชน หรือกลุ่มแกนนำ เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุด เพราะต้องเป็นคนที่มีความตั้งใจจริง มีความเสียสละ ซื่อสัตย์ และเป็นคนหัวก้าวหน้า รักการเรียนรู้และพัฒนาตัวเองอยู่เสมอ และการมีวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน คือ การแชร์แรงงาน การออกปาก หรือ การขอมือ เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่สร้างให้ คนในชุมชนไม่เรียง ได้มีพื้นที่ในการพบปะสังสรรค์ หรือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างจิตวิญญาณของคนในชุมชนให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นพวกเดียวกัน ในด้านอาชีพ คนส่วนมากก็จะมีอาชีพเหมือนกัน เมื่อประสบปัญหาก็จะเจอเหมือน ๆ กัน จึงได้พยายามแสวงหาทางออกร่วมกัน อีกทั้งความสัมพันธ์ของคนในชุมชนนั้น ส่วนมากแล้วก็จะป็นญาติพี่น้องกัน หรือเป็นเพื่อนกัน ความสัมพันธ์ทางเครือญาติจึงเป็นปัจจัยอีกอย่างที่ทำให้การดำเนินงานของชุมชนเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2.2 ปัจจัยภายนอก ได้แก่ องค์กรภาครัฐและเอกชน การยอมรับจากภายนอก เครือข่ายภายนอก และกลไกตลาด องค์กรภาครัฐและเอกชนได้เข้ามาให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการให้ความรู้ ให้คำแนะนำ หรือให้เงินทุน ในการดำเนินกิจกรรม อีกทั้งเป็นเพื่อนร่วมเรียนรู้ไปพร้อมกับชุมชนในขณะเดียวกัน เพราะมีหลายโครงการที่องค์กรภาครัฐและเอกชนได้เข้ามาเลือกเอาชุมชนไม่เรียงเป็นชุมชนตัวอย่างในการศึกษาเพื่อสร้างองค์ความรู้บางอย่างใดอย่างหนึ่ง องค์กรเหล่านี้ เป็นได้ทั้งเพื่อนและครูในขณะเดียวกัน เพราะเป็นเพื่อนที่เรียนรู้ร่วมกัน และให้คำแนะนำหรือความช่วยเหลือไปพร้อม ๆ กัน

1.3. เงื่อนไขในการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง เงื่อนไขของการพึ่งตนเองของชุมชน

ไม่เรียงที่พบจากการศึกษาคือ ระดับความสามัคคีของคนในชุมชน ระดับความรุนแรงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบชุมชน ระดับความรู้ความสามารถของบุคลากร และระดับความพร้อมของแกนนำ ระดับความสูงต่ำของเงื่อนไขเหล่านี้ มีผลต่อการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียงอย่างมาก

นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเองนั้น แม้จะเป็นไปในแนวราบ แต่ก็ไม่ใช่ทั้งหมด เนื่องจากชุมชนมีคนหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มนักธุรกิจที่เข้ามาลงทุนในพื้นที่ตำบลไม่เรียง และกลุ่มนักการเมืองท้องถิ่น ความสัมพันธ์ของคนเหล่านี้ ก็อาศัยซึ่งกันและกันในการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจต่าง ๆ ของตน ทำให้คนกลุ่มนี้ยังคงมีอำนาจอยู่ในระดับหนึ่งในชุมชน แม้จะไม่เข้ามามีส่วนในการพัฒนาชุมชนไม่เรียง แต่ก็มีอำนาจแฝงอยู่โดยผ่านบุคคลอื่นๆ

เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีการเรียนรู้ มีการติดต่อกับโลกภายนอกจากชุมชนมาก ได้รับรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ ทำให้มีความรู้เท่าทันสิ่งที่เกิดขึ้นทุกอย่าง แต่ในบางกรณีก็เป็นสิ่งที่อาจทำให้เกิดปัญหาได้เช่นกัน เช่น ความละเอียดอ่อนทางความรู้สึก ก็เป็นเงื่อนไขหนึ่งของคนในชุมชน ตัวอย่างกรณีที่ผู้นำได้รับรางวัลต่าง ๆ ในขณะที่คนที่เคยร่วมทำกิจกรรมกันมาตั้งแต่ต้น หรือกลุ่มแกนนำรุ่นใหม่ ๆ ซึ่งได้ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ไม่ได้รับอย่างเดียวกัน ก็อาจทำให้เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจได้เช่นกัน ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนในระยะยาวได้ เนื่องจากผู้ที่เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจนั้น อาจจะปลีกตัวเองออกจากกิจกรรม หรือเข้าร่วมเพียงผิวเผิน โดยที่ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมของชุมชนเช่นในอดีต

การคัดสรรของระบบ เนื่องจากกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนนั้น เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้เกิดผลในวงกว้าง มุ่งผลประโยชน์เพื่อคนทั้งหมด ดังนั้นผู้ที่ทำกิจกรรมจึงต้องมีความเสียสละสูง ผู้ที่หวังผลประโยชน์เพื่อตนเองเป็นหลักก็จะอยู่ไม่ได้ ในขณะที่คนที่เสียสละมาก ตั้งใจสูงก็จะประสบความสำเร็จในการพัฒนา และได้ผลตามที่ตนต้องการ

1.4. อุปสรรคในการพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง แบ่งออกเป็น 2 คือ อุปสรรคภายใน

และอุปสรรคภายนอก

1.4.1 อุปสรรคภายใน ได้แก่

1.4.1.1 อุปสรรคในเรื่องของ บุคลากร ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการดำเนินงานในระยะแรกเริ่ม เพราะมีเพียงกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้นที่มีความเห็นไปในทางเดียวกันในการพัฒนาชุมชนในระยะแรก ๆ หรือปัญหาเรื่องความพร้อมของกลุ่มแกนนำที่จะเสียสละเวลาเพื่อกิจกรรมของชุมชน

1.4.1.2 อุปสรรคในเรื่องของ การมีอาชีพหลักที่ฝากไว้กับยางพารา แม้ว่าศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง จะพยายามสร้างกิจกรรมเสริมขึ้นมาอย่างไร แต่อาชีพหลักของชุมชนไม้เรียงก็คือ อาชีพทำสวนยางพารา ดังนั้นปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับยางพาราจึงยังคงส่งผลกระทบต่อชุมชนอยู่ โดยเฉพาะปัญหาที่เกินความควบคุมได้ เช่น ปัญหาเรื่องธรรมชาติ ปัญหาเรื่องนโยบายของรัฐ และปัญหาเรื่องสถานการณ์ของตลาดโลก เป็นต้น

1.4.1.3 อุปสรรคในเรื่องความร่วมมือของหน่วยงานของรัฐในชุมชน เนื่องจากว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐยังมองว่า การพัฒนา นั้นยังเป็นหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐที่จะเข้าไปจัดทำให้ชุมชนอยู่ มองชาวบ้านเพียงให้เข้ามาให้ความร่วมมือ หรือมีเรื่องการเมืองท้องถิ่นเข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง ไม่สามารถที่จะร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมเป็นกลุ่มเดียวกันได้ ดังนั้น หลาย ๆ โครงการจึงไม่สามารถที่จะดำเนินไปได้

1.4.1.4 อุปสรรคในเรื่องกลุ่มสมาชิก เนื่องจากสมาชิกของกิจกรรมต่างๆ นั้นมีจำนวนมาก บางกิจกรรมจึงขาดความรู้ความเข้าใจที่แท้จริง เข้าร่วมเพื่อหวังผลประโยชน์จากการแบ่งกำไร โดยไม่ได้รู้ถึงความต้องการที่แท้จริงของกิจกรรมว่าต้องการอะไร

1.4.2 อุปสรรคภายนอก

1.4.2.1 พ่อค้าคนกลาง เป็นอุปสรรคที่สำคัญของการพึ่งตนเองของชุมชนไม้เรียง เนื่องจากชุมชนไม้เรียงมีอาชีพหลักคือ ยางพารา รายได้หลักที่นำมาเลี้ยงชีวิตจึงมาจากยางพารา ดังนั้น ราคาของยางพาราจึงส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างมาก ตั้งแต่การดำเนินการในระยะแรก ๆ ที่ทำเกี่ยวกับปัญหาเรื่องราคายางพารา มาจนถึงปัจจุบัน เห็นได้ว่า ชุมชนไม่สามารถที่จะเข้าไปจัดการปัญหาเรื่องนี้ได้อย่างเด็ดขาด เนื่องจากมีปัญหาที่ซับซ้อนเกินกว่าที่ชุมชนเล็ก ๆ จะดำเนินการได้เพียงลำพัง

1.4.2.2 ตลาดโลก เนื่องจากตลาดโลกนั้น จะเกิดความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ตามสถานการณ์ต่าง ๆ ภายในโลก และยางพารานั้นก็เป็นสินค้าที่นำไปสู่ตลาดอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมการทำยางรถยนต์ เมื่อความต้องการในตลาดลดลง ผลกระทบก็ส่งผลถึงชุมชนไม้เรียง

1.4.2.3 นโยบายทางการเมืองของรัฐบาล เนื่องจากเหตุผลหลายประการ ทำให้นโยบายทางการเมืองของแต่ละพรรคการเมืองที่เข้ามาบริหารประเทศ มีความแตกต่างกัน หรือมีแนวทางที่ต่างกัน การเปลี่ยนแปลงนโยบายในแต่ละครั้งก็จะเปลี่ยนไปถึงนโยบายเรื่องยางพารา

ในขณะที่เดียวกันพรรคการเมืองก็ต้องการที่จะหาเสียงในพื้นที่ต่าง ๆ ถ้าพื้นที่ไหนที่ไม่ใช่ฐานทางคะแนนเสียงของตนก็จะให้ความสำคัญน้อยลง คนในชุมชนเคยถูกมองว่า “เป็นคอมมิวนิสต์พันธุ์ใหม่” เนื่องจากไม่ยอมทำตามความต้องการของหน่วยงานรัฐ การพัฒนาจึงไม่ได้กระจายอย่างเท่าเทียม

2. อภิปรายผล

2.1 การมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนไม่เรียง นั้นมีลักษณะที่แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ

2.1.1 การมีส่วนร่วมในระดับแกนนำชุมชน

2.1.2 การมีส่วนร่วมในระดับสมาชิกกลุ่ม

2.1.1 การมีส่วนร่วมของแกนนำนั้น เป็นการร่วมมือกันของกลุ่มญาติมิตรที่เข้ามาร่วมกันคิดหาหนทางในการแก้ปัญหาชุมชนในระยะแรก ตั้งแต่เริ่มกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็น สภาผู้นำชุมชนไม่เรียง ซึ่งจะเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมตามแนวคิดของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียงตามขั้นตอนต่าง ๆ ตั้งแต่การปรับเปลี่ยนแนวคิด การสรุปปัญหา การวางแผน การดำเนินกิจกรรม การลงทุน การได้รับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล กลุ่มแกนนำนี้ ในระยะแรกเป็นกลุ่มที่ริเริ่มหาแนวทางการแก้ปัญหาให้กับชุมชน แต่เมื่อผ่านระยะเวลาจนถึงปัจจุบัน ก็ได้กลายเป็นสภาผู้นำชุมชนไม่เรียง ที่ผนวกเอากลุ่มแกนนำจากหมู่บ้านต่าง ๆ เข้ามาเพิ่มขึ้นอีก ทำให้จำนวนสมาชิกสภาของชุมชนไม่เรียงมีจำนวนมาก เมื่อเทียบกับกิจกรรมระดับตำบล ซึ่งกิจกรรมในพื้นที่อื่น ๆ โดยมากจะไม่มีจำนวนมากถึงขนาดนี้ จากจำนวนที่มากและกระจายไปทั่วนี้เอง ทำให้ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนไม่เรียงสูงมาก

2.1.2 ส่วนการมีส่วนร่วมในระดับสมาชิกกลุ่มนั้น เป็นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านที่เข้าเป็นสมาชิก จะเป็นการมีส่วนร่วมผ่านตัวแทน ซึ่งได้แก่แกนนำซึ่งอยู่ในกลุ่มกิจกรรมที่ตนเข้าร่วมด้วย โดยอาจจะเป็นประธานกลุ่ม หรือทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง แกนนำนั้นเองจะเป็นผู้เข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนในระดับนโยบายของชุมชน โดยสมาชิกสามารถที่จะสื่อผ่านแกนนำของตนไปสู่สภาผู้นำชุมชนไม่เรียง แต่เป็นการมีส่วนร่วมในระดับต่ำ แต่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมในกลุ่มเป็นหลัก แม้บางคนอาจจะไม่ได้เข้าร่วมตั้งแต่แรกเริ่ม

2.2 การพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง

การที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้อย่างสมบูรณ์แบบนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ จากเหตุผลหลายประการตามที่กล่าวแล้ว แต่การทำให้ระดับการพึ่งตนเองอยู่ในระดับที่ชุมชนไม่เดือดร้อน

หรือได้รับผลกระทบน้อยนั้นสามารถที่จะกระทำได้ คือการพึ่งตนเองนั้นต้องตั้งอยู่บนฐานของความพร้อมของบุคคลและกิจกรรม มากกว่าความพร้อมทางด้านวัตถุหรือเงิน เพราะความพร้อมชนิดนี้ สามารถทำให้ชุมชนมีลักษณะเคลื่อนไหวยืดหยุ่นอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ ไม่แข็งกระด้าง คือไม่หยุดอยู่กับความสำเร็จในระดับใดระดับหนึ่ง แต่พร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงทุกอย่างอยู่เสมอ เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข เมื่อมีเหตุการณ์อะไรเข้ามากระทบ ชุมชนก็สามารถที่จะผ่อนจากหนักให้เป็นเบา หรืออาจจะปรับเปลี่ยนชุมชนให้สามารถเข้ากับเหตุการณ์นั้น ๆ ได้อย่างรู้เท่าทัน

และการพึ่งตนเองของชุมชนใดชุมชนหนึ่งนั้น ไม่ได้หมายถึงการโดดเดี่ยว แต่เป็นการพึ่งตนเองบนฐานของการพึ่งพา บนฐานของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งในระดับปัจเจกและระดับชุมชน เพราะไม่มีบุคคลหรือชุมชนใดที่มีความพร้อมสามารถที่จะผลิตสิ่งที่ตนต้องใช้ทุกอย่างได้ และอยู่โดยไม่ติดต่อกับสังคมภายนอก มีเพียงลดปริมาณในการซื้อให้น้อยลงได้เท่านั้น อีกทั้งจากองค์ประกอบหลายประการเช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ลักษณะภูมิประเทศ เป็นต้น ทำให้ชุมชนมีขีดจำกัดในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นการพึ่งพากันเป็นเครือข่ายในระดับระหว่างปัจเจกในชุมชน และในระดับระหว่างชุมชน นั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นเป็นอย่างมากต่อแนวทางการพัฒนาชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง

ปัญหาซับซ้อนของชุมชนไม่เรียง

ปัญหาของชุมชนมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น โดยการผ่านกลไกต่าง ๆ เช่น การเชิญเข้าร่วมกิจกรรม เช่น การสัมมนา เพื่อเอาชุมชนเป็นเครื่องมือให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรของตนเอง หรือการมอบรางวัลประกาศเกียรติคุณ ให้แก่ผู้นำชุมชน เป็นต้น ซึ่งได้สร้างปัญหาที่ละเอียดอ่อน สัมผัสได้ยาก ให้เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ในกรณีที่ผู้นำชุมชน ได้รับรางวัลก็สร้างความลำบากใจให้กับผู้นำชุมชน เนื่องจากว่า กิจกรรมทั้งหมดที่เกิดขึ้นนั้น ไม่ได้เป็นผลงานของบุคคลเพียงคนเดียว แต่เมื่อได้รับรางวัล ซึ่งเป็นความต้องการของผู้อื่นนั้น ได้ให้กับผู้นำเพียงคนเดียว อาจจะทำให้เกิดความรู้สึกน้อยใจให้กับผู้ร่วมแนวคิดคนอื่น ๆ ได้

จะเห็นได้ว่า ความพยายามของรัฐ ผ่านกลไกแบบใหม่นี้ เป็นเรื่องที่ชุมชนป้องกันได้ยาก เนื่องจากไม่ได้มาเป็นรูปของทุนหรือวัตถุที่สามารถจับต้องได้ แต่มาในรูปของการสรรเสริญยกย่อง อันเป็นสิ่งที่ไม่สามารถที่จะปฏิเสธได้ ดังนั้น การรู้เท่าทันของผู้นำ และสมาชิกในชุมชนจึงเป็นเกราะเพียงอย่างเดียวของชุมชนที่จะหลุดรอดจากการครอบงำ หรือการถูกใช้เป็นเครื่องมือได้ เพราะมิฉะนั้นแล้ว สิ่งที่ได้รับมานั้นจะกลายเป็นยาพิษที่สร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้นในชุมชนได้

การเป็นชุมชนต้นแบบของชุมชน นั้นเป็นทั้งส่วนดีและส่วนเสีย เนื่องจากว่า จากการเข้ามาของบุคคลจำนวนมากต่อชุมชน ทำให้ชุมชนเป็นที่รู้จัก และนารายได้เข้าสู่ชุมชน แต่ในขณะที่

เดียวกัน บุคลากรของชุมชนต้องทำหน้าที่ในการให้การต้อนรับ ให้ความรู้กับกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาสู่ชุมชนตลอดเวลา ทำให้เวลาในการพัฒนาชุมชนไม่เรียงเองลดน้อยลง และความเป็นชุมชนต้นแบบทำให้ชุมชนต้องนำเสนอภาพของชุมชนที่มีความพร้อม จึงต้องมีกิจกรรมเพื่อแสดงออกสู่สังคมภายนอกอยู่เสมอ เพื่อรักษาภาพพจน์ของชุมชนไว้ ทำให้ชุมชนต้องเสียเวลามากขึ้น มีบริบทที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชนมากขึ้น นอกจากเพื่อแก้ไขปัญหของตนเองแล้ว ยังต้องมีหน้าที่ที่ต้องทำต่อสังคมภายนอกมากยิ่งขึ้น

การจะให้ชุมชนหนึ่งชุมชนได้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างจริงจังนั้น นอกเหนือจากการไม่ต้องพึ่งพิงในด้านปัจจัยในการเลี้ยงชีวิตแล้ว ก็จะต้องให้ชุมชนมีอิสระในการพัฒนาตนเองโดยลดอัตราการรบกวนจากภายนอกให้ได้มากที่สุด เพราะมีฉะนั้นแล้ว ปัญหาของชุมชนนั้น ๆ ก็จะมากขึ้นด้วยดังตัวอย่างหลายชุมชนที่ได้ชื่อว่ามีผลงานในการพัฒนาชุมชนของตนเองด้านใดด้านหนึ่ง ก็จะเป็นเป้าหมายของกลุ่มต่าง ๆ จนชุมชนต้องขาดความเป็นตัวของตัวเอง หรือมีอิสระน้อยลง ทุกสิ่งทุกอย่างวิ่งเข้าหาชุมชน จนวิถีชีวิตของชุมชนต้องเปลี่ยนไปก็มี ซึ่งชุมชนไม่เรียงนั้น ก็มีแนวโน้มของความยุ่งยากในเรื่องของการเป็นเป้าหมายเรียนรู้ของกลุ่มต่าง ๆ เช่นกัน

การพึ่งตนเองของชุมชนไม่เรียง คือ การมีอำนาจ และ การเรียนรู้

สิ่งที่ชุมชนแสวงหามาตลอดก็คือ อำนาจ ซึ่งอำนาจของชุมชนไม่เรียงไม่ได้มีไว้เพื่อรุกรานผู้อื่น แต่มีไว้เพื่อปกป้องอธิปไตยของตนเอง เพราะจากประสบการณ์ของชุมชนที่ผ่านมา อำนาจทุกอย่างไม่ได้อยู่ในมือของชุมชน นายประยงค์ รมรงค์ กล่าวไว้ว่า “เราต้องทำตามความต้องการของคนอื่น จากการชี้แนะของคนอื่น ซึ่งเป็นการสนองความต้องการของคนอื่นเป็นหลัก เราไม่ได้ทำสิ่งที่มันสนองความต้องการของเราจริงๆ”

อำนาจการบริหารชุมชน อยู่ในมือของ องค์การทางการเมือง นโยบายต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับอาชีพหรือชีวิตของชุมชนก็ถูกกำหนดโดยองค์การทางการเมือง ซึ่งไม่ได้ตอบสนองความต้องการของชุมชน แต่ตอบสนองความต้องการของตนเองหรือพวกพ้อง ในขณะเดียวกันก็มองไม่เห็นปัญหาอย่างที่เป็นจริง แต่ใช้ความคิดของตนตัดสิน สามารถที่จะกระทำหรือกำหนดอะไรก็ได้ให้ชุมชนเป็นแต่เพียงฝ่ายถูกกระทำ การพัฒนาทุกอย่างถูกกำหนดมาจากนโยบายข้างบน โดยที่ชุมชนไม่ได้มีส่วนในการกำหนด

อำนาจในการผลิต ในอดีตชุมชนไม่มีเทคโนโลยี และความรู้ในการผลิต ทำให้ผลผลิตของชุมชนออกมาไม่มีคุณภาพดีพอ ต่างคนต่างทำตามความสามารถตามความรู้ของแต่ละคน การควบคุมให้มีคุณภาพเดียวกันก็ทำไม่ได้ ในช่วงที่ชุมชนเปลี่ยนมายึดางพาราเป็นอาชีพหลัก และได้รับทุนสงเคราะห์จากองค์การสวนยาง ชุมชนก็อยู่ในสถานะที่ไร้ทางเลือกต้องยอมทำตามที่องค์การสวนยางต้องการทุกอย่าง รวมถึงการทำลายทรัพยากรที่มีเหลืออยู่ของตนให้หมดสิ้นไป ไม่ผลต่าง

ๆ ที่พอมือเหลืออยู่บ้างในพื้นที่ก็ต้องถูกโค่นทำลายไป เพื่อให้เป็นสวนยางพาราตามที่องค์การ
ต้องการ มิฉะนั้นแล้วก็จะไม่ได้ทุนสงเคราะห์

อำนาจในการค้าขาย ตกอยู่ในมือของพ่อค้า เพราะราคา หรือ การกำหนดเกรดของ
ยางพารา ตกอยู่ในมือของพ่อค้า ชาวบ้านไม่มีอำนาจในการต่อรอง เพราะไม่มีความรู้ในเรื่องราคา
และในขณะเดียวกันสภาวะที่บีบบังคับให้รับหางเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว ทำให้ชุมชนไม่มีทาง
เลือก ต้องยอมให้พ่อค้าเอาเปรียบทั้งที่รู้อยู่

อำนาจในการเรียนรู้ ถูกบังคับให้เรียนหนังสือในโรงเรียน โดยมีครูบังคับให้เรียน ให้
ท่องจำ โดยไม่ต้องคิด เพื่อให้ผ่านระดับชั้น หรือเมื่อเรียนขึ้นไปในระดับที่สูงขึ้น ก็ถูกสอนให้เป็น
เครื่องมือในการผลิตของภาคอุตสาหกรรม ซึ่งตอบสนองความต้องการของเมือง มากกว่าชนบท
ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกละเลย

อำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรของท้องถิ่น ถูกแย่งชิงด้วย
กระบวนการต่าง ๆ ทรัพยากรทุกชนิดถูกผลิตเพื่อมุ่งตอบสนองความต้องการของคนภายนอกเป็น
หลัก โดยเฉพาะยางพารา ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชน ก็ผลิตขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของ
ภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมการผลิตยางรถยนต์ ซึ่งไม่ได้ตั้งอยู่ในประเทศ ในขณะที่
ชุมชนไม่สามารถนำยางพารามาใช้ประโยชน์อะไรได้เลย **กินแทนข้าวไม่ได้** ในขณะที่ของกินเกือบ
ทุกอย่างต้องซื้อในราคาที่ถูกกำหนดมาให้ โดยตลาดภายนอก

เขาศูนย์ ซึ่งเป็นหัวใจของคนในชุมชนมาตั้งแต่อดีต ก็ถูกทำลายด้วยฝีมือของการรุกร
รานทำแร่ โดยชาวบ้านในชุมชนเป็นเพียงผู้พลอยได้รับผลประโยชน์เพียงเล็กน้อย และเหลือเพียง
บาดแผลทางสังคมเมื่อการทำแร่หยุดลง และการบุกรุกขึ้นไปทำสวนยาง พร้อมกับธรรมชาติที่สูญ
เสียไปอย่างไม่สามารถที่จะทำให้กลับคืนเหมือนอย่างเดิมได้

ถึงปัจจุบัน ชุมชนไม่เรียงได้ทำให้ อำนาจ หลายนายตกอยู่ในมือของชุมชน มีความ
เป็นอธิปไตยมากขึ้น หรืออย่างน้อยที่สุดก็ไม่ถูกกำหนดโดยภายนอก ชุมชนมีอำนาจในการเลือกที่
จะกำหนดให้ชุมชนใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนเป็นอย่างไร

อำนาจในการบริหาร ชุมชนได้พยายามเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย หรือ
แผนของชุมชนเอง โดยใช้แผนแม่บทชุมชน เป็นเครื่องมือในการศึกษารวบรวมข้อมูลชุมชน เพื่อที่
จะได้รู้จักตัวเอง แล้วนำข้อมูลและความรู้นั้นไปใช้ในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้
พึ่งตนเองให้ได้ รวมถึงการแสวงหาโอกาสหรือพื้นที่ให้กับชุมชนในการติดต่อกับหน่วยงานต่าง ๆ
เช่นการติดต่อของงบประมาณมาใช้ในการสร้างโรงมยาง หรือแม้แต่การเสนอโครงการต่าง ๆ เพื่อ
ของบจากองค์การบริหารส่วนตำบล

นอกเหนือจากอำนาจในการบริหารร่วมกันกับองค์การบริหารส่วนตำบลแล้ว อำนาจในระดับอำเภอ ระดับจังหวัด หรือแม้แต่ว่าระดับประเทศ ชุมชนก็สามารถที่จะแสดงจุดยืนหรือความต้องการของตนเองได้ “เราไม่ต้องง้อใคร เพราะเราไม่ใช่ราชการที่ต้องรับเงินเดือน ที่จะต้องทำงานขึ้นตรงกับใคร เรามีอิสระในการกำหนดทิศทางของตนเอง จึงมีอำนาจในการตัดสินใจทุกอย่างได้เต็มที่” (สัมภาษณ์, ประยงค์ ธรรมรงค์, 2545)

การแสดงอำนาจของชุมชนให้ผู้อื่นรับรู้ ว่า ชุมชนไม่เรียงไม่ใช่สถานที่ ซึ่งใครจะทำอะไรก็ได้อีกต่อไป ก็เป็นสิ่งที่ชุมชนมี เช่น ในกรณีที่นักการเมืองท้องถิ่นของพรรคการเมืองพรรคหนึ่ง ได้ตัดงบประมาณในการสร้างถนนของชุมชนจาก 1,500 เมตร เหลือเพียง 500 เมตร ชุมชนได้ลุกขึ้นเรียกร้องในส่วนนี้ว่า ต้องมีผู้รับผิดชอบในสิ่งที่เกิดขึ้น ชุมชนจะไม่ยอมเป็นผู้ถูกกระทำอย่างในอดีตอีกต่อไป กรณีนี้จะเป็นบทเรียนให้สังคมเห็นว่า นับจากนี้ไปการทำงานของหน่วยงานรัฐหรือหน่วยงานทางการเมืองจะต้องมีความโปร่งใสและเป็นธรรมต่อชุมชน จึงจะดำเนินการได้

หรือในกรณีที่ ชุมชนได้ทำการของงบประมาณสร้างโรงน้ำแข็ง แต่เจ้าหน้าที่ในระดับจังหวัด ได้ทำการพิมพ์ตัวเลขงบประมาณตกหล่น ทำให้ชุมชนต้องสูญเสียงบในการพัฒนาส่วนนี้ไป จะต้องต้องมีผู้รับผิดชอบกับความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อชุมชน ต้องสามารถให้คำตอบแก่ชุมชนได้ถึงความผิดพลาดนั้น “ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นนี้ จะต้องมีคนรับผิดชอบ จะปล่อยให้ชุมชนเสียหายประโยชน์ไม่ได้ เพราะชุมชนได้ดำเนินการมาเป็นระยะเวลาาน แต่ต้องเกิดความเสียหาย เพราะการทำงานผิดพลาดของหน่วยงานรัฐไม่ได้” (สัมภาษณ์, สุจินต์ แจ่มจรัส, 2545)

อำนาจในการผลิตและการขาย จากอดีตที่ทุกคนต่างคนต่างทำตามความสามารถ ถึงปัจจุบันชุมชนมีการฝึกอบรมให้สมาชิกในชุมชน มีศักยภาพและความสามารถในการผลิตที่ทำเทียมกับบริษัทเอกชน หรือในส่วนของเครื่องมือการผลิตก็ได้มีเครื่องมือที่สามารถผลิตยางพาราได้คุณภาพตามที่ตลาดต้องการ และได้ตามจำนวนที่ตั้งไว้ ในการผลิตทุกอย่างก็มีการควบคุมโดยศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง ทำให้การผลิตทุกอย่างได้คุณภาพ และควบคุมปริมาณในการผลิตเพื่อเป็นการประกันขนาดทุนของสมาชิก จากในอดีตที่ชุมชนผลิตเพื่อขายให้กับพ่อค้า ทุกอย่างขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของพ่อค้า ชุมชนก็หันมาผลิตเพื่อขายเพื่อกินภายในชุมชน ไม่นำมาผลิตเพื่อส่งนอกชุมชน ในส่วนที่เหลือชุมชนก็จะเป็นผู้กำหนดเองว่าจะเก็บหรือขายอย่างไร จะผลิตมากน้อยขนาดไหน จะจัดการกับผลิตผลที่เกิดขึ้นอย่างไร

ในการค้าขาย ชุมชนรู้อยู่ตลอดเวลาในเรื่องของการถูกเอาเปรียบในเรื่องของราคา ยางพารา และการกำหนดคุณภาพ โดยที่ชุมชนไม่มีอำนาจต่อรอง จึงได้หันมาหาวิธีการและขั้นตอนต่าง ๆ จนกระทั่ง ชุมชนมีอำนาจในการต่อรองมากในช่วงระยะหนึ่ง เพราะมีบริษัทที่ต้องการถึง 6 บริษัท และยางชั้นดีก็ยังเป็นที่ต้องการของตลาด แต่เมื่อเกิดภาวะที่ตลาดไม่ต้องการขึ้นมาบริษัทที่

เคยรับก็ปฏิเสธการซื้อ ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ว่า การใช้อำนาจสินค้าที่ตนมีอยู่อย่างเดิมไม่ได้ จึงได้หันมาซื้อขายกับบริษัทเดียว โดยกำหนดราคาด้วยตนเองว่า ต้องสูงกว่า ยางรมควั่นชั้นหนึ่งที่ตลาดกลางหาดใหญ่ กิโลกรัมละ 2.40 บาท เป็นต้น

อำนาจในการเรียนรู้ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง มีจุดประสงค์หลักในการเรียนรู้ปัญหาของชุมชนและนำไปแก้ไข ซึ่งในกระบวนการดำเนินงานนั้น ได้กำหนดการเรียนรู้ให้แก่คนที่สนใจในชุมชน ให้หันมาเรียนรู้ตัวเอง โดยมีปรัชญาเดิมว่า “เรียนสิ่งที่ต้องการทำ ทำสิ่งที่ต้องการเรียน” เป็นวิทยาลัยชุมชน จัดการเรียนการสอนให้ชุมชนด้วยตนเอง ในขณะที่ศูนย์ก็เรียนรู้ไปพร้อมกับการฝึกอบรมในกิจกรรมต่าง ๆ

ต่อมาก็ได้ปรับเปลี่ยนให้ทันกับสถานการณ์ต่าง ๆ โดยมีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้โลกภายนอกอย่างเท่าทัน โดยได้ปรัชญาใหม่ว่า “เรียนในสิ่งที่ต้องรู้ และเรียนในสิ่งที่ควรรู้”

ถึงปัจจุบัน ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียงโดยร่วมกับมหาวิทยาลัยรามคำแหง และสภาเทศบาลตำบลไม่เรียง ได้จัดให้มีการเรียนการสอนในระดับประกาศนียบัตรปริญญาตรีในชุมชน เพื่อให้โอกาสแก่เยาวชนด้อยโอกาส และแก่ผู้ที่สนใจโดยทั่วไป โดยชุมชนกำหนดหลักสูตรเองประมาณ 40 เปอร์เซ็นต์

อำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่น ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ

“ถ้าเราจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติของเราไม่ได้ และปล่อยให้ผู้อื่นเข้ามาจัดการ เราก็ยังพึ่งตนเองไม่ได้ เมื่อเราจัดการทรัพยากรธรรมชาติของเราด้วยตัวเองได้แล้ว ชุมชนจึงจะพึ่งตนเองได้” (สัมภาษณ์. ประยงค์ รณรงค์, 2545)

ชุมชนจึงพยายามหาหนทางในการจัดการกับทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเต็มที่ แม้ว่าจะยังไม่มีการนำขางพาราไปเป็นวัตถุดิบในการผลิตของชุมชน แต่ชุมชนก็ได้พยายามทำให้ราคาของผลผลิตอยู่ในระดับที่ชุมชนไม่ขาดทุน และมีกำไรในอัตราที่เหมาะสมกับการทำงาน

2.3 ลักษณะพิเศษของพัฒนาการทางแนวคิดของชุมชนไม่เรียง

ชุมชนไม่เรียงมีการพัฒนาทางแนวคิดมาเป็นระยะ ๆ ขึ้นอยู่กับสถานะการณ์ต่าง ๆ ทำให้ชุมชนไม่เรียงได้เป็นชุมชนที่พัฒนาแบบก้าวกระโดด คือ ข้ามขั้นตอน แต่จะพัฒนาอย่างมีขั้นตอน โดยจะเห็นได้จากการพัฒนาของแนวคิด และการดำเนินงานตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา โดยเฉพาะแนวคิดทั้ง 3 ประการ คือ แนวคิดในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า แนวคิดเชิงรุก และแนวคิดเชิงรับ ที่ชุมชนต้องปรับใช้ให้เหมาะสมกับชุมชน และในแนวคิดทั้ง 3 แนวคิดนี้ ในช่วงระยะเวลาหนึ่งอาจจะต้องใช้ทั้ง 3 แนวคิดตามความเหมาะสม ซึ่งจะต่างจากชุมชนทั่วไปที่พัฒนาแบบก้าวกระโดด คือ

การเอารูปแบบการพัฒนาอย่างใดอย่างหนึ่งมาใช้ โดยที่ไม่ได้พัฒนามาบนพื้นฐานของชุมชนเอง ทำให้เกิดการพัฒนาที่ขาดการต่อยอด การพัฒนาไม่ได้ตระหนักถึงปัญหาอย่างแท้จริง เพราะชุมชนยังไม่อยู่ในสถานะที่จะการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาในหลายพื้นที่จึงไม่มีความยั่งยืน

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะทางปฏิบัติการ

3.1.1 ควรสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในเวทีของสภาผู้นำชุมชนไม่เรียงให้มีมากขึ้นกว่าเดิม

3.1.2 ควรกำหนดโครงการและกิจกรรมที่จำเป็นและมีความเป็นไปได้ให้มากที่สุด เนื่องจากการมีกิจกรรมมากจะเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งของการทำงาน เพราะการดำเนินงานจะไม่สามารถดำเนินให้ได้ผลอย่างที่ต้องการได้อย่างเต็มที่

3.1.3 ควรพัฒนาทุกกิจกรรมที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มีความเจริญก้าวหน้ามากกว่าที่เป็นอยู่ เนื่องจากกิจกรรมหลายกิจกรรม ได้หยุดการพัฒนา ทำให้ความรู้และความสามารถไม่ได้เพิ่มขึ้น

3.1.4 ควรให้หน่วยทางสังคมที่สำคัญอีก 2 หน่วย คือ วัด และ โรงเรียน เข้ามามีส่วนร่วมและบทบาทในการพัฒนาชุมชนด้วย เนื่องจาก บ้าน วัด และ โรงเรียน “บวร” คือรากฐานทางสังคมไทยที่มีมาเป็นระยะเวลานานเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานของชุมชนน้อยมาก

3.1.5 ควรมีการจัดการเรื่องเวลาของการพัฒนาชุมชนไม่เรียงกับเวลาที่ต้องให้แก่สังคมให้ชัดเจน เพื่อให้การพัฒนาของชุมชนไม่เรียงเป็นงานหลักของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียงอย่างแท้จริง และยั่งยืน

3.2 ข้อเสนอแนะทางวิชาการ

ควรทำการศึกษาในรายละเอียดของแต่ละกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อทราบถึงบทเรียนการทำงานของชุมชนอย่างแท้จริง เนื่องจากกิจกรรมของชุมชนไม่เรียงมีจำนวนมาก การศึกษาภาพรวมทั้งหมดจะศึกษารายละเอียดอย่างสมบูรณ์ได้ยาก

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์แก้วเทพ. (2529). การส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชนบท โดยผ่านองค์กรเพื่อช่วยเหลือตนเองของประชาชน. เอกสารประกอบการสัมมนาระดับชาติเรื่องการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเอง. สภาคาทอติกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, สว่างคินิวาส. 3-4 มีนาคม
- กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม. (2540). การขาดแคลนแรงงานกรีดข่างพาราและแรงงานประมงทะเล. รายงานผลการศึกษาวิจัย, กุมภาพันธุ์
- คณะทำงานด้านนโยบาย เครือข่ายข่างพารา นครศรีธรรมราช . (2541). แผนแม่บทการพัฒข่างพาราไทย. จัดพิมพ์โดย เครือข่ายข่างพารา นครศรีธรรมราช.
- ขนิษฐา กาญจนรังษินันท์. (2541). เครื่องมือส่งเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาชุมชน. พิมพ์โดย โรงพิมพ์กรมการพัฒนาชุมชน อ.บางละมุง จ.ชลบุรี, กันยายน
- จันงค์ แรกพินิจ. (2541). การศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนา สถาบันการเรียนรู้ของชุมชน. เมษายน
- จันงค์ แรกพินิจ และคณะ. (2538). เครือข่ายธุรกิจชุมชนในชนบท มิติใหม่และอนาคตทุนชาวบ้าน. วารสารวัฒนธรรมไทย,ปีที่ 32 ฉบับที่ 8
- ชุตินมา แสงเงิน. (2545). เครือข่ายการเรียนรู้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพึ่งตนเอง. วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสตรัคุษฎีบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
- เดชรัตน์ สุขกำเนิด และ รุ่งทิพย์ สุขกำเนิด. (2542). กลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อความอยู่รอดและความสำเร็จของธุรกิจชุมชน. วารสารเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน
- นิรันดร์ ละม้ายศรี. (2541). ความสัมพันธ์ระหว่างงานหัตถกรรมพื้นบ้าน กับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของชาวบ้าน อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรั มหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (255). วิสาหกิจชุมชน กลไกเศรษฐกิจฐานราก. เศรษฐศาสตร์การเมือง (เพื่อชุมชน)

- ประเวศ วะสี. (2541). เศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง : ความเข้มแข็งจากฐานล่าง. วารสาร วิชาการ. สถาบันราชภัฏกาญจนบุรี, ปีที่ 14 มกราคม
- ปราณี หมอนทองแดง. (2534). ทิศทางการพึ่งตนเองในสังคมที่กำลังเปลี่ยนไป : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านสองแห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ประภาศรี พิทักษ์สินสุข. (2532). การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ในโครงการพัฒนาชนบท. สารนิพนธ์ รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต บริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พิทยา ว่องกุล. (2542). รับวิกฤติโลกปี 2,000 เศรษฐกิจยั่งยืน. โครงการวิถิทรทัศน์
- พิมาน วงศ์อภัย. (2533). ปัจจัยที่ส่งเสริมให้องค์กรประชาชนสามารถพึ่งตนเอง : ศึกษากรณีศูนย์บริการสมาชิกนิคมสร้างตนเองโนนสัง อำเภอนोनสัง จังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฟ้ารุ่ง มีอุดร. (2539) บทบาทของประชาชนในท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน กรณีศึกษาประชาชนในองค์กรชาวบ้านเพื่อการพัฒนาภาคอีสาน จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาลี้งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- รังสรรค์ ปิติปัญญา. (2541). ศักยภาพของชุมชนในการทำธุรกิจชุมชนอุตสาหกรรม. วารสารเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ธันวาคม.
- รังสรรค์ ปิติปัญญา. (2541). การพัฒนาอุตสาหกรรมของชุมชน : กรณีศึกษาสหกรณ์พัฒนาประชากรและชุมชนลำไทรโยง จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2534). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. เอกสารการสัมมนาทางวิชาการ ณ หอประชุมเล็ก ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย, 26-28 มีนาคม
- สมพันธ์ เตชะอธิก. องค์ความรู้และคำถาม เกี่ยวกับองค์กรชาวบ้าน. เอกสาร สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- สันติสุข เทศประสิทธิ์. (2534). บทบาทองค์กรประชาชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านคันทา ตำบลธาตุทอง อำเภอสว่างดินแดน จังหวัดสกลนคร. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศุภกาญจน์ นันทะวการ. (2544). พัฒนาการของกลุ่มรวมยางและผลกระทบที่มีต่อการพัฒนา

เศรษฐกิจชุมชนชนบท : กรณีศึกษา กลุ่มรวมยางอำเภอนาหว้า จังหวัดสงขลา.

วิทยานิพนธ์ภาควิชาเศรษฐศาสตร์และทรัพยากร สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อรทัย อาจอ่ำ. (2531). ชุมชนเชิงกี : วิถีชีวิตและกระบวนการพัฒนาสู่การพึ่งตนเอง. เอกสารทาง

วิชาการหมายเลข 117. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

อรทัย ทรายมูล. (2536). องค์การเศรษฐกิจชุมชนจะเสริมสร้างอย่างไร. วารสารโครงการส่งเสริม

องค์กรพัฒนาเอกชนไทย, ปีที่6 พฤศจิกายน

อานันท์ กาญจนพันธุ์. ความเป็นชุมชน. เอกสารคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อารยา บุญจริง. (2538). ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วมโครงการและไม่เข้าร่วมโครงการไร่นาสวนผสม

ของเกษตรกรในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โอวาท สุทธนารักษ์. (2531). บทบาทของผู้นำการเปลี่ยนในการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองของ

ชุมชนโดยมีวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

1. นายประยงค์ รณรงค์
2. นายจจร ทิพาพงษ์
3. นางสุจินต์ แจ่มจรัส
4. นายอารมย์ ราชพิบูลย์
5. นายสมควร พิศสุวรรณ
6. นายอนันต์ คหะวงศ์
7. ยายอาลัย คหะวงศ์
8. นายชูศักดิ์ บุญล้อม
9. นางทัศนีย์ บุญล้อม
10. อาจารย์ปราณี ประพันธ์
11. พระแดง อนาลโย
12. พระเคลื่อน ญาติโก
13. ยายซ้อง ขุนโหร
14. นายด้วน มีสาย
15. ป้าสำรวม กาญจนา
16. นายวรรณโณ ยอมรับ
17. นางวันทนีย์ ปลอดภัย
18. นายเกรียงศักดิ์ ชูชาติ
19. นายรัตนา ถาวร
20. นายชำนาญ สมแสง
21. นายประภาศ สุพรรณ
22. นายสมคิด บัวศักดิ์
23. นายศิริ ชีวะ
24. นายศุภชัย นาคสุวรรณ
25. นายสหัสส เลิศไกร
26. นางวัชรภรณ์ ไม้เรียง
27. นายสมคิด บัวศักดิ์

แนวคำถามในการวิจัย

แนวคำถามผู้นำชุมชน

- 1) สอบถามประวัติชุมชน ไม้เรียง
- 2) สอบถามแนวคิดในการพัฒนาชุมชน ไม้เรียง
- 3) สอบถามปัจจัยในการพัฒนาชุมชน
- 4) สอบถามเป้าหมายในการพัฒนาชุมชน
- 5) ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาชุมชน

แนวคำถามคณะกรรมการผู้บริหารชุมชน

- 1) ประวัติความเป็นมาของชุมชน
- 2) รูปแบบการบริหารการจัดการและกระบวนการในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน
- 3) จำนวนขององค์กรสมาชิก เครือข่ายของชุมชน และกลไกในการติดต่อสื่อสารภายในกลุ่ม
- 4) เทคนิค/วิธีการการทำงานร่วมกันของชุมชน และวิธีการในการแก้ไขปัญหาในการดำเนินงาน
- 5) ปัจจัยที่ทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จหรือล้มเหลว

แนวคำถามหน่วยงานราชการ ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบลไม้เรียง และหน่วยงานราชการอื่น ๆ

- 1) ประวัติความเป็นมาชุมชน
- 2) การส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาตนเองของชุมชน
- 3) นโยบายในการพัฒนาของหน่วยงานราชการที่มีต่อชุมชน
- 4) การประสานงานกับหน่วยงานของรัฐฯ เอกชน และชุมชน

แนวคำถามชาวบ้านภายในชุมชน

- 1) ประวัติ ความเป็นมาชุมชน
- 2) สภาพความเป็นอยู่ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน
- 3) ความพึงพอใจต่อผลการพัฒนาชุมชน
- 4) กิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน
- 5) ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อชาวบ้าน
- 6) การประสานงานกับคณะกรรมการชุมชน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	อภินันท์ ยอดมณี
วัน เดือน ปี เกิด	26 เมษายน 2515
สถานที่เกิด	อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี
ประวัติการศึกษา	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2536-2540 (ศน.บ. มนุษยศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2541 – 2545 (ศศ.ม. พัฒนาชนบทศึกษา)
ที่อยู่	บ้านเลขที่ 293 ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร 10600 โทรศัพท์ 0-9882-5184

EXECUTIVE SUMMARY

SELF-RELIANCE OF MAIRIANG COMMUNITY, CHAWANG DISTRICT, NAKHONSRIHAMMARAT PROVINCE.

Importance and problem verification

The growth-oriented development plans lead to many socio-economic problems such as income distribution between urban and rural area. The important role of government under modernization ideas weaken the community to be outside dependent. Many communities had tried to develop themselves and then found they could solve problem with the self reliance approach by based on community cooperation.

Mairiang community is, example of community, effected by growth-oriented development idea, since rubber industry and mining industry imported to Thai economy. Most of Mairiang villagers are rubber plantation farmer. They had faced problem of world market price fluctuation and related result. By then community can solve their own problems by themselves, do their own community plan, and be example of self-reliance community.

Objectives

This study is a qualitative research aims to study the self-reliance characteristics, factors, conditions and difficulties of self-reliance situation of Mai Rieng community, Amphur Chawang, Nakhonsrihammarat Province.

Research Methodology

This study is qualitative research. Data collection is such as documentary review, interviewing, and participatory observation. The target sample is Mai Rieng population, member and committee of Mairiang study and development center, person and related organizations.

Then, the research was analyzed by theoretical tools such as participation theory, rural community self-reliance concept, and self-reliance.

Findings

1. History of Mairiang community

In the past, Mairiang is a natural resource abundant community. Community life depends upon nature, people help each other. In 1962, community had bid disaster of flood, villagers could not help other and had to survive by their own. Farmers had got money from the rubber subsidizing Fund and began to plant rubber ever since.

Moreover, mountain mining harms community' life and lead to 2000 people had been killed. After then, government closed mining plant. People came to do rubber plantation. Since rubber was sold, the price dropped until 5-7 Baht per Kilogram. Prayong Ronnarong, a leader, had set up "the rubber quality improvement

and selling group” in 1975 but the group failed because of price uncertainty and member discontinuity.

After that villager tried to seek for the root cause of problem and they found that “Human” is main factor to change things better, they established a new group, named “The Mairiang learning and development center” which run the activity in order to improve and raise capability of community member. The Philosophy of this center is “*Learning in things must know and should know*”. Resulting from the center establishment, villagers can find their way to develop their own community and also make a plan for their community. As they understand and conclude more that “*the only way that their community can survive is they have to sand on their on legs and sustainability is freedom.*”

2. Self-reliance concept of Mairiang community

The study found that Mai Rieng Community self-reliance is based on 3 thinking basis are

2.1 Immediately problem solving (1969-1992) In this period, villager solved rubber price fluctuation problem by producing more. They thought that if they produced more and became together as big lots, they could negotiate and bargain the price with middleman. In fact, it didn’t work in the whole system because it could just solve a part of economic problem and there were many uncontrollable factors. So that the price editing was not the right point to solve.

2.2 Defensive solving (1993-2001) The existing of uncontrollable factors and price editing effected villager thoughts. They established “The Mairiang learning and development center” to study and plan the community achieve the quality of life.

This center will prepare villager to prompt to any situation and social changes. Also improve villager and the whole community in competitive world.

Community has knitted and expanded their network in nationwide, raised bargaining power. This way lead community can defend themselves and reduce external pressure.

2.3 Offensive solving (2002-2003) Community has plan to expand their own production to serve the community demand, substitute external products. Also expand to outsider.

3. Community participation

There are 5 steps of people participation are following:

3.1 Changing the thinking

The unique thinking basis is needed for change creation. Also community member should understand well in direction.

3.2 Problem solving

The shared problem should be solved by the community. Brainstorming is a good way for communication for change.

3.3 Planning

Community members can give their opinions through the leader parliament, which composed with village representatives from every community.

3.4 Operation, investment and compensation

Mairiang business activity is not for free but it is a way to invest of member. Such as rubber drying stock. Therefore, there are quite clear about return.

3.5 Evaluation.

There is a monthly meeting for leader parliament in order to conclude to revise the operational system, to solve the shared problem and also inspect the process.

4. Rural community self-reliance concept analysis

Mairiang self-reliance based on learning and improving basis. The rural community self-reliance concept or TERMS can be described as following:

4.1 Technological self-reliance The combination of old technique or local wisdom and modern technology make villager can be more reliance on themselves, not spend too much money on technology implement.

4.2 Economic self-reliance The villager and community can reduce their expenditure and increase income which lead to be better household quality of life and debt reduction.

4.3 Resource self-reliance Mairiang community has their own resource use plan to reserve and sustainably use of natural resource.

4.4 Mind self-reliance The shared experience lead them to understand people in community. Mairiang community has nature of openness and philanthropic mind to listen and help each other.

4.5 Social self-reliance Leader and kinship system play important role in social development of Mairiang. Mairiang community has good leaders and teams, who have good vision and working system lead to success. When they want to expand activity based on trust, they can get trust from kinship.

5. Factors effect to Mairiang community self-reliance

Factors effect to Mai Rieng self-reliance are internal factors and external factors. The details are following:

5.1 Internal factors

- Community participation

Community participation make all activity in community is community own and member feel they are belong to community.

- Community identity
Community has their own belief and way to behave. Believe on community and brave to change in the way they think.
- Community learning and philanthropic characteristics
Curious and learning alert characteristic of community lead acceptance of innovation. Moreover, Buddhism is a key factor for philanthropic mind to help each other and to be glad when other achieves the success.
- Suitable operational structure and strong internal network
-
The parliament and network form is the suitable form of group. Parliament is composed of representatives from villages by every villages can have their representatives in that parliament to send their message to the whole group member. Also the network can be work and inform through parliament.
- Shared experience
The shared crisis or experience will lead to good cooperation. Such as the Flood, the rubber price recession, and market independency.

5.2 External factors

- Government and NGOs can give the knowledge and information to community.
- External connection and networks facilitate the expansion of activity, such as economic activity; bargaining with supplier, marketing, fund raising and social activity; research and development, social service.
- Market mechanism lead community has to think about how to survive in competitive market so they have to be self-reliance and develop themselves.

6. Condition

Conditions effect to self-reliance of Mai Rieng community, are community spirit and unity, event and situation, personnel and community knowledge, and leader capability.

7. Internal difficulties

Difficulties or impediments of self-reliance in Mai Rieng community are

7.1 Internal difficulties such as inadequate members participation in term of time resulting from rubber plantation.

7.2 External difficulty such as middleman market, transition of world market price, and unobvious government policy.

8. Discussion and suggestion

It is impossible to have perfectly self-reliance or close community. The real and practical self-reliance community could be a community that can survive in competitive world and reduce impact from outside. Human resource and operational system are important resource of success in self-reliance.

Community self-reliance is not oddly by it own but community can knit as a network to be interdependent on each other.

From the study, we can suggest as 1) To persuade more people participation 2) Continuous activity development 3) Project planning and practical action 4) To knit with related outside organization to participate more in a network.

